Octavian Goga

Mustul care fierbe

București

OCTAVIAN GOGA

MUSTUL CARE FIERBE

MOTTO

«Evident că aş fi foarte nenorocit dacă ar trebui să trăiesc intr'o altă ţară decit aceea a strămoşilor mei. Dar tocmai această nenorocire m'ar indemna ca, cu orice preţ să mă adaptez ei, să mă identific loial cu ţara in care am găsit ospitalitate şi să mă fac a fi iubit de aceia în a căror ţară trăiesc, punindu-mi toată nădejdea exclusiv in sentimentele de umanitate ale celor cu cari eu sau inaintaşii mei, am venit să convieţuiesc»

GENERAL AVERESCU

*

Reunesc într'un volum o seamă din articolele publicate în revista „Ţara Noastră“.

Sunt pagini smulse din sbuciumul cotidian, crîmpeie din risipirea de suflet pe care o cer problemele noastre de existenţă. Toate se reduc la un principiu fundamental de viaţă, la ideia naţională, misterul de procreaţie a acestui neam şi singura lui formulă pentru ziua de mîine. Astăzi, când totul este încă în prefacere, cînd societatea noastră neînchegată e mustul care fierbe, numai acest crez ne poate ţine în picioare.

E un fenomen de sănătate a neamului că noua generaţie intelectuală afirmă această dogmă şi porneşte la drum cu lozincile ei. E o garanţie că din fierberea actuală vor ieşi biruitoare adevărurile noastre organice şi că drojdia se va duce la fund.

Cu nădejdea marilor premeniri închin cartea mea tinerei generaţii.

O. G.

Rostul scriitorilor.

Din conferința rostită la Teatrul Național din Cluj.

Astăzi, cînd venim la d-voastră în numele «Societății Scriitorilor Romîni», cîțiva muncitori ai condeiului, dornici să privim mai de aproape un colț de pămînt și să lăsăm în el ceva din noi înșine, astăzi mi se pare mai legitim ca oricînd un sbucium de conștiință care ne urmărește necontenit: ce rost îndeplinim noi oare în mijlocul frămîntării anonime din țara nouă, înviorată dela un capăt la altul de atîtea energii deslănțuite? Înainte de a vă deschide deci cărțile noastre, îngăduiți-ne să ne deschidem sufletul pentru o autojustificare, să vă desvăluim în treacăt cîteva întrebări intime de atelier vorbindu-vă cu acel prisos de sinceritate moștenit în secta noastră deodată cu dragostea de artă. Problema pe care ne-o punem des, fie în elanul creațiunii, fie in orele crude de îndoială, și de care vrem să ne apropiem acum cu gînd de spovedanie și cu dorința de a fi înțeleși, e însuș dreptul nostru la viață. Ce este scriitorul în societatea romînească? În fierberea actuală, cărei misiuni răspunde el? Ce trebuie să însemne scrisul lui în această epocă de răsturnare și de prefacere a valorilor?

Aici, în Ardeal, trecutul poate arătà ce-a fost şi ne poate dà multe sugestiuni pe seama prezentului.

Aş vreà să vă evoc zilele de odinioară, ca să pot luminà o clipă măcar povestea de ieri. Nu e tocmai mult de atunci, vă aduceţi aminte cu toţii, amintirile se rotesc încă deasupra capetelor tuturora şi se mai abat ca nişte păsări de noapte pe la fereastra noastră. Inchideţi ochii şi reconstruiţi tabloul robiei care s'a dus. O ţară întreagă se sbăteà aici după o apăsare de veacuri; erà o încătuşare politică şi erà o temniţă intelectuală. Viaţa unui popor se scurgeà monotonă şi pasivă, fără sbucniri de forţe, pe un cîmp întins o jale călătoare. Gîndiţi-vă cum toată clocotirea care strigă astăzi pe uliţi, cum tot neastîmpărul viguros, care e acum în căutarea unei alvii, se dospeà atunci într'o surdă prăvălire subterană. N'aveà nici ţintă lămurită, n'aveà nici reazim pentru ziua de mîine. Din toate părţile se ridicau strigăte cari ne opreau în drum şi ne despoiau la orice cotitură. Tentaculele multiple ale statului erau pregătite cu un pervers meşteşug, ca să ne strîngă de gît. Printre jandarmi, conductori de tren, judecători şi profesori, prin sate, prin gări, pe la şcoli şi pe la tribunale, se strecurà Ardealul nostru hîrţuit, împins, batjocorit, cu un imens val de tăcere peste creştetul lui.

Ei bine, ce mister ne mai ţineà pe noi în picioare, dincolo de sănătoasa sevă populară, care erà toiagul nostru de spriiin, azilul fermecat de toate zilele? Redeşteptaţi-vă în memorie întreagă tragedia culturală care s'a jucat aci, peregrinajul nostru dela ţară prin coridorul intunecat al pedagogiei ungureşti, din ceasul cînd porneam la carte într'o căruţă ţărănească şi pînă în ziua când de subt cupola Universităţii dela Budapesta ne întorceam acasă ca după o boală lungă. Ce titlu de existenţă intelectuală revendicam noi în această goană chinuită? Prin ce lozincă ne puteam salvà un drept la civilizaţie? Prin ce minune mai păstram o punte de trecere spre mulţimea analfabetă rămasă acolo, la plug, ca o troiţă primitivă de lemn pe un cîmp bătut de ploaie? Cum de am

mai crezut noi intr'o astfel de troiţă, cum de nu ne-au sfărîmat-o idolii de bronz ai Capitalei depe malul Dunării? De unde veneà acest izvor de apă vie prelins pe furiş, în marea moartă prin care înnotam noi?

Din literatura romînească, d-lor!

Literatura aici n'a fost un joc capricios de lumini şi umbre cari se ţes ca sà prindă un ritm fugar de o clipă, ea a fost atributul suprem al vieţii noastre în funcţiune de eternitate. Literatura pentru Ardealul robit s'a substituit vieţii de Stat ca să-l poată transmite posterităţii, literatura a fecundat un rezervoriu de energie naţională. Vă reamintiţi, desigur, toţi cari aţi trecut prin furcile caudine de ieri, ce erà pentru noi poezia lui Eminescu, ori versurile lui Coşbuc! In camerele de studenţi, cînd ne băteà la tîmple sîngele adolescenţii, când respiram otrava bine preparată a unei civilizaţii străine, strofele lor ni se înfigeau ca vîrfuri de cuţite în nervi, cîntau în toată fiinţa noastră în vremea disertaţiilor savante şi ne reintegrau în ideea de rasă cu o putere elementară. O pagină de Caragiale, o nuvelă de Delavrancea, erau bărci de salvare care ni se întindeau pe o corabie naufragiată. Din ele se desprindeau îndemnuri şi speranţe, din ele ne chemau făgăduinţi şi visuri, ca din nişte harfe atîrnate de ziduri de închisori.

Scriitorul în această perioadă sbuciumată erà cea mai puternică armă în afirmarea vieţii unui neam, istoria îi acordă o aureolă de apostolat.

* * *

Şi acum să înlăturăm amintirile, să deschidem ochii ca să vedem împrejur prezentul şi în vălmăşagul lui atît de complex să fixăm, dacă se poate, rolul unei călimare de scriitor.

In cîţiva ani abià s'a rectificat printr'o groaznică zguduire vulcanică soarta noastră de o mie de ani. Au căzut mulţi oameni, multe tronuri, multe graniţe. Pe un fond de ruină noi

am întemeiat o casă nouă. E casa noastră. I-am pus la temelie credinţă şi sînge, cele două elemente fără de cari în arhitectura istoriei universale nu se zideşte nimic trainic. Suntem siguri de această temelie că nu se mai sfarmă. Dar casa se ridică subt ochii noştri acum, grabnică, pripită, cerută de o veche sete de adăpost. In fierbinţeala clădirii planurile se încurcă uneori, meşterii se ceartă, zidarii îşi uită mistria şi lucrătorii aleargă fără spor. De departe se strigă încă blestemele stăpînului de ieri şi noaptea apar ades strigoii zidurilor de demult. E mişcare, e culoare şi mult pitoresc în toate colţurile, dar e departe încă vremea când în încăperile ei se poate dormi liniştit.

Da, d-lor, Romînia se face acum subt ochii noştri; uitaţi-vă în orice parte şi veţi înregistrà pretutindeni deodată cu farmecul noutăţii şi dibuirile tulburi ale începutului. In economie în administraţie, în politică, în toate ramurile e o revărsare haotică. Unii îi zic dezordine, alţii balcanizare, noi îi zicem început. Ştiţi, Dumnezeu a făcut lumea în şase zile, spune Biblia. Ei bine, să nu ne adormim cu vorbe. Noi suntem încă la ziua întîi, suntem generaţia din ziua întîi. N'avem nimic din disciplina armonizatoare a societăţilor constituite. N'avem tabla valorilor stabilite. In afară de vigurosul material prim care se întinde în faţa noastră, totul oscilează, ezită încă. Moştenirile de odinioară ne urmăresc la orice pas, creiază adversităţi trecătoare şi un sgomot de ocazie. Ca la toate revederile tîrzii e o buimăceală la mijloc, sunt gesturi dezordonate şi o reciprocă mirare, protestare aproape. Adăugaţi la aceste neajunsuri fatale şi reflexele organice din morbideţa generală a continentului de după războiu. Umanitatea se sbate astăzi cu o rană în piept, convalescenţa merge greu, trăim clipe de o cumplită criză morală. In năvala atîtor porniri bolnave, sentimentul colectiv slăbeşte şi un individualism exagerat stăpîneşte sufletele. Spiritul public la noi a cîştigat în suprafaţă, a pierdut în adîncime. Instinctul coheziunii naţionale, scăpat din închisoarea de ieri, săltat pe o întindere

vastă, pare uneori slăbit în intensitate. In aceeaş vreme, pe la graniţele noastre sunt numai pumni strînşi în toate unghiurile, iar aici acasă, ştiţi bine, alături cu destui competiţionari ai trecutului, din vecini ca şi din mari depărtări, ne-a copleşit o năvală de oaspeţi cari vor să se impartă pe cămaşa noastră.

In aceste împrejurări, d-lor, literatura trebuie să reintre în rolul ei istoric, în rolul ei de apostolat. Societatea, în zilele ei de creştere, statul proaspăt în epoca lui de copilărie, cînd totul e fragil şi totul fierbe încă, are nevoe de un asemenea rol. Literatura apare şi astăzi ca izvorul de căpetenie al ideii naţionale. Focuri aprinse pe culmi, gânditorii unui popor în prefacere sunt tot atîtea puncte de orientare. Din scrisul lor se desface şi circulă în fibrele organismului fluidul nervos, puterea de viaţă. Scriitorii ca şi odinioară sunt şi rămîn păstrătorii cei mai de seamă ai misterului nostru de existenţă. In marele laboratoriu de energii producătoare ei vin mai de departe, ei se coboară mai adînc în sufletul unui neam. Celelalte ramuri de muncitori se pun de acord cu oportunitatea artistul cu veşnicia. Opera de artă, domnilor, cuprinde în sine deodată trecut, prezent şi viitor; ca orice creaţiune din natură, ea e suprema raţiune de a fi a oricărui popor. Cu deosebire însă în vremuri de generală desţelenire a patimilor, valorile estetice reprezintă o tendinţă de armonie superioară, ele îndrumă în mod permanent curba intelectuală a societăţii, ele fixează ritmul de simţire al maselor. Gîndiţi-vă, dacă în actuala învălmăşeală de preocupări pozitive, în atmosfera de tîrg slobod care s'a abătut peste ţară, nu e nevoie de-o regenerare, de-o religie, de-un nou avînt spre ideal? De unde să ne vie, cine să ni le deà? Eu mă gîndesc la legenda miticului Orfeu şi răspund : literatura.

Dar în afară de aceste atribuţiuni, tocmai fiindcă ne găsim în sbuciumul începutului, scriitorul la noi are şi un rol militant, o postură de luptător şi de cetăţean. La noi nu se poate aplicà încă reţeta occidentului, în care o civilizaţie veche şi o viaţă de stat bine statornicită au izolat pe artist în turnul de

ivoriu, unde ca un fin cizelator departe de clamoarea vulgului își sculptează visul lui strălucitor. Ca să găsim puncte de asemănare cu apusul, trebuie să ne gindim cu cel puțin un veac și jumătate în urmă la Franța enciclopediștilor sau la Germania lui Fichte, când în perioada de procreație a ideilor moderne, cugetătorii frămîntau ei înșiși conștiința populară și erau tribunii marilor transformări. Noi suntem astăzi la o astfel de răspintie a evoluției. Țara reunită din patru moșteniri disparate ca tradiție de stat și cultură, nu s'a inchegat încă ; țara trebuie să devie abià acum, dintr'o entitate politică și geografică, o entitate morală. Sufletul agitat și impresionabil al acestui popor cere o hrană de toate zilele ca să poată trăi și să nu se împiedice în cale. Cine să deà această hrană ? De sigur că scrisul, domnilor, tiparul cotidian, care se risipește prin toate colțurile ca o mană binefăcătoare ori ca o otravă primejdioasă. D-voastră vă dați seama cu toții de rostul presei la noi.Ințelegeți că în occident ea înregistrează numai opinia publică, pe cînd la noi trebuie s'o creeze. Ei bine, cumpăniți stările de astăzi, desfaceți gazetele cele mai multe care se strigă pe uliți, citiți paginele lor și întrebați-vă, dacă din ele se desprinde unisonul de gîndire al unui neam? Scrisul in coloanele gazetăriei de azi apare diform ca talent și străin ca substrat sufletesc. La tribuna ideologilor s'au îmbulzit negustorii și au făcut dintr'un amvon o tejghea. Ce e mai rău, însă, și ce echivalează cu o catastrofă națională, e că în mare parte acești industriași sunt de factură recentă, complect străini de rezonanța vâltorilor noastre seculare, cîrduri de păsări călătoare peste toate hotarele. Ei dăscălesc societatea, ei sunt stăpînii marilor trusturi de cerneală, ei se supără și ne pedepsesc aspru de cîte ori indrăznim, cu o prea legitimă timiditate, ca în materie de educație națională să cerem Romîni vechi în țară nouă !

Așà fiind lucrurile, nu e nici o mirare că scriitorul la noi trebuie să-și reclame încă rolul lui de publicist, cu care să-și alterneze îndeletnicirile de artă. socotind că numai în acest

chip va puteà aşterne pe hîrtie şi sentimentul real al neamului, dînd o oglindă a frămîntării de azi şi îndrumarea lui normală la cea mai insemnată cotitură a istoriei romîneşti. Să ne inţelegem. Aici nu ne gîndim un moment măcar la o atitudine de intoleranţă, nu schiţăm nici un gest de xenofobie, cu care ne invinuesc oamenii interesaţi. Este vorba pur şi simplu de recunoaşterea unui principiu de normalitate, de aşezarea noastră în cadrele omenirei pe temeiul unor legi eterne şi imutabile.

Domnilor, iată spovedania noastră, concepţia programatică a tagmei, crezul care ne strînge într'un mănunchi şi ne povăţueşte astăzi la o risipire de suflet prin oraşele Ardealului. Dincolo de această idee fundamentală, noi ne mişcăm liberi, păstrînd fiecare un patrimoniu de gîndire, fără nici o specială încercuire de şcoală sau bisericuţă literară. Ascultînd un impuls tainic al firii, cu toţii am resimţit misterul creaţiunii, aruncînd în balanţă şi însuşirile şi slăbiciunile proprii, primind în acelaş timp cu smerenie orice curent de civilizaţie, orice formulă de gîndire europeană. Ne uneşte însă o notă comună. Suntem toţi rodul aceluiaş val de energie, planta care se desface din aceeaş floră particulară cu care se complectează universalitatea.

Citindu-vă din scrisul nostru, gîndiţi-vă că am năzuit cu toţii să ne aţintim privirile spre cer, dar având picioarele bine înfipte în pămîntul ţării. Judecaţi-ne şi după ce am putut coborî de sus şi după ce am smuls din farmecul de jos, ca să plutească cîteva clipe împrejurul nostru şi ritmul frumosului etern şi o adiere măcar din năzuinţele spre culme ale poporului romînesc.

Cultul tinereții

Cultul tinereţii.

Serbările recente în amintirea lui Avram Iancu, reînviind o pagină strălucită din trecut, au fost în acelaş timp şi un omagiu pe care posteritatea l-a adus tineretului ca factor hotăritor la o răspîntie a istoriei noastre.

In adevăr, mişcarea dela patruzeci şi opt, cu tot sbuciumul ei glorios, e o operă tinerească. Cu cît o priveşti mai deaproape şi pătrunzi în tainele ei, cu atît ţi se lămureşte mai limpede acest caracter distinct al epocii. Alipirea romînismului la curentul de desrobire care revoluţionà Continentul s'a făcut la noi printr'un mănunchi de tineri intelectuali, abià ieşiţi depe băncile şcoalei. In prima jumătate a veacului trecut o amorţire generală părea că luase în stăpînire amîndouă laturile Carpaţilor noştri. In cele două Principate, cari tînjau subt domnia turcească, se duceà o viaţă minusculă fără orizonturi, cu o clasă diriguitoare atinsă de toate stigmatele importului fanariot. Aici în Ardeal, toropeala erà şi mai evidentă, poporul trăià orfan de orice conducere, apăsarea ungurească devenise mai conştientă ca oricînd, şi la curtea episcopească din Blaj, unde fusese singurul nostru adăpost pe vremuri, se furişase un spirit morbid de renunţare definitivă. In acest ansamblu de oboseală şi părăginire a izbucnit deodată flacăra revelatoare şi dincoace şi dincolo de

munţi. In amîndouă părţile procesul de purificare sguduitoare l-a pornit tineretul. Vîrsta aveà o specială semnificare în împrejurările cu totul particulare ale vieţii noastre de atunci. Elementele aşa zise mature erau rezultanta trecutului întunecat cu care căzuseră la învoială, pe când tinereţea reprezentà un focar pentru o ideologie nouă. Societatea, cu toate resursele ei sufleteşti, nefiind plămădită printr'o evoluţie normală, pusă în mod brusc în faţa unor lozince diametral opuse concepţiilor tradiţionale, s'a împărţit între tineri şi bătrîni, ca în două tabere potrivnice. O adevărată prăpastie intelectuală şi morală se săpase între cele două mentalităţi. Vechii boieri, işlicari dela Iaşi şi Bucureşti, priveau cu duşmănie şi desgust svîrcolirile bonjuriştilor imberbi, în vreme ce episcopul Lemeni, cu canonicii săi alunecaţi pe panta maghiarismului, alungà pe tînărul Bărnuţiu din Blaj şi eliminà pe studenţii dela institutul de teologie de subt ocrotirea lui. E un fenomen destul de interesant această luptă paralelă între cele două generaţii cari îşi concepeau cu totul deosebit datoria lor către neam.

Triumful a fost al tinerilor şi deoparte şi de alta. In Muntenia şi Moldova, pe ruinile unui marasm secular, civilizaţia Occidentului şi-a introdus formulele salvatoare prin filiera acestor visători generoşi. Ei au inaugurat perioada de redeşteptare cu planurile lor romantice, ei au adus mişcare şi nervi într'un corp desvlăguit. Cercul lor a captat, fără ezitare, sufletul revoluţionar al vremii şi când a sunat ceasul, fără nici un ecou pe seama boierimii moldo-valahe, dincolo de inerţia ei, tinerii cărturari s'au constituit în oameni de acţiune. A fost o admirabilă revărsare de energii în această agitaţie călăuzită de ideal. După înfrîngerea lor de-acasă, răsvrătiţii dărîmători ai trecutului, emigranţi prin toate centrele din apus, au încercat pretutindeni sa-şi puie de acord opera lor cu frămîntarea largă din străinătate. Tinereţea lor veneà ca o dublă garanţie. Le dà mai întîiu putinţa să înţeleagă marile transformări de peste hotare şi-i investeà totodată cu puterea de

sacrificiu pe care o cereà izbînda. Bălcescu, cu cei douăzeci şi opt de ani ai lui, înfriguraţi de problemele unei extraordinare precocităţi, e cel mai splendid prototip al pleiadei. In creerul lui de poet vizionar s'au concentrat credinţele mîntuitoare şi au ţîşnit într'un neastîmpăr clocotitor. Fie că conspirà la Bucureşti, la Budapesta sau în munţii Abrudului, fie că tratà chestiuni diplomatice la Paris sau Londra, ori scrià cu sînge epopeea lui Mihai într'o mansardă la Palermo, acest suflet erà în permanenţă posedat de ideia pe care o slujeà cu patimă şi fanatism. Personalitatea lui încadrată într'o aureolă de tinereţe şi optimism e cea mai simpatică expresie a mişcării de peste munţi. Şcoala lui Bălcescu e a tuturor ideologilor dela patruzeci şi opt, cari, printr'o încordare plină de avînt, au creat România modernă.

Povestea e la fel şi în Ardeal. Aici opresiunea iobăgiei a fost strivită de revolta tinerească. In mijlocul desorientării unanime, când masele nu aveau altă călăuză decît instinctul lor, un val de tinereţe a fecundat spiritul public, a scuturat organismul din letargie, a închegat o doctrină politică şi a pregătit mijloace pentru realizarea ei. E în adevăr sugestivă această singură pagină luminoasă din trecutul nostru, cu sănătatea şi pitorescul ei. Un întreg popor, cu toată soarta lui, la un punct determinant al istoriei, e lăsat pe mîna unor îndrumători improvizaţi din rîndurile tineretului. Ei devin centrul de acţiune al redeşteptării, ei fac adunarea dela Blaj peste capul bătrînilor circumspecţi, ei se transformă în prefecţi şi tribuni şi comandă armate victorioase de ţărani, după ce ieri alaltăieri abià descifraseră dreptul canonic la teologia din Blaj. Avram Iancu la douăzeci şi patru de ani e în comitetul de pacificare naţională omul cel mai temut, şi greutatea lui personală înclină balanţa războiului. Mai tîrziu, în zilele de vifor, pe c mpul de bătaie, silueta tînărului advocat domină mulţimea şi împrejurul lui se agită la posturi de comandă băieţandri cu profilul îndrăsneţ, care şi-au întrerupt cartea ca să alerge la examenul morţii. Fără de dînşii

turburarea dela patruzeci şi opt s'ar fi sugrumat într'o răsvrătire ţărănească lipsită de un obiectiv politic precis şi fără consecinţe imediate.

Şi într'un loc şi într'altul, la patruzeci şi opt, tinerii de douăzeci de ani au făcut istoria neamului.

* * *

De-atunci, fireşte, aspectul lucrurilor s'a schimbat. In faza nouă în care ne găsim astăzi forţele s'au multiplicat, cîmpul e mai larg şi viaţa mult mai complexă Rolul tineretului persistă însă şi acum ca o energie purificătoare. Mai ales acum. Pe urma războiului, ca după orice cataclism cutropitor, e atîta ruină şi putregai împrejur. O undă de renunţare sălcie stăruie pretutindeni şi viciază atmosfera. Negustori mari şi mici au umplut arena cu bîlciul lor. In afară de această pervertire morală, generaţia veche îşi afişează greşurile de judecată la tot pasul, ca pe nişte haine vechi ieşite la soare şi pline de pete. E disarmonie şi orbecăială, sunt ghiulelele grele ale trecutului posomorît care ne trag de picioare...

Iată de ce, acolo la Ţebea, în aierul proaspăt al brazilor, la mormîntul Iancului, sufletul meu, bătut de atîtea vînturi, amestecînd amintirile de ieri cu îndemnurile de azi, dornic de lumină şi de puritate, s'a închinat la cultul tinereţii...

Ideia Națională.

Conferință în fața studenților universitari din Cluj.

Și eu am fost în Arcadia, d-lor studenți!...

Tot ce regret, e că s'a scurs multă vreme de atunci, douăzeci de ani, dacă nu mai bine, de cînd pe malul Dunării la Budapesta, s'a cheltuit tinereța înfrigurată a generației mele de universitari ardeleni. Cu cît trec zilele și pun o mai mare distanță între rosturile de odinioară și cele de astăzi, cu atît îmi apare mai greu și mai tulbure sbuciumul nostru care a rămas în urmă.

Se va găsi desigur cineva odată să se apropie cu mintea de vremile de ieri și să reconstruiască pe seama posterității o icoană sufletească a cărturarului nostru de aici, în ultimile două decenii cari au precedat prăbușirea Ungariei istorice. Acest cronicar va aveà de zugrăvit un tablou întunecat și mișcător: tăcerea noastră dinaintea furtunii. In această perioadă, o concepție de stat nenorocită, purtînd în ea germenul morții, a făcut să ne sbatem subt svîrcolirile ei cele din urmă, cele mai îndărătnice și mai violente. Din orice lature ar fi să judecăm tendințele de cutropire ale vechiului regim, ele apar odioase și insuportabile. E un aspect posomorît de

ansamblu capitolul de strangulare al unui popor. Pagina cea mai tristă însă care ne urmăreşte şi azi ca o boală de adolescenţă e închisoarea intelectuală în care am trăit noi, lupta surdă şi desnădăjduită ce am dat pentru a ne creeà un acord între sufletul moştenit şi preceptele civilizaţiei cari veneau să ne înstrăineze...

Alma Mater dela Budapesta...

Subt zidurile ei reci şi sure patru ani de zile s'a plimbat revolta mea. Mi-aduc atît de bine aminte de vîltoarea noastră de atunci. Trei sute de studenţi romîni, smulşi din umbra satelor ardeleneşti, aruncaţi pradă molohului acolo în metropola duşmană. E o poveste umilă, amară şi plină de înţeles. Pare că le văd şi azi rîndurile băieţilor cari aduceau toată sfiala şi cuviinţa ţărănească în vălmăşagul străin. Eram picături agitate într'o mare care aveà de gînd să ne anihileze, eram punctele de observaţie, posturile de avangardă ale romînismului primejduit în existenţa lui. Un angrenaj savant, o vastă şurubărie erà angajată la distrugerea noastră. Pedagogia opresorului aveà la bază ideea de a ne face ienicerii culturii maghiare. Pentru acest scop colaborau toate dimprejur: şcoală, mediu, gazetă, fiece respiraţie. Erà o luptă inegală şi necontenită. Din toate colţurile ne pîndeà acest duh cutropitor, subt ale cărui reţele meşteşugite trebuià să ne strecurăm noi trei sute de desrădăcinaţi. Imi apar acum în mod postum crîmpee din nemiloasa risipire de energii. Subt cupolele de bronz se mişcà stîngaci şi timid firea noastră dela ţară, furnicarul ungaro-semit nu ne păstrà nici o înrudire, eram călători speriaţi, fără nici un razim, pe uliţele lui. Pretutindeni, în sălile de cursuri, în bibliotecă, în laboratorii, în foiletoanele ziarelor, la teatru, în glumele noastre cotidiane, molohul se furişà după noi să ne otrăvească cu suflarea lui...

Şi cu toate aceste, d-lor, n'am fost învinşi!

Din această încrucişare de forţe am ieşit deasupra. In camerele prăfuite unde se adăposteà sărăcia noastră de bieţi

bursieri, ca în nişte cetăţi fermecate, nu puteà pătrunde sgomotul profan de afară. Acolo ne frămîntam noi, în luptă grea cu mizeria, în luptă cu problemele complexe ale studiului, în luptă cu sintaxa limbei materne, se căleà armura noastră de mîine. Ca figura miticului Ianus aveam o faţă care priveà înainte şi alta care se uità înapoi. Inainte erà cîmpul întins al civilizaţiei, înapoi erà căsuţa noastră din deal, care ne vorbeà în noapte. Din acest amestec de senzaţii şi îndemnuri se împleteà cîntecul ascuns al sufletului, povaţa noastră de fiecare clipă. După opera de abstracţiune a băncilor universitare aşteptau undele moi ale amintirilor rustice, zestrea sfîntă a copilăriei noastre. Seara, câte odată, când ne întîlneam cincisprezece inşi pe muntele Gellert, dincolo de Dunăre, la cîrciuma unui şvab, mi-aduc aminte, la picioarele noastre urlà babilonul care ne scăpà din cătuşele lui. In odăiţa unde beam vin acru, coborà Ardealul cu patimele lui aspre, erà toată protestarea ţarinii de-acasă, erau doruri cîmpeneşti prinse în recitativul plîngător al doinelor dela plug, printre ele zîmbeà cicălitor o poezie de Coşbuc sau fulgerà o strofă din Eminescu, erau snoave de şezători şi tropare bisericeşti, erà ritmul secular al istoriei noastre pe care-o duceam mai departe. O solidaritate de sectă ne strîngeà într'un mănunchiu, aveam conştiinţa limpede a unei tovărăşii militante. Din această atmosferă se înfiripà cultul misterios al căminului strămoşesc şi se exaltà în măsura apăsării duşmane. Erau zadarnice toate metodele de desfiinţare ale înverşunatului pedagog ostil. Cădeau teorii de seminarii făurite ca să ne clatine, cădeau neputincioase tentaculele multiple ale asfaltului, cădeau înfrînte toate ispitele Budapestei. Pe marginea Dunării ne duceam des în amurguri, dar în vreme ce priveam valurile inspumate ale măreţului fluviu, ochii ne călătoreau departe şi subt tîmplele înfierbîntate simţeam cum ne svîcnesc răsvrătirile Oltului.... Atunci, în această particulară configuraţie de împrejurari, o seamă de studenţi, tineri şi îndrăzneţi ca d-voastră, în ochi

cu aceleaşi străluciri şi în suflet cu acelaş ideal de artă, am înjghebat revista «*Luceafărul*» şi ani dearîndul, ţin minte, într'o pivniţă dosnică unde se instalase mica noastră tipografie, ne întruneam permanent cenaclul de conspiratori cu prisos de nervi şi cu gesturi largi, coborîndu-ne pe hârtie visul rebel, avansînd prin svîrcolirea noastră subterană, cine ştie, un preludiu al desrobirilor viitoare...

De-atunci, pipăindu-mi conştiinţa, m'am întrebat deatîtea ori: în ce religie ne-am închinat de ne-am putut păstrà sufletele intacte, refractare la toată otrava dimprejur? Cum s'ar puteà numì taina noastră, miracolul acestei izolări, instinctul sigur care ne-a smuls totdeauna din ghiarele valului? Este, domnilor, *ideia naţională*, credinţa fanatică în patrimoniul specific al neamului. Din doctrina veacului al nouăsprezecelea, introdusă definitiv în toate fibrele Continentului, noi ne-am ales cu această moştenire. Am înţeles fragmentar mai întîiu, limpede mai pe urmă, că în oceanul sbuciumat al omenirii noi suntem o insulă cu flora ei deosebită şi că a îngădui să se distrugă această insulă, înseamnă a tolerà un furt în atelierul de evoluţie universală. Această convingere, rămasă din părinţi, noi am slujit-o fără ezitare, subordonîndu-i toate energiile noastre. Cu cît gîndurile ni se apropiau mai mult de pragul maturităţii, cu atît ideia ni se păreà mai legitimă. Literatura şi politica în care ne-am frămîntat noi, s'au înfăţişat cu această pecete. Călăuziţi de o supremă utilitate, am creeat un catechism al datoriilor noastre, dela care nu ne-am abătut. Ne-am zis: noi suntem precursorii unităţii unui popor, noi trebuie să ne jertfim pentru cohesiunea lui, trebuie să facem din hecatombele noastre piedestalul gloriilor de mâine.

In curînd ne-am dat seama că tot clocotul nostru tineresc nu erà decât o părticică din funcţiunea organică a marelui tot. Neamul întreg îşi înşiruise în linie de bătaie puterile lui. Cînd, acum douăzeci de ani, am trecut pentru întîia oară la Bucureşti, simţind în toată fiinţa mea deslănţuindu-se fiorii graniţelor, privind împrejur, am priceput că în proporţii mă-

rite şi acolo se cîntă acelaş cîntec larg, de ale cărui cadenţe eram robiţi noi în subsolul dela Budapesta. Mi-a fost de-ajuns să mă uit înlături, să mă apropiu de pulsul vieţii literare de atunci, care eră mai înrudită cu preocupările mele, ca să văd bine că paralel cu mişcarea noastră dela «*Luceafărul*», din Capitala Romîniei radiă acelaş spirit artistic, mie perfect familiar, aceeaş literatură care se adăpă din acelaş izvor comun. Scriitorii din generaţia mea: Iosif, Chendi, Cerna, Sadoveanu, înstrunau şi ei melodia care ne robise pe noi în sbuciumarea fecundă a odăiţelor de studenţi depe malul Dunării. Tot atunci se ridicase Nicolae Iorga să ordoneze aceste sbucniri spontane de energie, să desprindă firul roşu al atîtor manifestări răsleţe, şi să deă în revista «*Sămănătorul*» doctrina unitară. Eră, domnilor, *ideia naţională*, fluidul magnetic al acestei unanime resurecţiuni, o literatură care răscoleă sufletul poporului romînesc şi fixă valorile lui, o volbură pornită din adîncimile de jos, năzuind spre culme. Degrabă mi s'a lămurit suprafaţa vastă a noului crez: în conştiinţa obştească a romînismului, dincolo de frontierele vremelnice, ca un reflex al instinctului popular şi ca o rezultantă a evoluţiei de veacuri, se instăpînise în toate inimile lozinca *unirii*. Cu o frenezie nestăvilită se rostogoleă pretutindeni valul biruitor, noi nu eram decât martorii unui proces istoric, îndeplinind porunca fatală a vremilor. Societatea întreagă din Romînia-Veche, lăsînd la o parte raţionamentul politicei curente şi calculele diplomaţilor, apucase pe acest făgaş, de unde nu mai eră întoarcere. In toate domeniile vieţii publice, în şcoală, în armată în saloane, ca şi în cătune, în mii de glasuri şi în diverse forme vorbeă sîngele romînesc, rostindu-şi sentinţa lui inapelabilă, prinsă atît de sugestiv de graiul înflorit al lui Delavrancea: *Suntem una, un singur trup revărsat de amîndouă părţile munţilor, Carpaţii ne sunt şira spinării...*

Un scriitor ungur, bun cunoscător al trecutului nostru, d. Iancso Benedek, într'o carte apărută de curînd, tratînd istoria iredentismului romînesc, urmăreşte, prin lumina eveni-

mentelor, această desfăşurare seculară, arătînd că dela Mihai Viteazul încoace un impuls conştient al tuturor manifestărilor noastre de viaţă ne-a împins spre unirea politică şi că războiul recent al desrobirii nu erà decît o verigă dintr'un lanţ de evoluţie. Indureratul autor din vecini are dreptate. Ideia naţională la noi, pornind din conştiinţa organică a unităţii, pe care au păstrat-o masele anonime totdeauna, s'a desfăcut încetul cu încetul, a cucerit toate minţile şi a devenit suprema noastră dogmă. Războiul s'a desprins ca un fruct copt din această ideologie a vremii. Acum că a trecut ca un vifor groaznic peste capetele noastre, cînd stăm să-i drămuim deslănţuirea, înţelegem că el s'a impus cu puterea fatalităţii, că nu l-a făcut nimeni, că nu e opera chibzuinţii unor singuratici, ci descărcarea vulcanică a unei epoce: triumful ideii după îndelunga acumulare de energie a atîtor generaţii. Războiul întregirii neamului l-a decretat conştiinţa tuturora, nu ca o socoteală de cîştig, ci ca o pornire furtunoasă fără frîu, un uragan moral exprimat nimerit în fraza lapidară a răposatului Filipescu: «*Sire, ori te încoronezi la Alba-Iulia, ori mori pe cîmpia Turzii, altcum praf s'alege şi de ţara şi de dinastia ta*». Inflăcăratul patriot, acest tîrziu ecou al boierimii noastre de baştină, a avut viziunea limpede a realităţii: noi trebuià să mergem la moarte ca la un examen al credinţii, nu ca la împlinirea unei probleme de raţiune. Aşa a fost războiul nostru, sinteza lui mi-a dat-o un tînăr sublocotenent adus de pe câmpul de luptă împuşcat în piept, care cînd m'a recunoscut o clipă în delirul lui, mi-a încolăcit braţele după gît şi mi-a murmurat în friguri cuvântul: *A ba-Iulia*... Nu fusese niciodată în Ardeal, dar mureà pe buze cu parola istoriei noastre de veacuri, un soldat al ideii...

Domnilor, scriptura s'a împlinit, epopeia s'a încheiat şi o nouă răspântie se găseşte în faţa noastră. Ideia naţională, razimul de căpetenie al vieţii de stat, trebuie adaptată împrejurărilor schimbate.

Poate nu greşesc când afirm că după jertfa mare, resur-

sele de energie creatoare scăzînd, mersul ascendent al acestui crez s'a oprit şi o linie de oboseală a intervenit în rîndurile noastre. S'ar păreà că după tensiunea tranşeelor, nervii discordaţi cer odihnă şi că pe urma vărsării de sînge, noi ce am cîştigat în suprafaţă, am pierdut în adîncime. In orice caz, privind în jurul nostru şi spunînd adevărul întreg, trebuie să recunoaştem că viaţa publică în opera ei constructivă nu are nici tăria, nici iniţiativa pe care le cere noua alcătuire de stat, că fenomene de desagregare se ivesc în aparatul nostru de putere şi că mai ales resorturile morale ale societăţii au pierdut din vigoarea lor. Sunt atîtea şi atîtea semne care legitimează cele mai serioase îngrijorări. Poporul romînesc, ieşit de subt patru stăpîniri deosebite, purtînd influenţele a patru organizaţii de stat disparate şi a patru culturi fără puncte de înrudire, sîngerînd pe atîtea fronturi, în prima lui perioadă de unire se înfăţişază sleit şi fără un relief deosebit în rezistenţa lui. Spiritul curent arată semne de slăbiciune vădită, este o răsturnare a valorilor cari ne-a dat criza principiului de autoritate atît de necesară într'o muncă de consolidare, este o ezitare şi balansare permanentă în conştiinţe, din care a rezultat o criză a partidelor politice şi ca o consecinţă a acestor neajunsuri o reală criză a parlamentarismului nămolit în inacţiune şi retorică stearpă. Pătura conducătoare ce ar trebui acum, când se face ţara subt ochii noştri, să-şi deà toata măsura ei, e năvălită de un pozitivism cras care-i neutralizează pornirile colective. Dăm impresia că suntem un trup deşirat şi bolnav şi pe trupurile bolnave, d-voastră ştiţi foarte bine, aşa a fost totdeauna: se ivesc de obicei paraziţii. Uitaţi-vă împrejur, din toate părţile globului călători după noroc, ca într'o nouă Californie, descind pe acest pămînt binecuvîntat cu care nu au nimic comun decît exploatarea lui. Din toate părţile graniţele ne sunt invadate de musafiri cu privirea scrutătoare, semănători de corupţie şi de blesteme, făcînd să crească spuma incertă a oraşelor şi trezind o dîră de penibilă descurajare în sufletul neprihănit al

ţăranilor noştri. Acest val de străinism creşte necontenit ca o coloană de cuceritori, ivindu-se pretutindeni şi lăsînd în urmă o filosofie amară, convingerea lor cea mai fermă, că nouă de aceea ne-a fost dat să ieşim din robia egipteană, ca să intre ei în Canaan...

Astfel stînd lucrurile, un sentiment unanim de protestare mişcă toate firile alese şi le strînge la olaltă. Ne întrebăm cu groază : acesta e epilogul epopeii, darul postum al destinului după atîtea grămezi de oase îngropate pe toate cîmpurile de bătaie? Un elementar instinct de conservare tresare în noi, o agitaţie surdă se simte printre rînduri şi se propagă din om în om. Lumea îşi zice cu nelinişte: să ne smulgem din marasm, să alungăm zarafii din templu, să spălăm din nou altarele noastre! Romînia unită ne-a dat o concepţie naţională eroică, ei bine, tot numai această concepţie de eroism intransigent ne-o poate păstrà, s'o reîntronăm deci în conştiinţa publică şi să tragem toate învăţămintele ei! Aşa judecă toţi acei oameni în a căror minte se păstrează neturburată continuitatea de gîndire, înlănţuirea programatică cu trecutul.

Cine ar trebuì să ià asupra-şi această operă de pedagogie a mulţimii, infuziunea zilnică de credinţă şi sugestii coordonate metodic în vederea egoismului sacru al acestui popor ?

Sarcina ar fi să revie presei, care e pretutindeni cel mai viu laboratoriu al conştiinţii obşteşti. Imi veţi dà voie să stărui şi de astădată şi să repet şi cu această ocazie, apăsînd cuvîntul, toate constatările ce-am făcut asupra unui trist capitol al zilelor noastre.

Domnilor, la noi ca şi în alte părţi presa din vremuri vechi a fost o tribună consacrată de îndrumare a opiniei publice. In gazetele noastre s'a pulverizat zilnic tot ce am crezut, tot ce am nădăjduit în ziua de mîine. Ziarele reprezintă nervii impresionabili ai unui popor în fluctuaţiunea lui cotidiană şi un organ de publicitate e o bucătură de toate zilele care se serveşte societăţii. Aceste adevăruri au fost înţelese tot-

deauna şi de aceea cei mai buni, temperamentele de apostoli, au coborît odinioară la noi în gazetărie şi au scris cu sîngele lor pagini nemuritoare. Să vă vorbesc de activitatea ziaristică a lui C. A. Rosetti, de împletiturile de fulgere ale lui Eminescu, sau de articolele de-o jumătate de veac ale lui George Bariţiu aici în Ardeal? Ştiţi foarte bine cu toţii că istoria noastră politică se confundă cu istoria presei romîneşti şi că ideia naţională şi-a propagat evanghelia ei prin aceste tipare indispensabile.

De-o sută de ani respirăm prin presă, gazetele sunt plămînii neamului.

Perioada de după războl cu lîncezeala ei ne-a împins într'o teribilă maladie, ni s'au îmbolnăvit plămînii, domnilor, atacaţi în mod intempestiv de miasme parazitare. Nimic nu poate învederà mai evident criza sufletească în care ne găsim, ca faptul că secretul tiparului l-am pierdut din mînă, a ieşit din familie, şi-a intrat în posesia altora. După pleiada marilor gazetari cari prezentau o garanţie intelectuală şi morală pe seama publicului, negustorii analfabeţi au acaparat ziarele şi au preschimbat apostolia în tarabă. Un spirit nou s'a sălăşluit deodată cu ei în ziaristica ţării. Este mai întîiu o absolută atrofiare a sentimentului naţional. Adevărurile organice ale sufletului romînesc, pe care noi le-am aruncat de-apururi în cumpăna istoriei, ei nu le pricep şi nu le propagă. Este, al doilea, o metodică îndrumare a spiritului public spre o alvie internaţională, un cinism necunoscut în analele noastre, o tendinţă de-a diminuà prestigiul credinţelor din străbuni, o nesocotire a valorilor dela înălţimea Tronului regal până jos. Scrisul lor lasă impresia că suntem o societate pripită, fără rădăcini, oameni ai clipei, fără morminte, un fel de tîrg slobod în care toate sunt de vînzare. Adăugaţi la acestea nota nti-intelectuală, brutala inconştienţă cu care se tratează toate problemele curente.....

La lumina acestor dureroase constatări, întreb: este o asemenea presă un organ al consolidării noastre de stat? Este pentru raporturile noastre externe o oglindă reală a situației și pentru viața noastră de interior un stimulent necesar?

Două exemple, domnilor, ca să vedeți unde suntem!

Cîteva luni în urmă, la Lausanne, vă aduceți aminte, a fost o conferință interaliată, la care a participat și Romînia. Oamenii politici ai tuturor statelor s'au întrunit să rezolve o mulțime de chestiuni pendinte pe urma marelui război. Gazetarii i-au însoțit ca să prindă indicațiile lor și să le transmită fiecărei țări în parte, potrivit interesului special al fiecăruia. Delegatul nostru la conferință a fost ministrul de externe d-l I. G. Duca, — cine credeți că a fost cancelarul autorizat al opiniei publice: d. Iacob Rosenthal.... Vă puteți imagina biata Romînie, aluatul nostru plămădit din lacrimi și sînge în vijelia războiului, ce strașnic și priceput susținător a avut în persoana abilului director dela *«Dimineața»* și *«Adevărul»*.... Mai mult, vă amintiți, intrepidul luptător întorcîndu-se în țară a publicat în gazetele sale un lung interview cu doctorul Rakowsky, delegatul Sovietelor, cu care, spunea dînsul, a avut lungi întrevederi. Stăruiți, vă rog, cu o analiză de două momente asupra acestor interesante convorbiri pe malul lacului de Geneva: Rakowsky, revoluționarul, invectivîndu-ne țara și d. Rosenthal, democratul, apărînd din răsputeri teza romînească. Se găsește cineva care să doarmă liniștit, în credința că am avut un advocat bun?....

Al doilea exemplu sugestiv și plin de-o tristă semnificare. Astăvară, știți, au fost serbările aniversării morții mitropolitului Șaguna. Posteritatea recunoscătoare s'a închinat la cripta luminosului patriarh. La Rășinari douăzeci de mii de țărani, în frunte cu Regele, Regina și Moștenitorul tronului înconjurați de guvern și de fruntașii țării, s'au dus să-și plece genunchii. Am intrat în biserica amintirilor de copilărie sguduit în toată ființa mea. Nici odata nu mi-a fost dat să simt cu o mai cutropitoare putere biruința ideii, ca în acele

clipe, în colţul de strană, la poalele iconostasului, unde în fumul de tămîie stăruiau par'că toate umbrele strămoşilor mei. Privirile mi se îndreptau aiurite peste mulţimea cuvioasă, cînd dintr'odată, ca printr'un capriciu nebun al simţurilor, mi-a apărut subt amvon figura absentă şi profană a unui aşa zis ziarist, originar din Polonia mi se pare, expulzat odinioară din regat şi prăvălit recent în ţară. Inchipuiţi-vă, el venise nenorocitul să reprezinte presa la groapa nemuritorului arhiereu! Din condeiul lui trebuià să se desprindă praznicul nostru, tot misterul troparelor bizantine care ne legănau atunci, toate tresăririle intime ale moştenirilor noastre atavice. El erà chemat să le tălmăcească şi să le multiplice într'o sută de mii de exemplare pînă în ultimul cătun, făcînd educaţia maselor. Vă mărturisesc, o profundă milă m'a dezarmat în faţa lui, o milă profesională, sărmanul voiajor în ale tiparului, subiectul erà aşa de greu pentru puterile lui...

Am smuls aceste două pilde, ca să vedeţi că suntem într'o ridicolă anomalie, în complect daltonism moral şi într'o eclipsă a inteligenţei. A combate aceste exagerări, a cere revenirea la matcă, a predicà normalizarea, e datoria fiecărui cuget onest. Pe noi nu ne va înfricà ţipătul micilor condotieri, cari vorbesc de huliganism cînd noi pretindem respectul talentului, sau de antisemitism, atunci cînd acordînd o plenitudine de drepturi tuturor cetăţenilor, reclamăm pe seama noastră modelarea opiniei publice în spiritul tradiţional al ideii naţionale. Dacă n'am face acest lucru, dacă am îngădui să degenereze presa dela apostolat la o întreprindere comercială robită capitalismului internaţional, ar însemnà să scăpăm din mînă diriguirea sorţii noastre şi să alunecăm pe povîrniş. O astfel de prăbuşire ne-a fost dat să vedem şi să urmărim la vecinii noştri unguri, a căror presă dinainte de războiu a fost cea mai clasică manifestare a gazetăriei industrializate. Confecţionată fără nici o convingere, monopolizată de neofiţi şi aventurieri, schimbînd în bani mărunţi instinctele josnice ale mulţimii, a cîntat pe toate strunele: a făcut apo-

teoza unui războiu în care n'a crezut, ne-a călcat în picioare pe noi fără să ne cunoască, a fost reacţionară cu Tisza, republicană cu Károly, bolşevică cu Bela Kún şi s'au găsit destui cari în mod postum să afişeze simpatii interesate pe seama noastră.

Noi vrem să învăţăm din păţania altora, de aceea suntem în gardă şi ne găsim unii cari lămurim lumea cu toate desavantagiile pe cari le comportă duşmănia necruţătoare a acestor îndrăsneţi antreprenori de opinie publică la noi.

Presa însă, domnilor, e numai o lature a acestei tendinţe de dărîmare, care se afirmă tot mai sgomotos în anii din urmă. Fenomenul e mult mai complex şi mai îngrijitor. Ziarul apare ca un fel de anticameră a artelor şi literaturii, deaceea din coloanele lui se poate descifrà năzuinţa unei penetraţii adânci în domeniul creaţiunii artistice şi literare. Musafirii de care vă vorbeam nu se mulţumesc să rămîie în serviciul bine retribuit al actualităţii, ei cer cuvînt acolo unde se spun verdictele definitive ale sufletului nostru. Iată un teren mai inofensiv, de pildă, unde ne-au năvălit oaspeţii cu producţia lor exorbitantă. Este pictura. Dacă vă duceţi la Bucureşti vedeţi astăzi în toate părţile expoziţii de tablouri ale unor artişti cu nume exotice cari s'ar puteà întîlni tot aşa de bine şi la Kalkutta şi la Filadelfia şi la Breslau. Credeţi că în aceste exhibiţii nemiluite se desluşeşte ceva din misterul lui Grigorescu, profilul ţărancelor noastre, poezia apusurilor de soare din munţii Vrancei, mestecenii lui tremuraţi în zarea de toamnă, sau carul cu boi al minunatului povestitor dela ţară ? Este aierul romînesc al lui Luchian, particulara duioşie a florilor lui, cari sunt florile noastre în cel mai gingaş cutremur al petalelor? Nimic din frumosul specific cu care ne-am străduit noi să complectăm o simfonie a universalităţii. Sunt pînze zugrăvite de penel strein, de-o retină care vine din altă lume. Am remarcat cu deosebire cum peisajul este căzut în desuetudine la aceşti nou-veniţi, cărora tainele naturii nu li se desvelesc şi cărora nu li s'a spovedit nici un

copac din pădurile noastre. In schimb însă avem un gen a cărui supraproducţie prezintă o eflorescenţă bolnăvicioasă: e caricatura, domnilor; înfăptuire bastardă a artei, în cumetrie cu gazetăria, brodând pe impresii fugitive şi de suprafaţă, se înrudeşte cu aptitudinile acestor firi vagabonde care nu se fixează nicăeri. Nu e însă nici spiritul gallic cu vivacitatea lui elegantă şi generoasă, nici humorul anglo-saxon cu sănătoasa lui ingenuitate grotescă, nici rîsul romînesc plin şi sonor, în galeria nenumăratelor inseilări zilnice. Mi-aduc aminte, astă-vară, când cu serbarea eroului necunoscut, din prilejul celor două minute omagiale în amintirea mortului, un ziar bucureştean publică o caricatură a unui cetăţean exasperat că bărbierul nu-i poate trage măseaua, un fel de penibilă grimasă pe socoteala sicriului... Vă spun sincer, dela rînjetul tragic al lui Shylock nu ţin minte să mai fi înregistrat o senzaţie atît de dezagreabilă şi tulburătoare.

Tărîmul de desagregare intelectuală însă, care ne apare mai asaltat astăzi de influenţe străine pe urma unei invazii din afară, e în literatură. Aici e sanctuarul unde se păzesc tablele legii, manifestarea unui popor desfăcută de fluctuaţiile vremelnice, cum am zice, raportul lui cu eternitatea. Literatura noastră ca şi în alte părţi a fost în trecut încarnarea vieţii din acest colţ de umanitate, oglinda strălucitoare a unui neam, o literatură naţională. Deschideţi orice pagină din cărţile lui Eminescu, Coşbuc sau Delavrancea şi veţi vedeà toţi cari aţi rasărit din pulberea acestui pămînt că este un sentiment familiar care vi se pune în faţă, o atmosferă cunoscută care vă învălue, sunteţi acasă în lumea lor de simţiri şi imagini, vorbiţi voi înşivă, trecutul şi viitorul vostru: sinteza neamului. Literatură naţională înseamnă a prinde într'o forma artistică criteriile specifice ale diferenţierii de suflet, gama distinctivă a unei plămădeli etnice. Literatură naţională e creaţiunea amintiţilor autori, fiindcă în scrisul lor cer cuvînt adevărurile noastre. Citiţi o strofă de Eminescu şi veţi găsi în ea morbideţa intelectualităţii noastre dela sfîr-

şitul veacului trecut, citiţi «*Nunta Zamfirei*» şi vă vor înconjură plăsmuirile mitice ale fanteziei populare, pe cînd «*Sultănica*» lui Delavrancea vă arată ce doruri pîlpîie la vatra ţăranilor munteni şi din ce farmec se îmbină idilele lor rustice... O înlănţuire firească leagă într'un mănunchiu unitar şi armonic aceste sbucniri răsleţe de lumină, dîndu-ne toate, împreună, tabloul sintetic al romînismului. Mai este ceva. In istoria literaturii noastre moderne se poate desluşi o continuitate de spirit normală, generaţiile se succed, trecîndu-şi din mînă în mînă moştenirea lor intelectuală. Dincolo de lozincele epocii care se schimbă şi cad, există un substrat de înrudire în cursul vremii dela culme la culme, e ritmul permanent şi invariabil al rasei.

Domnilor, un aspect nou şi straniu se iveşte pe cîmpul literar în vremea din urmă la noi. Firul legăturii cu ziua de ieri s'a pierdut şi clişee de import tulbură ierarhia valorilor consacrate. E o producţie hibridă pe care o văd prin colţuri de reviste, pagini de poezie vaporoasă, o ciudată psihoză literară cu diverse etichete exotice : expresionism, dadaism, rabindranath-tagorism... E o atmosferă mocnită în care speciale sonorităţi de cuvinte se prind într'un dans macabru, gîtuind subiectul. Fireşte leit-motivul cunoscut al solului nu se mai întîlneşte, ţăranul a dispărut de mult ca obiectiv literar, nu mai vorbeşte nici cîmpul nostru, dar nu mai e nici ecoul pasiunilor care ne chinuesc pe noi... Este un fenomen curios de desrădăcinare artistică, o abatere spontană dela toate legile evoluţiei. In mijlocul acestui cor de cîntăreţi cu disonanţele lor, splendorile trecutului recent apar deplasate. Coşbuc, mort acum cinci ani în floarea vîrstei, pare a aveà vîrsta lui Homer cu tot uraganul creaţiunilor lui epice. Imi veţi permite să vin cu o mărturisire de ordin personal. Cînd cineva din detractorii mei, unul care mi-a făcut concesia de a admite că n'am răposat încă, mi-a aruncat ca o fulgerătoare ironie porecla de «bătrîn poet», a avut perfectă dreptate. Concepţia literară căreia mi-am supus eu tot vîrtejul de gînduri, o so-

cotesc un anahronism în acest ansamblu de stridente psalmodii contemporane, singura mea mîngîiere e de a-mi căutà un acord cu trecutul nostru şi cu valorile necontestate din alte părţi. Mă întreb însă, care e taina acestui salt vertiginos, ruperea bruscă cu toate tradiţiile? Cinci sau zece ani, cu tot bagajul lor de transformări, contează în desvoltarea sufletească a unui popor, ca o perioadă care poate justificà o completă schimbare de mentalitate? S'a elaborat in acest timp scurt o nouă zestre intelectuală fără nici un punct de sprijin în frămîntarea de ieri? Sau, poate, avem aface cu un fenomen de mimetism literar, cu formulele înstăpînite grabnic prin transmisiunea unei civilizaţii cu care ne înrudim? Nu cred, nici una, nici alta. Evoluţia de spirit e o ondulaţie euritmică, cultul tradiţiei şi în literaturile apropiate e mai evident ca ori când. Explicaţia o văd mai simplistă şi mai dureroasă. Sunt oaspeţii, domnilor, cari după ce au pus stăpînire pe presă, se instalează şi în literatură. Sunt interpuşii dintre noi şi trecut, cei mai antipatici misiţi din zilele noastre. Nu mi-a trecut niciodată prin gînd să admit o imobilitate de spirit în artă, să justific scleroza literară, nici să propovăduesc o estetică conservatoare. Dimpotrivă îmi dau seama că în republica libertăţii de gîndire, revoluţiile sunt creatoare, ele purifică şi fecundează. Dar, să-mi fie îngăduit ca în numele credinţei pe care o am, că un patrimoniu literar şi artistic este suprema avuţie a unui neam, eu să apăr prerogativele sîngelui şi să deplor orice infiltraţie inoportună. Dacă în viaţa politică, noi care avem o concepţie de toleranţă civilizată nu vom contestă niciodată drepturile asigurate prin legămintele noastre internaţionale, dacă pe seama tuturor minorităţilor etnice stăm pe baza absolutei egalităţi cetăţeneşti, unitatea noastră de suflet vrem s'o menţinem ferită de promiscuităţi disolvante. Iată de ce stăm la poarta moştenirii de veacuri în postură de priveghere şi vrem să marcăm bine graniţele noastre intelectuale pe acest petec de pămînt, pe deplin con-

ştienţi că în ziua când tolerăm invaziile sufleteşti, bătălia noastră este iremediabil pierdută.

Domnilor, v'am vorbit de valori abstracte, de imponderabilele cari după judecata mea determină mai hotărîtor existenţa unui neam. Ar fi poate de dorit ca în faţa d-voastră să fiu dublat şi de un om al raţionamentelor materiale, care ieşind din acest domeniu al abstracţiunii, să vă deà strigătul cifrelor, să vă vorbească de o penetraţie a străinilor la noi, de năvala sutelor de mii, care fără nici o legătură s'au aşezat aici ca un flagel economic, de schimbarea radicală a raporturilor de proprietate în favoarea lor, de despoierea pripită a padurilor noastre de farsa sinistră a aşa ziselor naţionalizari pe tărîmul industrial şi al finanţelor şi, ce e mai trist, de noul aspect demografic al ţării, care se modifică zilnic împotrìva intereselor romîneşti... Atunci aţi vedeà că un tragic paralelism se menţine între fenomenele de ordin moral şi material şi că lîncezeala în faţa acestor manifestaţiuni, actuala inerţie echivalează cu o dureroasă criză a ideii naţionale.

In faţa situaţiei, numeroase întrebări ni se înfig în conştiinţă şi cer un răspuns. Suntem noi un popor minor, o plămadeală inferioară menită să creeze numai platforma pe seama altor seminţii de aleşi ? Suntem sclavii, predestinaţi să ducem cu sudori de sînge bolovanii la piramidă, pentru ca din vîrful ei să sfideze alţii eternitatea ? Este statul romîn o capricioasă improvizaţie a istoriei universale, fără posibilitatea de-a salvà interesele rasei dominante ?

Tot atîtea puncte de întrebare cari opresc lumea în loc, în timpul din urmă la noi şi neliniştesc sentimentul obştesc. Nu e, cum s'a zis de către pescuitorii în apă tulbure, o pornire de xenofobie a societăţii romîneşti; e un gest de apărare. D-voastră, studenţi, prin instinctul suveran al tinereţii, prin impulsul de idealism al vîrstei şi prin acel spor de simţire care e apanajul firesc al generaţiilor viitoare, aţi sesizat o primejdie şi v'aţi pus deacurmezişul ei. Nu vă văd ca pe nişte suflete înguste refractare la ideile de progres, ci ca pe-o ex-

presiune nefăţărită a unui neam întreg. Zece mii de băieţi, smulşi din mijlocul poporului, reprezentând toate clasele sociale, sbuciumîndu-se de-acelaş cerz în munca lor intelectuală, nu pot însemnà un caz de demenţă colectivă. Că aveţi şi lozince greşite, se poate, dar inspiraţia d-voastră e din ogaşa normală a trecutului nostru, sunteţi ideia naţională în marş, noul popas pentru ziua de mîine. Ca şi noi cei de-odinioară, care acum douăzeci de ani într'o pivniţă dela Budapesta, prin instinct am resimţit pulsul vremii şi ne-am fanatizat de bătăile lui, tot astfel d-voastră astăzi aveţi intuiţia realităţii... De sigur, potrivit împrejurărilor schimbate, nu vă comprimaţi entusiasmul şi revolta într'o conspiraţie subterană ca noi acolo pe malul Dunării, ci ieşiţi la larg, strigîndu-vă credinţa, dovedind prin acest strigăt numai un prolog al operei constructive de mîine, dorinţa de-a introduce în atelierul activ al neamului forţe creatoare.

In acest chip mi-a apărut mişcarea d-voastră, desfăcută de orice exagerări trecătoare şi mai ales liberă de multele acuzaţii meschine ce vi s'au adus din partea elementelor subversive, care au avut toată înţelegerea pentru o întreagă galerie de criminali şi o jignitoare rigiditate pentru d-voastră. Cînd v'aţi ivit aşa sbuciumaţi şi cînd am înţeles că din diverse motive sunteţi aproape orfani cu altruismul vostru generos, în sufletul meu, ca o rază întîrziată a tinereţii care s'a dus, mi-a încolţit o pornire de apropiere părintească sau de curată frăţietate.

Cercetîndu-mi conştiinţa, trebuie să vă spun că nu sunt un răscolitor al urii, fiindcă întreg capitalul meu de ură s'a topit în flacările pîrjolului înfricoşat de ieri... Cataclismul cu cortegiul lui de nenorociri mi-a desvelit mai bine ranele omenirei şi m'a împins spre ceata tuturor care caută tămăduirea lor. Cînd mai anii trecuţi, la Paris, pe vremea congresului de pace, într'o societate de literaţi şi filosofi, un bătrîn gînditor m'a întrebat, dacă nu e sosită vremea unei înfrăţiri generale a muncitorilor intelectuali de pretutindeni, pentru a combate

bolşevismul moral şi a salva valorile umanităţii, mi-am permis să-i răspund următoarele: «Ieri nu eram pregătit sufleteşte pentru un asemenea efort, fiindcă de cîteori mă chemau îndemnurile largi umanitare, între umanitate şi mine, eu simţeam paravanul unui jandarm ungur care cu atitudinea lui mă făceà să recad in clocotul protestării mele singulare şi să mă nămolesc în ura care aţîţă şi diferenţiază. Astăzi paravanul a căzut, nu mai simt nici un obstacol, vreau să plutesc în plin umanitarism, — cu o singură condiţie: să fiu în luntrea mea şi să iau toate măsurile să nu mă inec».

Ideia naţională, domnilor, e luntrea cu care plutim noi şi din care dorim să înregistrăm curentele mari de simţire universală. Mai mult ca oricînd, romînismul, dacă se sileşte să ià măsuri pentru a nu fi înghiţit de valurile dimprejur, trebuie să înţeleagă acest adevăr. D-voastră, cum vă văd eu, sunteţi vestitorii resurecţiunii de mîine cînd poporul nostru întreg, biruindu-şi toate bolile ereditare, se va însănătoşà pe deplin, avînd o viziune clară despre misiunea lui. «*Scrieţi băieţi, scrieţi*», — spuneà odinioară apostolul Heliade, — simţiţi, băieţi, simţiţi ideia naţională, îndrăznesc să vă zic eu, dacă vreţi să faceţi din tinereţa voastră un titlu de mîndrie pentru tîmplele cărunte care v'aşteaptă şi dacă mai tîrziu, domesticiţi de viaţă, privind înapoi, vreţi să puteţi repetà cu poetul, în toată seninătatea lui reconfortantă duiosul refren:

Şi eu am fost în Arcadia!

Monumentul lui Mihail Eminescu.

Cuvîntare rostită la Sîn Nicolaul Mare.

Cea mai curată sărbătoare se desfăşură astăzi subt ochii noştri. Pentru întîia oară într'un petec de pămînt romînesc desrobit cade vălul depe chipul de bronz al lui Eminescu. In zilele noastre de preocupări materiale. cînd după sîngele scurs în tranşee o sete de viaţă păgînă alungă cugetele din sferele abstracţiunii, d-voastră, un colţ de popor din Banat, v'aţi ridicat pe aripile poeziei. Cînd alţii aleargă după sgomotul zarafilor, d-voastră vă cereţi in tăcerea unui templu, când alţii se lasă răpiţi de valul bucuriilor deşerte d-voastră zidiţi un altar.

Am căutat să desleg în mintea mea rostul tainei: de ce anume prima consacrare populară de acest fel o dă lui Eminescu tocmai Banatul? De ce tocmai aici la graniţă, în faţa unei şcoli rurale din Sîn Nicolaul Mare răsare fruntea boltită a maestrului? De ce preoţi şi învăţători şi cete de ţărani învăliţi în înfiorare mistică v'aţi adunat cu toţii să va plecaţi genunchii? Cred că vă înţeleg şi pot da răspunsul Mai întâi, Banatul e ţara simţămîntului artistic, unde cîntecul e la el acasă şi unde un suflet cald palpită la toate atingerile, ca o

minunată harfă. Al doilea, conştiinţa voastră naţională, conştiinţa propriei valori şi a diferenţiării de alte neamuri, tresare mai vie cu sbucniri de fiecare clipă. Ş'al treilea, bănăţeni, la praznicul libertăţii, voi sunteţi singurii care n'aţi venit cu toţii, în inimă v'au rămas încă strigăte care dor, chemări tulburătoare... Din acest vălmăşag de simţiri, din dragostea pentru cîntec, din mîndria de rasă şi din protestarea unui drept ştirbit, aţi înălţat acest semn de proslăvire. V'a trebuit un poet, care să vă sguduie şi să vă alinte, un cântăreţ şi un animator pentru ziua de mîine.

L'aţi ales pe Eminescu şi aţi fost pricepuţi in alegere. Omagiul pe care i-l aduceţi vă face cinste, fiindcă dovediţi o înaltă înţelegere a culmilor depe care vorbeşte gîndirea noastră. Eminescu este şi rămîne cea mai strălucită incarnaţie a geniului romînesc. Vremea de astăzi cu toate izbînzile ei îi aparţine. A biruit crezul lui. Tot viforul de darîmare şi tot avîntul de reclădire ţîşneşte din fulgerele lui. Prin scrisul lui Eminescu a cerut cuvînt ideia integralităţii naţionale cu toate atributele ei logice. Din zilele de adolescent cu o precocitate uimitoare, fiul căminarului dela Botoşani s'a îndrumat spre acest ideal, căruia mai tîrziu i-a dat o superioară justificare teoretică. Unitatea literară ca o formulă pregătitoare a unităţii politice, iată lozinca către care s'a îndrumat el, căreia dela inceput i-a jertfit ritmul măreţ al unei creaţiuni fără precedent încă în analele noastre. Din primele zile, elevul lui Aron Pumnul pornit în pribegie a simţit chemările intregului sol romînesc prins atunci subt atîtea stăpîniri vitregi. A plecat să-l cunoască şi pretutindeni a pus urechea să-l audă Limba lui literară într'o vreme când grămătici de tot soiul o drămuiau cu erezii savante, se adapă din moştenirea «veche şi înţeleaptă» a tuturora. Un proverb din munţii Moldovei, o glumă depe Tîrnava, o frază euritmică din Gorj, toate îşi dau întîlnire în atelierul lui Eminescu, ca să închege patrimoniul unităţii. El a fixat mai întîi şi de un caracter definitiv tablele legii în graiul nostru. Nu e însă numai codificatorul

limbii literare. Eminescu e mai mult: e părintele ideologiei naţionale moderne în evoluţia noastră. E cel dintîi romîn al cărui creştet primeşte binecuvîntarea din cer, dar ale cărui picioare sunt înfipte pînă în glesne în pămîntul strămoşesc. Mai mult ca oricare altul, el a crezut în neam, l-a simţit în adîncime, l-a înţeles în misiunea lui istorică Veacurile i-au strigat de departe, dincolo de «scripturile bătrîne», i s'a mărturisit misterul traco-romanic al începutului, i-a strălucit epopeia dela o mie patrusute, şi l-au durut toate chinurile facerii de astăzi. Citiţi «doina» lui, cîntecul năzuinţelor noastre eterne: e cea mai categorică evanghelie politică a romînismului. Pentrucă politica naţională întemeiată pe puritatea de sînge şi pe încercuirea în tradiţiunile noastre seculare ca şi pe excluderea străinului exploatator, n'a avut un mai luminos doctrinar decît pe poetul «Luceafărului». Oricît ar fi dispuse minţile simpliste să creadă că jocul realităţilor scapă artistului şi că înregistrarea cu preciziune a necesităţilor naţionale e numai apanajul politicianilor profesionişti, adevărul e altul. Eminescu, poetul, e cel mai echilibrat creer politic al Romîniei în creştere. Citiţi articolele lui şi veţi vedeà că staţi în faţa unor axiome de valoare permanentă. Ele pot fi invocate la tot pasul ca un îndreptar de pedagogie naţională.

Deaceea aţi avut o intuiţie fericită cînd vi l-aţi decretat ca paznic suprem al sufletelor voastre şi l-aţi turnat în bronz. In vremea asta de plămădeală, cînd ţara e înconjurată de frămîntări vulcanice, cînd duşmănii văzute şi nevăzute se plimbă subt ochii noştri alături cu învălmăşala atîtor nepricepuţi, cînd piroane străine ni se bat în carne şi mulţi venetici se împart încă pe cămaşa acestui biet popor, d-voastră. adunaţi-vă la poalele acestui monument şi primiţi sfatul din îndrumările lui.

Eminescu vă va răsplăti. Din el vă veţi împărtăşi cu acea dragoste de ţară care e temelia tuturor căminurilor bine aşezate. Veţi aveà dela el poruncile de toate zilele, veţi şti

cum să afirmaţi existenţa voastră de avangardă a romînismului. O graniţă se păzeşte sau cu un corp de armată sau cu statuia unui poet legată de inimile tuturora. Aţi ales pe cea mai tare, aţi ales pe poet, cum v'au povăţuit impulsurile firii unui popor de artişti. Lăsaţi-mă să vă mulţumesc, avînd acest drept printr'un sbucium îndelung pe urmele învăţătorului. In ziua cînd şi la Nistru, acolo în Basarabia, se va ridicà din obolul mulţimei anonime un altar la fel, în ziua aceea statul romînesc a primit consacrarea eternităţii şi a ajuns aşa cum l-a visat el, puternic şi nedespărţit deapururi, — dela Nistru pînă la Tisa.

Vînt de primăvară.

E o veche reţetă simplistă ca în faţa unei mişcări de mulţime, în loc de a-i adînci cauzele şi-a chibzui soluţii pentru înlăturarea lor, să-i afişezi exagerările şi din ele să-ţi cîştigi îndreptăţirea de a o distruge....

Metoda s'a aplicat şi în actuala mişcare studenţească.

Din primele zile când tinerimea dela Cluj a început să-şi agite rîndurile, cu dinadinsul par'că, nu s'au căutat decît punctele vulnerabile ale acestor frămîntări universitare. Presa din Capitală cu deosebire şi-a dat silinţa să aţîţe spiritele şi să reducă tot avîntul studenţimii la cele mai meschine pricini. În locul unui ton împăciuitor, am avut aici articole violente şi bătăioase, în loc de a se cercetà mijloacele, de-a împăcà lucrurile, s'a strigat cumplit ca să audă Europa şi s'au lansat ameninţări care de care mai tulburătoare. Consecinţele s'au văzut. Cetăţenii din Lipscani şi-au închis prăvăliile supăraţi pe muşterii, în vreme ce tineretul şi-a accentuat tot mai mult solidaritatea militantă. S'a creat astfel o atmosferă de tensiune a nervilor care se propagă tot mai mult, fără a se întervedea limita pînă unde se va desfăşurà procesul deschis acum.

Guvernul din nenorocire n'a stat nici el mult pe gînduri. După cîteva încercări neisbutite de a remedià situaţia, s'a

supărat repede şi a închis universitatea pentru tot anul, aducînd o penibilă perturbare în învăţămînt, tocmai astăzi cînd aparatul cultural ar trebui să fie angajat la o acţiune permanentă şi febrilă. In acest chip răul se întinde mai departe. Avem o complectă stagnare a instrucţiunii cum nici in cele mai tulburi zile de războiu nu se obişnueşte şi în acelaş timp scoasă de după zidurile universitare, agitaţia se strămută în celelalte pături ale societăţii din oraşele noastre şi pînă în cătunele depărtate.

Reţeta, cum se vede, a eşuat in mod deplorabil.

Sunt, de sigur, în această isbucnire de energii, momente de exagerare şi o seamă de pretenţii cari vor rămîneà neîmplinite.

Lăsînd la o parte necontestata ştirbire de prestigiu pe urma unor regretabile atitudini ale unor elemente svăpăiate faţă cu profesorul Nicolae Iorga, insăşi lozinca de *numerus clausus*, străină de mentalitatea noastră, îndrumată de intoleranţa unui spirit îngust, anacronic şi deplasat la noi, e o formulă care poate ieşi la suprafaţă din valul unor sguduiri revoluţionare, dar care nu se poate susţine ca o teză a unei concepţii de normalitate.

Dar nu numai aceasta exagerare trebuie văzuta in doleanţele recentei răsvrătiri studenţeşti.

Este cortegiul întreg de mizerii, neagra sarăcie care strigà cu ultima exasperare depe băncile învăţămîntului nostru superior. Deodată cu lărgirea hotarelor avem redeşteptarea politică a maselor populare, care se smulg impetuoase din letargia lor analfabetă şi dau năvală spre şcoală. Acest drum însă din umbra satelor şi pînă la o licenţă universitară trece printr'un coridor sinistru de lipsuri şi umilinţi. Sunt furcile

caudine degradante, subt care trebuie să se strecoare aceşti bieţi fanatici ai civilizaţiei Desgustul şi scepticismul, ura şi revolta cresc în ungherele dosnice unde învaţă carte băieţii noştri. Cine să se mire, dacă din aceste patimi cari s'au dospit în tăcere s'aude uneori protestarea şi pumnii se strîng cu înfrigurare în faţa celor copleşiţi de bunătăţi şi de urcuşul pripit pe scara norocului?

Presa liber cuvîntătoare din Bucureşti, coloanele încăpătoare ale d-lui Rosenthal şi Honigmann, fericiţii latifundiari ai tiparului romînesc, cari nu mai pot de umanitarism de cîte ori un Max Goldstein oarecare intervine cu o bombă ca să salveze democraţia, nu s'au împiedecat niciodată de păsurile studenţilor, nici nu s'au preocupat de soarta lor. Aţi citit la aceste gazete, zămislite din scandal şi stropite de calomnia cotidiană, articole în care se sesizează mizeriile universităţilor noastre, s'a vorbit cîndva de acţiunea de sacrificiu a societăţii pe seama unor desmoşteniţi ai culturii? Inţeleg aceşti potentaţi ai cernelei tragedia proletariatului intelectual romîn? I-a mişcat vreodată flacăra care arde în ochii negri ai băieţandrului rupt dela plug şi asvîrlit în ger şi foame, ca să descifreze paginile subtile din codul lui Iustinian? Nimeni nu s'a ales cu un vag accent de simpatie din chiotul acestor hale de negustori, cari asurzesc zilnic urechile deaproapelui.

Şi-acum cînd tinerii năpăstuiţi îşi cer dreptatea lor, împletită din greşuri şi din sfînt adevăr, vedeţi un cuvînt măcar de nobila iertare pentru dînşii în ziarele care se strigă pe calea Victoriei? Cum s'a evaporat aşa dintr'odată prisosul de altruism, care se turnà în lungi coloane, ca să stoarcă lacrimi de dragul dezertorilor dela Jilava? De ce acest cor unanim protestator, mîrîiturile reacţionare cari cer confiscarea paginelor studenţeşti? De ce, d-le Fagure, invocarea frenetică a puşcariei, ca să îndrumăm pe calea cea bună miile noastre de studenţi, cari pot fi ademeniţi de formule eronate, dar, slavă Domnului, nici nemţilor nu s'au vîndut, nici maşini infernale n'au aşezat ca să sboare în aier Senatul Romîniei?

Nu, în atitudinea presei terfelită de străinism, e o evidentă răutate. Domnii aceştia cari în cea mai inocentă părueală văd un «groaznic masacru» şi trag cu ochiul spre Europa, cad foarte departe de sufletul sbuciumat al ţării şi cu nevrozele lor inoportune nu sunt cîtuş de puţin propagatorii păcii sociale la noi....

Din fericire, însă, opinia publică, mai împrietenită cu tainele solului strămoşesc, are cu totul alte sentimente şi îşi permite a manifestà credinţe opuse stăpînilor dela *Adevărul.*

Lumea noastră a tresărit îndurerată de amărăciunea din *Alma-Mater*. Din toate părţile se întrevăd pilde frumoase de caritate şi jertfă. S'au găsit bogaţi cari au dat din prisosul lor şi mai ales prin colţuri de mahalale, în căsuţele modeste cu perdelele de stambă, uşile s'au deschis ca să primească cu dragoste pe exilaţii universităţii. E o largă pornire generoasă, care desvălueşte un colţ senin al societăţii noastre şi dă senzaţia unor simpatice surprize pentru ziua de mîine.

Cît despre studenţi, noi cari suntem mai mult romîni decît europeni şi pe deasupra mai puţin inflamabili în materie nervoasă, avem speranţa că mişcarea lor va reintrà în normal, scuturîndu-se de balastul unor lozince indezirabile. Inlăturat odată ce este irealizabil, rămîn toate justele lor revendicări, cari trebuiesc cercetate de aproape şi soluţionate cu o oră mai curînd, pentru a nu lăsà într'o stare de declarată inferioritate de mijloace generaţia actuală, care se înarmează ca să lupte mîine.

Insufleţirea care a strîns rîndurile lor este, necontestat, un mare capital moral. Dela războiu încoace pentru întîia oară tineretul se mişcă împins de intuiţia lui ca să afirme adevărurile de rasă. E o mîngîiere şi o făgăduinţă în

această învolburare, dincolo de rătăcirile trecătoare. Tranşeele n'au consumat vlaga noastră, valul de materialism ruşinos n'a năpădit toată arena, forţa de premenire e intactă. Pe ruinile negustorilor de tot felul se ridică unda limpede a energiilor populare şi miile de băieţi, cari au pus tricolorul la butonieră, ne fac să credem că ideia naţională e pe cale de a-şi instăpîni evanghelia ei.

In orice caz, tinerii de azi, copiii furtunii de ieri, cu fluidul de simţire care-i leagă într'un mănunchiu, sunt o apariţie de sănătate sufletească reconfortantă. In faţa lor, după mustrările prudente ale unora şi după injuriile interesate ale altora, de ce n'am spune, că subt tîmplele noastre încărunţite, toţi cari credem în redeşteptarea acestui popor, resimţim ecourile postume ale tinereţii proprii şi silabe întîrziate dintr'un cîntec dedemult...

In suflete înmuguresc bucurii uitate, proiecţiuni luminoase din viitor, visuri şi dorinţi de mai bine, — scuzaţi, domnule Iacob Rosenthal, slăbiciunea noastră,— e vînt de primăvară...

Spre alte orizonturi.

Se împlineşte în curînd o jumătate de an de cînd studenţimea noastră universitară din toată ţara se găseşte într'o fierbere nepotolită, de cînd institutele de învăţămînt superior sunt închise, de cînd cincisprezece mii de tineri intelectuali fanatizaţi în credinţa lor susţin o agitaţie în întreaga societate, angajînd toate păturile ei.

Este, în adevăr, un fenomen unic, neîntîlnit în alte părţi şi care el singur, fără a mai aminti multele situaţii anormale din zilele noastre, prezintă starea sufletească a Romîniei într'o înfăţişare cu totul particulară. In orice caz ne găsim în faţa unei apariţii care trebuie privită de aproape şi analizată cu tot interesul pe care îl merită marile chestiuni naţionale.

Dacă am aveà o presă pornită să reoglindească în mod real opinia publică şi dacă o mare parte dintre aşa zişii oameni politici n'ar fi copleşiţi de un mutism interesat, atunci de sigur actuala revoltă studenţească ar fi obiectul unor stăruitoare preocupări.

Adorabila noastră «presă independentă» însă o cunoaşteţi. Domnii cari o confecţionează, în cea mai mare parte, au cam tot atîta înrudire cu isvoarele de energie ale sufletului romînesc, ca şi emirul din Turkestan sau, dacă vreţi, şahul Persiei. Adică ceva mai rău decît amintiţii seniori, fiindcă

dînşii cel puţin ne lasă în pace şi habar nu au de svîrcolirile dela Dunăre, cîtă vreme cei mai mulţi negustori de hîrtie tipărită din Bucureşti sunt coalizaţi într'un trust de trivializare programatică a mişcărilor noastre naţionale şi sunt expresia directă a unor planuri străine. De aceea gureşii umanitarişti, cari compătimesc în toate ediţiile de dimineaţă şi seara cu deţinuţii dela Jilava, a căror grevă de foame o toarnă în duioase articole, nu sunt cîtuş de puţin atraşi să privească în resorturile de simţire ale tineretului nostru. Pentru ei, fireşte, par mult mai vorbitoare suferinţele martirului Max Goldstein, care înainte de-a aşeză bomba la Senat s'a căpuit să împăneze cu verii, cumnaţii şi nepoţii lui, redacţiile ziarelor din Capitală. De-aceea tresăririle bieţilor universitari trebuie să fie discreditate la gazetă, sugrumate în ridicol sau acoperite de sughiţurile unei văicăreli grozave, de cîteori o rudă cît de depărtată a candidatului Max a pătimit de-o mică sperietură. Astfel se face că în publicul nostru se întreţine în permanenţă focul sacru al milei pentru cele mai inocente neplăceri sentimentale ale cutărui cafegiu evreu dela Huşi, mizeriile negre însă ale copiilor de ţărani români şi mijloacele de a le remediă nu intră în combinaţiile domnului Honigmann sau alt mare potentat de cerneală...

Această atitudine jignitoare, care scoate zilnic capul în coloanele unei prese interesate, e trecută sub tăcere de către mulţi norocoşi bărbaţi ai arenei politice... Ei sunt gata să invoace teribile complicaţiuni europene de cîte ori cineva se găseşte să aplice o corecţiune unei obrăznicii, sau să arunce în treacăt ideea de-a încercă o reparaţie mai grabnică pe seama maselor noastre năpăstuite de toate plevele pămîntului. De obicei aceşti domni gravi rămîn duşi pe gînduri şi în cuvintele lor misterioase predică prudenţă. Paralel cu aceste înţelepte porniri ei îşi mai corijează soarta cu tantiemele unor bănci şi întreprinderi, bucuroase să răscumpere la ghişeul lor o preţioasă tăcere politică. In acest chip, cum cre-deţi, de pildă, că fruntaşii aşa numitului partid naţional, cari

se bucură de avantajele presei domnului Honigmann şi de sufragiile domnului Adolf Stern, ar fi gata să examineze mai deaproape problemele studenţeşti, ću deosebire cînd aceşti tineri clamanţi intempestivi sunt detestaţi de către toţi procuriştii fabricii Renner, sau ai altei asociaţii dătătoare de jetoane?... Da, după faţada înaltelor principii de Stat, se mai furişează adesea altruismul binefăcător al unui consiliu de administraţie, care operează în umbră. Din această pricină ni s'a europenizat o serie de fruntaşi aici, cari pînă mai alaltăieri împingeau la chiot pe studenţi cu vreme şi fără vreme în mici daraveri de partid, iar astăzi înghit şi tac ca să nu-şi supere patronii...

In afară însă de cele două speţe amintite, gazetarii înduioşaţi de Goldstein şi politicianii afiliaţi lor, se mai găseşte aici din fericire o lume întreagă care dispune şi de-o resonanţă de simţire nealterată şi de o complectă libertate a spiritului. Lumea aceasta nu poate privì cu indiferenţă răscolirea celei mai curate pături din ţară, nu se poate împăcà cu o stagnare penibilă a aparatului nostru cultural, nici nu poate admite stupida legendă pusă în circulaţie de scribi imbecili, cari nu văd în larga răsvrătire tinerească decît o meschină şurubărie de partid sau opera unor agitatori de meserie. Nu, cincisprezece mii de băieţi cu tâmplele lor înfierbîntate de-un crez la douăzeci de ani, descinzînd în băncile universitare mai ales din cadrul luminos al energiilor populare, oricâte lozince exagerate sau greşite s'ar afişà în revendecările lor, nu sunt nici o manifestare izolată de sectarism maladiv, nici o apariţie medievală de nebunie colectivă, mai degrabă pot fi socotiţi ca un val de sinceritate a conştiinţei obşteşti, pe care o concretizează protestarea lor, un pripit semnal de alarmă al primejdiilor viitoar...

* *

Cumpănind deci lucrurile în rostul lor adevărat, trebuie să bănuim că sunt cauze mai adînci şi mult mai serioase la baza acestei unanime volburi tinereşti.

Poate nu mă înşel atunci cînd cred că generaţia nouă îşi caută un drum pentru credinţa ei de mîine prin această violentă deslănţuire de nervi. După schimbarea de hartă, sîngele nostru proaspăt svîcneşte în organizmul decătuşat şi cere cuvînt. Sunt copiii furtunilor de ieri cei cari vorbesc astăzi şi sufletul lor desfăcut de sgura trecutului tresare pătimaş, dornic de-o religie nouă. Este o interpretare mai recentă a sentimentului naţional, purificată de umilinţele fatale din bătrîni şi împinsă la suprafaţă de impulsurile biruinţii stropite cu sînge. Romînismul după triumful depe cîmpul de luptă îşi croeşte astăzi morala adecvată împrejurărilor schimbate şi e în căutarea unui cheag, care să verifice noua alcătuire şi s'o ţie în picioare. Incontestabil că în alvia îngustă a deprinderilor de ieri nu se mai poate desfăşurà viaţa acelui neam şi că generaţia viitoare deodată cu lărgirea graniţelor trebuie să năzuiască şi spre o lărgire de orizonturi. De aceea e perfect legitimă o revizuire a orientărilor noastre de gîndire, tocmai acum la marea răspîntie în care ne-a aruncat istoria. Şi ce-ar puteà fi suprema dogmă în mijlocul vîrtejului ameţitor al zilelor noastre, dacă nu exaltarea ideii naţionale, singurul articol de credinţă, care poate însemnà mîntuirea? Cu o putere elementară ni se pune problema de-a înţelege cu toţii că ori suntem în stare între hotarele noului stat, să înstăpînim pe deaîntregul adevărurile organice ale rasei, ori trăim în incertitudine şi ne putem desagregà din nou la cea dintîi sguduire dimprejurul nostru. La o parte deci cu toate slăbiciunile şi indulgenţele societăţilor trăite, noi trebuie să umplem golurile unui trecut dezastruos şi să culegem febril toate roadele clipei, ca să constituim tezaurul de resistenţă pentru sbuciumul de mîine. Fără a încătuşà deci avîntul tuturor cari se găsesc cu noi alături, va trebui să înlăturăm din cale orice

obstacol pus deacurmezişul misiunii noastre. Energiile desrobite ale ţării trebuie să se aşeze la locul de întîietate ce li se cuvine şi dacă cineva vreà să oprească sau să întîrzie acest proces de normalizare, protestarea noastră îl va măturà din drum, ca pe orice zăgaz menit să înfrîne un acces tumultuos de forţe...

Ne găsim, cum vedeţi, în faţa redeşteptării legitime a unui egoism naţional la un popor, de care veacuri dearîndul şi-au bătut joc exploatatorii de diverse categorii şi care acum deodată cu libertatea îşi inaugurează o concepţie nouă a principiilor de autoconservare. Că sunt mulţi încă între noi, călăuziţi de logica trecutului, pentru care slugărnicia se exercită dintr'o pornire de gimnastică atavică, e adevărat, dar steaua lor e în declin, fiindcă la vremuri noui, viaţa cere profeţi noui. Ori cât, deci, un spirit de inerţie ar mai ţine înţepeniţi în răbdarea lor pe anumiţi oameni sclerotizaţi de vitregia vremii, rezervoriul de energii ale neamului, în continua lui elaborare, îşi lărgeşte matca şi sparge formulele învechite.

Tinerimea dela Universităţi apare astfel ca prima avantgardă a acestei evoluţii de conştiinţă naţională.

Faptul că este unanimă şi se agită pe întreaga suprafaţă largă a ţării, indică tocmai rădăcinile adînci ale mişcării şi-o pune la adăpost de orice învinuire meschină. Departe deci de a semnificà o simplă îndîrjire împotriva unor obişnuite exagerări semite, e în joc sufletul larg al poporului nostru desrobit, care se sbate acum şi vreà să-şi fixeze rosturile lui. In loc de a detestà pur şi simplu această fierbinte revărsare de entuziasm juvenil, mai util e pe seama tuturora s'o privim în faţă şi purificîndu-o de micile rătăciri fatale începutului, s'o canalizăm spre matca largă a intereselor generale.

Oricît s'ar căinà salariaţii «presei independente», răsăriţi pe malurile Dâmboviţei, romînismul îşi afirmă prin însufleţirea tinerilor universitari o arzătoare chestiune de familie, în care nu au ce căutà elementele străine neînţelegătoare.

Suntem convinşi că înfrăţind această nouă morală cu îndrumarile civilizaţiei, care se cîştigă printr'o asiduă muncă intelectuală la universităţile reintegrate în mersul lor normal, pe urma proteguirii de către stat a studenţimii noastre, ţara va cîştigă în adîncime ceeace a cîştigat în suprafaţă după lărgirea hotarelor.

Puţină indulgenţă deci, d-le Honigmann; nu e nici o catastrofă la mijloc, taraba va merge înainte, atât doar că România nouă trece prin chinurile facerii şi noi cu toţii, fără binevoitorul concurs al călimării d-voastră, ne îndreptăm spre alte orizonturi...

O nedreptate.

Oprirea congresului studențesc.

Nu mă miră cîtuș de puțin că frecvenții apărători ai «drepturilor omului» nu au nimic de zis. Gazetele lor, cari se înduioșează pînă la lacrimi de cîte ori cosîngenii dela Jilava refuză friptura sau Goldștein cu bomba dela Senat le strecoara răvașul lui, de astădată sunt în dulce unison cu guvernul, aplaudă măsura draconică ce s'a luat, sau ta‑mulcom și rîd în pumni.

Lumea romînească însă nu-și vede oglinda ei în presa d bulevard și urmăreşte cu alte sentimente oprirea congresului studențesc ce se proiectase la Cluj. Oamenii cinstiți, pentru cari problemele naționale nu sunt marfă de vînzare, n'au nici un motiv special de bucurie în fața acestei severități deplasate. Stînjenirea libertății de întrunire pe seama tinerimii noastre intelectuale pare ciudată, într'o vreme cînd răscolind interese foarte puțin patriotice, fel de fel de adunări se țin lanț și aruncă lozınce subversive în opinia publică. A invocă deci în astfel de împrejurari ideia ca studențimea universitară, ieșind din cadrul atribuțiilor ei, ar puteă agită societatea cu

credințe inoportune, e o justificare comodă lipsită de temei și seriozitate.

Scriu aceste rînduri povățuit de liniște și judecată obiectivă.

Nu fac parte din aceia cari turbură bucuros atmosfera senină a băncilor de studiu. Nici odată nu mi-a trecut prin minte să aprob maniera detestabilă a atîtor demagogi ce-au angajat sufletele plăpînde ale studenților la fluctuații trecătoare de politică curentă. Am văzut totdeauna în *Alma Mater* un lăcaș de adăpost al muncii și-al idealului care planează sus, în sferele limpezi ale abstracțiunii. Pe coridoarele universităților, de cîte ori m'am strecurat, am resimțit un fior venit de departe, din înălțimile siderale ale minții pure și-am înțeles pretutindeni că vîltoarea depe stradă e tot atît de nepotrivită între zidurile lor, ca și subt cupola unei biserici. Pentru vremile normale ale unei societăți ordonate mi-am dat seama că sgomotul profan al vieții trebuie oprit la poarta bibliotecilor și că preocupările de-afară sunt pentru laboratorii elemente turburătoare. Aceste convingeri m'au făcut să detest pornirile ieftine ale tuturor iubitorilor de clamoare studențească și să fiu stăpînit de sfială de cîte ori tineri cu tîmplele ferbinți de visuri îmi cer un cuvînt și-un îndemn.

Războiul de ieri, marele pedagog al tuturor, mi-a arătat că la zile de mari sguduiri și prefaceri intervin roluri noui și îndatoriri pe cari actualitatea le împinge la suprafață. Cîmpul de bătaie cu hecatombele lui cereà sîngele generos și proaspăt al tinereții, singura chezășie de putere și de biruință. Continentul coborît în tranșee, își scoteà băieții din camera de studiu și-i trimiteà la marele examen al morții. Din toate părțile isbucneà adevărul că pentru o operă de sacrificiu și pentru un avînt impetuos spre ideal, se cer instinctele, imaginația și nervii de douăzeci de ani. De aceea un val de tinerețe s'a revărsat peste omenire și, în vreme ce batalioanele se înșiruiau pe linia de foc, sălile universitare deveneau din ce în ce mai tăcute, lăsînd să se aștearnă praful pe raftu-

rile cu cărţi. In astfel de clipe, fireşte, suflarea aprinsă a pătruns şi în universităţile romîneşti. Tineretul nostru dela şcoală, cu o intuiţie sigură, a sesizat problema de existenţă a neamului şi dela început a fost robit de măreţia ei. In anii de frămîntare ai neutralităţii, când opinia publică trebuià reconfortată pe urma agitaţiilor atîtor agenţi nemţeşti, cari mişunau în toate colţurile la Bucureşti, stropind păcatul cu ploaie de aur, universitatea a fost un focar permanent de ridicare a moralului maselor şi de propagandă neobosită pentru desrobirea Ardealului. In această perioadă tulbure pe care ne-o reamintim atît de bine, cu năvala cumpărătorilor de grîne şi de conştiinţe romîneşti, pe vremea cînd foarte mulţi viteji postumi ai politicei actuale pipăiau cu mintea găunoasă «şi la dreapta şi la stânga», pe cînd celebrul Günther îşi compuneà lista şi Rosenthalii aveau mari slăbiciuni pentru marca germană, studenţii stigmatizau corupţia, mişcau toate fibrele societăţii cu revolta lor nobilă, erau o oază strălucitoare de speranţă şi ideal... Mulţimea, şi-atunci ca şi astăzi, îşi vedeà de treabă, iar în încrucişarea de mici interese şi porniri egoiste, rodeà metodic microbul duşman, se lansau afaceri, se grămădeau samsari şi formidabile consilii de administraţie îşi plimbau ispita lor, scormonind apetitul oamenilor politici. Mîinile însă, şi-atunci ca şi astăzi, cu cît erau mai tinere, cu atît erau mai curate şi în mijlocul unui sgomot de tîrg şi de care, în Bucureştii neutralităţii, la statua lui Mihai Viteazul, vegheà totdeauna un mănunchiu de băieţandrii sbuciumaţi de credinţă...

In mijlocul acestei învălmăşeli, din pragul războiului nostru, tineretul şi cu deosebire studenţii dela universităţi, au fost cel mai preţios punct de razim al revendicărilor naţionale şi puritanismul lor a exercitat asupra lumii dela noi o influenţă binefăcătoare de redeşteptare sufletească. Nu e de mirat deci, dacă în asemeni circumstanţe, toţi cîţi propovăduiam datoria de sînge a Romîniei, ne-am apropiat cu drag de tinerii cărturari cari ne dădeau şi senzaţia neprihănită a unei siguranţe mo-

rale şi garanţia deplină că jertfa de mîine îi va seceră în primele rînduri. Mi-aduc aminte, de pildă, de tabloul mişcător al congresului studenţesc din luna August 1915, la Galaţi, unde părintele Lucaci împleteà fulgere şi imploră binecuvîntarea cerului pentru furtuna dorită de noi. Recitesc astăzi cuvintele ce mi le smulgeau miile de studenţi: — «Dragi prieteni, frămîntaţi-vă! Scuturaţi praful cărţilor şi ieşiţi la larg! Fiţi elementul de purificare morală într'o epocă de materialism ruşinos, lăsaţi bătrînilor să păzească ei comoara înţelepciunii să fie ei creerul neamului, voi sunteţi pumnul acestui popor care va trebui să lovească odată, dacă nu vreà să moară. Intr'o ţară în care cuminţii se înmulţesc aşà de îngrijitor faceţi-vă voi un titlu de glorie din a ascultà bătăile inimii. Numai aşà veţi aveà pentru tîmplele cărunte de mai tîrziu o rază de lumină şi-o justificare superioară»...

Războiul a venit în curînd la noi şi mulţi din băieţii cari-şi hotărîseră atunci viitorul congres la Cluj, s'au oprit în drum pe veci in trecătorile munţilor, pe cari le-au botezat cu sînge. Ei au răscumpărat cu oasele lor, şi slava noastră proaspătă şi roadele biruinţii.

Pe vremea acestor grele încercări îmi închipuiam că rolul tineretului se va schimbà în ziua cînd pacea va reveni şi goarna de luptă va încetà să sune. Cîştigînd o ţară nouă de vastă suprafaţă, lovită de toate stigmatele strainismului copleşitor, studenţimea, îmi ziceam, va trebui să reintre iute şi degrabă în bibliotecă, ca să împlinească golurile celor morţi şi mai ales să deà contribuţiile necesare pentru o civilizaţie la începuturile ei. Vedeam înfiinţîndu-se cuiburi noui de cultură în provinciile desrobite, vedeam setea de lumină sbucnind cu patimă după veacuri de apăsare şi mă gîndeam că în cîţiva ani aspectul intelectual al ţării va primi o înfăţişare schimbată. Aşteptările au pornit să se realizeze din primele zile ale păcii. Poporul nostru, care-a sîngerat în mod neobişnuit pe cîmpul de bătaie, a priceput pe deaîntregul necesitatea unor largi îndrumări culturale şi zeci de mii s'au des-

prins din umbra satelor să treacă pe băncile universitare. Mai mult! Aceşti tineri, cari veneau din faţa morţii, şi-au reluat frumuşel cărţile lor cu linişte şi discreţie, înţelegându-şi pe deplin menirea. Nici un chiot de triumf nu s'a auzit din partea lor, nici o stăruitoare dorinţă de-a se frămîntă mai departe în viaţa publică. Intr'o vreme când legionarii cehoslovaci se constituiau într'un partid politic, cînd tinerii luptători din Italia urzeau firele fascismului şi cei din Franţa se agitau în mişcări similare, studenţimea noastră din primii ani de după războiu a fost stăpînită numai de calmul problemelor profesionale...

In acest timp însă societatea şi mai ales cercurile conducătoare, au pierdut aproape cu totul din vedere cele mai elementare interese ale generaţiei intelectuale de mîine. Idealismul cetelor de tineri, smulşi în mare parte din ograda săracă a ţăranilor nepăstuiţi, s'a lovit de realitatea aspră a prezentului. Copleşiţi de mizerie, de obicei lipsiţi de ocrotirea statului, ei s'au văzut în lupta grea a vieţii orfani şi fără sprijin. Deodată cu părăsirea lor, lumea dimprejur a început să uite repede morala austeră a tranşeelor şi toate lozincele luptei de ieri. S'au ivit tot mai dese fenomene de destrămare a credinţei, micii negustori de toate nuanţele au năpădit arena, atmosfera s'a trivializat şi însăşi ideia naţională a început să sufere dureroase eclipse. La toate acestea s'a adăugat năvala străinilor ieşiţi ca din pămînt din toate colţurile, înfipţi şi la universităţi, bogaţi, rumeni şi îndrăsneţi, înarmaţi cu toate avantajele adăpostului de ieri şi cu multele subterfugii ale inconştienţei noastre de astăzi.

In faţa acestor situaţii tot mai înrăutăţite, instinctul tineretului cu orientarea lui fină şi sigură, a început să simtă primejdia. Reacţiunea s'a pornit ca un val ţîşnit din inima tuturora şi-a cuprins de grabă miile de studenţi. Ei au înţeles că nu sunt vremuri normale încă şi că rolul lor de asanatori ai societăţii devine din nou actual. Ca şi pe vremea neutralităţii politice de ieri, în neutralitatea morală de azi, tineretul

curat se agită şi-şi strigă revolta. E o mare copilărie şi-o crasă ignoranţă să se caute instigatori atunci când avem în faţă protestarea unanimă a unei generaţii întregi. Sunt ca şi «copiii» din romanul lui Turgenieff, ca şi mişcările Germaniei tinere depe vremea lui Fichte, scoase la suprafaţă de cauze multiple şi încetate numai atunci cînd obiectivul lor a fost atins. Deaceea agitaţia lor a tăiat unde tot mai largi, mărindu-şi proporţiile. Că s'au lăsat prinşi de exagerări uneori, că unele din lozincele ce-au lansat sunt discutabile, altele fără temei, e adevărat; în fond însă protestarea lor se brodează pe principiul demnităţii naţionale şi al curăţeniei de suflet atît de necesare şi tot mai nesocotite în zilele din urmă.

Iată de ce guvernul a făcut un act de mare nedreptate şi de complectă nepricepere cînd cu-o simplă măsură de poliţie a lovit pătura cea mai onestă în năzuinţele ei, într'o vreme când atîţia nebuni sunt îngăduiţi să urle pe la toate răspîntiile şi atîţi amnestiaţi ai Curţilor marţiale îşi plimbă slobozi zgomotoasa lor impertinenţă...

Că se bucură Rosenthalii şi Honigmannii nu mă mir, fiindcă negoaţele lor sunt strivite de oprobiu la aceste suflete cinstite, — dar mulţimea romînească a înregistrat cu răceală brutalitatea.

Intru cît mă priveşte, cu cît caut mai adînc să cîntăresc stările de azi, cu atît mai mult văd că societatea noastră lipsită de disciplina gîndirii şi sguduită adese de penibile perturbaţii morale, nu are decît să cîştige pe urma corectivului de care o împărtăşeşte mişcarea studenţilor universitari.

De-aceea nu pot decît să repet în situaţia actuală cuvintele rostite odinioară:

— «Tinerimea e resortul însufleţirii unui neam: termometrul spiritului de jertfă al societăţii. Zile ca cele de astăzi trebuie să-i arate înălţimea morală. Inţelepciunea politică, cumpătul diplomatic, tergiversările de culise şi alte vorbe mari din camera de vechituri a neputinţei, nu se cunosc încă la aceşti iluminaţi cu ochi aprinşi. Odată şi odată ei le vor

primi deodată cu reumatismele, dar pînă atunci sîngele trebuie să fiarbă şi credinţa să-şi ceară drepturile ei».

«Frămîntaţi-vă, deci, dragi prieteni» !

«Deasupra sbuciumului vostru văd cum planează fiorul istoric al atitor generaţii de tineri, cari au visat ca şi voi, căutînd leac pentru durerile altora».

Un caz de conștiință.

Peste cîteva zile, Curtea cu jurați din București va aveà să judece procesul unui tînăr, care vine să răspundă, pentru o încercare de omor, în fața justiției.

Cazul depășește proporțiile unui fapt divers, fiindcă nu se brodează pe o psihologie singulară, ci rezumă în sine un zbucium colectiv, care trebuie examinat de-aproape.

Tînărul Ioan Moța, cu toată nenorocirea lui, se desface din mijlocul mișcării studențești, care de cîțiva ani clocotește necontenit împrejurul nostru. Acuzatul, fost președinte al studenților dela Universitatea din Cluj, stă în celula lui de închisoare de un an și jumătate pent u credința care agită sufletele tuturor intelectualilor din generația lui. Un val de frămîntare necunoscută a luat în stăpînire zecile de mii de tineri dela institutele noastre superioare de învățămînt, și i-a strîns într'o falangă cu largă resonanță în sentimentul public. S'a scris și s'a vorbit destul asupra acestei tulburări neobișnuite la noi. Cu deosebire presa zisă independentă dela București a vărsat mulți clăbuci de cerneală ca s'o întunece și s'o desonoreze. Negustorii tiparului cu spiritul lor de tarabă nu s'au sfiit dela început să vadă în ea altceva decît opera meschină a unor instigatori puși la cale de peste hotare, ca să spargă buna învoire cetățenească din România. După păre-

rea acestor fericiţi neo-romîni, duioşi risipitori în materie de umanitarism şi indulgenţă pentru toate crimele îndreptate împotriva ţării, agitaţia Universităţilor noastre trebuià sugrumată de mult in beciurile poliţiei. Lumea însă, chibzuita mulţime anonimă, călăuzită de logica unor porniri sănătoase, n'a judecat aşa lucrurile. In faţa ei, ca şi în faţa tuturor oamenilor nepărtinitori, răsvrătirea tineretului a luat un alt aspect şi o altă semnificare. Prin ea se anunţă conştiinţa naţională desrobită din obezile seculare, pe urma războiului recent, palpitarea vie a unui popor, care s'a regăsit pe sine insuşi şi vreà să şteargă cu o oră mai curind nedreptăţile prelungite din trecut. Subt acest impuls de fulgerătoare redeşteptare s'a clătinat totul la noi şi a făcut să circule un ferment nou de viaţă morală. Nu e nici o mirare că pe băncile universitare s'au deslănţuit primele elemente de furtună purificatoare. Subt tîmplele băieţilor de douăzeci de ani a bătut totdeauna sîngele fierbinte al marilor primeniri. Că în acest vîrtej au alunecat şi lozince greşite, că patimile au crescut şi minţile s'au exaltat uneori, e adevărat, fondul însă a rămas profund onest şi nefalsificat. In orice caz, nu exagerările sunt fenomenul cel mai important într'o asemenea mişcare, care a angajat fibrele cele mai sensibile ale organismului nostru naţional. De-aceea, la o parte toţi înţelepţii de ocazie în al căror abur de bucătărie nu s'a gătit nimic pentru alţii, la o parte şi tigrii deveniţi animale domestice, care şi-au devorat entusiasmul de odinioară. Nici unii, nici ceilalţi nu mai pot fi răpiţi de această vîltoare frenetică spre ideal. La o parte însă, mai ales, călătorii cu valiza proaspătă încă pe pămîntul nostru. Clamoarea lor stridentă nu constituie o judecată. De dragul lor, noi nu vom declarà falimentul moral a douăzeci de mii de studenţi, a căror reţea sufletească porneşte din adîncul instinctului de conservare naţională. Astăzi, trebuie s'o spunem, ne putem îngădui mai puţin ca ori când un astfel de lux inutil, fiindcă astăzi însufleţirea lor se confundă cu însăş putinţa de a păstrà neştirbit un patrimoniu, pentru care

orice picătură de sînge generos e mai prețioasă decît toate rîurile de cerneală impură din rotativele dela București.

Ei bine, în acest cadru de fierbere tinerească, greșită uneori, cinstită totdeauna, s'a desfășurat o sguduitoare dramă, ca rezultanta unui caz de conștiință chinuitor și onorabil. Tînărul Ioan Moța, descoperind trădarea unui coleg al său, degradat la rolul de spion și agent provocator, a tras cu revolverul asupra lui, hotărît să-l suprime. Gestul n'a venit dintr'o revoltă spontană a unei clipe, ci s'a urzit cu încetul, zi cu zi, noapte cu noapte, după dovezile palpabile ale prieteniei batjocorite. Studentul Moța a trecut printr'un lung calvar moral. Intre zidurile dela Văcărești, acest băiat dusese cu el un crez fanatic, care poate ți împărtășit sau nu, dar care erà dincolo de raza ori-cărui interes individual. Rob al ideii, el își pierduse libertatea fără să murmure pînă în ceasul cînd l-a izbit în obraz trădarea. Ce prăpastie se va fi deschis atunci înaintea lui, cîte întrebări se vor fi pus și cîte răspunsuri i se vor fi dat în minte, pînă i s'a înfiripat planul de pedeapsă și răzbunare? Fiul de preot dela Orăștie, născut într'unul din cele mai romînești colțuri ale Ardealului, subt protestarea dîrză de pe la sfîrșitul regimului unguresc, crescut cu pîinea pribegiei în Moldova, unde tatăl lui se înrolase în armată, prin ce crize pustiitoare va fi trecut pînă în dimineața fatală, cînd după o rugăciune subt bolta bisericii Mavrocordaților, a ridicat arma asupra tovarășului necredincios? Analistul zilelor noastre, dornic să despice svîrcolirea mută a unei societăți în procesul ei de creștere înfrigurată, ar avea multe de spus. Că sunt destui cari nu pot urmări acest coridor plin de umbre, e firesc, fiindcă problemele morale nu prea cad în tradițiile unei lumi pripite pentru care transacțiile de conștiință sunt bucătura cea de toate zilele. Te înțeleg așa de bine, cetățean al țării mele, cu spinarea elastică, ușor ca o minge și săltat sus pe scara norocului de propria-ți goliciune. Tu, trudit la școala umilinței, ai avut în fiecare seară alt compromis subt pernă și ai

dormit tihnit sub plapuma caldă a inconştienţii. Pentru tine bietul băiat de popă cu revolverul lui e cel mult un simplu detracat bun de balamuc, sau un criminal de rînd care trebuie să taie sare undeva la Ocnele Mari. Te admit, şi pe d-ta, d-le publicist luminător de naţie, Albert Honigmann, pentru care arma şi revolta vor rămîne în veci necunoscute, fiindcă în materie de demnitate te-ai obişnuit să cazi la învoială pe 30 de procente! Amîndoi sunteţi cu verdictul gata şi cu fruntea senină. Există însă, dincolo de d-voastră, imperiul conştiinţei prin care nu v'aţi plimbat niciodată şi unde bagajul sufletesc e mai greu, vieaţa mai complicată. E mulţimea fără nume care deţine destinele unui pămînt cu toate moştenirile lui. In ea se plămădesc, ca în adîncimile unui vulcan, devotamente şi elanuri cari izbucnesc la zile mari şi mătură grămezile de transacţii. In această masă cu capete nenumărate, cari au mai scăpat din tranşeele de ieri şi în toţi aceia cari cred încă in nevoia unei revizuiri a valorilor, povestea lui Moţa apare ca un prilej de dureroasă reflexiune şi îngrijo are. S'ar păreà că o pagină de Turghenieff sau Dostoiewsky s'a transplan at la Dunăre, şi că în mijlocul unei societaţi cuprin e de un vifor subteran, dincolo de beatitudinea stearpă a unora începe să lucreze un catechism nou...

Un lucru e cert, studentul dela Văcăreşti deschide o portiţă spre psihologia Ardealului nostru, în care, ca într'un cazan bătrîn şi ruginit, clocotesc patimi adînci. Treceţi prin satele noastre, cîntăriţi puţin ce e după privirea îngîndurată a ţăranilor cari adăpostesc mistere de demult! Duceţi-vă la Orăştie, citiţi gazetele populare ale părintelui Moţa de 20 de ani încoace, ori staţi de vorbă două minute cu preoteasa, acolo la ea acasă. Veţi înţelege de grabă, că o lume aspră, tare în credinţa ei, cu accente de energie nebănuită şi cu note de austeritate patriarhală, e pe cale să-şi strige evanghelia ei. Aceşti primitivi robuşti sunt greu de mînuit, d-le Albert Honigmann! Nici glumele de

mahala nu-i prind, nici sforile tiparului nu-i ademenesc. Ei au escaladat veacurile cu instinctele lor, cu cari nu se poate face nici un tîrg. Ei reprezintă religia națională fanatică și intransigentă, cea mai de seamă temelie a vieții noastre de stat.

Din această castă s'a smuls studentul dela Văcărești. Ce vor face mîine jurații cu el? Îl vor dărui libertății, sau îl vor trimite din nou la pușcărie? E aproape indiferent, casta rămîne, linii noui se conturează pe orizont, viața se complică...

După achitarea studenţilor.

Verdictul Curţii cu juraţi din Bucureşti, care a redat libertatea unui mănunchiu de studenţi universitari deţinuţi vreme de-o jumătate de an pe urma unor grave acuzaţiuni, ar fi trebuit să fie un obiect de stăruitoare analiză pe seama presei romîneşti. In alte ţări, cu ocazia unor astfel de întîmplări, se răscolesc de obicei toate resorturile sufleteşti ale învinuiţilor. Se iau în cercetare amănunţită mobilele delictului, se disecă societatea însăşi şi se trag concluzii asupra ei. Un asemenea proces e totdeauna o portiţă, pe care se poate intră în lumea ascunsă a simţirii, de unde se pot smulge mărturisiri lămuritoare, de aceea gazetarul, cu impulsurile lui profesionale de permanent analist, e veşnic clientul consacrat al sălilor de justiţie.

Această îndeletnicire a existat şi la noi pînă bine de curînd.

V'aduceţi aminte, de pildă, cîtă cerneală a cheltuit presa noastră independentă cînd cu procesul lui Max Goldştein şi al tovarăşilor săi. Ca în faţa unui eveniment epocal, redacţiile d-lor Honigmann şi Kalman Blumenfeld, plus alţi patrioţi luminători, au fost mobilizate pe loc. Articole explicative au apărut cu duiumul, s'a vorbit de păcatele oligarhiei ruginite care a exaltat creerii comuniştilor, s'au etalat suferinţele pri-

zonierilor dela Jilava şi s'a făcut mult haz pe socoteala Curţilor marţiale. In această atmosferă de indulgenţă şi simpatie o vorbă nu s'a suflat asupra crimei mişeleşti, nici nu s'a evocat în amintirea cititorilor pieptul sfîrticat de bombă al bietului Greceanu, sau groaznica ucidere a episcopului Radu. Ca deatîtea ori s'a servit publicului şi cu acest prilej cunoscuta pilulă umanitaristă, după care banditul Max şi consoţii se înfăţişau ca nişte eroici reformatori ai mizeriilor sociale, ca nişte victime ale visului şi ale doctrinei, cari pot fi plînşi, regretaţi şi admiraţi chiar, dar cari în nici un caz nu merită brutalitatea cazonă. Aşa vorbeau atunci pe pagini întregi iluştrii potentaţi de cerneală din strada Sărindar, apărători ai libertăţii şi ai ideilor înaintate. Că atitudinea a fost programatică şi nu întîmplătoare o dovedeşte faptul că de atunci şi pînă astăzi în nenumărate rînduri silueta îndrăzneţului Max, probabil văr sau cumnat al zişilor Blumenfelzi, reapare în coloanele «independente», înconjurată de aureola martirajului şi muiată totdeauna într'o discretă compătimire. Iată d. e. ştirea cea mai recentă, cu care suntem întreţinuţi săptămîna trecută de către d. Honigmann în organul său: «*Max Goldştein, condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru săvîrşirea atentatului dela Senat, se află în a 21-a zi de grevă a foamei. El este încarcerat la Doftana, unde de fapt nu sunt trimişi decît condamnaţii la recluziune sau corecţie. Motivul grevei ar fi răul tratament la care ar fi supus*». Cum vedeţi, d. Fagure e perfect de bine informat şi ţine mult să ne informeze şi pe noi într'o chestiune, din care săracul Max iese din nou amar nedreptăţit !...

Procesul studenţilor n'a fost o temă interesantă pentru domnii ziarişti, cetăţeni cu hârtiile în regulă în România Mare.

Nici pe departe nu se poate compară simpatia ce au cheltuit de dragul lui Goldştein, cu purtarea de acum. Pînă la un punct, fireşte, lucrurile sunt explicabile, fiindcă Max erà apărat în puterea unor organice înrudiri de suflet şi de sînge, cîtă vreme părintele Moţa dela Orăştie sau ceilalţi părinţi ai

studenţilor n'avuseră norocul să cunoască decît din auzite Polonia. Iată de ce, o rigiditate absolută a prezidat tonul «presei independente» din Capitală. Nici o atmosferă de înţelegere nu s'a creat în jurul tinerilor acuzaţi dela Văcăreşti, nici o circumstanţă atenuantă n'a fost scoasă la iveală. Vechile slăbiciuni «democratice» s'au coborît de astădată la fund, iar teoriile umanitariste au dispărut cu totul de pe arenă. Desbaterea însăşi a procesului a fost relatată cu o nemaipomenită economie de cuvinte de către aceşti inepuisabili flecari cari sunt gata oricînd să brodeze minciuni fantastice ca să-şi umple coloanele. Cît despre comentarea sentinţei de achitare, a fost pur şi simplu piramidală. Negustorii de opinie publică, în loc să manifesteze o bucurie curată cînd mai mulţi tineri intelectuali au lăsat în urmă închisoarea şi s'au întors pe băncile universitare, ei s'au înbufnat cu toţii şi din bun senin s'au constituit în serioşi paznici ai ordinei sociale. Liber-cugetătorii redactori, a căror minte şi-a făcut o specială gimnastică pentru interpretarea crimei, micii şloimzoni cari forfotesc împrejur, căptuşiţi cu dispoziţii atavice pentru toată eflorescenţa păcatului dela escrocherie în sus, au devenit dintr'odată burghezi gravi şi gînditori, preocupaţi de liniştea deaproapelui şi de alte bunătăţi bătrîneşti. Ba mai mult, sbuciumaţii cavaleri, înamoraţi de toate revoluţiile de pe glob, s'au transformat ca prin minune în veritabili reacţionari şi scrupulele lor de legalitate au mers pînă la detestarea Curţilor cu juraţi şi pînă la glorificarea tribunalelor, ca singure foruri de drept, menite să judece într'o astfel de materie...

Vedeţi ce admirabilă evoluţie spre dreapta la aceşti foşti revoltaţi, domesticiţi de împrejurări! Incă două procese la fel şi monitoarele lor sunt gata să proslăvească în ditirambi patetici starea de asediu cu toate rigorile ei...

Ar fi să prezentam şi noi îngrijitoare fenomene de mimetism politic, dacă n'am înregistră cele petrecute şi nu le-am privi cu obişnuita sinceritate care călăuzeşte orice cuget onest.

Fără a examina în detaliu firele procesului, descoperirile făcute şi ipotezele mai mult sau mai puţin întemeiate, judecînd numai substratul sufletesc al întregei chestiuni, ne dăm seama imediat că nu e un fenomen neglijabil, care trece fără să lase urme, ca orice intîmplare curentă. Cei cîţiva studenţi, oricît de criticabili în planurile lor tinereşti, s'au dovedit inspiraţi de-o ideologie comună, pentru care erau gata să se jertfească. Gestul lor nesocotit şi exaltat aveà la bază nu o pornire criminala, ci un gînd de apărare a neamului. Ei puteau fi profund greşiţi în măsurile lor, cu toate acestea nu reprezentau o psihologie de răufăcători. Ce e mai interesant, însă, băieţii dela Văcăreşti erau într'o strînsă legătură de credinţă cu zeci de mii de colegi de-ai lor, cari la toate Universităţile nfăţişează întreaga noastră pătură intelectuală de mîine, cu puternice ramificaţii sufleteşti pe suprafaţa ţarii. Aceste zeci de mii şi-au manifestat sgomotos solidaritatea lor cu incul paţii, pe care-i socoteau expresia unei simţiri unanime. Adăugaţi la avalanşa considerabilă, faptul că o întreagă pleiadă de fruntaşi ai legilor s'a grăbit să ia apărarea celor depe banca acuzaţilor. Procesul s'a judecat într'o radiaţiune de caldă simpatie a celor prezenţi, pledoariile au mişcat asistenţa pînă la lacrimi, iar juraţii în unanimitate au adus verdict de achitare. Cînd s'a aflat sentinţa, dela un capăt al ţării la altul, o vie mulţumire a însemnat frunţile şi în multe părţi s'au produs manifestaţii de aprobare.

Adevărul e deci că nu ne găsim în faţa unui fenomen izolat de înfierbîntare a câtorva singurateci, ci în plin curent de mulţime care angajază conştiinţa publică.

Reţetele cari s'au aplicat pînă astăzi în constatarea acestei stări sufleteşti au fost adorabile în simplismul lor. Politicianismul, alegând ca de obicei soluţia cea mai comodă, a făcut politică de struţ, închizînd ochii şi declarînd că nu se petrece nimic; gazetele meschine şi interesate au turnat ulei pe foc, spunînd că toată volbura e opera unor huligani nebuni, iar guvernanţii, categorici în logica lor sumară, au declarat

starea de asediu şi sunt perfect convinşi că subt baionete patimile se retrag şi adorm iarăş în alvia lor.

Toate cîte le vedem sunt remedii de-o clipă, banale şi inutile.

Realitatea e că, o stare bolnavă mişcă sufletele împrejurul nostru într'o protestare necontenită. Nici douăzeci de mii de studenţi n'au înebunit, cum vrea să ne facă să credem virtuosul luptător Albert Honigmann, nici juraţii dela Bucureşti nu visează pogromuri. Sbuciumul de subt ochii noştri e mult mai amplu mult mai adânc. Poporul românesc întreg, în prima lui perioadă de după unire, îşi afirmă nemulţumirea pentru năvala străină, care l-a copleşit, pentru exploatarea frivolă a energiilor lui cheltuite pe seama altora şi pentru spiritul distructiv, propagat în rîndurile noastre ca o răsplată a atîtor binefaceri. Nu e o pornire de xenofobie, cum am mai spus-o şi în alte rînduri, ci afirmarea unei lozinci naţionale, tendinţa foarte normală de a reintegrà un neam în toate drepturile lui fireşti. Paralel cu această sbucnire a demnităţii strivite iese la iveală şi scîrba de toate infuzoriile politice, care patronează cu rostul lor ravagiile celui mai ruşinos materialism repezit pe spinarea ţării...

Astfel fiind împrejurările, ele nu se remediază nici cu strîmbături la gazetă nici cu aşa zise măsuri excepţionale. O transformare radicală de concepţie a societăţii noastre, în sensul unei renaşteri naţionale, se impune cu toate consecinţele. Alături cu acest nou botez moral, care e chemat să purifice rîndurile noastre, ataşarea sinceră a tuturor cetăţenilor de origine străină la ideia de stat român e singura soluţie salvatoare. Şi una şi alta nu se pot închipui decît prin eliminarea aventurierilor, cari au umplut arena, prin înlăturarea reclamagiilor şi mai ales prin aşezarea spiritului public pe temeiurile solide ale mentalităţii noastre de baştină, cu rădăcini puternice în moştenirea noastră sufletească de demult. Cine nu înţelege aceste adevăruri elementare, va fi dat la o parte de valul triumfător.

* * *

O singură notă caracteristică, remarcata in atitudinea tinerilor acuzaţi: e crezul lor de iluminaţi, mărturisit întreg în faţa judecătorilor. Ne-a fost dat să vedem proiectîndu se sentimentul de jertfă în ochii limpezi ai unor băieţandri, care au preferat să-şi exagereze greşelile decit să ceară milostenie.

Observator cinstit al întîmplărilor din jurul meu, însemn aici pentru toată lumea această conduită şi-mi zic că o mişcare care a putut să deie astfel de momente de abnegaţie nu e de dispreţuit, fiindcă ne vom mai întîlni cu ea.

Şi mai este încă ceva: se anunţă problemele de conştiinţă în societatea noastră, domnilor, se complică lucrurile...

O mare rușine.

Cine nu știe că în timpul din urmă la Universitățile din străinătate, la Paris mai ales, crește necontenit numărul acelor studenți cari, în afară de pașaport, n'au dus cu ei nimic din țara romînească? Străini de origine și dușmani prin sentimente, de fel din Basarabia, Bucovina sau nordul Ardealului, cînd nu sunt pur și simplu oploșiți aici de peste hotare, fără să se fi împărtășit cît de puțin de cultura mediului unde se întorc, acești nomazi intelectuali sunt de obicei cei mai ferventi propagandiști ai legendelor stupide răspîndite în Occident pe spinarea noastră. Ei apar în Cartierul Latin ca o castă separată, izolată ermetic de ceata romînilor de pur sînge. Mi se spune că unii sunt aderenții regimului țarist, alții debitează teorii bolșevice și cer plebiscit peste Prut, sau, încununați cu aureolă de martiri, plîng la gazetă suferințele lui Israel în Romînia barbară. Cu toții, firește, primesc schimbul de valută în contul țării, pentru ca reveniți odată aici să sporească suma elementelor incerte și să tragă cu ochiul peste graniță la toate curentele subversive.

Știam acest lucru și-l invocam în memorie de cîte ori povestea faimosului antisemitism romînesc o vedeam scoțînd capul sau într'o gazetă din New-York, sau în vreo protestare lansată pe malul Senei de către «Liga drepturilor omu-

lui». Ca şi alţii, mă gîndeam şi eu cu o reală groază: ce mare binefacere va cădeà pe biata ţară atunci, cînd pomeniţii stipendiaţi ai valutei se vor aşezà la punctul lor de observaţie printre noi, ca să-şi puie în practică principiile... Trimiterea studenţilor noştri în străinătate, îmi ziceam, e o importantă problemă de stat, care trebuie urmărită cu un mare simţ de raspundere, fiincă pe urma contactului cu civilizaţiile din Apus se va resimţi toată opera consolidarii de acasă. Cîte indicaţii esenţiale nu răscoleşte din primul moment această chestiune păraginită ca atîtea altele! In treacat, de pildă, mă purtà mintea la categorica rectificare sufletească a provinciilor alipite, după două generaţii de studenti, pe care Parisul ni i ar retrimite inoculaţi cu sfînta otravă a latinităţii.

Ei bine, mi se curmă aceste preocupari acum, când simt o palmă sdravănă, pe care-o primim in plin obraz, ca să ne desmeticim deabinelea. Ca toate ruşinile mari, nici batjocura noastră nu are nevoie de speciale adjective ca să fie înţeleasă. S'o spunem deci pe îndelete. Ascultaţi...

Se cunosc bunele sentimente de ocrotire cu cari toate guvernele franceze, dela unire încoace, ne-au dat mînă de ajutor, ca să nivelăm asperităţile întîmpinate in lupta de întărire a statului ieşit din străduinţele noastre comune. Războiul a adus la Paris lămuriri definitive asupra rostului României. S'a înţeles că aici e avangarda patrimoniului latin, că prin toate instinctele ereditare aparţinem aceleeaş familii şi că cele două principate unite consecvent şi programatic s'au afiliat culturii franceze, pe care au propovăduit-o la Dunăre întreg veacul al nouăsprezecelea cu un rezultat necunoscut încă în alt colţ de omenire. Subt acest raport al unei concepţii de rasă deci, unitatea noastră naţională n'a fost numai un act de dreptate în istoria unui neam, ci un cîştig direct pe care îl inregistrează latinitatea. Constienţi de acest adevăr, din care decurg importante consecinţe de ordin diferit, conducătorii politici ai Franţei depe vremea congresului de pace s'au gîndit să asigure continuitatea unui proces istoric şi-au

trimis, se ştie, misiuni culturale, care deatunci lucrează la noi urmărind paralel cu organele de stat înlăturarea moştenirilor sufleteşti inoportune şi latinizarea solului. Un număr însemnat de profesori de liceu şi de universitate desfăşoară aici o acţiune lăudabilă cu succese îmbucurătoare. Guvernele franceze însă nu s'au oprit la drumul jumătate în tendinţa lor de înfrăţire intelectuală. Deodată cu energia cheltuită la noi au crezut că trebuie să atragă şi la institutele lor de învăţămînt generaţia care se creşte astăzi, pentru a o familiariză cu toate preceptele necesare. Cu acest gînd onest s'au făcut importante înlesniri materiale studenţilor noştri la Paris. In anii din urmă, guvernul francez a crezut că trebuie să meargă şi mai departe în solicitudinea lui amicală: *a destinat 700 de mii de franci anual din bugetul Franţei cu scopul de a se acordà, ca ajutor, studenţilor romîni la Universităţile franceze.*

Cine este omul care să nu aprecieze acest nobil gest într'o vreme când greutăţile financiare ale aliatei noastre sunt îndeobşte cunoscute? Cine nu-şi dă seama de urmările binecuvîntate ale unei asemeni acţiuni dela popor la popor? Lucrul e limpede şi toată lumea îl aplaudă la noi. Ce s'a întîmplat însă? Acum vine ruşinea care ne acopere de ridicol. Am primit lista studenţilor beneficiari ai dărniciei protectoare, care angajează recunoştinţa şi onoarea ţării, şi-am constatat că abià *treizeci de procente sunt romîni...* Publicăm acest pomelnic în întregime aşa cum ni s'a trimis dela Paris. Cetiţi-l vă rog, şi faceţi fiecare o judecată individuală. N'aveţi nevoie nici de acte de identitate, nici de certificate de botez. Simpla înşiruire a numelui lămureşte totul. Urechea vă desveleşte misterul: Sunt în absoluta lor majoritate evrei, cei mai mulţi din casta cetăţenilor neofiţi, cari au exact atîta legătură de suflet cu ţărîna Basarabilor cît aveţi d-voastra cu apa Iordanului din Testamentul vechiu.

O mulţime de întrebări dau năvală pe urma acestei extraordinare nesocotiri a celei mai elementare demnităţi naţionale

Mai intîi: Crede cineva că aşa se poate realiză lozinca reciprocităţii culturale între Franţa şi Romînia? Prin intermediul lui Isac Friedman şi Smelca Rabin se va sălăşlui între Tisa şi Nistru geniul lui Racine, ca să perpetueze vechea ipnoză pe care Parisul o exercită asupra latinilor dela Dunăre? Al doilea: E echitabilă această repartizare numerică, ţinînd seamă de orice calcul al proporţiilor, tratat fiind oropsitul nostru popor chiar şi după cea mai vitregă clauză a minorităţilor? Al treilea: Poate Romînia geloasă de tradiţionalele ei bune raporturi cu generoasa Franţă, poate cu milioanele ei autohtone să admită o jignire, care e menită să producă în opinia ei publică sugestiuni dăunătoare şi prea legitime nemulţumiri?

Intrebările se înmulţesc cu cît judecăm problema mai deaproape şi rostul lor taie tot mai adînc. Suntem convinşi că pentru denaturarea intenţiilor iniţiale nu poartă vina cercurile diriguitoare dela Paris, a căror prietenie ne-a fost probată în zile mult mai grele şi a fost pecetluită cu sînge pe cîmpiile de luptă din Moldova. E la mijloc, de sigur, una din acele fantastice învîrteli, cu care noi ne-am obişnuit aici acasă de cîte ori vine vorba de revărsarea bunătăţilor.... Ni s'au dat chiar oarecari detalii, ni s'a indicat şi promotorul acestei liste talmudice în persoana unui domn profesor dela Sorbona, francez naturalizat, pe care protecţiunea şi intervenţ a d-lui N. Iorga l-ar fi avansat arbitru al doleanţelor romîneşti la Universitatea din Paris. Nu importă culisele care vor ieşi la iveală în curînd. Vina de căpetenie e însă a guvernului nostru, care din primul moment aveă datoria să iă în mînă rezolvirea problemei, sau să întreprindă la timp paşii trebuincioşi, ca să ne scape de-o pacoste ruşinoasă.

In orice caz, conştiinţa publică din toate unghiurile Romîniei unite tresare în faţa acestui act de impietate. Dacă actuala tresărire spontană merită gravul epitet de antisemitism, atunci, fiţi pe pace, suntem antisemiţi cu toţii, fiindcă nu consimţim odată cu capul să ne căutăm strămoşii în stepele

ucraine. Suntem şi rămînem ce-am fost: Romîni admiratori ai Franţei! Această calitate atavică ne-o păstrăm chiar şi fără bursă la Universitate, chiar şi dacă aceste sute de mii de franci nu mai poartă eticheta noastră şi se trimit coloniei franceze din Madagascar sau se construeşte cu ei un blockhaus împotriva lui Abd El Krim...

In toate împrejurările latinitatea e mai în cîştig, obrazul nostru mai curat, şi mulţumirea mai mare decît astăzi...

— — —

Violență și retorsiune.

Sunt anumite noțiuni de limpezit in vălmășagul actual al frămîntărilor noastre, cînd numai o desăvîrșită claritate de judecată ne poate arătà drumul cel drept în materie de credință...

Ziarele străine dela București fac un mare caz din pățania d-lui Costa-Foru la gara din Cluj, unde, se știe, șeful umanitarist al «Ligei drepturilor omului» a avut o neplăcută întîlnire cu studenții. Induioșatele gazete se retranșează din nou după principiile cunoscute ale civilizației din Apus și deploră înapoierea unui popor, la care îndrăzneala de opinie trebuie răscumpărată cu astfel de desagramente. Cu acest prilej, d-nii Braunștein și Honigmann, iluștri publiciști romîni, apar iarăș îngrijați asupra calităților noastre de rasă. Și *Lupta* și *Adevărul* sunt de acord că d. Costa-Foru e o victimă a libertății de gîndire și că prin violență nu se pot suprimà concepțiile unui om, care e un fel de reprezentant al ideilor înaintate în mijlocul unei societăți de primitivi.

Cu alte cuvinte, lucrurile s'au complicat de tot la noi în timpul din urmă: *avem două soiuri de oameni în țară.* Deoparte sunt cerebralii, de alta masa inertă a nepricepuților. Deoparte ni se înfățișează promotorii evoluției universale, de alta figuranții stagnării culturale a țăranilor dela Dunăre. O

mare luptă s'ar dà aici între cele două tabere. Din această încrucişare de forţe, neguştorii presei internaţionale ar fi să apară ca şampionii lu ninii, iar exponentii curentului tradiţional ca nişte sălbatici pentru care supremul argument e pumnul. E o bătălie deci, — zic cavalerii Occidentului — între intelectualitate şi violenţă, din care mai curînd sau mai tîrziu prerogativele minţii vor ieşi triumfătoare...

Iată erezia ce trebuie lămurită din primul moment, pornind tocmai dela experienţa banalului publicist, d. Costa-Foru. D-sa, ca şi mulţi alţii, nu are nimic aface cu nici o fărîmătură de progres manifestată pe solul nostru. Nici pregătirea, nici talentul nu-l califică să ceară cuvînt în scrisul romînesc. Ca factură intelectuală e inexistent, ca talent n'a numărat niciodată. Singura notă distinctivă prin care a ieşit la suprafaţă e *nesocotirea intereselor naţionale*. Intrepidul colaborator al *Adevărului*, în această privinţă, trebuie s'o recunoaştem, s'a lansat cu un brio neobişnuit. La toate ocaziile, articolele mălăieţe ce-a semnat, sunt tot atîtea certificate de ostilitate deschisă. Nu ştiu prin ce influenţe de doctrină sau complicaţii atavice, bătrînul consumator de cerneală s'a transformat în patronul tuturor acţiunilor subversive de aici. Dela Moscova, Paris sau Budapesta, de oriunde veneau fermentele disolvante, dînsul le-a încurajat. Mai mult; a devenit un ambasador al tendinţelor centrifuge. In acest ipostaz, d-sa n'a procedat nici cu blîndeţa apostolului, nici măcar cu chibzuinţa propagandistului inteligent. A fost pur şi simplu agent provocator. Violenţa de care se plînge i-a fost singurul mijloc de exteriorizare, fiindcă, în toate împrejurarile, împotrivindu-se sentimentului public, a forţat nota şi s'a pus deacurmezişul opiniei curente din ţara.

Iată chestiunea care trebuie fixată · *violenţa a fost de partea d-sale*. Lucrul e evident şi nu sufere nici o îndoială. Nu numai rolul personal al numitului domn, ci atitudinea programatică a tuturor gazetelor, care-l susţin, e o violentare permanentă a sufletului nostru

E adevărat că în Romînia se găsesc astăzi două tabere militante puse faţă în faţă. In ultimii ani o prăpastie s'a deschis între ele. Romînismul integral, cu toate impulsurile unei istorii milenare, e pe o baricadă şi pe alta sunt cetăţenii proaspeţi ai tratatului de pace, veselii profitori ai războiului. Două concepţii de viaţă deosebite s'au angajat la luptă. Vorbeşte pămîntul cu firul de praf adus de vînturi. Reconcilierea devine tot mai grea, suntem de acord. Realitatea însă e că, în această ciocnire ofensiva a pornit dela cei puţini. Ei, romînii, cu hîrtiile semnate de noua orînduire, complect străini de logica sîngelui, au deslănţuit atacul. Impetuoşi şi intoleranţi la toate ocaziile, obraznici adesea, dispreţuind psihologia mediului, ne-au pălmuit amîndoi obrajii. D. Costa-Foru, fără nici o sfială, s'a ataşat acestei stupide revoluţii intempestive. Alături cu Honigmanii de toate categoriile, s'a afiliat valului de străinism abătut în casa noastră. A săvîrşit acest atentat gîndit şi metodic, cu socoteală şi premeditare. A aruncat deci principiul violenţei în cumpănă, fără să ţie seamă de instinctele de viaţă ale unui popor care-şi merg înainte drumul lor suveran.

Ca o consecinţă a acestei tentative am avut răspunsul: *violenţa a trezit retorsiune*. Că această retorsiune e mai mult sau mai puţin drastică, problema e puţin interesantă. Cine să mai drămuiasca explozia de protestare a mulţimei şi sa examineze împrejurarea dacă erau mai indicate trei rezoluţii decît două palme ? Din momentul ce s'a pornit războiul, mijloacele pentru smulgerea biruinţei cad pe al doilea plan.

Iată deci situaţia: *violenţa e cauza, retorsiunea efectul; violenţa e criminală, retorsiunea explicabilă*.

Ce se va întîmpla de-aci înainte, se va vedeà. Un lucru însa e cert, romînismul e în plină mobilizare şi la el acasă îşi va impune izbânda, indiferent că ea se va realizà printr'o revărsare de argumente teoretice sau printr'o pădure de palme.

Luaţi aminte!.

Studentul Corneliu Codreanu, care a omorît pe prefectul de poliţie din Iaşi, Constantin Manciu, a fost achitat zilele acestea de către Curtea cu juraţi din Turnu-Severin. Iată faptul, peste care o conştiinţă onestă de om angajat să judece fenomenele sufleteşti ale societăţii din jurul lui, nu poate trece la ordinea zilei. O vor face ca de obicei atîţia politiciani elastici, înfăşuraţi în înţeleaptă prudenţă şi gata să-şi inghită părerea ori când li se cere un cuvînt răspicat. O vor face probabil şi foştii apostoli preschimbaţi în blînde animale domestice. Cît despre gazetele, care se strigă pe calea Victoriei, aceste admirabile organe ale opiniei publice romîneşti din zilele noastre, vor aveà un rol foarte sumar în examinarea chestiunii. Prea puţine vor lansà desigur consideraţiile pripite ale unui nationalism de circumstanţă, altele vor invocà în mod dogmatic liniştea şi ordinea publică, pentru ca după paravanul lor să poată rumegà în tihnă şi mai departe. Cea mai mare parte însă a condottierilor de cerneală, a căror legătură cu ţara trebuie căutată în regiunea stomacului, va aveà subite tresăriri de severă legalitate în faţa sentinţei dela Severin. Honigmannii şi Blumenbergii, pentru cari apologia crimei e un vechiu impuls profesional, apologeţii lui Goldştein, înduioşaţi de greva foamei în ma-

terie de agitaţie internaţională, sunt convins că vor luà de astă dată aere profesorale, şi copleşiţi de o gravă cumințenie burgheză, vor vorbi sau de primejdia şovinismului nostru de rasă sau de ochii străinătăţii.

Cunoaştem această vasta galerie de luminători ai naţiei.

In cap cu Nicolae Iorga, monumentala incarnaţie a prorocului, care şi-a mîncat tablele legii, şi în coadă cu te miri ce neofit sgulit după un pseudonim din Cronica lui Neculce, toţi aceşti bărbaţi ai liniei drepte nu vor pătimi de un exces de sinceritate. Lucrul însă nu poate fi lăsat nici pe mîna lor ca să-l escamoteze, nici nu poate fi trecut cu vederea. Oricine îşi dă seama că aici nu e vorba de o simplă manifestare judiciară care s'a brodat pe o intîmplare de ordin individual.

Procesul tînărului student în realitate nu e al lui. El nu s'a inceput acum, şi din nenorocire nu se sfîrşeşte aici. E un proces colectiv cu mii de tentacule morale, infipte în crezul mulţimilor. Mişcarea studenţească, cum s'a mai spus des în *Ţara Noastră*, e o isbucnire de protestare a instinctului naţional là noi, un strigăt de afirmare a adevărurilor organice ale unui neam, nesocotite de inconştienţi sau batjocorite de elemente distructive interesate. In prima perioadă de formare a unităţii noastre de stat, cînd clasa conducătoare se lasă răpită adese de lozince mici şi inoportune, cînd darîmarea metodică a unor intruşi se reşimte la toate colţurile, prin graiul imaculat al tinerei generaţii de intelectuali se propagă dreptul nostru de existenţă. Reconstruiţi tabloul la lumina unei clipe! Reamintiţi-vă toată povestea! De cîţiva ani se sbuciumă tinerimea universitară, înfruntînd fulgerele de mînie ale atîtor gazetari de import! Ca în toate curentele de mase au fost şi greşeli şi exagerări cu care ne-am intîlnit, fondul însă a apărut cinstit şi purificat de aureola unui ideal Cîţi sunt cu toate aceste oamenii care au căutat să desprinda ideea din sbuciumul tulburatei vîltori, cîţi s'au străduit să canalizeze spre culmile marilor noastre probleme de viaţă un avînt generos şi o necontestata forţa morală? De cîte ori

s'a încercat adîncirea acestei deslănţuiri de energie şi înţelegerea ei? Rotativele au scuipat-o în obraz, plimbînd dealungul ţării, peste mormintele proaspete încă ale jertfei de ieri, un zîmbet cinic şi o otravă de desagregare. Rezultatul se vede. Voinţa s'a înteţit, nervii s'au întins şi am avut ce nu ne aşteptam.

Chestiunea însă prezintă o lature mult mai complexă şi mai importantă. Paralel cu această volbură studenţească, dincolo de miopia politicianismului de duzină şi dincolo de atitudinea trivială a presei de bulevard, o resonanţă populară intensă îi prinde credinţele şi le duce înainte. Vedeţi toate rezultatele proceselor de pînă acum, verdictul juraţilor de pretutindeni şi ecoul tuturor achitărilor! Ori-cît s'ar judecà de pripit şi la suprafaţă lucrurile la noi, adevărul e evident şi se impune. Realitatea e că un formidabil vifor subteran cu descarcări vulcanice bîntuie împrejurul nostru, că fierberea se înteţeşte şi surprizele se înmulţesc. Sentinţa dela Severin e cel mai palpabil document, iar felul în care s'a dat şi repercusiunea ei largă fixează în mintea tuturor constatarea, că nu numai tineretul este pus în cauză, ci întreaga societate a noastră se găseşte într'o sguduitoare criză sufletească.

Acest adevăr ar trebui să-l pătrundă toţi care pot influenţà opinia publică din ţară: şi băştinaşi şi străini. Cei care se găsesc la ei acasă să îndrume în sens constructiv pulsaţia vie a instinctului naţional, iar cei oploşiţi pe un pămînt binecuvîntat să şi deie seama că prin provocări îndrăsneţe se împinge la extrema limită bătrîneasca răbdare a unui popor.

Pe deplini conştienţi, că în cazanul de dedesubt clocotesc patimi ancestrale, strîns legate de însăşi fiinţa noastră, regretînd pe cei cazuţi, dar avînd încredere în sănătatea milioanelor, noi din colţul nostru strigăm încă odată în urechile tuturora:

Luaţi aminte!..

Presa de negustori

Presa de negustori.

In ziua cînd o seamă de oameni călăuziţi de un program politic am luat hotărîrea de a ne răspîndi credinţele la această revistă şi a trece la răvaş rătăcirile conducătorilor aşa zisului «partid naţional» de aici, noi prevedeam avalanşa de protestări violente ce vom întîlnì în cale. Scormoneam doar un vechiu cuib de planuri şi speranţe, scuturam o vastă reţea de combinaţii pentru ziua de mîine şi mai ales pătimeà pe urma noastră o largă solidaritate de interese personale. Erà firesc, deci, ca toate aceste să se înşiruie pe rînd in linie de bătaie împotriva noastră, tresărind cu ultima energie.

Prevederea nu ne-a înşelat. Organele adversarilor noştri, unele în plină erupţiune ca «*Gazeta*» dela Braşov, altele încă într'o elaborare lenta ca «*Patria*» dela Cluj, — fiecare urmînd temperamentul patronului, — ne încolţesc din toate părţile. S'a inaugurat o perioadă de polemici acerbe, se vor spune adevăruri crude din amîndouă taberele, se vor aruncà judecăţi în cumpăna opiniei publice. Va fi o interesantă încrucişare de păreri potrivnice, luptă cu un cuvînt, pe urma căreia lumea va primì o serie de lămuriri şi la urma urmei, ca în toate bătăliile, unul va ieşì biruitor, celălalt învins.

Foarte bine.

Am înţeles dela început aceste adevăruri normale, ne-am făcut seama cu ele şi mi se pare le-am chiar prevestit din primul moment al apariţiei noastre. Ce se întîmplă însă? Revista «*Ţara Noastră*» şi conducătorii ei trebuie să înregistreze de pe acum duşmănii îndrăzneţe într'o parte a presei dela Bucureşti. Atacuri de flanc, insinuări perfide apar aproape zilnic la adresa noastră în coloanele unor gazete din Capitală. Cititorii de aici stau oarecum nelămuriţi în faţa acestor atitudini ostile. Ei nu înţeleg deunde vine supărarea şi ponosul. De aceea foarte des ni se întâmplă că prieteni de-ai noştri, cîte un venerabil preot de pildă, din cutare sat depe câmpia Mureşului, ne întreabă cu multa nedumerire, daca am cetit «*Dimineaţa*», «*Adevărul*» sau «*Lupta*», unde suntem trataţi cu foarte multă necuviinţă, în vreme ce oamenii d-lor Vaida — Maniu apar consecvent ca o luminoasă galerie de bărbaţi providenţiali?... Şi tot aşa înainte, întrebările ni se pun destul de des cerîndu-ne oarecari explicaţii...

Trebuie să mărturisim dela început că nu vedem tocmai limpede în tainele de laborator ale presei ilustrate de numitele ziare, care sunt şi rămîn o pagină tenebroasă a publicisticii romîneşti. Ce-or fi avînd oare de împărţit cu Ardealul domnii *I. Rosenthal*, *C. Graur* (Brauer), *E. Fagure şi A. Honigmann,* cunoscuţii proprietari, directori şi redactori, de la «*Adevărul*», «*Dimineaţa*» şi «*Lupta*»? De unde această straşnică impetuozitate cu care se reped ei asupra stărilor de aici, de unde îşi iau entusiasmul şi supărarea, de unde revolta şi veninul care se toarnă zilnic la tiparul lor pe socoteala acestui colţ de ţară? Să fie oare în dosul perpetuului lor sbucium anume frămîntări oarecum subiective, cum am zice motive ascunse de ordin sentimental? Nu cumva apără dînşii un patrimoniu sufletesc de veche moştenire, fiind la mijloc legături şi înrudiri necunoscute nouă? Nu putem afirmà nimic pozitiv, fiindcă bănuelile noastre că d-nul Iacob Rosenthal ar fi moţ de origine din munţii Abrudului şi d-nul Albert Honigmann s'ar trage din strămoşi oieri dela Poiana-

Sibiului, nu s'au confirmat încă... Atunci, de ce acest amestec cu vreme şi fără vreme în cele mai delicate chestiuni locale de aici, în trebile noastre de familie din Ardeal? De ce amorul nesăbuit pentru cei «o sută» din partidul d-lui Vaida, de ce luxul cu care etalează toate «pertractările» lor, de ce lecţiile de virtuţi cetăţeneşti pe seama lui Octavian Goga şi canonizarea între sfinţi a d-lui Iuliu Maniu?...

Iată un lung şir de întrebări la care greu am puteà dà vreun răspuns. Realitatea însă este că ne găsim în faţa unei tovărăşii de arme, ofensive şi defensive. Recunoaştem că ne vine greu să cercetăm cum s'a născut şi în ce apă s'a botezat această admirabilă solidaritate de principii, pe urma careia un fanatism intolerant s'a sălăşluit în sufletul d-lui Iacob Rosenthal împotriva noastră, în vreme ce d-nul Honigmann Albert ne ameninţă zilnic cu «pactul» dela Alba-Iulia.

Nu cercetăm nimic, fiindcă refuzăm dela început protecţia acestei «prese» şi-o dăruim întreagă adversarilor noştri.

Obişnuiţi o viaţă întreagă să ne încălzim sufletul la razele unui ideal, oricît de mult am fi hotărîţi să înfruntăm valurile vieţii, atmosfera de cinism ne repugnă şi negustoria de vorbe ne scîrbeşte. Scrisul şi-a avut pentru noi totdeauna sfinţenia lui şi cultul cuvîntului nu ne-a părăsit niciodată, impunîndu-ne un pronunţat scrupul estetic şi anume severităţi de ordin moral. De aceea şi în materie de gazetărie am dus cu noi aceste exigenţe. Am văzut totdeauna în presă un mijloc de propagandă pentru un crez, o tribună de unde se răspîndesc programe de luptă, un amvon, dacă vreţi, dela care se rostesc cu un ànumit ritual quasi-solemn judecăţii pentru binele mulţimii. In faţa noastră, venind vorba de gazetărie romînească, au planat în continuu figurile marilor chinuiţi: un George Bariţiu, semănător de credinţe politice şi apărător de neam; un Eminescu, gazetar şi el al marilor adevăruri naţionale; un C. A. Rosetti, răspînditor de teorii generoase, sau, ca să ne oprim la trecutul apropiat, un Ilarie Chendi, reprezentantul vioi al criticismului de fiecare clipă

la gazetele din Ardeal. Subt această îndrumare programatică s'a muiat şi condeiul nostru în frămîntările cotidiane şi cei mai mulţi am fost muncitori în presă. Ziarele din Ardeal, care pînă în zilele din urmă au păstrat o gravă seriozitate de templu, fiind cele mai temute cetăţui ale apărării naţionale şi organele oneste din România de ieri, au adăpostit adese scrisul nostru în slujba ideii.

Fireşte, vechile îndeletniciri ne-au rămas intacte şi cu ele ni s'a păstrat arsenalul de credinţă de ieri. Presa ni se pare, cu deosebire astăzi, în vederea consolidării unui patrimoniu răscumpărat cu sînge, o tribună de îndrumare publică. De aceea un ziar credem că are dreptul la viaţă din momentul ce o personalitate de seamă care-l dirigueşte reprezintă pe seama publicului cititor o dublă garanţie de ordin *intelectual şi moral.* Oricît s'ar păreà de rigide în dogmatismul lor aceste rînduri, ele spun adevărul întreg. Gîndiţi-vă la ce s'a întîmplat ieri, la orgiile banilor nemţeşti în presa dela Bucureşti, din care jumătate cel puţin s'a gasit însemnată în dosarul lui Ghünther, reamintiţi-vă infamiile tiparului asvîrlite în tranşeele noastre depe Siret, deodată cu bombele asfixiante ale lui Mackensen şi atunci veţi fi de acord cu noi, cînd cerem certificat de inteligenţă şi o serioasă garanţie morală conducătorului de ziar, chemat în complicatele împrejurări actuale să fie un punct de sprijin al ideii de Stat român.

Ei bine, cititori din «fostul Ardeal» şi din toată ţara, binevoiţi a vă oprì două secunde şi a cercetà în lumina acestor consideraţii numitele gazete, cîntăriţi personalităţile dela conducere şi trageţi-vă seama: este sau nu Iacob Rosenthal continuatorul lui George Bariţiu şi este sau nu Albert Honigmann contravaloarea lui C. A. Rosetti? Au venit pe lume oare aceşti domni ca să se împiedice de credinţe şi idei, dincolo de raza unor largi aptitudini speculative? Cu dinşii şi alţi semeni s'a creat la noi presa de negustori, această serie de asociaţiuni de exploatare, care mai uşor s'ar puteà îndeletnici cu întreprinderi de lemne sau petrol, nefiind aici vorba decît

de o cît mai fantastica realizare de beneficii materiale Aceşti potentaţi ai banului, înfipţi pînă subţiori în subteranele finanţei internaţionale, îşi desfac marfa zilnică în numele *«democraţiei»*, îi apucă frigurile de dragul *«hotărîrilor dela Alba-Iulia»*, şi îmbinînd naivitatea deaproapelui cu valorizarea muncii anonime a atîtor nenorociţi mucenici obscuri ai tiparului îşi duc viaţa copleşiţi de toate plăcerile unui rafinat hedonism oriental...

Nu! Pe noi nu ne opreşte nimic să luminăm în misterele acestor tiparniţe şi fără nici o teamă să spunem adevărul întreg, cîtă vreme vom aveà un petec de hîrtie încă în faţa noastră. Din moment ce ne-am impus hotărîrea de a ne război cu anumite formaţiuni politice, luînd deci în cercetare critică actele guvernului liberal, sau deplorînd atitudinile d-lui Iuliu Maniu, nu înţelegem de ce am păstrà menajamente speciale pentru presa de negustori care au trivializat o instituţie onorabilă şi au acoperit de banalitate rostul cuvîntului tipărit în ţara romînească.

Incă două vorbe şi pentru un moment am isprăvit. Să nu ni se arunce acuzaţiunea de *antisemitism* pe urma acestor constatări, fiindcă este idioată. Nu am profesat niciodată această stupidă intoleranţă, avem pentru activitatea intelectuală a lui Ronetti-Roman o reală veneraţie, în inima noastră a trezit un ecou de sinceră compătimire stingerea bietului Steuermann dela Iaşi şi nu ne vom permite niciodată să confundăm profilul de fin analist al ziaristului H. Streitmann, cu vreunul din amnestiaţii dela *«Adevărul»*...

Şi acum ar mai fi o singură îngrijorare: ce ne facem cu... popularitatea noastră de oameni politici, după ce, chipurile, ne-am pus rău cu *«presa»* intr'un mod iremediabil pe urma acestor rînduri de limpede şi netăgăduită sinceritate? *Eo ipso*, o respingem cum s'ar spune la Blaj,— sau întrucît ea purcede dela domnul Iacob Rosenthal, vorbind oarzăn romîneşte, o dăm dracului..

Ca la Budapesta...

Un cititor îmi trimite un număr de gazetă dela Bucureşti apărut în ziua înmormîntării eroului necunoscut, în care o şarje trivială banalizează sărbătoarea noastră naţională. E vorba de o caricatură în care se face de rîs repaosul de două minute pentru amintirea mortului. Antreprenorii de opinie publică din redacţia în chestiune, romîni prin excelenţă, fireşte, şi ca spirit şi ca sentiment, n'au nimic mai bun de plasat cu această ocazie decît mutra unui cetăţean, tulburat peste măsură că din pricina celor două minute omagiale bărbierul nu-i poate scoate mai de grabă măseaua... Cum vedeţi, nu e numai o ironie de esenţă superioară, dar mai e şi un gest perfect cuviincios: honigmanul dă cu tifla sicriului care trece ca un simbol al sîngelui vărsat pentru întregirea hotarelor...

Cititorul nostru e revoltat de stupida impietate.

In scrisoarea lungă pe care ne-o trimite, din colţul lui de onest provincial, o mulţime de întrebări îl năvălesc şi nu-i mai dau pace. El se gîndeşte, de pildă, cum într'o ţară conştientă de demnitatea ei, societatea ar fi ştiut să reacţioneze împotriva unei asemeni obrăznicii. Ducînd mai departe firul, scîrbitul comentator ardelean îşi arată multele lui nedumeriri. El nu înţelege, de ce cele mai multe gazete din Bucureşti,

care-i cad în mînă, propagă destrămarea sufletească cu scrisul lor, de ce într'o vreme cînd fiecare cuvînt tipărit ar trebui să fie un îndemn şi o încurajare, un criticism acru şi o batjocură perfidă se lansează din coloanele vorbăreţe. Tonul, concepţia, limba acestor exhibiţii îi fac o ciudată impresie şi mai ales cinismul impertinent care se afişează în faţa celor mai emoţionante clipe ale vieţii noastre îl pune pe gînduri. Nelămurit, cititorul nostru ar dori o explicaţie pentru această particulară înfăţişare a «presei romîneşti», fiindcă, — spune dînsul, — aşà cum se prezintă spiritul ei, are o primejdioasă înrudire cu gazetele care veneau înainte de războiu din capitala Ungariei; «*e ca la Budapesta*»...

Sărman întîrziat din înfundatura unui sat depe valea Mureşului, de unde să încep eu să-ţi arăt în două vorbe realitatea crudă?

Crescut în tradiţia gazetăriei lui Gheorghe Bariţiu, care cu apostolatul ei sguduià sufletele, înţeleg prea bine că nu-ţi găseşti nici o potriveală cu ziarele confecţionate astăzi la Bucureşti şi că cercetînd conştiinţa ta nu te surprinzi în nici o apropiere de proza lor cotidiană. Ai dreptate să stai dezarmat şi năuc în faţa lor. In vremea cînd istoria îşi ţese subt ochii noştri paginile pline de mister, îndrumătorii de opinie publică la noi n'au nici în clin, nici în mînecă cu sbuciumul creator al neamului. O penibilă bifurcaţie de credinţe se observă pe toată linia. Sunt două lumi cu totul deosebite: lumea noastră romînească cu frămîntarea ei mută şi ziarele care se strigă zilnic pe calea Victoriei. Intre aceste două suflete prăpastia se cască tot mai mult. Individul care s'a strîmbat în faţa convoiului mortuar, să nu crezi că e singur. E o şcoală întreagă aici, un cor nesfîrşit de detractori care dimineaţa şi seara trag de mînecă pe trecători şi asurzesc piaţa cu sgomotul lor. Ei se strîmbă cu toţii, ei îşi întind în nenumărate colţuri de gazete reţeaua colorată de minciuni şi calomnii. Toate altarele noastre din bătrîni se stropesc cu noroi de aceşti neofiţi ai condeiului, arendaşi cu ziua ai slovei romîneşti.

Există oare din partea lor un gest de apărare a trimopaniului răscumpărat cu atîtea jertfe? Există o operă de armonizare între provinciile care s'au unit, o netezire a asperităţilor şi o pornire blîndă spre strîngerea laolaltă a tuturor energiilor noastre? Există o propagandă a dreptului nostru, o luminare chibzuită a masselor şi o respingere dîrză a tuturor atacurilor ce vin din tabăra duşmană? Nimic din toate aceste. Cele mai multe din ziarele care ne năpădesc ţara, propovăduesc dezagregarea şi în setea de scandal care le diriguieşte nu fac decît să semene desbinare şi amărăciune. Politica lor programatică e sguduirea tuturor temeiurilor de linişte în viaţa noastră de Stat. Negaţiunea distructivă se lăfăieşte alături de ponegrirea continuă a tot ce ne poate fi scump şi sfînt. Pe lângă spiritul fragmentar al nepriceperii şi ignoranţei un sarcasm muşcător îşi varsă balele otrăvite pretutindeni. Acum, în prima perioadă a consolidării noastre, cînd se modelează gîndul romînesc, tiparele zilnice sunt supremul obstacol al unei fericite coheziuni. La toate se adaugă demonetizarea scrisului însuşi, prelingerea miazmelor din gazetărie în literatură şi deformarea năzuinţelor artistice de către condeiele care scriu cu scuipat, în loc să scrie cu sînge...

Despre aceste şi multe altele va trebui în curînd să primească conştiinţa publică lămuriri amănunţite, ca să fie pusă în gardă în faţa primejdiilor care ne aşteaptă. O nemiloasă analiză vom începe deci, luminînd cu preciziune în laboratoriile ostile ţarii. Atunci, făcînd un apel la tot ce-a mai rămas minte limpede la noi, se va vedeà deodată cu acţiunea dizolvantă a unor fiinţe parazitare, şi puterea de protestare de care mai e capab'la demnitatea jignită a unui popor.

Deocamdată o mică explicaţie în treacăt pe seama cărturarului dezolat de aspectul straniu al acestei «prese romîneşti. Ea e simplă şi categorică: numita presă nu e *romînească* de loc. Mai mult. Instinctul sănătos al celui care ne chestionează, sesizează cu multă fineţe starea

adevărată a lucrurilor, cînd ne dă să înţelegem că dînsul cunoaşte din ziarele dela Budapesta nota stridentă care ne isbeşte astăzi din ce apare la Bucureşti. E o superioară intuiţie în această constatare. S'ar puteà scrie volume întregi pentru limpezirea tristului adevăr paradoxal. Realitatea este însă că presa budapestană din ultimele decenii îşi pierduse definitiv caracterul naţional, căzînd pe mîinile unor intruşi care i-au împrumutat în întregime stigmatul lor. Ei bine, procesul similar a început acum la noi cu aceleaşi fenomene şi consecinţe, pe care vom aveà prilejul să le examinăm în detaliu. Aceeaş familie de spirite, sau verii şi cumnaţii termitelor din capitala de pe malul Dunării, de care s'a amintit adese aici, îşi prelungesc raza de activitate în contul nostru.

In curînd, privind în adîncime problema, vom arătà pe larg ciudatul paralelism care se desenează între ce s'a petrecut acolo şi ce s'a început la noi.

Cuvintele noastre de astăzi să nu fie socotite deci decât ca un preludiu al planului de purificare pe care-l vom executà cu o linişte imperturbabilă, convinşi fiind că subt scuturătura noastră vor trozni barace multe şi-o năvală de aier curat va înviorà atmosfera....

Un nou tip pe orizont: Şabăs-goimul.

O amintire din copilărie.

Acum douăzeci şi cinci de ani, la liceul unguresc din Sibiu, copiii de ţărani porniţi la carte o duceau greu de tot. Aciuiţi prin mahalale, săraci lipiţi pămîntului, cu merindea lor de-acasă, abià se strecurau depe o zi pe alta. In clasa a cincea de pildă, colegii mei posteau foarte des şi erau zile cînd o jimblă, împărţită frăţeşte în două, ţineà loc de mîncare. In astfel de cazuri se făceà haz şi se spuneau glume dela ţară, a căror veselie sgomotoasă erà un fel de narcotic al foamei. Rîdeà clasa întreagă şi chiotul prăvălit asupra noastră măturà toate mizeriile. Mi-aduc aminte însă, erà un băiat depe ţara Oltului, pe care-l lăsau rece întîmplările astea. El nu se sinchiseà niciodată de noi, îşi vedeà de treabă în colţul de bancă şi cînd se mişcà cu mult cumpăt aveà aiere de tihnit gospodar. Liniştea socotită cu care treceà printre rînduri făceà impresie şi în fantazia noastră aprinsă, Ilie Oarţă apăreà tot mai misterios. Ştiam că e de fel din Cornăţel, unde părinţii lui n'au după ce beà apă, fiindcă vînd cărbuni şi iască, care se plăteşte rău, ştiam că nu-i aduc mai nimic în desagi şi cu toate aceste nimeni nu-l pomenise cerînd, cîndva, cinci creiţari împrumut. O prea legitimă curiozitate copilărească ne stăpîneà pe toţi : din ce trăieşte

Ilie? Problema agitată zilnic a devenit o obsesiune pînă cînd într'o după masă la ora de greceşte complotul s'a declarat şi o comisie de trei a primit însărcinarea să-l urmărească hoţeşte şi să-i descopere taina.

N'a trecut o săptămînă şi s'au lămurit lucrurile cu un tămbălău nebun şi cu sgîrciuri de rîs. Izvorul de venit al lui Ilie l-a ştiut toată şcoala. Ce se întîmplase? Cei trei luîndu-l în urmărire într'o Sîmbătă seara prin mahalaua Guşteriţii, au văzut cu stupoare pe Oarţă că intră aţă la templul evreiesc. Minunaţi, s'au luat după el şi pentru întîia oară în viaţa lor au asistat ghemuiţi într'un colţ la slujba din sinagogă. A fost, spuneau ei, un tablou straşnic: rabinul din fund cu cornul în frunte, înconjurat de bărbi şi caftane, glasurile încrucişate subt candelabrul aprins şi la o parte, în dreapta, tocmai la spatele lui Sami Şvarţ curelarul, Ilie al nostru, îmbrăcat ţărăneşte, cu amîndouă mîinile în buzunarul surtucului, uitîndu-se tihnit împrejur. Cînd s'a isprăvit rugăciunea, băieţii s'au strecurat afară deodată cu lumea care ieşeà şi s'au tras în gîrliciul pivniţei de-alături, de unde vedeau tot, să-şi aştepte colegul. Ilie însă nu mai ieşeà şi în capul celor trei adolescenţi începuseră să mijască tot felul de poveşti fantastice. Intr'un tîrziu, zăpăciţi şi tremurînd de frică, simţind că nu mai mişcă nimic împrejur, s'au hotărît să plece, cînd la o dîră de lumină prin uşa întredeschisă a templului li s'a arătat o vedenie extraordinară: erà Ilie singur, mătura sinagoga şi stingeà lumînările....

Ce să vă spun? A fost un haz ne mai pomenit cînd am înţeles că bietul nostru tovarăş făceà pe ţîrcovnicul la biserica lui Sami Şvarţ, de unde trăgeà leafa de 20 coroane pe lună şi clasa întreagă transformată în sinagogă de ocazie i-a improvizat o primire asurzitoare...

Tot liceul a rîs atuncea de păţania lui Ilie Oarţă din Cornăţele, care isbutise de mic să se degajeze de anume prejudecăţi ca să-şi uşureze traiul. Mai tîrziu însă, amintind-o unui confrate evreu, am înţeles că gluma noastră aveà şi o lature

serioasă, s'ar puteà zice un rost simbolic. Ritualul mozaic, îmi spuneà el, nu îngăduie nici o muncă în ziua consacrată Domnului. Deaceea la toate casele de rugăciune se găseşte cîte un creştin care trebuie să săvîrşească meseria asta impură. Creştinul, căruia i se amuţesc scrupulele de conştiinţă cu o remuneraţie cuvenită, îndeplineşte un rol util, dar fireşte, odios şi profund detestat de evrei. El se cheamă *creştin de Sîmbătă*, sau cum s'ar zice pe limba veche hebree: **Şabăs-goim.**

* * *

Intîmplarea hazlie de acum un sfert de veac mi-au reînviat-o deunăzi doi gazetari creştini dela două ziare semite din Capitală, cari într'un avînt intempestiv de susceptibilitate târzie, s au supărat peste măsură cînd cineva le-a atras atenţia că nu sunt tocmai în slujba nemijlocită a intereselor romîneşti.

Şabăs-goim....

Da, este un tip social nou care s'a multiplicat aici subt povara împrejurărilor şi se iveşte pe orizont din toate colţurile. Evreimea din ţară cu raporturile eí de viaţă schimbată faţă de trecut, adunată aici din patru provincii cu civilizaţie deosebită, căutînd să-şi smulgă triumfurile în lupta pentru trai, are nevoie pentru diversele ei manifestaţii de cîte un interpus, care nu e din tabăra ei. Este, cum mi s'a spus prin admirabila definiţie biblică, creştinul de Sîmbătă, omul meseriei ruşinoase care e plătit să aducă servicii de o utilitate degradantă. Este agentul de legătură cu ţara nouă, misitul proaspăt, omul-firmă menit să împace slăbiciunile rasei dominante...

In presă e terenul clasic unde s'au ivit mai întîi *Şabăs-goimii* şi eu mă mir de ce se mai supără domnii în chestiune

cînd situaţia e aşa de evidentă. Toate vrăbiile din Cişmigiu şi toţi ţigănuşii din Bucureşti ştiu perfect de bine cum stau lucrurile. Totul e străin în cunoscutele cetăţui ridicate aici în inima ţării: capital, proprietari, redactori, mobile, principii, etc.

Cercetaţi vă rog şi veţi verificà adevărul, cetiţi propaganda lor şi urmăriţi unde merge cîştigul. Pentru complectarea utilajului însă se găsesc şi doi-trei creştini de Sîmbătă... Sunt de sigur pe lume şi lefterii mai proaste decît ale *Şabăs-goimilor* din gazetărie, cu toate acestea rolul lor nu e de invidiat. Ei, sărmanii, fără nici o înrudire de credinţă, rupţi din altă lume şi ieşiţi din alt patrimoniu, sunt împinşi înainte de cîte ori cere trebuinţa. De obicei ei sunt datori să măture maculatura cotidiană, să înjure cînd stăpînilor nu le dă mîna şi să-şi afişeze iscălitura de cîte ori trebuie apărată o ruşine mare....

Tărîmul de acţiune al acestei triste îndeletniciri se lărgeşte pe zi ce merge şi *Şabăs-goimii* din presă se pot mîngîià cu constatarea că în toate ramurile de afaceri îşi găsesc echivalentul lor. Cu schimbarea vremii s'au inversat multe roluri la noi şi după cum odinioară tot boierul ce se respectă îşi aveà pe ovreiul lui de casă, tot aşa astăzi fiecare întreprindere mai de seamă îşi are pe *Şabăs-goimul* ei. Deschideţi cartea mare a consiliilor de administraţie din toată ţara şi veţi vedeà acolo strînsă într'un mănunchiu crema acestei speţe recente, scoasă la suprafaţă de o necesitate rituală şi explicabilă şi profitabilă. Urmăriţi analele politicei militante şi-i întîlniţi la toate răspîntiile pe fericiţii epigoni de legea nouă al lui Ilie Oarţă, care pe o rază imensă din Maramureş pînă la Cetatea-Albă sting lumînările şi operează în întuneric.

* * *

Nu pot isprăvi rîndurile mele potolite, fără să-mi evoc figura tradițională a misitului din Moldova, contrapunctul istoric al *Şabăs-goimului* de azi. El cu perciunii lui, cu dinții ştirbi şi cu proverbele colorate, bătut şi dat afară pe scări, rescumpărînd prin ocara deaproapelui o bucată de pîine, erà incontestabil mai moral şi mai elegant...

Zelig Şor, dacă mai trăieşti, ai toată simpatia mea.

Protectorii dela București.

O poveste nouă, scurtă și stereotipă, mi-a fost dat să aud în cei doi-trei ani din urmă, poveste care se repetă într'un mod îngrijitor, spusă de multe guri aici în Ardeal și-al cărei leit-motiv devine din ce în ce mai supărător...

Cutare, modest cărturar provincial de-al nostru, depe cîmpia Mureșului sau din vreun județ dela nord, are o mică afacere ale cărei fire duc la București, unde un minister oarecare sau un serviciu respectiv, va trebui să deà hotărîrea de ultimă instanță. Cutare, ardelean dela țară, pitit în colțul lui, e copleșit de timiditate cînd vine vorba de capitala României-Mari. El, adevărat că o visà de mult pe cînd erà în robia ungurească, dar nu s'a putut duce încă s'o vadă și din nenorocire nu știe pe nimeni acolo pe malul Dîmboviței care să-l ajute cu lămuriri și să-i arate în ce chip ar puteà să s'aleagă cu cîștig de cauză. De aceea bietul om e îngrijat de interesul lui, în minte lucrurile le vede tot mai complicate și pretutindeni pe unde-și plimbă necazul, el e în căutarea unui punct de razim la București. In starea asta de amărîtă incertitudine, i se întîmplă de obicei o agreabilă surpriză. Cutare, la băi la Ocna-Sibiului, sau la gara Copșa-Mică între două trenuri, sau într'un compartiment de clasa a doua, întîlnește un boier tare cum se cade, bucureștean de fel, pe care numai

Dumnezeu bunul i l-a adus în cale ca să-i sară într'ajutor Este domnul Ionescu-Călbază, sau domnul Adolf Montaureanu, frate de peste munţi şi unul şi altul, gentil, plin de atenţie pentru toţi desrobiţii, cu trecere mare la cei de sus ş cu domiciliul în calea Griviţei pe mîna stîngă. Cutare, abia s'a dat în vorbă cu dînsul şi degrabă şi-a mărturisit păsul convins că şi-a găsit în sfîrşit salvatorul să-l ducă la liman. Subt ademenirea norocului neaşteptat, totul se desfăşură, fireşte, pe cît de repede, pe atît de catastrofal pentru nepăţitu fiu al Ardealului, fiindcă domnul Călbază sau domnul Montaureanu, după două ore de volubilă conversaţie, se despar cu cinci mii de lei avans din punga lui Cutare şi cu făgăduinţa că afacerea se descurcă în chipul cel mai fericit. Din clipa despărţirii însă începe tragedia cetăţeanului nostru. Intors acasă la el, acolo în Solnoc-Dobîca, nu mai primeşt nici un semn de viaţă. Vai, s'ar puteà scrie multe pagini despre sbuciumul lui, cum a aşteptat săptămîni şi luni dearîndul, cum a scris scrisori ticluite frumos, cum n'a primit răspuns şi cum, călător la Bucureşti după un an de zile, plîngîndu-se cu umilinţă în biuroul dela minister, un domn posac i-a spus verde că nici n'a auzit de numitul şi că ar fi bine să nu-şi mai spuie nimănui păţania dacă nu vreà să se facă de rîsul lumii. Cutare, după amarele constatări, e profund demoralizat, în sufletul lui se surpă credinţe de demult, el simte un nod în gît de cîte ori cineva mai aminteşte de Vechiul Regat, iar convingerile politice i se fixează definitiv în ape regionaliste....

Povestea cum ziceam, o auzim din ce în ce mai des aic în anii din urmă şi nici nu m'aş gîndi să trag concluzii din ea, dacă n'aş vedeà că mrejile i se întind tot mai tare, lăsînd pe-o vastă suprafaţă decepţii şi protestare crescîndă. Realitatea e că Ardealul sufere tot mai mult depe urma apărătorilor lui nechemaţi şi interesaţi de dincolo de Predeal, care speculînd ataşamentul şi nepriceperea alipiţilor, au ajuns să-şi înjghebe un frumuşel profit de bucătărie din durerile

lor. De o vreme încoace aceste figuri caritabile s'au înmulţit şi la orizont se iveşte o nouă meserie antipatică, o figură cu aiere de blîndeţă şi cu glasul onctuos, care se agită pe toate chestiunile noastre: *protectorul dela Bucureşti...*

In curînd, desigur, şi omul politic, şi sociologul, şi romancierul se vor apropià de acest tip recent al societăţii noastre, cu o înfăţişare multiplă pe scara variată a vieţuitoarelor dela deputat pîna la şef de biurou, şi va ieşi atunci la iveală cît de dificil şi complicat e procesul de normalizare al raporturilor dintre provinciile unite, cînd migăloasa operă e zilnic tulburată de aceste apariţii meschine. Pe mine de astădată mă preocupă însă negustorul din *«presa independentă»* a Capitalei, care a coborît toate problemele Ardealului în călimara lui şi subt cuvînt că le apără, le exploatează în mod trivial pentru cumbinaţii de tarabă. Cititorii ştiu, cum dela primele pagini ale acestei reviste am crezut că e datoria noastră să le atragem atenţia asupra pescuitorilor în tulbure. Ştiu cu cîtă francheţă, înfruntînd injurii ticăloase şi calomnii ordinare, ne-am pus deacurmezişul honigmanilor şi rosenthalilor, potentaţi de cerneală, cu şleahta lor anonimă, cari s'au pornit să otrăvească sufletele, afişînd un stupid rol de patroni ai tuturor frămîntărilor de aici. Indeletnicirea lor şi-a mărit proporţiile tot mai mult în timpul din urmă. In mod inoportun şi brutal aceşti oameni s'au repezit la Ardeal cu o frenetică rapacitate, prinzînd cu logica lor de cinci minute toate dorinţele noastre. Indivizi cu pistrui şi cu sintaxa ciuruită de gargariseala jargonului au devenit peste noapte susţinătorii fervenţi ai chestiilor locale ardeleneşti, au prins patimă de Alba-Iulia şi slăbiciune de biserica greco-catolică, au expropriat pe seama lor Cimpul Libertăţii al lui Avram Iancu, Şaguna şi Pop de Băseşti, s'au transformat în patrimoniul lor şi astfel zi cu zi, făcîndu-şi loc cu coatele printre rîndurile noastre, diverşi şloimzoni de braţ cu diverşi aventurieri de rit răsăritean au început să se lanseze ca protectorii Ardealului la Bucureşti. Nimeni n'a mai în-

caput de dragostea lor, ei vin cu sfaturi şi cu opinii la toate ocaziile. Se ştie cum partidul naţional, cu atitudinea provincialului dela Copşa-Mică, a primit acest ruşinos protectorat, ducînd pe Fagure la masa mitropolitului din Blaj şi azvîrlind pe onestele plaiuri patriarhale ale publicisticei lui George Bariţiu retorica impură a presei de bulevard.

In timpul din urmă raza de acţiune a celebrilor patroni se lărgeşte şi ocrotirea lor a început să se întindă şi asupra minorităţilor. Honigmanii, cum se ştie, sunt prin excelenţă umanitarişti şi plini de-o atavică pasiune pentru drepturile omului. Ei sunt deci astăzi advocaţii celor obijduiţi. Ei apără, ei strigă, ei acuză la fiecare colţ de gazetă, ei intervin prin uşa din dos a ministerelor şi ei incasează contravaloarea în lei pentru nobilul lor sbucium. Minoritarii dela noi, din nenorocire prea puţin cunoscători ai relaţiilor de peste munţi, urmînd şi ei pilda conducătorilor partidului naţional, au acceptat protecţia ce li s'a oferit şi plasează speranţe în ea. Astăzi ziarele ungureşti reproduc cu mare bucurie cuvinte de apărare din *Adevărul* şi *Lupta*, nădăjduind că au găsit o încurajare pentru greşelile lor, în organe ce reprezintă opinia publică din ţara romînească.

Aşa, cu ceas cu ceas, strecurîndu-se prin toate unghiurile se ţese firul otrăvit, furişind reţeaua lui pretutindeni.

Cititori cu inimă curată, munciţi de fiorii visului nostru împlinit, priviţi bine împrejur şi obişnuiţi-vă cu ideia, că mai răi decît columbaca muscă şi mai primejdioşi decît podul dela Valea-Largă sunt în foarte multe cazuri . . . protectorii dela Bucureşti.

O chestiune de familie...

În vîrtejul frămîntărilor curente ne e dat să înregistrăm zilnic tot mai multe încurajări din partea cititorilor pentru cuvintele sincere cu care ne-am rostit asupra «presei independente» din Capitală.

Se vădesc reale începuturi de opinie publică la noi.

Lumea se scutură tot mai mult de vechea toropeală, scrisul pare a se înfige tot mai adînc în conştiinţa deaproapelui. Cele cîteva accente răzleţe ale acestei reviste, cu tonul lor răspicat, ne-au dat un puternic ecou. Din toate părţile ne sosesc recunoaşteri şi comentarii, probîndu-ne că publicul nu mai e o masă amorfă peste capul căreia trec toate curentele, ci un viu receptacol care primeşte şi elaborează.

Constatările făcute aici în materie de presă au interesat păturile largi ale societăţii. Pe urma lor s'a respirat mai liber, ca şi cînd printr'un act de curaj, înlăturîndu-se o atmosferă de urîcioasă ipocrizie, aierul dimprejur s'ar fi purificat. O serie de consecinţe binefăcătoare se întrevăd depe acum. Lumea începe să vadă mai limpede în atelierul operatorilor de culise ai gazetăriei de scandal, proporţiile se stabilesc, ierarhia valorilor începe să se fixeze şi sunt semne că nu peste mult industria slovelor tipărite va pierde din rentabilitatea ei actuală.

Aşà fiind lucrurile, nu înţeleg de ce am rămîne la începutul drumului cu lămuririle şi de ce n'am urmà îndemnul atîtor suflete curate care ne cer să le desvelim şi pe mai departe adevă-

rul intreg, oricît de multe insinuări mai mult sau mai puţin perfide s'ar brodà pe socoteala noastră de către piraţii condeiului.

Cheia atitudinii de protestare şi revoltă ce ne-am impus în faţa acestor latifundiari de cerneală vrem s'o punem la îndemîna tuturora, ca să fim înţeleşi pe deplin. Lupta pe care o dăm noi pentru crearea unei prese oneste şi civilizate este o luptă de apărare naţională conştientă şi programatică. Stările de astăzi cu desfăşurarea lor nu se mai pot tolerà, dacă nu vrem să primejduim un patrimoniu cîştigat cu atîtea 'ertfe. Sunt în joc interesele reale ale ţării, sunt altarele unde au năvălit zarafii ca să-şi facă trebile lor pro ane. Ar fi o mare greşeală să se creadă că noi ne batem aici cu d-nii Rosenthal sau Honigmann ca fericiţi posidenţi pe pămîntul ospitalier al Romîniei, sau că ne-am pomenit din bun senin în postura unui «antisemitism» ieften şi intolerant, cum vor s'o acrediteze cu logica lor de profitori negustorii rătaciţi în presa Nu ! Nici «huligani» n'am deveni peste noapte, nici noroacele amintiţilor conchistadori nu ne tulbură. Este un principiu la mijloc pe care vrem să-l trecem in opinia tuturora ca pe un adevăr organic al existen ei noastre.

Presa e pentru noi în zilele marilor prefaceri actuale cel mai de seamă instrument al consolidării de Stat Romînismul întregit îşi trăie te astăzi în ţara noua per'oada de adolescentă cînd totul-e fragil şi mobil, cînd sufletele fierb, cînd conturele atîtor noţiuni sunt imprecise şi societatea resimte fermentele unui vulcanism permanent. Acum se face ţara, sub ochii noştri, acum e în procesul delicat al creşterii, cînd îndrumări greşite sau sugestiuni vinovate uşor ne pot împinge pe povîrniş. Mai mult ca oricînd deci, azeta e astăzi un focar de educaţie cetă enească, un curs neîntrerupt de pedagogie naţională şi ca să vorbim limpede, o institu'ie de conservare a neamului, care nu poate dà pe mîini nesigure pre gătirea armamentului nostru sufletesc. In toa e începuturile de stat din vremea modernă primează această idee de apo-

stolat al presei şi la toate răspîntiile de seamă, din istoria lor popoarele conştiente n'au lasat din mînă secretele tiparului.

Ce s'a întîmplat la noi? Cu o uimitoare rapiditate concepţia unei prese militante pentru un nobil egoism naţional, a fost înlocuită cu cea a comercializării internaţionale. Organele de publicitate s'au transformat repede în întreprinderi negustoreşti. La masa de scris, unde ar trebui să se coboare pe hîrtie palpitările intime ale sufletului romînesc, s'au aşezat indivizi copleşiţi de cifre, oameni de bancă puşi în slujba capitalului maleabil şi tranzacţionist. Directorul acestor vaste tarabe nu mai e personalitatea de odinioară care întrupează frămîntările rasei, un continuator al lui Eminescu, Rosetti sau Bariţiu, ci un contabil oarecare cu aptitudini de om de afaceri, pentru care scrupulele de ordin naţional cad pe planul al zecelea. Aceşti intruşi în cîmpul literelor n'au nimic comun cu marile probleme ale vieţii noastre, ei sunt aventurierii pe care banul îi scoate la suprafaţă cu toate stigmatele lui universale, specimene c lăuzite de o logică uniformă la Calcutta ca la Bucureşti, la New-York ca la Budapesta. Ei bine, acestor nou-veniţi fără rădăcini şi făra credinţe, complect detaşaţi de interesele solului şi incapabili să pătrundă tainele noastre noi nu le putem acordà rolul de diriguitori ai opinie publice. Dacă d nii Rosenthal Honigmann ar rămîne pur şi simplu în cadrul unor profitabile îndeletniciri negustoreşti de lemne sau de ciorapi, n'am avea nimic de zis. Ei însă ne-au acaparat presa, au adus viţelul de aur în templu şi au desonorat nobila meserie tradiţională a scrisului romînesc Adaugaţi la toate aceste nota anticulturală a unei complecte lipse de talent, care pe lîngă sentimentul de nesiguranţă morală răspîndeşte şi o penibilă degradare a intel genţei.

Aşa fiind stările presei independente» dela noi, mai e vreo mirare că lumea enervată tresare şi schiţeaza gesturi de protestare? Că se găsesc înca oameni susceptibili la teroarea tiparelor triviale sau politiciani prizonieri ai propriei lor

conştiinţe, lucrul e normal, mulţimea însă se ridică întrebătoare şi cu instinctele ei de autoconservare înlătură obstacolele care-i stau în cale. Este această pornire un act de intoleranţă sau e tendinţa foarte firească de a-şi păstrà intact un patrimoniu din vechime? Mentalitatea negustorească şi-a mobilizat arsenalul ei specific, ca să ne prezinte în cea mai antipatică lumină. Ei, temperamentele de samsari cu tipica lor rezistenţă epidermală, ei care ne batjocoresc Suveranul sau sufăr de măsele în faţa sicriului cu Eroul necunoscut, ei au delicateţă de mimoză pudică de cîte ori un Goldştein oarecare e îndrumat la ordine şi întotdeauna cuprinşi de congestii cerebrale văd «pîrjoluri antisemite»...

E în zadar, bunul simţ romînesc e în plină resurecţiune, contrafacerile îi repugnă şi echilibrul de judecată îşi cere tributul lui. Noi cititorii de suflete, urmaşii scrisului de demult, nu putem decît să privim cu seninătate această reculegere a opiniei publice şi să cerem reîntronarea spiritului naţional în gazetăria românească.

Presa este o chestiune de familie, a noastră a băştinaşilor, o particulară prerogativă a scriitorilor romîni, un cămin al idealului nostru de rasă la care luminează o credinţă strămoşească.

La acest cămin noi primim cu bunătate şi prietenie oaspeţi cuviincioşi, înţelegători ai durerilor noastre, le întindem mîna şi le dăm adăpost. Dintr'o armonică înfrăţire de forţe se poate înjghebà aici o muncă rodnică şi reconfortantă, făcînd să triumfe alături cu crezul unui neam şi lozincele largi ale umanităţii. Atunci însă cînd rolurile se schimbă, cînd oaspeţii vor să ne arunce pe pereţi călimarele moştenite, cînd vor să izgonească umbrele de demult ca să-şi instaleze comerţul lor acolo unde s'a cîntat cîntecul nostru tumultos şi înfrigurat atunci să avem iertare, noi ne ridicăm cu multă linişte şi cu conştiinţa perfect împăcată şi crezînd că salvăm interesele unui colţ de umanitate, îi luăm frumuşel de guler şi-i dăm afară....

O lecție.

Zilele trecute, la Cluj, s'a petrecut un eveniment foarte puțin banal. Congresul ziariștilor a fost zădărnicit de atitudinea puțin amicală a publicului. Cu alte cuvinte o grevă agitată a cititorilor a venit să tulbure întrunirea unor oameni de condei, lăsînd să se întrevadă un dezacord neobișnuit între presă și opinia publica.

Cunoscuta întîmplare cu laturea ei paradoxala preocupa de atunci necontenit lumea dela noi și scoate la suprafață o serie de întrebări cari ne interesează pe toți deopotrivă. O revoltă a societății, ca să amuțească un congres al gazetarilor, e în adevar un subiect rar și plin de noutate. O seamă din ziariștii reintegrați în redacțiile lor, după curioasele neplăceri sentimen ale la care au fost expuși, au început să examineze problema și să caute unele explicații pentru lămurirea ei. Am citit diverse articole în chestiune și mărturisesc dela început că nu m'am ales decît cu o vagă nedumerire și cu impresia că autorii ei înșiși sau nu văd limpede imprejurul lor, sau dintr'o ciudată timiditate ezită să vorbească deschis. Mica literatură brodată pe acest eveniment nu se distinge nici prin claritate excesivă, nici prin îndrăzneală deosebită. Cele două însușiri consacrate ale presei din Capitală de astă dată nu sunt puse la contribuție. Motive varii și dis-

parate se invoacă de către cei interesaţi pentru elucidarea faptului. Cutare se plînge de huliganismul studenţilor care au avut rol hotărîtor în mişcare şi deploră pretinsa orbire primejdioasă a tinerimii universitare; altul, democrat ireproşabil, blamează autorităţile civile şi militare, că n'au avut la îndemînă forţa armată necesară ca să bareze cu tranşee şi sîrmă ghimpată adunarea îndrumătorilor de opinie publică; al treilea pare înfricoşat de barbaria întregului popor din Ardeal, unde se pot zămisli asemenea porniri canibalice. Aşà pipăind şi dibuind se rostesc supăraţii confraţi, lasînd să se înţeleagă că au disgraţiat Clujul în mod irevocabil şi mai ales unindu-se în bănuiala lansată de monitoarele lor din strada Sărindar, că subsemnatul ar fi autorul moral al furtunii, mult vinovatul Iago care după ce şi-a plimbat sticluţa cu otravă în capitala Ardealului, a operat din umbră şi a deslănţuit cataclismul.

Fiind pus în cauză, fireşte, trebuie să răspund ca să nu trag prea multe ponoase şi dacă se poate să salvez pe seama posterităţii adevărul întreg. O voiu face-o cu franchetă, aşa cum am obişnuit pe cititorii acestei reviste şi voiu căutà să fiu mai precis decît acuzatorii mei. Amestecul ce mi se atribuie în provocarea tulburărilor este o legendă ridicolă. Tot ce-am scris pînă astăzi împreună cu conferinţa dela Cluj, pe care am avut prudenţa s'o citesc ca să mă pun la adăpost de intervenţii, certifică nota paşnica şi blîndeţea ce mi-am impus. N'am crezut pînă astăzi că trebuie introdus în conştiinţa publică, la noi principiul violenţei pentru a asigurà pe această cale triumful ideii, cum au făcut-o în alte părţi oameni destul de onorabili de altfel N'am îndemnat pe nimeni la manifestaţii sgomotoase. nici la pedepse drastice. Dimpotrivă am potolit răsvratirea sufletelor, şi cu studenţii dela Cluj n'am avut absolut nici un contact, afară de conferinţa pe care m'am crezut dator să le-o ţin, îndrumîndu-i în credinţele mele. Inlăturată, deci, stupidă născocire rămîne numai afirmarea ideilor ce reprezint şi pentru care iau toată răspunderea.

Cum am arătat în atîtea rînduri, o bună parte din presa actuală dela Bucureşti, prin origina ei materială şi prin spiritul pe care-l propagă, nu serveşte interesele noastre naţionale. Înjghebate din fonduri de provenienţă incertă, robite în mod evident capitalismului internaţional şi diriguite de oameni cari prin onestitatea şi aptitudinile lor nu constituie o garanţie morală sau intelectuală, aceste cîteva gazete, ieşind din linia tradiţională a presei romîneşti, au ajuns într'o duşmănie făţişe cu sentimentul public la noi. Societatea noastră a înţeles degrabă că îndrumarea opiniei publice nu mai e pe mîini sigure, că elemente subversive şi-au început jocul lor şi că în împrejurările actuale o educaţie greşită a maselor echivalează cu o primejdie naţională. Această constatare s'a impus repede cu caracterul unei axiome şi lumea cinstită a tresărit în faţa prăpăstiei cu o nervozitate crescîndă. Ce rol puteà aveà omul politic legat de soarta acestui colţ de pămînt şi ce puteà face mai ales scriitorul crescut în şcoala implacabilă a sincerităţii când înregistrà un fenomen atît de îngrijitor? Ce puteam face eu cînd am văzut că d-nii Honigmann şi Rosenthal au devenit marii moguli ai publicisticei romîneşti cu pretenţia de a-şi azvîrlì producţia lor cerebrală în sute de mii de exemplare în toate unghiurile ţării? Să fi intrat logofătul lor cu luna ori cu anul? Mai întîi nu mă lăsà obrazul şi-al doilea rotativele din strada Sărindar nu erau instalate pentru credinţele mele. Să fi tăcut înfăşurat în înţeleaptă prudenţă, după obiceiul iluştrilor oameni de marcă care-şi vînd tăcerea pentru tăcere şi preferă să fie prizonierii presei decît îndrumătorii ei? De sigur ar fi fost o atitudine mai comodă şi mai profitabilă, în orice caz m'aş fi cruţat de-o lungă serie de obrăznicii şi mi-aş fi văzut tot mai des portretul în paginile lor impure, mîngîindu-mi slăbiciunile şi augmentîndu-mi prin mijloace ieftine veneraţia deaproapelui N'am putut. Mi-a lipsit şi seninătatea filosofului şi cinismul de complice. Cazul meu e, cum se vede, destul de simplu. M'am refugiat la călimară, o veche cunoştinţă depe vremea cînd îndeletnicirile

honigmanilor de astăzi erau mult mai modeste, am prins într'un mănunchiu o nemulţumire generală şi-am tipărit-o săptămînal la o revistă, nefiind în graţiile fericiţilor potentaţi ai finanţei cari să-mi deà putinţa unei rivalităţi cu d. Fagure sau d. Brănişteanu. Intreb acum, din colţul meu de caiet albastru s'au ridicat ca din cutia Pandorei toate valurile care se sbuciumă împrejur şi trezesc legitime insomnii la condotierii tiparului dela Bucureşti?

Nu, d-le Honigmann, îmi faceţi o prea mare şi nemeritată onoare. Eu nu sunt decît un vestitor răzleţ al viforului, care cu puterea lui elementară rezidă în sufletul tuturora şi nu se poate strivì în călimara mea dela Ciucea. Ce s'a petrecut deunăzi la Cluj nu e decît o lecţie şi un avertisment. Crede-mă şi d-ta şi verii şi cumnaţii d-tale, cari aţi năpădit cu impetuozitatea prolifică a iepurilor de casă toată gaze ăria noastră de după războiu, evoluînd în directori stăpîni din reporteri de cafenea, cum v'am admis cu toţii ieri, alaltaeri, crede-mă, la Cluj n'aţi avut aface nici cu intoleranţa mea, nici cu brutalitatea barbară a ardelenilor, ci cu o izbucnire spontană a unui curent general. Veţi înţelege oare, d-voastră care în materie de impresionabilitate sunteţi destul de sensibili, că buna răbdare romînească e pu ă la grea încercare şi că în mod discret, operînd o retragere cum am z'ce st ategică, trebuie să reintraţi în primitoarea obscuritate, lasînd mode area opiniei publice pe seama acelora care sunt indicaţi de continuitatea istorică a unei nobile tradiţiuni. Da? — Atunci, dispărînd cauza se înlătură şi efectul, protestarea se atenuiază, frunţile se descreţesc şi selecţiunea valorilor triumfînd vom reintrà în normalitate, fără să ne gîndim, Doamne păzeşte la demonstraţii pe care viziunea colorată a d-voastră vi le desemnează la ore de noapte tîrzie. Nu? Atunci, sfidarea bunului simţ, exagerarea şi batjocura vor mări avalanşa, oricît m'aş cumin.i eu sau altul ca mine. Intr'o asemenea atmosferă de silă şi duşmănie trebuie să recunoaşteţi că şi congresele vor trebuì să sufere amînări şi iar amînarì afacerile

vor merge din ce în ce mai prost şi la urma urmei povestea se va sfîrşi după tristul obicei al atîtor gazete indezirabile...

Să aşteptăm, să vedem!

Lecţia a prins? Da, sau ba? Dilema mi se pare puţin complicată. Intrucît mă priveşte, rostul meu, fiţi liniştiţi, e şi mai simplu, aproape puţin interesant. Când mi-am făcut de lucru cu d-voastră, am probat dela început că toate săgeţile calomniei se tocesc de armura mea şi că sunt hotărît să merg înainte fără eufemisme şi fără apă de trandafiri.

Două simboluri.

Intr'o recentă carte ungurească apărută la Budapesta cetesc o pagină sugestivă şi plină de înţeles pentru noi. Autorul, cunoscutul duşman al romînismului, scriitorul politico-istoric d. *Iancsó Bendek*, tratează într'o voluminoasă lucrare «istoria iredentismului rominesc», în care într'un mod prea puţin pragmatic, realitatea şi fantazia îşi dau mina pentruca interesele Ungariei vechi, pentru care ne-a prigonit o viaţă întreagă să fie cît mai bine servite.

Cartea d-lui Iancsó se termină cu un acord îndurerat şi muiat în melancolie. Bătrinul vizionar al imperialismului maghiar îşi reaminteşte ultimele svircoliri ale dictaturii proletare, deodată cu primele clipe ale intrării noastre în capitala depe malul Dunării Povestirea lui şi-o încadrează în două tablouri emoţionante şi de un netăgăduit rost simbolic.

In ziua de 3 August 1919, — astfel urmează autorul, — dimineaţa la ora 7 stăteam pe bulevardul Margit în faţa bisericii călugărilor franciscani. Pe un părete al casei din faţă eră lipit ordinul în care Haubrich, proaspătul dictator militar al Budapestei, proclamă starea de asediu şi sfirşeă cu tirada: «Vitezele noastre trupe ţin nemişcată linia Tisei». Deodată dinspre podul din spate se apropie două baterii de artilerie care se retrag dincolo de Dunăre. In fruntea convoiului trece

călare un subofițer în vechea uniformă austriacă. E un admirabil soldat ungur, amestecul tipic al husarului și al haiducului depe pustă. Convoiul destul de ordonat se încheie cu o căruță țărănească cu coviltir de rogojină. Subt coșul ei stau sguliți doi tineri cu fața rasă, două mutre accentuat semite, care privesc speriate împrejur și examinează strada. Sunt comisarii politici ai trupei puse pe fugă, care simt poate cum li se strînge funia bine meritată în jurul grumazului. Tabloul, cu amestecul lui bizar e o splendidă vignetă care încheie dictatura proletară în doaga morții.

A doua zi după masă la ora trei, — continuă amărîtul povestitor, — stau în acelaș loc ca și ieri. Dinspre pod s'aude sunînd goarna și-o avangardă de roșiori trece înainte. In urma lor defilează o divizie din armata romînă de ocupație în marș peste Dunăre. Pe stradă, de amîndouă părțile, mulțimea se uita mirată. Unii discută în ton coborît, ce fel de trupe sunt? Francezi, susține unul, italieni celălalt. Nimănui nu-i veneà să creadă că sunt valahii biruitori cari au intrat în Budapesta. Cînd au ajuns în fața noastră vînătorii moldoveni cu pălăriile lor care se aseamănă mult cu ale bersaglierilor, cineva din publicul curios le aruncă vorba: *Italieni?!* Un ofițer tînăr întoarce capul și ne răspunde mîndru: *Non, messieurs, Romîni!* Ciudat lucru însă, și ace t convoi se isprăvește tot cu o căruță cu coviltir. Un popă bătrîn șade în ea, probabil protopopul diviziei în odăjdii strălucitoare...

Pîn'aici e povestirea scriitorului ungur, care oprindu-se la cele două căruțe ș punîndu-le în față, trage din ele concluzii triste pentru neamul lui.

D-l Iancsó, bun cunoscător al trecutului, are perfectă dreptate cînd cu ochiul unui fin analist a putut patrunde cele două simboluri. Cît privește caruța ungurească cu cei doi indivizi, comisari ai poporului incadrați în fuga spre necunoscut de țărani unguri inconștienți, tabloul e în adevar și caracteristic și rezumativ. Cine știe unde ar fi căruța istoriei ungurești astăzi, dacă de vreo jumătate de veac și mai bine

nu s'ar fi suit în ea atîtea şi atîtea tendinţe subversive, atîtea otrăvuri disolvante pe care le incarnau acum la sfîrşit de dramă cele două mutre speriate de subt coviltir, păzite cu o crudă ironie şi în retragerea lor de bietele victime nepricepute? In orice caz Ungaria înfrîntă în actualul războiu pe urma unei îndelungi politici de imorală megalomanie, a primit lovitura de magar din partea acestor nechibzuite importuri de mentalitate perversă, care în vreme de pace i-au exagerat pînă la frenezie grandorile şoviniste, iar la zile de răstrişte au împlîntat steagul roşu în turnul catedralei regelui Matia şi au transformat cîmpiile de grîu dintre Dunăre şi Tisa într'un laboratoriu ridicol de teorii internaţionale. Din nenorocire vecinii noştri, amici incorigibili ai exagerărilor, şi acum par a aveà oaspeţi inoportuni în căruţa lor, din care au dat jos pe cei doi cetăţeni ai lui Bela Kuhn cu profilul semit, ca să-i înlocuiască cu magnaţi trufaşi de-un veritabil aspect medieval...

Intrucît e vorba de noi, realitatea se desprinde palpabil tocmai din cele cinci sute de pagini ale cărţii d-lui Iancsó, în care d-sa, sprijinit pe laborioase cercetări şi pe cele cîteva mii de documente adunate la Bucureşti în 1917 unde l-a trimis guvernul ungar de-atunci, cu misiunea de a ne studià trecutul, infaţişează evoluţia seculară a iredentismului romînesc. Simbolul cu care îşi incheie constatările e bine văzut şi pe deplin justificat. Istoria de demult şi cu deosebire cele două veacuri din urmă arată limpede că subt graniţele politice vremelnice, poporul nostru îndrumat de instinctele unei unităţi organice în toate manifestările lui a urmat o conştiintă naţională care n'a dat greş niciodată. Această ideologie respiră din toate actele colective ale maselor şi din acţiunile programatice ale tuturor personalităţilor de seamă. Am putut trăi în mijlocul unui vîrtej groaznic de evenimente care ne-au hărţuit în toate părţile, fiindcă ne am ştiut îngrădi într'un bine precizat particularism de rasă, fiindcă am resimţit în toţi porii sentimentul diferenţiării naţionale şi în toate vremile am pus o barieră

nepătrunsă între noi şi străini. Incercuiţi într'un patrimoniu sufletesc de o miie de ani, noi ne-am pitit subt scutul lui, de după care n'am ieşit nici chiar atunci cînd ar fi fost să primim binefaceri şi uşurări trecătoare. In această autoîngrădire e tot secretul existenţei noastre, dar e în acelaş timp şi cheia biruinţei cu care am ieşit din marele războiu. Romînia a pornit la luptă nu dintr'un calcul de raţiune, ci tocmai din impulsul cutropitor al acestei religii unanime care a copleşit celelalte consideraţii secundare. De aceea neînduplecatul nostru vrăjmaş, d-l Iancsó Benedek, istoriograful de curte al contelui Bethlen István, şeful actualului guvern maghiar, e în nota justă cînd îşi dă seama că reala putere a armatei noastre în recenta conflagraţie a fost credinţa ei neştirbită într'o ideie naţională. I a, caruţa cu popa, această neînfrîntă ariergardă morala a trupe or noastre, e cea mai elocventă s'nteză a situatiei. Ea înseamnă spiritul tradiţionalist sănătos, moştenirea veacurilor care se plimbă ca o forţă activă prin rîndurile noastre, dîndu-ne iluzia continuităţii şi senzaţia că toate energiile cheltuite se angajază la o operă de rezist nţă a viitorului.

Nu ştim în ce ch'p anume se interpretează astazi la Budapesta îndatoririle patriotice şi pe ce drum vor apucà acolo multele teorii salvatoare. Ceeace ştim însă e ogaşa pe care trebuie să mergem noi. Bunul simţ şi o fericita tend nţă de echil bru, pururea prezente în jud cata poporului nostru, ne arată că nu avem nici un motiv sa părasim o veche formulă căreia i-am cules roadele. Romînia întregită, în numele principiului naţ onal, nu se poate consolidà decît avînd la bază aceeaş dogmă. Mai mult ca oricînd, în perioada actuală de vulcanism continental, când flacări e se pot uşor reaprinde şi un nou examen al forţelor ar puteà fi uşor în perspectivă, ţara noastră trebuie să-şi menţie chiagul coheziunii sale istorice. Vom fi deci şi de aici înainte continuatorii t parelor strămoşeş i, strîns legaţi de căminul din bătrîni, mai bucuros de consacrate îndemnuri patriarhale decît de nebuloase inovaţii

şi ne vom pipăi drumul călăuziţi de un bine determinat egoism al rasei. Inţelegem cu toţii şi am învăţat din păţania altora, că micile naţiuni nu-şi pot îngădui luxul de a ieşi din cadrul unei conservări normale pentru a se preface în ateliere de studiu, în care se pun la contribuţie viziunile fugare ale umanităţii. Acest lux cu deosebire astăzi ar fi un stupid anahronism pentru noi. Il lăsăm pe seama marilor risipitori cari au de unde plăti capriciile concepţiilor înşelătoare. Noi ne apropiem tot mai mult de altarele noastre şi în astfel de împrejurări suntem hotărîţi să nu părăsim ideologia bunului naţionalism tradiţional care nu aveà altă încredere decît în puterile proprii. Iată de ce nu ne mişcă cîtuş de puţin nevroza zgomotoasă a noilor veniţi, cari pentru a fi la largul lor îşi dau toate silinţele să ne atragă pe tărîmul imprecis al lozincelor internaţionale. Suportăm cu foarte multă seninătate acuzaţiile de provinciali arieraţi pe cari ni le asvîrl aceşti profitori agitaţi cari au ştiut totdeauna să schimbe în bani mărunţi durerile omenirii şi ţinem cu orice preţ să cerem un certificat de naştere tuturor figurilor cari mişună subt ochii noştri. Aceasta este evangh lia veche în care am crezut şi care ne-a dus la izbîndă. Ea nu are altă menire decît să ne întărească pe noi, fără a nelinişti pe alţii, fiindcă apărarea casei tale nu se confundă cu xenofobia şi fiindcă în trecutul romînesc străinilor dacă li s'a contestat dreptul de indrumare li s'a acordat totdeauna un rol parazitar din cele mai mănoase...

— Ei bine, — se va întrebà cititorul, — dacă aşa stau lucrurile, ce te faci cu domnul Honigmann de pildă proprietar de gazetă la Bucureşti i îndrăzneţ arendaş de opinie publică, ai cărui clăbuci de cerneală se varsă pe calea Victoriei cu pretenţia de a face educa ia ţării?

Ne întoarcem din nou la tabloul simbolic al autorului dela Budapesta şi răspund m: In căruţa romînească va stà şi de aci înainte tot vechiul popă de veacuri, iar alături de dînsul vom fi noi, copiii lui, ţinînd sdravàn frînele şi nelăsindu-le

din mînă odată cu capul... Domnul Honigmann ne poate primi după obiceiul de demult la hanul dela răscruce cînd facem popas, unde cu un bun cîştig ne va furnizà ovăz la cai, avînd pe deplin asigurată indulgenţa noastră de a nu cercetà mai deaproape dacă a fost prea scrupulos la cîntar...

Astfel credem noi, se păstrează şi drumul neted, se ajunge şi ţinta la care năzuim şi profită şi d. Honigmann,—singurul lucru care-l interesează...

Cazul d-lui Rosenthal.

O amintire mi s'a stîrnit şi se cere pe hîrtie...

Intr'o zi de acum doi ani, pe cînd eram la ministerul de culte, cetind o ştire scurtă în *Universul*, care anunţă la o biserică din Capitală un parastas pentru Coşbuc şi făceà apel la prietenii marelui scriitor să-i cinstească memoria cu prezenţa lor, mi-aduc aminte, am rămas dezolat dîndu-mi seama ca îndatoririle oficiale nu-mi îngăduiau să asist la trista ceremonie evocatoare. Am trimis deci un delegat al ministerului să mă reprezinte. Omul meu, un tînăr şi distins artist, cînd s'a întors a doua zi să-mi relateze săvîrşirea pioasei slujbe, aveà lacrimi în ochi şi glasul tremurat de revoltă. Mi-a spus că la biserica Sfînta Vineri n'au fost de faţă decît şapte persoane la comemorarea lui Coşbuc, că erà un aspect sinistru de părăsire şi sărăcie, că troparele preotului răsunau în gol ascultate de cei trei studenţi din colţ, în vreme ce vaduva poetului cu lumînarea în mînă priveà biruită împrejur, văzîndu-se atît de singură pe lume. Tînărul îmi zugrăveà tabloul posomorît în toate detaliile lui rămăsese scuduit de nerecunoştinţa unei societăţi pripite, probabil cadenţele sonore ale maestrului îi robeau sufletul mai tare ca oricînd şi stăteà în faţa mea buimăcit şi desarmat ca după o mare ruşine. L-am ascultat pînă la sfîr-

şit, n'am putut să-i dau nici o lămurire, mă gîndeam la risipirea unei vieţi, la poezia lui Coşbuc, la ţăranii pentru care strigase el foamea pămîntului şi cînd puneam o rezoluţie pe hîrtia din faţă în atmosfera rece a cabinetului ministerial mintea mea fărămiţă strofa profetică:

Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea,
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea?

Acest scurt episod plin de înţeles mi l-am reamintit deunăzi cînd am citit în «*Dimineaţa*» strălucita listă a atîtor somităţi politice, în frunte cu o întreagă pleiadă de actuali şi foşti miniştri, cari şi-au depus carta d-lui Iacob Rosenthal, n urma regretabilului incident al acestuia în incinta unui hotel. Imi dau toate silinţele să suprim pentru moment anumite analize care ar duce la constatarea unei serii întregi de adevăruri dureroase, proiectînd cîteva lumini în camera obscura a conştiinţei multora, dar urmînd linia dreaptă a judecăţii echilibrate, mi-e peste putinţă să nu relev unele lucruri de interes general. O fac aceasta în deplina cunoştinţă a tuturor riscurilor profesionale, spunînd dela inceput că valoarea cuiva nu se poate schimbă în opinia mea fiindcă a avut nenorocirea să-l calce tramvaiul, şi că pentru «presa» negustorilor dela Bucureşti, aprecierile de ieri trebuiesc reeditate neted si fără reticenţe.

Suntem iaraş în plin cinematograf şi în accente de melodramă de calitate inferioară.

Cazul d-lui Rosenthal a răscolit cu multă putere patima şi exagerarea cu care arîndaşii opiniei publice operează la noi. O întreagă literatură plină de nevroză şi de venin s'a brodat zilnic pe acest eveniment şi s'a vărsat din gura maşinilor rotative pe toată întinderea ţării. Pagini întregi, ca după o mare catastrofa naţională menţin necontenit interesul crescînd

şi agită lumea, scormonind în societate pasiuni înfrigurate. S'au dat la o parte problemele noastre curente, s'au eclipsat întîmplările externe, pentru ca într'un stil colorat şi cu o particulară viziune România să fie întreţinută fără nici un răgaz cu această nesfîrşită poveste. S'ar păreà că *«directorul nostru»* din strada Sărindar este un mare erou, un fel de Galileu victimă a libertăţii de gîndire, că activitatea şi numele lui s'au legat în mod definitiv de principiile progresului uman, că toţi suntem datori să-i cetim de aci înainte operele complete şi că presa, sfînta presă ştirbită în prerogativele ei, ridicîndu-se într'o protestare unanimă trebuie să vestească continentului primejdia.

Nu, — să ne întrerupem pentru cîteva clipe emoţia şi să vorbim romîneşte.

Nu vom proslăvi bătaia, nici nu vom aruncà lozinca violenţei brutale ca un remediu justificat în mintea deaproapelui Dimpotrivă, regretăm din inimă gestul nesocotit care dă stărilor dela noi aparenţe dăunătoare şi prin strigătele desperate din jurul lui, ne face pînă la San-Francisco, peste depărtatul Ocean, o rea reputaţie. Dar ceeace am făcut totdeauna facem şi astăzi: refuzăm cu scîrbă minciuna şi exagerarea. Domnul Rosenthal să se facă bine, e dorinţa noastră, să înceteze cît mai degrabă buletinele medicale iscălite de patru doctori şi publicate în ediţiile de dimineaţa şi seara ale ziarelor d-sale, cu o regularitate obişnuită în lumea veche numai la boala gravă a papei sau a suveranilor. D. «director» rămîne exact acolo unde a fost în judecata noastra înainte cu cinci minute de odioasa lovitură de baston. Nu e interesant să schiţăm tocmai cu această ocazie cariera instructivă a acestui fericit potentat de cerneală, care fără să scrie vreo dată un cuvînt a izbutit totuşi să devie un temut «director» al scrisului altora şi să-şi asigure un maxim de beneficiu pe urma acestei situaţii. E de reţinut însă pentru actualitate faptul că numitul domn este unul din patronii acelei prese de bulevard de care s'a mai vorbit în coloanele acestei re-

viste şi care străină de însuşirile sufleteşti ale neamului, urmărind numai acapararea unor interese materiale, cu un nivel intelectual coborît, cu inpulsuri morale îndoelnice, a contribuit în mare măsură la trivializarea gazetăriei noastre şi la isgonirea bunului simţ din viaţa publică. Domnul Rosenthal, milionarul de astăzi care se plimbă cu agenţi de poliţie după dînsul şi are apartament la un luxos hotel din Capitală, este oare dintre oamenii cari prin muncă şi ideal au răzbătut în viaţă şi cer dreptul să îndrume conştiinţa obştească din statul romîn? Care-i sunt studiile, care talentul şi care apostolatul de pîn'acum? Nu le ştie nimeni, dar nu le-a văzut nimeni din lista admiratorilor săi de ocazie. Sunt zadarnice cărţile de vizită, zadarnică agresiunea, zadarnice certificatele asociaţiilor de presă, dimpreună cu notele patetice lansate de către «Liga drepturilor omului». Viaţa unui om nu se schimbă, pecetea ei rămîne neînduplecată. Şi dacă e pe întrebări, am dori să ştim cine-a creat la noi această atmosfera penibilă de înveninare, aerul pestilenţial care ne strînge de gît? Cetiţi două coloane din gazetele lor, cîntăriţi-le spiritul şi adjectivele şi veţi aveà răspunsul. Incepînd cu Dumnezeu din cer, continuînd cu Regele şi înglobînd toate personagiile de pe arena publică, tiparele din Sărindar batjocoresc totul. Toţi cari am avut un cuvînt de spus şi am simţit în viaţă ispita unui idei, suntem coborîţi în acest pat al lui Procuste, toţi suntem stropiţi cu noroi din rotativele lor, suntem hoţi, dela orice prim ministru al ţarii şi pînă la subsemnatul «castelan dela Ciucea». Indivizii certaţi cu legea şi cu sintaxa fac pe censorii moravurilor şi retranşaţi după paravanul unui ziar prezenţi pretutindeni şi pururea anonimi, pomanagii de toate uşile vorbind de demnitate, lachei ai capitalismului şi predicatori ai democraţiei, ei speculează instinctele josnice ale mulţimii pe care le schimbă în bilete de bancă..

La toate ocaziile iese la iveală metoda consacrată.... Iată acum cazul d-lui Rosenthal, sau iată «complotul» universitarilor pe care nimeni nu-l vede limpede şi care poate fi tot aşa

de uşor aberaţia unei revolte tinereşti ca şi invenţia unui creer interesat. Există vreo măsură, există un spirit de ponderată cercetare, ca să examineze chestiunile ? Sunt numai rachete aprinse aruncate în toate părţile, săgeţi muiate în venin, scrîşniri de ură care se asvîrle în public de către aceia ce au invocat teorii umanitare pentru apărarea lui Goldstein şi nu s'au prea prăpădit de jale cu săptămînile cînd cu morţii bombei dela Senat..

Aşa stau lucrurile, acesta e adevărul, indiferent de injuriile pe care mi le va trimite ilustrul moralist şi om de litere dela cutare redacţie...

Societatea, fireşte, ca orice organism, elimineazä cangrena depe trupul ei. Că în protestarea pe care o resimte intervin şi violenţe antipatice e regretabil, dar se explică. Adevărul este însă că la noi o luptă surdă a început împotriva acestor clişee uzate, străine de sufletul nostru. Lupta se înteţeşte mereu, valurile cresc din toate părţile şi numai orbii nu le văd. Vor puteà depozitarii apucăturilor străine să se adapteze la noua configuraţie de simţire a vieţii noastre naţionale ? Vor fi în stare atunci să-şi ducă înainte micile si marile negoaţe. Nu vor puteà să se ataşeze la ambianţa proaspătă şi să primească lozincele ei ? Atunci curentul care e pe drumul primenirii sufleteşti, îi va înlăturà cum înlătură marea scîndurile corăbiilor naufragiate...

D. Honigmann şi confraţii săi sunt invitaţi în mod binevoitor să mediteze asupra acestei dileme.

Cu unul mai puțin.

Un mic eveniment s'a produs zilele aceste, aproape nebăgat în seamă, asupra căruia e bine să stăruim puțin, fiindcă putem descifrà din el cîteva constatări edificatoare.

Evenimentul e că ziarul *Presa*, din cunoscuta oficina a fraților Honigmann, și-a încetat apariția, invocînd neputința de-a mai face față cheltuelilor. Domnul Fagure, proprietarul și indrumătorul, în prohodul său ocazional, vorbește cu multa induioșare de «*sacrificiile*» aduse de d-sa pe altarul gazetăriei și se complace în rolul de victimă a independenței de gîndire. Tînguirile sale au stîrnit oarecare compătimire la tarabele dimprejur și spectrul morții proiectat o clipă în bucătăria proprie a presărat pe ici pe colo note muiate în melancolie. Unii veri și cumnați s'au crezut datori să înfiereze indiferența publicului cititor pentru această stingere prematură, care a mișcat pînă la lacrimi ziarul *Romînia* al partidului național unde s'a publicat deasemenea un trist necrolog...

Noi n'avem nici un motiv special de îndurerare acum la moartea delicventului, cu care nu ne găsim în nici un grad de rubedenie, nici de sînge, nici de principii. De aceea nu ne înfrînăm sinceritatea și vom vorbi limpede ca totdeauna. Credem chiar că trebuie analizată această dispariție și cercetată

'n pricin'le ei cele mai adînci. Organul care s'a dus, o spunem dela început, nu lasă nici un regret în cugetul nostru. Făcînd parte din tabăra tiparului comercializat, răposata gazetă a d-lui Honigmann, din punctul de vedere al frămîntării sufletului romînesc erà tot aşà de puţin interesantă cà orice intreprindere de lemne a altui cetăţean de ritul mozaic. Şi una şi alta nu reprezentà decît un deficit pentru gospodăria noastră. Negustoria fraţilor cu dulce nume însă vizà un material mult mai delicat, ea speculà sufletele la noi. Născută din setea de cîştig şi hrănită din scandal, valorizà zilnic instinctele josnice ale deaproapelui. Fără nici o credinţă mărturisită şi fără nici o busolă morală, ea porneà în fiecare dimineaţă zeci de mii de foi pe toată întinderea ţării. O dîră penibilă de trivialitate rămîneà în urmă, o acră atmosferă pestilenţială. Slavă Domnului, că s'a mai slăbit valul şi că ceata proxeneţilor de opinie publică numără cu unul mai puţin...

Care să fie însă în adevăr cauza prăbuşirii, care rezonul falimentului negustoresc, fiindcă de alte chestiuni n'a fost niciodată vorba în 'lustra societate. Nu poate fi decît o singură cauză: *refuzul cititorilor.* Iată de ce pentru noi, observatori ai fenomenelor societăţii în care ne sbatem, întîmplarea ià proporţiile unui fapt plin de semnificare. S'ar părea că lumea a început să vadă mai clar şi că reacţiunea sănătoasă a unui organism cutropit de boli intempestive s'a pus n lucrare. Mulţimea noastră prezintă tot mai dese dovezi de-o radicală transformare de psihologie. După o perioadă destul de lungă de slăbiciune apar abià acum primele începuturi de redeşteptare. Ştim bine cu toţii că am plătit scump marasmul conştiinţei paralizate în cei cinci ani de după războiu. Ştim cari au fost consecinţele, ştim cît de mult s'a întîrziat în acest timp procesul de normalizare a stărilor interne şi toată opera consolidării la noi. Am trecut printr'un lustru al destrămării noastre în care o mulţime de aventurier au ridicat capul şi-au început pe spinarea milioanelor oropsite să-şi încerce norocul. Gazetăria a fost cel dintîi teren de

exploatare. Indivizi obscuri certaţi cu tablele legii s'au erija în rolul de conducători ai opiniei publice şi au început să schimbe în arginţi credinţele maselor neştiutoare. Cîţiva ani s'a jucat acest joc frivol în care figuri desperate de cafenea au zăpăcit lumea. A fost în adevăr epoca de aur a speculanţilor fără scrupule. S'au lansat cu duiumul ziare de şantaj în această vreme, în care diverşi rosenthali şi honigmani şi-au făcut de cap. Un fregolism idiot a improvizat din băieţi de prăvălie publicişti şi oameni de litere, învestiţi cu nume din cronica lui Neculce şi cu impertinenţe de ovrei din Polonia. A început orgia scrisului cu toată revărsarea ei nesăbuită pe tot cuprinsul ţării. Mulţimea a rămas buimăcită în faţa torentului murdar. Politicianismul cu sensibilitatea lui vinovată a căzut repede de acord şi s'a alăturat acestor lăcuste. A trebuit să intervie îndrăsneala aproape eroică a unor oameni ca să se deschidă ochii mulţimii şi escrocheria să fie arătată cu degetul. Ne-am decis cîţiva să strigăm nenorocirea care ne paşte şi să propovăduim o grabnică revenire la valorile tradiţionale. Am fost răsplătiţi, desigur, cu o groaznică avalanşe de murdării pentru acest gest de protestare. O întreagă spumă de neofiţi s'a repezit la noi, preschimbînd în crimă umila dragoste de neam în care-am crescut şi cerînd să fim crucificaţi în numele marilor lozince de înfrăţire universală. A fost, trebuie s'o recunoaştem, o luptă destul de grea, fiindcă nu e o jucărie să-ţi faci de lucru cu apaşii de drumul mare fără omenie şi fără Dumnezeu, gata de orice. Războirea însa s'a putut dà cu toate aceste, fiindcă societatea deconcertată în primele momente a început totuş să se desmeticească şi alarma dată de noi n'a fost zadarnică. Rînd pe rînd s'au trezit straturile societăţii, dîndu-şi seama că trebuie să se curme odată stupida batjocură, s'au desmormîntat impulsuri de mîndrie adormită şi au cerut ca micii zarafi ai slăbiciunilor noastre să fie grabnic luaţi de guler şi puşi la locul lor. Colţuri întregi de ţară şi-au arătat cu putere această resurecţiune proaspătă, afişînd cu vivacitate aşteptarea lor. Un evi-

dent certificat, d. e., al stării de suflet schimbate, a fost recenta lecţie dela Cluj administrată congresului ziariştilor, cînd toată lumea fără nici o deosebire a făcut să se înţeleagă că s'a săturat pînă în gît de pirateria din presă.

Suprimarea ziarului *Presa* este o nouă dovadă a acestui sentiment general. Cititorii s'au pus în grevă şi au boicotat otrava. Pe urma lor sprijinitorii oculţi, văzînd că marfa nu mai are căutare, şi-au închis pungile, făcînd să se închidă prăvălia. Este o probă că încetul cu încetul opinia publică revine şi eliminează din mijlocul ei elementele indezirabile...

In faţa fericitei renaşteri, noi nu putem tăceà!

Dimpotrivă, avem datoria să ne agităm mai tare ca oricînd. După distrugerea unui cuib de venin operaţia trebuie dusă înainte. Moartea gazetei *Presa* nu poate fi decît un îndemn pentru debarasarea metodică şi globală de paraziţi. Să se pornească deci din toate părţile cinstita cruciadă salvatoare! In numele ideei naţionale ultragiate, în numele onestităţii şi a talentului să măturăm canaliile din drum, făcînd să se înnece în sçîrba şi în indiferenţa tuturora exhibiţiile lor. Sufletul romînesc trebuie să treacă prin această radicală despăduchere morală!

Intrucît mă priveşte, sunt ferm hotarît sa dau contribuţia mea personală la cel mai legitim războiu de apărare naţională. Conştient că susţin cele mai curate interese ale unui colţ de umanitate, voiu cere totdeauna purificarea şi voiu face din scrisul meu o trîmbiţă de alarmă. Mai mult! Pentru desăvîrşirea propagandei voiu luà în curînd contactul nemijlocit cu publicul, arătîndu-i în conferinţe lămuritoare primejdia. Vom vedeà atunci, dacă, răscolind cele mai elementare necesităţi de auto-conservare, vechea noastra toleranţă nu se va ispravì, inaugurînd o eră nouă de sănătate şi primenire...

Pînze de paianjeni.

Poezia lui Eminescu, cum s'a spus de atîtea ori, e cel dintîi capitol din literatura romînească ridicat la culmile producţiei universale. Paginile nenorocitului cîntăreţ al *Luceafarului*, strălucitoare de geniu şi cercetate de mister, apar dincolo de bariera evoluţiei noastre literare, şi ca o creaţiune unică, fără predecesori şi fără continuare, se înşiruie alături de operele de arta pe care creerul umanităţii ni le transmite drept zestre intelectuală a veacului trecut.

Personalitatea lui Eminescu are însă şi o specială semnificare pentru noi.

Din scrisul lui s'a închegat mai întîi doctrina naţionalismului organic, care a îndrumat întreagă ideologia vremii, şi al cărei rezultat e Romînia de astăzi. După divagaţiile şcoalei latiniste, dupa retorica uşoară cu care ne obişnuiseră imitatorii romanticilor francezi, acest chinuit se coboară cel dintîi în tainele existenţii noastre, şi smulge de-acolo din adîncime, dogmele imutabile pentru religia unui popor luptător. Crezul lui trece peste spuma uşoară a prezentului şi se înfige la «*o miie patru sute*», descifrând din cronici un cîntec de biruinţă. Deodată cu cultul trecutului el desgroapă «*limba veche şi înţeleaptă*», în care-şi toarnă gîndurile înfrigurate, făurind astfel criteriul de căpetenie al unităţii noastre de

simţire. Călător în toate regiunile locuite de Romîni, el creiază pe seama unei entităţi etnice formula unirii politice *«dela Nistru pîn' la Tisa»*. Călăuzit de concepţia lui, Eminescu se sbate cu devotamentul fanatic al omului de geniu, ca s'o ducă la triumf. Articolele din *Timpul* sunt împletituri de fulgere, care ţîşnesc din sufletul unui mare reformator. El vine cu ideia purităţii de rasă, în care găseşte singura salvare pentru un neam fărămiţat subt atîtea domnii ostile, copleşit de *«neagra străinătate»*. Devine predicatorul încercuirii unui patrimoniu strămoşesc şi se închide în *«scripturile bătrîne»* ca într'un turn de apărare, de unde loveşte fără milă orice infiltraţie bastardă.

Eminescu a biruit deopotrivă şi cu literatura lui şi cu principiile de etică naţională care l-au inspirat.

Cele două generaţii venite în urma l-au decretat idolul lor. In afară de sguduitoarea influenţă literară exercitată pe deantregul, conştiinţa publică s'a diriguit la noi de adevărurile lui. De patruzeci de ani încoace toată lupta noastră de desrobire, toate svîrcolirile minţii pentru a ne prinde într'un mănunchiu, sunt radiaţiuni din credinţele poetului. Subt acest raport, el e întîiul mare profet al intelectualităţii romîneşti. Gîndurile i s'au topit pretutindeni ca un fluid înviorător şi ni s'au prefăcut în sînge. Cine a trăit aici o viaţă intelectuală pe vremea regimului unguresc, îşi dă, poate, mai bine seama, de imensa forţă morală cu care ne înarmă scrisul lui Eminescu. Procesul de fermentare a fost la fel în toate părţile. Spiritul curent al Vechiului Regat s'a hrănit din această evanghelie, care s'a învăţat în şcoli, a răsunat la tribună, a determinat mentalitatea oamenilor politici, a străjuit ca o flacără nevăzută după reţelele de sîrma dela Mărăşeşti, şi a strigat pe pustele Ungariei în drum spre Budapesta.

Astăzi ideia noastră de stat se clădeşte pe acest rezon unic de orientare.

Fireşte, concepţia lui Eminescu, familiară nouă, n'a putut ademeni niciodată elementele de import care s'au aciuit aici.

Prea erà locala această doctrină, prea vorbeà Romînilor de pur sînge, prea scormoneà instincte străvechi, ca să poată cuceri pe neofiţi. In definitiv, lucrul e perfect explicabil, logica eminesciană se brodează pe un impuls de rasă precis şi indestructibil. Nou venitul, adăpostit la noi, cade în afară de acest cerc de simţire. El ne-a trecut graniţa cu intenţii mult mai pozitive, decît dorinţa unei inoculări sufleteşti. In materie de suflet, intrusul şi-a adus bagajul lui distinct, pe care-l plimbă pretutindeni, fie că scoate petrol la Câmpina, vinde şireturi de ghete la Podul-Iloaii, sau face pe criticul literar la Bucureşti. Eminescu e o incarnaţie specifică a solului, scrisul lui o concentrată otravă crescută aici, un fel de haşiş romînesc, pe care organismul străin îl refuză. Şi poezia şi opera de publicist i le poţi pătrunde numai în măsura numărului de loturi cu care te-a înzestrat soarta în cimitirile noastre. De aceea nu e nici o mirare că toţi oaspeţii literari cu care ne-a hărăzit Dumnezeu nu s'au încălzit de Eminescu. După triumful categoric al maestrului în cerebralitatea ţării, ei au tăcut, îmbufnaţi la început, ca mai tîrziu să ridice cuvîntul cu oarecare timiditate şi să devie în sfîrşit detractori de abinele.

Răposatul Gherea, acest simpatic nomad al criticei romîneşti, s'a ivit primul care a lansat rezerve asupra cugetării politico-sociale a poetului dela *Junimea*. Reţeta obişnuită a umanitarismului internaţional a fost dela început antidotul cunoscutului critic socialist. In ea se rezumà psihologia normală a călătorului care a făcut popas la noi. Atitudinea lui Gherea erà cît se poate de simplă şi de rezonabilă. Ce ecou puteau trez' în nervii şi în mintea lui aceşti ditirambi ai rasei, de care s'a poticnit el Ahasverul asvîrlit de peste Nistru în furnicarul nostru de patimi, şi prin ce miracol psihic ar fi fost în stare să înregistreze străinul epopeia lui Mircea dela Rovine? Subconştientul lui Gherea puteà oare să vibreze la accentele arhaice dela «o miie patru sute», cînd un voevod basarab îşi apără cu arcaşii lui «*sărăcia şi nevoile şi neamul?*». In ce lume de spectri necunoscuţi îl invită poetul în avîntul lui de retro-

specț'une ? Nu, operația eră prea dific'la, orice sforțare rămînea fără rezultat, fiindcă bietul Solomon Solomonovici, fugarul .tepelor rusești, așezat la noi, veneà cu u i alt instinct istoric, depe alte tărimur'. In mod firesc, deci, Gherea opuneà un *non posumus* sufletesc operei integrale a lui Eminescu. Cazul criticului dela Ploești, care eră de a tfel o inteligență superioară și un temperament de elită s'a repetat mai tîrziu cu alți desrădăcinați. Aceeaș mentalitate pornită din aceeaș structură de gîndire, făcînd apel la ac leași subterfugii teoretice s'a manifestat la toți scriitorii minor deslipiți din altă zonă etnică pe teritoriul nostru. De s'gur, cu vremea tonul s'a schimbat, timidele contestări nit'ale au evoluat ținînd pas oarecum cu șansele cetățeniei, iv'ndu-se pe-alocurea și nelipsitele note de impertinență...

Astăzi personalitatea lui Eminescu e centrul de greutate al ideolog ei naționale care ne ține în pici are. Toți, deci, care sunt dușmanii născuți sau făcuți ai aceste' ordine morale, sunt și adversarii naturali ai poetului. După judecata lor trebuie dărîmată piatra un hiulară, ca să se năruie edificiul întreg Astfel o serie de term'te ș'-au inaugurat es ruct' nea metodică. Inceputul l-au facut prin a atacà d ctr na însăși, fără a af șà numele autor lu', ca să nu stîrneas.ă o reacțiune violent . Planul se de fășură pro amatic, cu tactică și cu persistență. Un cor î treg de emigranți l terari bijbiie împrejur, bat'ocurind a tarul moștenit. Ideia națională cu toate atributele ei e tiri ă în nor i. Clișee exotice năvălesc pripit, ca să falșif ce aspectul local al unui vechiu patrimoniu. In această invas'e de stra'nism presa, scăpată d n mîinile noastre, are rolul de slujnica a fiecarei cl pe Cu ajutorul ei se multiplică i ifuzoriile parazitare și susțin o acțiune concentrică. Totul merge azi la Buc irești pe o luptă b'ne 'hibzu tă de compromitere și desființare a unui crez incomod. Intre trivializarea cultului strămo esc și sugestiun le dela Mosc va pe mii de game, o vastă claviatură joacă aici o stran'e rapsodie, din care orice si abă e îndreptată împotriva oastră.

In sfîrşit, acum d pa atîtea mişcar de învăluire, se dă şi atacul frontal. După doctrină i-a venit şi rîndul maestrului. *Adevărul Literar* a nceput *«dinamitarea»* lui Eminescu. D mnul *Panait Istrate* a primit această însărcinare, pe care patronii lui o sprijinesc cu o muzică de panoramă stridentă, urlată frenetic din toate rotativele lor. Spectacolul e destul de interesant. P'r'n ele unei Kiraline din mahalalele Brăilei, care a scos capul la Paris, cu un fitil roşu în mînă se repede la blocul de gr n'. In jurul lui e dansul macabru al sanie evicilor, grot sc şi cu behăituri orientale. Istrate se îndeamnă, Istrate se încruntă, Istrate se strîmbă, Istrate Panait se ià d piept cu Miha'l Eminescu

Să-l vedem pe Istr t '

Invitat de societate «România Juna» să-şi deà micul său prinos pentru un almanah comemorativ, d. Panait Istrate se foloseşte de acest prilej ca să-şi precizeze atitudin a faţă cu Eminescu.

Autoru *Kirei Kiralina* nu poate fi învinuit de nici o sfiala inaintea su iectului. El e foarte deschis, şi strigă din răsputeri ca să s'audă d parte. Nu ez tă şi intră dela început cum s'ar zice «in medias res». După o succintă introducere asupra «istoriei dela înc putul lumii şi pînă în zilele noastre», din care se cons ată fără nici o îndoială că nu e în buni termeni cu «popii» şi cu «Dumnezeu», îndrăsneţul iconoclast, sprij nit pe surprinză oarea descoperire că «viitorul a fost totdeauna învăluit de un n r de pîclă deasă», se repede cu o «lovitur' de picior» la piedestalul profetului: «O astfel de credinţă eronată a fost şi idealul de mai bine, *a* (!) bunului Eminescu». Cum vedeţi, d. Istrate d n primul moment apare nduşmănit şi cu grama c romînească. După această altercatie trecă-

oare, d-sa se ridică brusc ca să-şi declare sentinţa: «Mihail Eminescu s'a condamnat pe sine însuşi, şi-a mărginit propria sa operă la o meschină notorietate naţională, cînd, ca progres uman, s'a mulţumit să dorească doar binele ţării sale». In această judecată lapidară se condensează leit-motivul detractorului. Pentru dînsul «se naşte întrebarea»: numai «delo *Nistru pînă la Tisa*» se întindeà pămîntul pe vremea lui Eminescu, şi «numai poporul romîn, credeà el (Eminescu), că e demn să cunoască universalele-i gîndiri şi simţiri»? Urmăriţi logica, e admirabilă: «*universale gîndiri şi simţiri*» de o «*meschină notorietate naţională*»... Dar, să lăsăm gramatica şi logica, cele două infame născociri burgheze, pe care fiul Brăilei probabil le «trimite la fier vechiu». D-sa, supărat cum e pe «*idealul strîmt*» al poetului, merge înainte: «Fost-a Eminescu folositor chiar şi neamului său, dorind binele închis între frontiere? Ajuns-a el la vreun rezultat practic, prea-mărindu-şi naţiunea şi hulind tot ce nu e romîn»? D. Istrate Panait nu numai că contestă orice «rezultat practic», dar de braţ cu Kiralina lui, priveşte de sus cu aiere de milă şi dispreţ: «Sărmane Mihail Eminescu!... cît ţi-a fost de greu să pricepi pe uriaşii descoperitori şi propovăduitori ai ideei de *desrobire internaţională* din apusul Europei, cu care ai fost doar contemporan... n'ai ştiut să te ridici de-asupra graniţelor, ba chiar ai făurit arme otrăvite»...

Frontierele şi iar frontierele, iată suprema metehnă a acestui voiajor fără paşaport şi fără gramatică, pentru care Eminescu «şi-a băgat piciorul în căpcana naţionalismului şovinist, neputincios şi sforăitor, l-a slugit cu sinceritate în schimbul unei *coaje* (!) de mămăliga»...

Ei bine, prin ce mijloace se poate ajunge la «înfrăţirea universală», care pare a fi visul d-lui Panait Istrate? D-sa o spune fără nici un înconjur: «*revoluţia*» şi «*armele disperate justificat disperate*» ale bolşevicilor; şi fiindcă «puzderia umană nu vede aceste adevăruri», strigă dînsul într'un elan de sinceritate: «*doresc să vie, nu bolşevicii omenoşi ai Rusiei*

ci Hotentoţii sălbateci şi cruzi, care să-i vîre cu băţul prin şezut, ceeace ochii ei orbi nu pot să perceapă». Cu alte cuvinte o operaţie destul de drastică şi perfect umanitaristă... Dar care e ultima etapă pe care *«omenosul»* chirurg social o întrevede pe seama aşezării umane? D-l Istrate, sentenţios şi categoric, ne dă răspunsul: *«Omenirea va fi condusă cu dreptate, în viitor, de oameni inteligenţi şi generoşi, ori-care le-ar fi obîrşia, aşa cum vedem că se produc lucrurile în Rusia de astăzi»*.

Am înţeles, bolşevismul e raiul salvator. Cunoaştem teoria, tocmai deunăzi cînd ne-o lansă *Adevărul Literar*, mai veniseră de peste Nistru vre-o cincizeci de bandiţi la Tatar-Bunar să ne-o «vîre» cu granate de mînă. Replica acestor *omenoşi* tovarăşi de idei le-au dat-o soldaţii noştri şi cu dînşii suntem chit. Rămîne însă d-l Panait Istrate, rămîne *Adevărul Literar* care-l ocroteşte cu surle şi cimpoaie, şi aici chestiunea e mai complicată. Cînd zic că e complicată nu mă gîndesc la naşul Kiralinei, ci la intreg valul tenebros care se pregăteşte în umbră de către diverse amfibii intelectuale, îndopate din greu cu «mămăligă» romînească. Povestea personală a lui Istrate e destul de rudimentară şi nu tocmai interesantă, ca şi gramatica lui. Temperament anarhic, dincolo de ordinea morală constituită, e greu să angajezi o discuţie cu el. Argumentele noastre le *«dinamitează»* cu aceeaş uşurinţă cu care a încercat să şi reteze beregata singur. Ce să-i spunem, deci, lui Istrate? Că lupta naţională a lui Eminescu, fiind lupta pentru desrobirea unui colţ de umanitate, nu e decît o pagină generoasă din cartea mare a desrobirilor omenirii? Că ura lui împotriva străinilor nu erà decît revolta legitimă împotriva spoliatorilor care sugrumă viaţa unui petec de pămînt? Ce să facem cu Istrate? Să-i ţinem un curs de istorie, ca să-l învăţăm că subt cnutul rusesc şi subt legea contelui Appony ştirbindu-se caracterul unui popor, se comiteau zilnic la adăpostul legilor crimele unor tîlhari ai evoluţiei universale? Ce să încercăm cu Istrate? Să-i dăm pe repezeală noţiuni elementare de sociologie, ca să înţeleagă că a păstrà

şi-a cultivà patrimoniul moral, intelectual şi politic al unui neam, oricare ar fi el, hotentot chiar, înseamnă a complectà simfonia largă a universalităţii, şi că deci Eminescu, codificînd o doctrină naţională, e unul din stîlpii de căpetenie ai progresului uman? Intrebările s'ar puteà duce cît de departe, toate ar fi zadarnice însă, fiindcă tulburatul apologet al «înfrăţirii universale» se plimbă cu picioarele în gol, *jenseits von Gut und Boese*, cum spune filozoful german, orfan la fel şi de ţară şi de limbă şi de orice scrupule teoretice. In acest imperiu nebulos, în care dînsul rătăceşte fără inevitabilul paşaport al inteligenţii, ar fi prin urmare o pierdere de vreme să-l urmăm, chiar şi în cazul cînd n'ar fi la mijloc imaginea destul de desagreabilă a unei... beregate...

Există însă aici o întreagă familie de spirite, care vor să «dinamiteze» cu orice preţ ideia naţională, indivizi pe cari frontierele îi strîng ca nişte chingi de fier. Bietul Istrate, împins acum înainte de ei, cu tot chiotul lui nesăbuit, nu e decît exponentul lor de ocazie, un fel de piatră colţuroasă aruncată în obrazul opiniei publice. In realitate, ei sunt cari se agită şi trag sforile. Dela războiu încoace, când amuţiseră, acum s'au înmulţit şi te împiedeci de ei pe la toate răspîntiile. Fie că batjocoresc consecvent ţara la gazetă, spurcînd tot ce e de baştină subt paravanul unui criticism occidental, fie că profesează cultul amnestiei şi al umanitarismului pe seama Goldsteinilor sau a criminalilor din Basarabia, fie că sunt dadaişti de-ai lui Tristan Tzara, în fond ei laolaltă sunt una, sunt tot «*neagra străinătate*» lovită cu biciu de foc de Eminescu şi perpetuată ca o pecingine grozavă pe trupul nostru. Ei se feresc cu toţii de un crez naţional, fiindcă acest crez e singura formulă mîntuitoare pe seama unui popor închegat într'o unitate. Ei vor să deà la o parte şi pe Eminescu, care le barează drumul ca un bolovan uriaş prăvălit în faţa unei prăpăstii. Citiţi, de pildă, insultele criticului de casă al *Adevărului Literar*, d. Sanielevici, actual impresar al lui Istrate, vechiu şampion al «înfrăţirii internaţionale» şi el. Citiţi plevuşca de

reviste pe care din protecţia unui capital obscur rotativele le-asvîrl necontenit pe piaţă. Aici nu mai e pur şi simplu psihologia intruşilor. Acel *non possumus* sufletesc de care vorbeam la începutul acestor rînduri, neputinţa străinilor de-a pătrunde manifestarea organi ă a unei rase. Lucrurile s'au complicat în timpul din urmă şi complicaţia îşi are aportul ei cotidian. Am trecut şi peste perioada de mîrîitură surdă şi peste străduinţele negaţiunii sterile, acum se lucrează cu un plan unitar şi cu o ţintă precisă. Pentru moment ne găsim încă în faza de preparaţie, pocnesc pe ici pe colo rachete cari luminează ungherele tăinuite ale taberei duşmane, şi din însinuări răsleţe putem alege cumplita războire care ne-aşteaptă. Istrate cu rectitudinea lui de somnambul literar, însă inverşunat inimic al «călăului Foch», şi deci prost tactician, denunţă şi planul şi ţinta: **«sfărîmarea aspiraţiilor primitive clădite pe frontiere» şi «dreptate cu oameni inteligenţi şi generoşi, ori-care le-ar fi obîrşia, aşa cum vedem că se produc lucrurile în Rusia de azi».**

* * *

Se încearcă deci distrugerea ideologiei tradiţionale a naţionalismului conceput de Eminescu şi inlocuirea ei cu cunoscuta formulă bolşevică.

Chestiunea e limpede şi oricîte neplăceri sentimentale ni s'ar pune în perspectivă, noi trebuie s'o privim în faţă, trebuie să ne apărăm. Să ne ierte deci, şi *Adevărul Literar* şi toţi patronii lui mai puţin literari, dacă le mărturisim cu linişte că suntem in gardă de mult şi fiind oarecum la noi acasă ne mişcăm destul de sprinten pe cîmpul de bătaie. Spiritul public, aici suntem siliţi să le-o spunem, se menţine încă tot în alvia cea veche. Triumful lui Eminescu e astăzi la noi mai eclatant ca oricînd. Romînismul «dela Nistru pîn'la

Tisa», urmîndu-şi misiunea istorică şi-a identificat, în sfîrşit, după un crunt sbucium milenar, graniţele politice cu cele etnice. Nu s'a îndeplinit decît un act de justiţie după un rapt de veacuri, normalizându-se astfel viaţa unui popor şi dîndu-se în acelaş timp un aspect firesc raporturilor naţionale din Europa Centrală. Graniţele care ieri erau piroane înfipte în carnea noastră, astăzi sunt zidul de apărare al unui bun comun cîştigat prin drepturi străvechi. Parii acestor graniţe actuale s'au împlîntat în sînge. Graniţă înseamnă deci, la noi, suprema legitimitate morală, înseamnă biruinţa dreptăţii, putinţă de desvoltare după rosturile firii, înseamnă limbă, lege, oase de părinţi şi zîmbet de copii, înseamnă tot ce constituie tezaurul văzut şi nevăzut al omenirii «dela începutul lumii şi pînă în zilele noastre», cum ar zice cu înţelepciune d-l Panait Istrate. Oricine ar vreà să le spargă trebiue să-şi ià pedeapsa ca un dublu criminal: împotriva noastră şi împotriva umanităţii.

In lături, deci, domnilor, cu refrenul răsuflat al tuturor hienelor internaţionale, care se cîntăreşte astăzi cu aur la Moscova pe spinarea mujicului rus, şi spre bucuria celei mai sinistre aventuri din cîte a cunoscut vreodată istoria. Noi ne păzim graniţele nu numai cu baionete, ci cu conştiinţa limpede a demarcaţiei sufleteşti la care ne-a îndrumat un mister de procreaţie etnică. Le păzim din acelaş instinct ancestral ca şi Mircea cel Bătrîn al lui Eminescu, care-şi apără: «*sărăcia şi nevoile şi neamul*». Inlăuntrul lor noi vom fi oameni, apostolii umanităţii, ipnotizaţi de libertate, dornici de progres şi milostivi pentru tot deapropele nostru. Cine nu înţelege acest impuls firesc, care stăpîneşte toate fibrele neamului romînesc, e ori un zănatic cu picioarele în gol, ori un delicvent ordinar, conştient şi interesat. Şi într'un caz şi într'altul, el trebuie strivit; fireşte, dacă se poate, fără a face uz de reţeta sadică a *omenosului* vizionar dela *Adevărul Literar*, care, cum am văzut, recomandă pentru situaţii mai puţin grave «*să-i vîre*» doctrina «*cu băţul prin şezut*».

Rămînem astfel la catechismul lui Eminescu. E un fel de «magna charta» obligatoare şi imprescriptibilă la noi. Cine n'o adoptă, îl consiliem să plece, dintr'un sentiment de creştinească bunăvoinţă. Dincolo de frontierele pe care le detestă, e liber s'o nesocotească, încercîndu-şi norocul «spoind case» sau scriind cărţi cu duiosul certificat al lui Romain Rolland; pentru noi e tot una, fiindcă e trecut într'o zonă de indiferenţă, de unde miasmele nu ne-ating. Aici însă, unde miroase încă a sînge proaspăt, vărsat prin toate văgăunele pentru statornicirea unei idei, «*dinamitarea*» mi se pare cam riscată, şi în orice caz prematură. De aceea, să ià aminte întregul clan ocult şi totuşi ştiut, care vreà să ne «*arunce la fier vechiu drapelurile*». Aceste drapeluri, cu al lor «*nolli me tangere*», se răzbună crud uneori. Eu îmi permit să mă fac ecoul admoniţiunii lor bătrîneşti de pe-acum, suportînd, desigur, toate desagramentele...

Cît despre Mihail Eminescu, detractorii lui să fie liniştiţi. Credinţa poetului rămîne neştirbită, păzită bine de minţile limpezi, cum erau odinioară păzite de Moise *tablele legii* pe muntele Sinaii. D-l Panait Istrate, în variatele sale contribuţii auto-biografice cu care-şi întreţine cititorii, spune undeva, că a «măturat pinze de paianjeni». Ii facem cunoscut că suntem şi noi mulţi aici care ne îndeletnicim cu această meserie. De cîte-ori în jurul altarelor străvechi se ivesc astfel de insecte antipatice şi vor să-şi ţese pînza otrăvită cu mirosul lor greu şi botul lacom întins după pradă, noi luăm măturoiul şi măturăm...

...Şi vom măturà totdeauna!

Incepe o bătălie mare...

I.

S'ar păreà că procesul de diferenţiare între presa romînească şi cea internaţională dela noi merge cu paşi repezi spre o limpezire definitivă. S'ar păreà că un început de opinie publică e în elaborare, că se prepară o subită mişcare de revizuire a valorilor, şi că o reală resurecţiune sufletească se anunţă cu oarecari sguduiri şi purificări.

Suntem dintre cei puţini care au drepturi de prioritate în această chestiune, fiindcă mai întîiu am pus-o în discuţie şi am pătimit cu adevărat pe urma ei. De trei ani în paginile *Ţării Noastre* am desvelit cu sinceritate o primejdie naţională: *înstrăinarea presei.* In nenumărate rînduri am stăruit asupra problemei, judecînd-o după toate laturile. Am arătat că s'a curmat firul tradiţiei de odinioară a gazetăriei-apostolat, şi că negustori odioşi au transformat un venerabil anvon într'o tarabă. Am scos la iveală axioma elementară că pentru prima perioadă de închegare a unui popor într'o unitate politică, presa nu trebuie scăpată din mînă, ca orice secret de familie. Cu dovezi palpabile am atras atenţia că aici se lucrează metodic împotriva ţării, că deodată cu musafirii ce-au luat în

stăpînire redacţiile, a descins şi o serie de lozince subversive care se pun deacurmezişul ideii naţionale şi servesc interese străine. La toate ocaziile am repetat acest adevăr pe care nu-l înregistrà nici politicianismul grăbit, nici lenea de gîndire a unei societăţi fără o temeinică disciplină morală. Erà multă ruşine în constatările noastre, de cîteori ne gîndeam la călimara Honigmanului venit să înlocuiască articolele lui Eminescu sau scrisul lui C.A. Rosetti. Dar dincolo de această brutală jignire de amor propiu, un sentiment penibil de nesiguranţă ne urmăreà când ştiam cine sunt fericiţii furnizori de hrană cotidiană în Romînia Nouă. Aveam impresia, cum am spus-o necontenit, că s'au furişat intruşi printre noi cari ne dărîmă altarele, că peste capetele mulţimii năpăstuite îşi dau mîna, şi că într'o bună zi vom plăti scump opera conştientă a atîtor termite rozătoare..Am protestat deci din colţul nostru, lumea ne-a înţeles, ne-a acordat chiar satisfacţii pentru improşcările de care ne-au împărtăşit îndrăzneţii peşti de cerneală, în realitate însă lucrurile au mers înainte în ogaşa de ieri, neputîndu-se plămădì încă un val de nemulţumire colectivă, puternic şi tranşant ca toate mişcările reformatoare.

Acum situaţia pare a se schimbà, şi sunt semne că străvechea pasivitate va fi pusă de astădată la o parte.

Ce s'a întîmplat?

Un simplu fapt, lămuritor şi categoric: s'a umplut paharul. După ani întregi de svîrcolire distructivă, în conştiinţa publică pătrund în sfîrşit argumente hotărîtoare. Ele sunt puse în evidenţă cu o dărnicie neobişnuită tocmai de către stăpînii rotativelor care s'au repezit să ià cu chirie sufletul romînesc. Aceşti cetăţeni proaspeţi au lucrat cu un hiperzel şi cu o patimă menită sa trezească toată lumea din nepăsare. Nesocotind şi bunul simţ şi avertismentele primite la tot pasul, ahasverii democraţiei şi-au descoperit înrudirile şi programul. Nu s'au putut oprì la drumul jumătate, fie că erau la mijloc impedimentele organice ale unor impulsuri de rasă chemate la contribuţie, fie că legături misterioase le impuneau să se

achite de anumite îndatoriri. A fost deci o consecventă denigrare a tuturor tradiţiilor, o demonetizare perpetuă a tot ce ne ţine laolaltă şi o adăpostire a tendinţelor centrifuge cari au scos capul zilnic în această presă, excrescenţă bastardă a solului. Subt masca umanitarismului şi a civilizaţiei occidentale, *indivizi nespălaţi au trivializat totul aici*. Ei ne-au tras în noroi pe reprezentanţii vieţii publice, ei ne-au judecat, ei au demoralizat masele răspîndind neîncredere şi descurajare, ei au justificat crime, au legitimat trădări şi au căutat să înlocuiască religia fanatică a idealului naţional, — fără de care ne prăbuşim astăzi, — cu teorii de import semănate aici ca să propage disoluţia. Reînviaţi pentru un moment tot criticismul acestei gazetării în anii din urmă, şi din cel mai sumar examen veţi desprinde firul roşu al unei concepţii de distrugere. La străduinţele de consolidare ale unui stat întemeiat pe principiul unităţii etnice, ei opun totdeauna consideraţii de ordin internaţional, adaptări de circumstanţă din catechismul moscovit...

Câteva probe ultra-recente din acest laboratoriu unde se fierb otrăvuri împotriva noastră.

Luaţi de pildă chestiunea studenţilor dela Paris: lista bursierilor publicată acum trei săptămîni în *Ţara Noastră*. Toată lumea romînească a tresărit în faţa ruşinii ne mai pomenite, toţi ne-am dat seama că numai printr'o meschină tragere pe sfoară s'a putut ajunge la o asemenea batjocură. Erà pălmuit şi prestigiul ţării, erà şi o scandaloasă nedreptate în joc. Nici un om onest, de orice origine ar fi el, nu puteà admite ca din două sute cincizeci de bursieri în Franţa, două sute să fie evrei şi cincizeci romîni. Nici o socoteală din lume nu puteà explicà un astfel de capriciu idiot al proporţiilor. Gazetele «democrate» au înghiţit-o şi pe asta! Mai mult, ne-au rîs în obraz şi-au vrut să înfunde în ridicol «alarma» noastră. O vagă adiere de pudoare n'am văzut cu această ocazie, obida trecătoare măcar a omului prins asupra faptului într'o afacere stupidă...

A venit vizita d-lui Henry Barbusse. Indelicat şi inoportun, cunoscutul romancier mergeà la Chişinău ca un fel de inspector în procesul dela Tatar-Bunar. Scriitorul francez, se ştie, veneà în calitate de comunist militant, după atâtea investigaţii la faţa locului, făcute de alţi tovarăşi ai săi, după Guernut, Torrès, etc. Ce atitudine a luat cu acest prilej presa independentă de credinţa ţării? După ce s'a înduioşat ani de zile de grevele lui Goldstein, după ce-a publicat cu mult sgomot proza bolşevică a lui Panait Istrate, după sughiţurile umanitariste debitate de «Liga drepturilor omului», sau de d-l Costa-Foru, a stat oare o clipă pe gînduri ca să ţie seama de realitate? A avut un dram de jenă morală în faţa situaţiei, înţelegînd că toată ţara asta e în dreptul ei să reacţioneze, atunci cînd emisarii lui Trotzky vin să ne umilească la noi acasă? Nimic din aceste sfieli; dimpotrivă sfidare pe toată linia, perfecta justificare a lui Barbusse, pactizare deschisă cu duşmanul subt firma arhi-compromisă a... umanităţii...

Altă probă şi mai recentă: procesul locotenentului Morărescu. Cetiţi, vă rog, dările de seamă din toate gazetele care nu mai pot de democraţie. Cetiţi şi veţi vedeà cum se exagerează cazul unui ofiţer, despre care nu ştim încă bine dacă e în adevăr vinovat sau e victima unei cabale. Certă este numai lipsa de imparţialitate cu care se relatează peripeţiile desbaterilor sau se comentează procesul însuşi.. Din ce se publică la gazete, pentru care minciuna e pîinea de toate zilele, nimeni nu poate alege decît o ură neagră împotriva armatei. Dacă ar fi să-i crezi pe cuvînt pe aceşti arendaşi de opinie publică, ar trebui să admiţi că toţi ofiţerii şi soldaţii noştri dela Nistru nu sunt decît o asociaţie de tîlhari, trimişi acolo ca să schingiuiască şi să despoaie lumea. Vă întreb: aţi remarcat cîndva un articolaş măcar în care să se plîngă un biet grănicer împuşcat de soldaţii din batalioanele roşii sau de bandele care fac incursiuni zilnice pe teritoriul nostru? N'aţi cetit şi nu veţi ceti această meritată apoteoză, fiindcă proslăvirea oştirei romîneşti nu intră în programul unor oameni

cari n'au avut decît două puncte comune cu viaţa militară: dezertarea şi amnestia...

Ei bine, toate acestea au umplut paharul.

Opinia publică din ţară a înţeles în mod definitiv că aici e la mijloc o operă de dărîmare, şi că a tolerà mai departe această batjocorire a ideii naţionale înseamnă a consimţi la o lealà dar sigură sinucidere. O protestare, deci, a lumii cum se cade s'a resimţit dincolo de barierele politice, înglobînd oarecum sufragiile unanime ale rasei. S'a mobilizat pentru întîia oară dela războiu încoace conştiinţa ţării, care pretinde o satisfacţie pentru ruşinile îndurate şi o garanţie că pe viitor vom fi feriţi de asemeni manevre.

Un gest de o superioară frumuseţe etică s'a produs ca o consecinţă a protestării tuturora. D-l C. Bacalbaşa, vechiul şi merituosul ziarist, neobositul luptător al principiilor avansate, dar în acelaş timp bunul romîn, ne mai putînd împăcà patriotismul său cu tendinţele gazetelor la care colaborà, a părăsit ziarul *Adevărul*. Scrisoarea pe care-o publică din acest prilej, ca să-şi justifice actul de conştiinţă, sesizează primejdia prăpastiei la care am ajuns. Cu o nobilă sinceritate, bătrînul gazetar, umblat la şcoala de demult a onestităţii şi a iubirii de neam, prinde într'o formulă lapidară rostul situaţiei actuale. Iat-o: «In ţara noastră se pregăteşte o mare şi lungă bătălie în care vor figurà toţi cei care îşi iubesc ţara».

Bătrîn cetitor de suflete, d-le Bacalbaşa, aveţi dreptate: *o mare bătălie va începe acum la noi, bătălia pentru a întronà aici în mod definitiv prerogativele principiului naţional pe ruinele dibuirilor inconştiente şi a falşificărilor interesate.* In această ciocnire de forţe, rolul presei e al avantposturilor care deschid focul.

Trebuie deci să vînturăm cu cruzime pleava tiparului, ca să netezim drumul limpede pentru biruinţa de mîine. Din partea noastră, îndeplinind un impuls iniţial, luăm toate răspunderile unei lupte necruţătoare şi o anunţăm ca să se ştie...

Incepe o bătălie mare...

II.

In trecutul ei, presa, se ştie, a fost o oglindă vie a sentimentului public la noi.

Născută dintr'o dorinţă entusiastă de-a deveni o tribună de idei şi neglijind cu desăvîrşire sau punînd pe-al doilea plan laturea comercială, gazetăria erà plămînul prin care respirà un popor dornic să se smulgă dintr'o viaţă patriarhală şi să se adapteze formelor din Apus. Ca în toate sforţările de emancipare naţională, şi în presă îndrumătorii au fost oameni de baştină care descindeau pe cîmpul de luptă cu toate impulsurile rasei. Bune sau rele, organele noastre de publicitate erau odinioară tot atîtea fibre de simţire ale mediului căruia se adrésau. Luptele lor, oricît de vii sau pasionate, erau lupte de familie, fierberea lăuntrică a aceleeaş entităţi etnice. Un ziar contà pe-atunci ca un aşezămînt înjhebat în puterea unui crez. Existenţa lui se legitimà printr'o personalitate cu superioare garanţii morale şi intelectuale. Erà un program sau erà un om care vorbeà la gazetă. Fie că se lămureau zilnic părerile unei grupări cunoscute, fie că se propagau orientările unor fruntaşi, ziarul îşi aveà totdeauna stă-

pînul vizibil, perfect îndreptățit ca să-și spuie cuvîntul în trebile publice.

Negustorii tiparului s'au depărtat dela linia tradițională și au schimbat cu desăvîrșire aspectul onest al trecutului.

Cu ei s'a introdus anonimatul în presă, mijlocul cel mai comod pentru acoperirea oricărei acțiuni subversive. Ziarul transformat în întreprindere comercială, slujind în acelaș timp scopuri nemărturisite, aveà nevoie de această perdea după care se retrăgeau elementele parazitare ale tarabei. Ne-am pomenit, deci, cu ziarele de astăzi, firme colective, după care stau pitiți înși fără stare civilă, gata oricînd să asvîrle în opinia publică fermente disolvante. In trecut, partidul sau individualitatea directorului erà chezășia scrisului, limpede și controlabilă în fața lumii. Cînd ziceai *Romînul* știai că ai a face cu principiile lui C. A. Rosetti, cînd ți se vorbeà de *Timpul* îți apăreà girul intelectual al lui Eminescu, cînd se cità un articol din *Gazeta Transilvaniei* aveai pecetea nobilă a lui Aurel Mureșeanu. Pînă în timpul din urmă s'a păstrat această normală justificare: *răscumpărarea dreptului de-a îndrumà țara prin greutatea unei personalități.*

Situația actuală e stranie și primejdioasă.

Sunt ziare în afară de partide și în afară de orice garanție individuală. *Adevărul* sau *Lupta*, de pildă, lansează zilnic o critică acerbă a vieții publice, judecă oameni și instituții, batjocoresc sau laudă cu frenezie în dreapta și în stînga, pronunță sentințe categorice. Necontenit se citește un verdict la adresa armatei sau bisericii, la un gest al Suveranului, la o chestiune hotărîtoare pentru ziua de mîine. Intr'o vreme cînd Statul proaspăt înfăptuit ar trebui să primească infuziunile permanente ale unui optimism generos, cînd un curs de pedagogie națională ar fi indicat să se desprindă din coloanele ziarelor, un rînjet cotidian urmărește toate străduințele noastre, seamănă desagregare și stînjenește viitorul vieții unui popor în primele zile ale cununiei. Judecata gravă și fără apel îți stîrnește de multe ori mirarea sau revolta. Te

uiţi să vezi iscălitura, o desluşeşti de grabă, e firma colectivă : *Adevărul* sau *Lupta*. Limbajul care se ţine la adăpostul acestor măşti e totdeauna grav şi sentenţios : «*noi* suntem pentru democraţie», «*noi* ne ridicăm împotriva acestei porcării»—*noi* şi iar *noi*... Simţi adese cum te mănîncă palma în faţa unor asemeni imprecaţii şi întrebarea se naşte logică şi elementară, ca orice protestare împotriva impertinenţei : Cine sunt aceşti *noi*, cine sunt censorii frămîntării noastre de toate zilele ? De unde vin ei, cum îi chiamă, ce carte au învăţat şi din ce resurse de înaltă moralitate sau inteligenţă îşi iau dreptul să inunde ţara cu cerneala lor ?

Cine sunt aceşti *noi ?*

Iată descoperirea cea mai de căpetenie pe care trebuie s'o facă îndrăzneţul purificator, menit să deà bătălia mare pentru întoarcerea ideii naţionale în spiritul public.

Anonimatul introdus în presă de legea nouă îşi are explicaţia imediată. S'a recurs la el din clipa în care străinii au crezut că trebuie să puie stăpînire pe tainele tiparului. Retranşarea după firma colectivă erà o manoperă uşoară, prin care puteau cere ascultare. Inchipuiţi-vă, cum ar fi răspuns cititorii, când fiecare insultă ar fi avut marca autorului ? Ce ar fi răspuns alegătorul dela Drăgăşani, când i s'ar fi servit adevărul brutal : zic şi iscălesc eu Albert Honigmann? Fireşte, ar fi dat cu piciorul. Pentru a înconjurà deci acest picior, Honigmann iscăleşte solemn: *Lupta* sau *Adevărul*. Cu asemenea procedeu ne scutură pe toţi, ne întreabă din ce trăim şi ne ostracizează din viaţa publică în numele moralei răsvrătite. Sguliţi subt anonimat apar astfel nenumăraţi trepăduşi cu nume pompoase, istorice de obicei : *Radu Negru, Miron Costin, Aprodul Purice,* etc... Toţi sunt slobozi la gură, toţi ne iau de sus, toţi scuipă seara şi dimineaţa în obrazul ţării. Cînd se va publicà lista lor integrală, veţi rămîneà îngroziţi şi veţi aveà impresia unei razzii de noapte în Cişmigiu. Se va constatà atunci cum îi chiamă, care e certificatul lor de naştere şi de botez. Se va descifrà, după povestea tulbure a originei, şi

şcoala dela care au fugit sau inchisoarea unde şi-au clocit visul norocului. Un scurt *curriculum vitae* va lămuri totul. Ei bine, acest tablou sinistru va convinge şi pe cel mai generos umanitarist că o stupidă bătaie de joc se petrece cu noi, că suntem la începutul unui proces de disoluţie sigură dacă nu luăm de guler pe intruşi. Presa nu numai că a evadat din zona de influenţă a inteligenţelor superioare şi a inimilor mari, dar s'a preschimbat într'un laboratoriu otrăvit, pe care numai un tembelism oriental îl poate tolerà mai departe. Chestiunea se pune neted şi fără amînare: Prin ce se legitimează existenţa unor hîrtii tipărite, cînd la spatele lor nu există nici o garanţie? In puterea cărei justificări Finkelştein vine să ne stropească cu noroi, pe dumneata şi pe mine, în puterea căror drepturi ale omului rotativa lui mănîncă fără cruţare capitalul de încredere al unui neam?

Nici o socoteală din lume, nici un tribunal de onoare şi nici un areopag de gîndire nu le va dà cîştig de cauză...

Mai adăugaţi la toate aceste şi punctul cel mai obscur: de unde vin banii, cine are interesul să-i întreţie aici pe aceşti potentaţi milionari, care alaltăieri se congestionau pentru o piesă de cinci lei? Marii moguli ai democraţiei, protectorii lui Goldştein şi ai Tatar-Bunarului, nu pot fi decît o cetate avansată a unei armate care se prepară de atac împotriva noastră.

Aşa fiind lucrurile, cum ziceam dăunăzi, s'a umplut paharul.

Noi nu suntem nici destul de proşti ca să nu vedem ce se intîmplă, nici destul de neputincioşi ca să primim primejdia cu braţele încrucişate. Fireşte, reacţionăm. Protestarea creşte în măsura loviturilor ce ni se dau. Poporul nostru, rănit în instinctele lui de viaţă, se mişcă. Fie studenţi, fie membri ai Academiei, fie ţărani, tresar cu toţii. Sunt zadarnice şi căinările şirete şi sfidările obraznice. Mobilizarea bunului simţ romînesc a început. Mă mir că n'o inregistrează cu speciala lor sensibilitate cetăţenii neofiţi. Atît mai rău pentru ei! Un lucru

e cert: lumea s'a deşteptat aici după nenumăratele zgîndăreli, s'a frecat la ochi, priveşte împrejur şi pe ici pe colo începe să strîngă pumnii. Iată adevărul! După toate probabilităţile această sbucnire de energie repulsivă nu va rămîne numai în domeniul abstracţiunii pure, fiindcă violentarea metodică a sufletelor trezeşte în adîncimile lui principiul violenţei şi consecinţele acestei dogme sunt insesisabile.....

Pentru moment situaţia se poate comprimă într'un buletin laconic şi foarte serios: Incepe bătălia pe frontul ideii naţionale.

Mustul care fierbe

———

Mustul care fierbe.

Sunt aspecte care nu se uită...

La Chişinău, în primele zile de clocot după realipirea Basarabiei, erà un haos cu adevărat pitoresc. Capitala Moldovei răpite, cu uliţele ei drepte şi largi, forfoteà de viaţa proaspătă într'un vîrtej sgomotos şi isteric. Se prăbuşise stăpînirea recentă, erà măturată şi nebunia bolşevică care decapitase vechea ordine de drept, dar la adăpostul trupelor noastre nu se fixase încă în mod definitiv noul regim. Erà o epocă de intermitenţă plină de aventuri, de întrebări şi de surprize. Potentaţii de ieri, căzuţi pe brînci, nu mai ieşeau din casele lor, în vreme ce «Sfatul Ţării», cu deputaţii lui improvizaţi, în şedinţe interminabile, puneà lumea la cale.

O atmosferă de noutate, o nelămurire vagă pluteà împrejur, accentuată par'că la fiece pas de strălucirea ciudată din ochii trecătorilor, în care ardeau frigurile de morbideţă slavă cu toate misterele lor.

In ziua de Rusalii, mi-aduc aminte, tabloul mi s'a părut mai agitat ca oricînd. Stăteam în faţa catedralei cu un grup de noui-veniţi şi ne uitam la marea de capete din jurul nostru. Pe bulevard treceà în arşiţa dogorîtoare un escadron de husari moldoveni, echipaţi cu uniforme ruseşti din vremea păcii, găsite în te miri ce depou descoperit atunci. Erà «armata

Basarabiei», pusă subt comanda unui domn marţial, care mi se spuneà că e ministrul de războiu al provinciei desrobite. O enormă muzică militară călare defilà în frunte, în acelaş costum decorativ, cîntînd marseillaisa. Pe urma acestui marş postum al ţarismului prăvălit, un regiment de infanterie romînească închideà cortegiul cu soldaţii noştri mărunţi şi vioi, mi se pare din Mehedinţi.

Erà ieşirea din biserică şi în faţa noastră se strecurau în toată mîndria lor reprezentativă notabilităţile actuale ale ţării: miniştri, secretari generali, dignitarii zilei, fel de fel, o largă eflorescenţă, urcînd în automobilul cu sirena ascuţită...

Deodată un murmur străbate mulţimea şi în jurul monumentului lui Alexandru I, învelit în sdrenţe, pîlcuri de femei de mahala se agită cu gesturi nervoase, cu stridente manifestaţii guturale. Le strălucesc ochii subt broboadele negre, poporul se mişcă şi cîteva braţe împing o scară pe soclul statuii. O clamoare generală, strigăte, agitaţie... Vine poliţia...

— Ce e leliţă ? întreb pe o surată din dreapta mea, care strigà şi ea pe moldoveneşte.

— Ce să *hie* cocoane ? — îmi răspunde dîrz vecina mea, vrem să descoperim pe ţarul.

— De ce ?

— Pînă nu ne milostivim noi cu el, nici Dumnezeu nu se milostiveşte cu noi şi nu ne dă ploaie, — îmi replică cu toată hotărîrea moldoveanca fanatizată.

Cele văzute şi auzite m'au pus pe gînduri şi pe mine şi pe tovarăşii mei. Retraşi pe o bancă în parcul de peste drum, am rezumat culorile vii ale acestui tablou, am trecut în revistă toate înfăţişările proaspetei alcătuiri de stat. Eram de acord cu toţii că biata Basarabie se găseşte într'o stare haotică, dar nu ne prea dam seama de ziua de mîine şi nu prea pricepeam în ce chip şi de unde vor ieşi energiile de conducere ale sbuciumatei provincii.

Un profesor dela Iaşi, cu zîmbetul lui obişnuit de filosof sceptic, ne-a dat formula situaţiei :— Domnii mei, acum ţara

s'a făcut, mai trebuie şi oameni în ea şi atunci toate lucrurile sunt în perfectă ordinė...

— Fiţi pe pace, se nasc... răspunse unul. E o veche axiomă în biologie: funcţiunea creiază organul.

— Bine, dar pîn'atunci? — am replicat îngrijoraţi trei deodată.

Bătrînul doctor francez care erá cu noi, venit în inspecţie sanitară la diviziile de peste Prut, a intervenit în discuţie cu admirabila lui bonomie galică.

— Pîn'atunci e mustul care fierbe. Toate revoluţiile, oricît de creatoare, au o perioadă de elaborare. Vă spune acest adevăr consacrat un om ai cărui înaintaşî au fost de patru ori pe baricade în ultima sută de ani. E mai lungă sau mai scurtă, după cum societatea a fost mai curînd ori mai tîrziu fecundată de ideea biruitoare. E, cu alte cuvinte, procesul normal de procreaţie, care trebuie să-şi facă cursul ca în toate domeniile vieţii organice.

— Ai dreptate, doctore, surîse profesorul. Ce te faci însa în vremea cînd procesul de procreaţie e abia la începutul lui şi nu poţi să-ţi dai seama care va fi rezultatul: un exemplar de elită ori un monstru?...

— Aştepţi liniştit şi mai ales îngrijeşti pe bolnav, făcu glumeţ înţeleptul breton.

Împrejurul nostru a început să roiască unda depe stradă, lumea Chişinăului pestriţă cu amestecul de neamuri şi de limbi, dela evreii din Polonia pînă la bulgarii dela Ismail, toată sgura asvîrlită de vitregia vremii pe pămîntul lui Ştefan-cel-Mare. Erau şi diverşi mandarini ai fostei republici moldoveneşti care treceau din zece în zece paşi, plimbîndu-şi subt ochii noştri prezumţia şi norocul...

Conversaţia s'a oprit o clipă şi ne a lăsat pe gînduri. Doctorul priveá cu indulgenţă la trecători şi mişcá din cap întorcîndu-se spre toţi cei de faţă:

— Un lucru însă d-lor, din experienţa mea de medic.

Toate chinurile facerii dor şi, credeţi-mă, sunt profund antipatice....

Nu mai erà nevoe nici de argumente, nici de răspuns, aici îi dădeam cu toţii dreptate.

* * *

Mustul care fierbe....

De patru ani Ardealul liberat îl văd subt ochii mei în goana lui înfrigurată de viaţă nouă. Povestea e la fel şi la Tisa şi la Nistru. Şi aici istoria a venit cu avansul ei. Intâiu s'a făcut ţara şi acum e pe cale să se facă societatea care o conduce.....

In vinovata opresiune seculară a regimului unguresc, un popor despoiat zilnic, retranşat după izolarea sărăciei şi neştiinţei lui, n'a avut nici vremea, nici putinţa să-şi închege o clasă diriguitoare. Libertatea cu praznicul ei formidabil ne-a surprins peste noapte. La masa ei ne-am aşezat în pripă ca toţi scăpaţii din puşcărie, cu o invechită foame şi fără straie de sărbătoare.

Din clipa liberării însă, deodată cu fatalele noastre neajunsuri, s'au deslănţuit într'o tumultoasă năvală şi energiile acumulate în anii de inerţie. Suntem in plin proces de procreaţiune astăzi. Subt ochii noştri se face societatea, se recrutează statul-major al unei grabnice prefaceri sociale. Din ascunzişul satelor, unde in deplina conştiinţă a unei protestări naţionale se sbăteà din vechime ţărănimea noastră, singura pătură normal constituită, un val vijelios de sănătate se ridică la suprafaţă şi apucă drumul oraşelor. Centrele streinismului de ieri sunt năpădite de acest asediu permanent. Un popor chemat la viaţă îşi afirmă drepturile cu indrăsneală şi vivacitate, strîngînd ca cu o suflare de foc cercul împrejurul insulelor deplasate ale dominaţiunii de ieri. Pretutin

deni pe ruinele alcătuirilor dărîmate e sbucium şi culoare, sunt pachetele de nervi pe cari le risipeşte cu profuziune ceata năvălitorilor robuşti ce au umplut arena cu strigătul lor....

O, desigur, un scrupulos estetism nu este un agreabil tovarăş în aprecierea acestei vîltori. Doctorul dela Chişinău aveà atîta drept să spuie că chinurile facerii dor şi sunt antipatice. Societatea noastră conducătoare în truda ei de închegare are, fireşte, destule momente brutale şi respingătoare. Valul e inform şi deasupra lui plutesc multe apariţii meschine. E atîta sgomot împrejur, e aventură uneori, e lăfiială parvenită pe alocurea, e rapacitate adese şi o largă eclipsă a bunului simţ. Ca în casa nouă a unui îmbogăţit în pripă care şi-a chemat la el rudele, subt acoperişul confecţionat de curînd se întîlnesc figuri stîngace şi rudimentare. Odată şi odată, observatorul de mîine în opera lui de retrospecţiune, după ce valorile s'au clasat şi procreaţia s'a înfăptuit, îşi va puteà permite luxul să scrie pagini glumeţe despre goana contemporană cu care oaspeţii grăbiţi la banchetul vieţii noui de Stat, se prezintă să puie stăpînire pe tacîmul lor. Sunt aşa de sigur că o justiţie tîrzie îi va ajunge cu verdictele ei, încit ironia iertătoare o putem anticipà de pe acum.

Deocamdată însă suntem organismul în epoca de elaborare care cu tot plusul lui de sănătate, sau poate tocmai din acest motiv, trebuie urmărit cu îngrijire ca să nu deà greş. Această burghezie care se naşte astăzi în labirintul atîtor transacţii de conştiinţă, această faună agitată a libertăţii care şi-a însuşit acţiuni la bănci şi opinii politice, trebuie ţinută în frîu, ca să nu apuce pe panta povîrnişului moral, scoţînd la iveală deodată cu triumful clipei şi germenul fatal al disoluţiei. Aici e, poate, cel mai delicat punct din întregul proces de transformare febrilă care se petrece subt privirile noastre. Criza morală a societăţii ce se face acum în Ardeal explică atîtea şi atîtea balansări de diferit ordin şi nu sunt excluse sguduiri apropiate pe urmele ei.

Incolo, trecut odată momentul critic, selecţiunea liniştită va începe şi poporul nostru va apucà să primească binefacerile societăţilor constituite.

Această zi însă e departe încă.

Noi cei de astăzi n'o vom ajunge nici odată. Suntem generaţia sacrificată, care nu poate aveà altă consolare decît ideia că a făcut din jertfa ei puntea de trecere între trecut şi viitor.

Fericiţi cei de mîine. Ei din mustul ce fierbe astăz vor puteà gustà vinul pur, după ce fermentaţia a încetat, unda s'a limpezit şi drojdiile, vai, drojdiile s'au coborît la fund...

Granițele.

Un bătrîn cărturar ardelean, muncit şi el de clocotul zilelor schimbate, îmi vorbeà dăunăzi cu glasul răspicat şi rar...

—Eu, spuneà simpaticul moş, cu cei şaptezeci de ani ai mei sunt ca o punte veche aşternută deasupra vremii. Peste sufletul meu au trecut multe, toată goana poporului nostru în drum spre unire. Pitit aici în colțul meu am deschis ochii subt urmele proaspete ale iobăgiei şi de atunci pînă astăzi, zi cu zi, am urmărit povestea intreagă: dela unirea Principatelor pînă la intrarea în Budapesta, dela slovele chirilice din *Foaia Duminecii*» a lui Barac pînă a «*Monitorul Oficial*» al Rominiei intregite... Sunt, cum vezi, o scorbură bătrînă în care au suflat toate vînturile...

Moşneagul păreà că se uită departe peste capul meu şi zîmbetul lui potolit îi luminà în barbă ca un strop de jar intr'o cădelniță de argint.

— Am fost un neam plin de vlagă, puțini vor mai fi ca noi care în veacul din urmă s'au scuturat de sărăcie şi umilință. Ne-au omorît însă totdeauna granițele. Ca prin nişte chingi de fier în jurul unui trup dornic să crească, noi am fost strînşi şi la mijloc şi la încheieturi. Granițele dor, granițele ucid. O

graniţă nouă pe suprafaţa unui popor a însemnat totdeauna o moarte nouă. Toţi cuceritorii care-au împlîntat un nou stîlp de hotar în tulpina unei naţii sunt călăii care-au bătut un piron în carne. Nu că au oprit o scurgere normală de energii dela un capăt la altul, dar au turnat otravă în bucăţile dărăburite şi le-au înveninat. Uită-te la noi: în Principatele Dunărene graniţele de odinioară însemnau otrava turco-grecească, în Bucovina zodia nemţilor, peste Prut zăpăceala moscovită, aici miasme ungureşti. Bietul trup, ciungărit tot veacul al nouăsprezecelea, a zvîcnit la graniţe ca la nişte rane coapte cari vreau să spargă. Fiorii unităţii ardeau pe dedesubt şi în măsura în care se deschideau punctele de graniţă, pe spărtură ţîşnea dintr'o parte într'alta fluidul nevăzut şi prindeà rădăcini... Aşa s'a plămădit de pildă unitatea noastră literară din ultimele decenii: unde de foc furişate pe spărturi de graniţe... Din nenorocire însă cursul otrăvilor într'un organism e mult mai lung şi mai primejdios. Piroanele s'au smuls, crucificatul s'a ridicat în picioare, dar veninul i-a rămas. Toate părţile alipite ale Romîniei de azi pătimesc înainte de urmele graniţelor ca de o năprasnică boală de adolescenţă. După hora unirii pe care am jucat-o cu toţii cu egală frenezie, întorşi pe la vetrele noastre, ne scutură pe fiecare frigurile de demult, virusul din copilărie îşi face de cap...

- Da, da, — urmă bătrînul cu putere, — graniţele trăiesc încă şi se încurcă în drumurile noastre la tot pasul. Stîlpii au căzut şi la Predeal şi la Orşova şi la Ungheni. Au dispărut şi straja de ieri şi pajurile străine. Graniţele însă stăruiesc mai departe, perfide şi imperceptibile, pulverizate în cuvinte, ascunse după glume ori după gesturi, sgulite după teorii politice, ori scoţînd capul din retorica adunărilor de popor, pretutindeni pe teritoriul neamului care s'a unit cele patru graniţe istorice într'o permanentă colaborare morală se opun consolidării noastre de stat. Un cortegiu nesfîrşit de spectri şi umbre se tîrăşte pe urma lor, fără a face parte din adevărurile organice ale patrimoniului comun, dar pururea prezent,

ca un blestem de cununie, de cite ori un spirit nivelator, clădind pe o temelie unitară, ar vreà să ne strîngă mai aproape...

Cuvintele liniştitului analist erau interesante cu judecata lor care pătrundeà aspră în tainele unei căsnicii şi desveleà par'că enigmele unui alcov. El le rosteà senin, cu accentul de siguranţă al gîndurilor împlinite.

— Eu mă uit în sufletul meu, din care o viaţă întreagă am alungat toate sugestiunile Statului duşman, cu îndărătnicia cu care dai afară muştele din odae în dricul verii. Am fost din tinereţe acolo in satul meu un chinuit anonim al ideii naţionale şi mi-am supus mintea la un proces straşnic de eliminare a tot ce e străin. M'am desfăcut în mod conştient de zestrea intelectuală de aici şi-am fost de cînd ţin minte un tributar al Bucureştilor. De-acolo îmi veneau cărţile, indemnurile şi toată puzderia mea de visuri. Ei bine cu toate acestea, acum după unire, după contactul direct cu ţara, eu văd în fiecare clipă, că în toate indeletnicirile mele este o notă particulară, un aspect local pe care nu-l pot armonizà cu echivalentul de peste munţi. Nu mai vorbesc de înfăţişările ciudate ale fraţilor mei dela Nistru sau de felul de-a gîndi bunăoară al unui fruntaş de-al clerului nostru din Cernăuţi, la dînşii stigmatul istoriei îmi apare mult mai evident şi mai supărător. Dar mă opresc la spiritul curent al Vechiului Regat pe care l-am atras totdeauna în raza gîndurilor mele. Crede-mă, simt poticniri la tot pasul. Sunt graniţele care au fost mai tari decît privirea mea de toate zilele şi s'au legat de mine în cursul vremii ca praful de haina călătorului...

Bătrînul mişcà dumirit din cap subt farmecul amintirilor...

— Ştii, că eu n'am fost la Bucureşti decît de două ori în viaţă. Odată la nouă sute şase, cînd cu expoziţia şi acum două luni în urmă într'o chestie la minister. In amîndouă călătoriile m'am uitat împrejur şi mi-am judecat sufletul. La nouă sute şase, fireşte, graniţele dureau ca un cuţit înfipt în spate. Nu jan-

darmul dela Predeal cu penele lui de cocoş şi cu brutalitatea lui oficială, dar aierul dimprejurul nostru, atmosfera de puşcărie pe care ne-o dà graniţa. Toate astea nu mai sunt acum, nota violentă s'a dus. Dar şi în drumul meu de deunăzi resimţeam valurile postume ale despărţirii. Mă urmăreau la toate plimbările mele din Bucureşti. Fără să vreau imaginile străine ale stăpînirii de ieri, ecouri întîrziate din Capitala depe malul Dunării, obiceiuri de ale administraţiei ungare, reminiscenţe din codul civil austriac, ştiu eu, o reţea întreagă de fire nevăzute îmi încîlceà creerul în biuroul de minister cînd aşteptam rezultatul petiţiei....

Moşneagul m'a privit în ochi cu duioşie şi mi-a pus mîna părinteşte pe umăr.

— Eu nu mai am multe de zis pe lumea asta. Generaţia mea e cu un picior în groapă şi pleacă cu multă împăcare în suflet. Cu cît mai depărtate sunt pe seama noastră ecourile trecutului, cu atît satisfacţia morală e mai copleşitoare. Noi am văzut dărîmarea graniţelor externe şi e destul atît. Dacă aşi puteà însă să las un testament pentru cei care veniţi în urma noastră, atunci v'aşi zice să nu vă închipuiţi că graniţele lăuntrice nu mai sunt, că graniţele sufletelor s'au sfărîmat şi primejdia lor nu mai ameninţă. Luaţi seama, cînd se dărîmă o casă veche, credinţa populară spune că vechiul locatar mai revine noaptea şi se plimbă pe ruinele ei îngrozind pe noul stăpân cu suflarea lui de stafie. Dacă vreţi să aveţi odihnă trainică în casa zidită cu atîtea jertfe, atunci cu legi, cu instituţii, cu rugăciuni şi cu tămîie, cu ce veţi crede voi, siliţi-vă să alungaţi cît mai de grabă strigoii trecutului: *omorîţi graniţele...*

Moşneagul care-mi ţineà acest limbaj de sinceră auto-analiză cu intuiţia experienţii lui vede limpede miezul lucrurilor. Toată frămintarea largă care face în Romînia Nouă un furnicar de agitate pasiuni se reduce la constatările lui. Pe solul naţional intregit, în care pătura ţărănească prezintă unica armonie de ansamblu, clasa diriguitoare, crescuta la adăpostul civilizaţiilor străine şi-ale unor orânduiri de stat cu totul deosebite, se înfăţişază în cele patru provincii cu stigmatul fatal al originei, susţinînd astfel un particularism sufletesc, un penibil ferment de desagregare, moştenirea graniţelor de ieri care dă aspectul unei psihologii de mozaic îndrumării noastre de stat. La dreptul vorbind această confuziune a elementelor disparate, lupta surdă între graniţele de odinioară, incursiunile reciproce în domeniile moştenite sunt motivul de căpetenie în tulburările noastre.

Graniţele se perpetuiază cu toată puterea formidabilă a inerţiei şi diriguiesc mentalitatea simplistă a maselor. Nu e numai o întîmplare că pînă mai alaltăieri un partid politic cu oameni în toată firea se agità subt ochii noştri, trudindu-se să ridice la rang de doctrină nenorocirea istoriei noastre. Sociologul de miine când va cumpăni acest proces de reintegrare sufletească, urmărind boala, o va explicà în toate fenomenele ei şi va stîrni, poate, hazul contemporanilor cu multe involburări tragice de astăzi. Pînă atunci însă graniţele îşi menţin ravagiile lor, făcîndu-ne să pătimim de ele mai mult ca de toate capricioasele friguri valutare. Nenorocirea însă vreà ca această îngrădire de orizont care e firească pentru judecata mulţimii să fie hotărîtoare aproape pe toată linia şi la cei mai de seamă din conducătorii politici ai ţării. Consecinţa e că şi politica e strivită în patul lui Procruste al vechilor graniţe. Omul politic din Cluj se opreşte cu soluţiile lui la Predeal într'o vreme cînd şi conducătorul din Vechiul Regat şi-a statornicit raza de gîndire între Predeal şi Bucureşti.

Moşneagul meu aveà dreptate: să omorîm granițele.

Operația aceasta însă n'o vor puteà îndeplini decît spiritele largi, care reprezintă sinteza integrală a neamului acei primeniți ai istoriei noastre în al căror suflet trecutul s'a topit, elaborînd din energiile colective ale noului stat formulele salvatoare.

Povestea lui Ilie Muromets.

O amintire din Basarabia, care nu vreà să-mi iese din minte cu tot valul de gînduri ce lasă în urmă...

În zilele dintîi cînd bolşevicii au fost alungaţi peste Nistru şi sbuciumata provincie moldovenească respirà liber după o sută de ani de apăsare rusească, Chişinăul devenise un punct de atracţie şi interes pentru toţi care urmăreau opera mare de reintegrare naţională. În momentele grele de atunci reînvierea Basarabiei apăreà ca o recompensă pe care destinul o acordà după atîtea dezastre şi, mi-aduc aminte, la Iaşi simţeam cu toţii chemarea pămîntului lui Ştefan-cel-Mare.

M'am dus şi eu la Chişinău, întovărăşit de o seamă de ardeleni şi cîteva luni am fost martorul renaşterii politice de peste Prut. Zilele acele vor rămîneà neuitate cu frămîntarea şi pitorescul lor. Pe ruinele ţarismului decapitat se ridicà valul tulbure încă al energiilor populare, aducînd din straturile de jos impulsurile impetuoase ale instinctului naţional moldovenesc. Poporul Basarabiei, după apăsarea de un veac a duhului străin, se mişcà greu şi marea lui sănătate primitivă se desţepeneà troznind din toate încheieturile ca trupul unui uriaş după o lungă noapte de beţie. Scene mişcătoare şi interesante se vedeau la tot pasul. Revenirea la matca romînească nu erà

uşoară, trebuiau prăvăliţi la o parte mai întîi bolovanii muscăleşti din sufletul moldovenesc şi aceasta cereà sforţări violente de energie. Rusia se prăbuşise, e adevărat, ţarul se ştia că a fost tăiat cu toţi ai lui de bolşevici pe undeva pe la Ecaterinoslav, nu mai erà nici o teamă că se întoarce, pajura Romanovilor erà dată jos dela toate porţile, statuia lui Alexandru I o înfăşuraseră în sdrenţe pe care le sfîrticau ciorile, pe străzile Chişinăului se plimbà garda naţională moldovenească subt conducerea ofiţerilor care manifestau o necontestată predilecţie pentru chipiele romîneşti, cu un cuvînt stăpînirea rusească se dărîmase ca prin farmec... Şi cu toate aceste, invizibilă dar straşnic de apasătoare, inoportună şi pururea prezentă, domnia moscovită se resimţeà pretutindeni. Erà o o lume aparte pentru noi, plina de necunoscut şi noutate. Ruşii nu plecaseră din suflete încă, unde în mod obraznic s'au fost aşezat înainte cu o sută de ani şi acum se puneau deacurmezişul nostru de cîte ori noi, pribegi din altă parte a romînismului, doream să facem apropierea dela frate la frate cu moldovenii. Nu mai vorbesc de aristocraţia Basarabiei, descendenţii boierilor de odinioară erau cu toţii închişi în casele lor, în mare doliu plîngeau prăbuşirea imperiului şi vedeau în mîna întinsă de peste Prut un gest de nesocotinţă criminală. Nu mai vorbesc de speciala înfăţişare a clerului moldovenesc prea puţin spiritualist, copleşit de strălucirea grea a unui ritual oriental şi îmbibat de Moscova în toate fibrele lui. Dar aierul coabitaţiei de un veac cu vecinii de peste Nistru străbătuse la adăpostul cinovnicilor ruşi pînă în umbra satelor, unde ţăranii întorşi de pe «moldavschi front» dumicau domol impresiile marilor sguduiri dimprejur...

In vălmăşagul de orînduire nouă a unei vieţi proaspete, dat fiind marasmul aristocraţiei, conducerea politică a revenit cărturarilor moldoveni dela ţară. Cîţiva profesori de liceu sau judecători de pace, un considerabil număr de învăţători şi o ceată de studenţi veniţi dela universităţile din Charkow şi Kiew, au ieşit la suprafaţă, luînd în mînă frînele în noua aşe-

zare de stat. Fii de ţărani, trimişi pe invaţatură rusească, aceşti deputaţi din *Sfatul ţării* de atunci, trăiţi în completă izolare de toate manifestările culturii romîneşti, înfăţişau totuşi o neţărmurită dragoste de neam. Reintegrarea lor la viaţa naţională se petreceà la fiecare după o îndelungă şi chinuitoare tragedie individuală. De aceea psihologia lor erà agitată, plină de întrebări nedeslegate şi de surprize. Ei urau fireşte pe Ruşi cu ura neagră a sclavului batjocorit, le ziceau «porci» şi afişau o conştiinţă de superioritate, dar în acelaş timp îi copiau în toate alcătuirile lor şi în subconştientul judecăţii lor menţineau o neştirbită admiraţie pentru uriaşul căzut în noroi. Ei îşi iubeau neamul cu deslănţuiri pătimaşe de dragoste proaspătă, cu o frenezie slavă în volbura lor cutropitoare, dar dincolo de limita acestui instinct sufletul lor erà nelămurit, haotic. Crescuţi după teribilul zid de izolare al Prutului, farîmînd în amintire fragmente de cîntece populare din satul lor, primind la şcoală toate aspectele de civilizaţie umană prin prizma rusească, terifiaţi de umbra lui Petru-cel-Mare, pustiiţi de frigurile lui Dostoiewsky şi de viziunile ascetului dela Iasnaia-Polyana, bieţii luptatori ai regenerării noastre naţionale din Basarabia descindeau pe arenă cu toate stigmatele fatale ale virusului moscovit şi din bagajul lor de raţiune se iveà necontenit o căciulă muscălească...

Mi-aduc aminte de o seară ca átîtea seri petrecute în mijlocul acestor fauritori curaţi la inimă ai unirii Basarabiei cu ţara-mumă. Sorbind interminabilele ceaiuri într'un colţ de restaurant la Chişinău, eram în pragul unirii apropiate, cu sufletul plin de fiorii trecutului şi de emoţiile prezentului. Conversaţia noastră răscoleà ca de alteori cauzele prăvălirii ruseşti şi prietenii mei moldoveni, într'o veche limbă cronicărească, cîntarindu-şi vorba, căutau să-mi lămurească otrava de misticism a mentalităţii slave, nebuna poftă de autoflagelare care pusese stăpînire atunci pe masele fostului imperiu şi le împingeà cu o perversitate crescîndă spre-o tăvălire în mocirlă. Discuţia se desfaşură greoi cu dese întretăieri de citaţii ru-

seşti, se invocau teorii de ale criticilor ruşi, pagini din catechismul lui Lenin, ori cîte-o anecdotă din nuvelele lui Cehov. Din toate aceste lungi cuvîntari însă ieşeà la iveală o largă şi zgomotoasă bucurie, că în sfîrşit duşmanul secular este schilav de moarte şi că zorii înfrăţirii romînismului se întrevăd deabinele. Imprejur stăpîneà o veselie nervoasă şi în aburul de ceai se ridicau accente răzleţe din cîntecul vremii : — «Pe al nostru steag e scris unire».

Atunci s'a întîmplat, că in golul de o clipă al conversaţiei vecinul meu de masă a aruncat vorba : — Nu, Rusia nu mai învie degrabă, nici un viteaz ca *Ilie Muromets* n'ar puteà s'o mai puie în picioare...

— Ce fel de Ilie? — zic eu. Amfitrionii mei au zîmbit cu toţii ca subt farmecul unei calde amintiri.

– Cum, nu ştii povestea lui Ilie Muromets, tovaraşul lui Stenka Razin? – Masa întreagă s'a înseninat, cîntecul unirii s'a întrerupt, s'a făcut tăcere, frunţile s'au descreţit şi surîsul comunicativ a luminat deodată toate feţele, rămînînd numai eu şi cu cei doi prieteni ardeleni desfăcuţi de această binefăcătoare seninătate.

Ei bine, — începù vecinul meu, — Ilie s'a născut în stepele Ukrainei, din plugari săraci... — Şi basmul şi-a întins aripile deasupra noastră. Deputatul moldovean — (purtà un nume patriarhal ca pe vremea lui Neculce, mi se pare Vlad Plămădeală, sau ceva la fel), — clipind din gene reînvià înaintea noastră imaginea eroului bilinelor ruseşti. Spuneà de-un viteaz fără seamăn, un fel de Siegfried popular, un fel de Pintea al nostru, care creşte în trei zile ca altul în trei ani, dă mînă de ajutor tuturor năpăstuiţilor, sdrobeşte pe Tătari, bagă în răcori pe boieri şi se iveşte călare pe cal alb lîngă Lavra din Kiew să bată în poartă cu buzduganul... Povestea erà lungă, moldovenii îi prindeau fiecare amănunt, sorbind ceaiul pe îndelete cu bucata de zahăr între dinţi, cum ne obişnuiseră ofiţerii cazaci la cofetăria Tufli din Iaşi. Erà o sinceră atmosferă de admiraţie fără rezerve, erà mai mult decît

o poveste, era un spirit care robeà sufletele, o intimitate caldă necunoscută nouă, erau stăpînii de ieri care-şi lăsaseră în urmă implacabila reţea fermecată, erà *cultura rusească.*

Mi-aduc aminte — cum privind împrejurul meu tabloul, mi se păreà că retrăiesc sensaţii din romanele lui Turgeniew... Scena ne-a mişcat adînc şi cînd mă duceam noaptea spre casă pe străzile Chişinăului alături de cei doi tovarăşi din Ardeal, colţurile tăcute ale oraşului adormit ne păreau pline de umbrele hatmanilor ucraini, iar vîntul fluerà arii posomorîte din opera Boris Gudunov...

* * *

Au trecut ani de-atunci, în noua alcătuire de stat Basarabia şi-a găsit locul, sunt svîcniri încă de străinism postum, dar conştiinţa stabilităţii se întăreşte, opera de nivelare prinde şi reînchegarea unităţii de stat se desăvîrşeşte cu încetul. Cu toate aceste, Ilie Muromets, din nenorocire, trăieşte încă dincolo de Prut...

Soarta vreà însă ca rolul acestui Ilie să fie mult mai complex.

Subt alta formă şi cu alt nume el încurcă lumea aici în Ardeal. Basarabenii l-au moştenit dela Ruşi, nouă ni l-au lăsat Ungurii. Priviţi împrejur, staţi de vorbă cu cea mai mare parte din clasa noastră conducătoare, înregistraţi deprinderile ei fie politice, fie culturale, ascultaţi-i teoriile şi glumele, citiţi manifestul «partidului naţional», puneţi în cumpănă argumentele în faţa încoronării, savuraţi sintaxa unui discurs parlamentar rostit de unul din neînduraţii noştri adversari, scormoniţi puţin mai adînc ura împotriva «regăţenilor» şi Ilie Muromets apare în toată plenitudinea lui de spectru răs-

bunator, fireşte în costum schimbat, în ireproşabil dolman de pe pustă.

* * *

Soarta, în adevăr, a fost foarte nedreaptă cu bietul neam romînesc. N'a fost deajuns apăsarea politică de veacuri, mai grea şi mai pustiitoare se înfăţişază robia civilizaţiilor străine care ni s'a impus. In momentul cînd s'a sfărîmat servitutea politică, zestrea fatală a influenţii culturale s'a păstrat neştirbită şi ne urmăreşte la tot pasul ca un blestem. Clasa conducătoare a celor patru provincii unite sufere de contactul secular cu patru culturi diverse, diametral opuse în impulsurile lor. De aceea lipsa de unitate, lipsa de convergenţă în frămîntarea conducătorilor, caracterul de mozaic sufletesc al acestei societăţi diriguitoare. De aici ne vin atîtea balansări politice desorientări culturale, nenumărate vorbe încurcate şi caricaturi de tot felul. Repercusiunea cea mai evidentă o vedem în viaţa politică, unde lucrurile se pot urmări mai lesne, criza însă e mult mai adîncă, este criza apărării culturale, este criza *sufletească* cu nenumărate fenomene antipatice de desechilibru moral şi intelectual.

La dreptul vorbind nu este o superioară plăcere să trăieşti tocmai în perioada istorică în care cerebralitatea neamului tău este atinsă de-o asemenea pecingine, purtînd cu tine în toate părţile convingerea că numai sacrificate fiind generaţiile atinse de stigmatul trecutului se poate făuri platforma trainică pentru ziua de mîine.

Din fericire însă avem un loc de refugiu : *ţărănimea*. Lumea ei, într'un acord netulburat cu eternitatea, păstrează şi la Mureş, ca şi la Olt sau la Prut, aceeaş unitate de suflet, acelaş unison de simţire. Ca un lac imens, cu aceleaşi îndoituri de unde la suprafaţă şi cu aceleaşi vîltori în adîncime, psihologia

maselor romîneşti, îşi afirma înrudirea organică, constituind singura temelie serioasă pentru o existenţă de stat şi-o unitate de civilizaţie.

La ea trebuie să se coboare şi pe ea trebuie să clădească îndrumătorii acestui popor în zilele noastre agitate. Indrumarea însă nu poate veni decît dela suflete care îşi au rădăcinile adînc de tot în acele regiuni ascunse de simţire şi conştiinţă unde buzduganul lui Ilie Muromets n'a putut răzbi niciodată....

Adunarea dela Alba-Iulia.

Cititorii acestei reviste, urmărindu-ne scrisul în mod obiectiv, îşi dau desigur seama că ideia centrală în jurul căreia s'au grupat toate argumentele noastre, faţă cu diversele rătăciri ale aşa numitului partid naţional, a fost afirmarea unităţii de Stat şi apărarea ei pe toate căile împotriva inconştienţilor care o slăbeau cu atitudinea lor.

Ţara Noastră a pornit dela început cu acest program al nivelării sufleteşti, avînd ca ţintă definitiva consolidare interioară a statului romîn. După nedreptăţi de veacuri şi după recenta vărsare de sînge, am crezut, că îndeplinită fiind unitatea noastră politică, trebuie să înlăturăm totul ce poate să compromită procesul de închegare într'o vreme cînd o redutabilă fierbere vulcanică ne ameninţă încă din atîtea părţi. Călăuziţi de ideie ne-am arătat convingerile la orice ocazie, ştiind foarte bine ce vrem şi unde mergem.

N'a fost, deci, cîtuşi de puţin un duel personal care s'a dat aici cu gîndul de-a adumbri vredniciile unor oameni dornici să ceară cuvînt pe arena publică. Totdeauna am înţeles că în cadrul larg al ţării înnoite se poate găsi un colţişor de activitate pentru fiecare, fără nici o jignire pe seama altuia. Cît priveşte Ardealul cu deosebire am fost de credinţa că o clasă conducătoare puţin numeroasă şi puţin pregătită suportă cu greu criza fărimiţării în mai multe tabere. Dacă cu

toate aceste am sacrificat degrabă lozinca unei solidarităţi şi am deschis un drum nou, frîngînd impulsuri de ordin individual de dragul ideii, motivul primordial este primejdia pe care o simţeam pe urma mentalităţii bolnave a tovarăşilor noştri de ieri.

De cîte ori privim înapoi şi ne pipăim conştiinţa, justificarea noastră apare limpede la toate prilejurile. Orice retrospecţiune asupra celor patru ani dela unire încoace vine să ne întărească în gîndul că oscilările d-lor Vaida-Maniu nu sunt decît rezultanta fatală a unei complete lipse de busolă în orientarea politică şi a balastului de străinism care stăruie încă în psihologia lor. Fie că ne gîndim la izolarea permanentă a acestui partid, ursit să bată la toate porţile şi în acelaş timp să propage aici regionalismul înverşunat, săpînd legăturile de frăţie cu Regatul, fie că-i judecăm pe nelămuriţii fruntaşi după îngustimea de suflet din ziua încoronării, sau după pripeala acefală cu care s'au avîntat la fuziune cu rămăşiţele elemente reacţionare dela Bucureşti,—în toate ipostazele iese la iveală cerebralitatea hibridă a unei conduceri fără nici o linie dreaptă, pe urma căreia energiile se pulverizează condamnate la o îndelungă irosire sterilă.

In cîţiva ani de orbecăire, capitalul politic al Ardealului a fost cheltuit şi partidul de subt ocrotirea comitetului de-o sută, subminat de toate curentele, astăzi e în pragul lichidării.

Toate aceste constatări sunt fără îndoeală triste şi consecinţele lor ating deaproape interesele unei părţi de ţară, care după o eclipsare de veacuri năzueau cu drept cuvînt spre o soartă mai bună. Şi mai trist este însă, că paralel cu neglijarea problemelor ardelene, naţionalii patrioţi dela Cluj au izbutit prin sgomotoasa lor agitaţie de cîţiva ani să dimi-nueze prestigiul integral al vieţii de stat, slăbindu-i organismul unitar prin otrăvirea maselor romîneşti din Ardeal, şi mai ales menajînd tendinţele centrifugare ale unor fragmente etnice din ţară, care şi-au găsit principalul izvor de inspiraţie în chiotul nesăbuit al regionaliştilor noştri.

Să examinăm de astădată *subt acest aspect* rolul politic al unor cameni care prin păşirile lor au primit o semnificare anacronică şi care zi cu zi se cufundă tot mai mult în trecutul pe veci îngropat al frămîntărilor noastre.

E cunoscută în deobşte clamoarea cu care corifeii partidului naţional acopăr neîncetat Adunarea dela Alba-Iulia, pe care coborînd-o din cadrul strălucitor al marilor manifestări naţionale, şi-au dat toate silinţele s'o nămolească in ogaşa strîmtă a unor preocupări de partid.

Cititorii ştiu opiniile noastre in această materie. Adunarea dela Alba-Iulia, — cum s'a mai scris răspicat la revista noastră — n'a fost decît curata isbucnire spontană a conştiinţii romîneşti din Ardeal pentru făurirea visatei unităţi naţionale. Subt îndemnul unei credinţi străbune şi împinşi de fermentul revoluţiei care aprinsese monarhia Habsburgilor, ascultînd chemarea frăţească a Romîniei, care udase cu sîngele războiului liberator idealul unităţii noastre, romînii ardeleni, hotăriţi să afirme pentru ei înşişi şi pentru lumea intreaga ideia alipirii, s'au întrunit la Alba-Iulia în Decemvrie 1918. Monumentala armonie de ansamblu a o sută de mii de oameni n'a avut la temelie alt crez decît dorinţa mare şi simplă de unire cu ţara. Acest unic gînd tumultos a răscolit masele pornindu-le subt sugestiunea unui vis secular în drum spre cetatea lui Mihai Viteazul Nici un spirit de detaliu, nici o notă de tîrgueală n'a turburat luminosul examen de conştiinţă populară, care a îmbogăţit cu o pagină glorioasă trecutul nostru sbuciumat. Intrupare largă a instinctului de conservare naţională, Adunarea dela Alba-Iulia, ca şi victoriile dela Mărăşti şi Mărăşeşti, este unul din punctele culminante ale

conştiinţii cu care poporul nostru in vîltoarea unei conflagraţii universale şi-a afirmat misiunea sa istorică.

In această aureolă de strălucire legendară ne-a apărut nouă totdeauna importantul act politic pe care am crezut că trebuie să-l transmitem în toată puritatea lui generaţiilor viitoare. Leaderii dela Cluj trebuie şi în această chestiune să tulbure unisonul unui sentiment obştesc cu ecoul antipatic al slăbiciunilor proprii. In mod fatal dînşii ridică perdeaua depe sufletul lor şi lasă să vadă lumea ce se loceà acolo atunci cînd elanul unui popor îşi strigà destinele lui. Adevărul este, că ridicînd această perdea noi ne aducem aminte de tot ce a mocnit subt ea. Ştim că la Alba-Iulia în mijlocul puhoiului de fanatici erà înfipt şi un mănunchiu restrîns de profesionişti politici care în vremea furtunii pătimaşe depe cîmpia Bălgradului, într'o cameră de hotel, aranjà mici socoteli de echilibristică burgheză. Vai, cunoaştem aşa de bine, ilustra societate. Deasupra ei planà toată umilinţa morală şi intelectuală în care ne aruncase Ardealul sălbătecia apăsării ungureşti. Povăţuiţi de duhul străin al unei vieţi cu orizonturi coborîte, supuşi unor circumspecţiuni atavice şi robiţi de pornirile accentelor de frică care le smulsese celor mai mulţi declaraţii de obedienţă către călăii lor, prea răsplătiţii advocaţi ai chestiunii naţionale din Ardeal au avut cu siguranţă atunci cîteva ceasuri pline de sbucium şi întrebări. Psihologia lor de modeşti profitori ai vieţii aveà, fireşte, oare-care puncte de contact cu viforul de afară, dar dincolo de acest generos avînt, raţiunea îi îndemnà să ià măsuri pentru orice împrejurări. Ei ştiau că zecile de mii de ţărani, conduşi de preoţii şi învăţătorii lor, au venit să ceară unire fără condiţii cu ţara romînească, dar ei, sclavii de ieri, în coaste cu ruinele armatei lui Mackensen şi cu cetele ungureşti care se dislocau depe front, îşi impuneau prudenţă şi rezerve de gîndire. Norocul întreg cu slava lui neprihănită nu intrase niciodată în combinaţiile reci ale acestor minţi obişnuite cu realităţile clipei. De aceea a fost multă învălmăşală acolo în camera d-

hotel. S'a lansat mai întîiu ideea autonomiei subt ocrotirea coroanei sfîntului Ştefan, pe care a măturat-o violent uraganul de afară. S'au repezit apoi ca la un colac de salvare la doctrina preşedintelui Wilson şi pentru a se pune bine cu Europa, au născocit *ad hoc* un partid socialist romînesc în Ardealul robit pe deaîntregul de curentul naţional...

În acest chip, din elanul anonim şi din socoteala celor puţini, din pornirile de libertate ale mulţimii şi din reticenţele unor conducători nedeprinşi cu stăpînirea, s'au zămislit celebrele puncte dela Alba-Iulia. Fireşte, numai *ideia unirii* a trecut în mintea tuturor ca o *magna charta* a romînismului din Ardeal. Toate celelalte accesorii, care aveau aierul că vor să strîngă într'o atmosferă meschină de paragrafi vijelia unui popor, s'au înnecat dela început în insufleţirea credinţei primordiale şi suta de mii de romîni ardeleni s'au întors acasă cu sufletul împăcat că la Alba-Iulia a votat unirea cu Romînia şi *nimic mai mult*.

Dela această mişcătoare sărbătoare romînească încoace a început apoi povestea recentă în care nimeni nu mai găseşte accente de epopeie. Furtuna a trecut şi în liniştea de mai tîrziu la adăpostul armatei romîne, domnii din camera de hotel au făcut totul ca să schimbe în bani mărunţi o cutropitoare volbură naţională. Alba-Iulia în mîinile lor a devenit o monedă de schimb pe care au prezentat-o pe tipsie la Bucureşti, primind drept răsplată onoruri şi bunătăţi. De atunci şi pînă astăzi în mod consecvent aceşti giranţi ai unirii nu văd în vestita adunare decît un brevet de invenţie care le aparţine şi ai cărui fericiţi proprietari înţeleg să rămîie. Alba-Iulia este supremul lor rezon de existenţă personală, cuvîntul magic care acopere de uitare micimile trecutului şi desgroapă cu profuziune comorile prezentului; ei sunt pensionarii Alba-Iuliei.

Conducătorii partidului naţional, hipnotizaţi de lozinca prodigioasă, nu şi-au mai dat silinţa să-şi creieze un program de acţiune pentru trebuinţele multiple ale poporului nostru

în noua configurație de stat. S'au așternut pur și simplu asupra celor nouă puncte dela Alba-Iulia, pe care le-au asvîrlit în bătaia cotidiană a hărțuielilor de partid și le-au declarat program al comitetului de o sută. O întreagă vîltoare de peripeții a suferit în cursul celor patru ani minunata rio-care a țăranilor ardeleni. Ca o relicvă sfînta apucată pe mîini profane, Alba-Iulia a fost tîrîtă în toate părțile. Oratorii de bîlciu au prăvălit asupra ei fraza lor sforăitoare, agenți electorali au urlat-o mulțimii între două sughițuri, isprăvind în timpul din urmă prin a fîlfîi ca o amenințare peste capetele noastre: *Luați seama că ne întrunim la Alba-Iulia și rupem pactul...*

* * *

După toate aceste variate tribulații, faimoasele puncte căzînd din mîinile nepricepute ale conducătorilor celor o sută pe mîinile înțelegătoare ale stră'nilor, par a se întoarce acum împotriva noastră.

Concepția, că alipirea Ardealului la Vechiul Regat s'a făcut printr'un «pact», ca un contract bilateral cu angajamente reciproce între două părți, a devenit un sprijin în favoarea minorităților de aici. Aceste minorități sunt bucuroase să uite că mărirea de teritoriu a regatului romîn a rezultat pe urma unui razboiu victorios și s'a pecetluit printr'un tratat internațional. Uitînd aceasta, mișcarea lor devine mai liberă, cu deosebire cînd «pactul» în articolele lui le pune în vedere mirajul unor prerogative nevisate încă.

In adevăr alineatul I din punctul III al Rezoluției dela Alba-Iulia fixează următoarele: «Fiecare popor se va *instrui*, **administrà** și **judecà** în limba sa proprie **prin indivizi din sînul său** și fiecare popor va primì drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și *la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc*».

Orice minte echilibrată îşi da seama că aceste făgăduinţ grandilocvente, lăsînd la o parte mobilul unei ciudate stăr sufleteşti la nişte robi în ajunul libertăţii, n'au putut cobori pe hîrtie decît din cea mai rudimentară ideie a mecanismului unei vieţi de stat. Ne mai vorbind de faptul că printr'o asemenea formulă caracterul de stat naţional al Romîniei e sacrificat, cine se găseşte care-ar puteà lămuri posibilitatea înfăptuirii practice a *«administrării şi judecării fiecărui popor prin indivizii din sînul său?»*.

Cine nu înţelege că suntem în faţa unei inocente dărnicii de ocazie, fără justificare şi fără urmări? Minorităţile de altfel au avut posibilitatea să vadă subt însăş guvernarea cu plineputeri a oamenilor care au lansat aceste principii subt Consiliul dirigent, aplicarea lor. Suntem încredinţaţi că aceast perioadă cu amintirile ei îi va ferì pe viitor de ademenirile unor vagi lozince ipocrite. Logic ar fi fost din partea lor să-şi caute un izvor de drept pentru pretenţiile de ordin naţional numai în punctele speciale ale tratatului de pace, singurele care constituie un angajament, dar mai ales în bunele raporturi cu neamul alcătuitor de stat, ale cărui sentimen de toleranţă sunt îndeajuns cunoscute.

S'au găsit însă reprezentanţi ai minorităţilor care s'au o losit de arma pe care în mod inconştient îndrumătorii partidului naţional le-o puneau la dispoziţie. Presa maghiară, de exemplu în ultimii doi ani, nu-şi hrăneşte agitaţia decît di aceste teorii fără consistenţă. Cu deosebire acum în preajma votării Constituţiei se resimte efectul punctelor fatale. Ca printr'o înţelegere programatică naţionalităţile străine de a'c se ridică şi cer în temeiul hotărîrilor dela Alba-Iulia speciale drepturi naţionale în Constituţia ţării.

In ultimul timp vedem cu mirare şi-o particulară nevroza la vecinii noştri saşi, cari printr'un înţelept oportunism şi-au asigurat pe seama lor o largă revărsare de binefaceri d'n partea statului romîn. Nu ne-a surprins atitudinea d-lui Emil Neugeboren fostul agent al politicei lui Tisza, de care

am făcut amintire în numărul trecut al acestei reviste. Opinia însă pare a fi prins rădăcini mai adînci la compatrioţii noştri. Iată-l şi pe d-l Rudolf Brandsch, ponderatul luptător de pîn'acum, răpit de vîrtejul ameţitor al mirajului. Preşedintele «Uniunii germanilor din Romînia-Mare», într'un interview recent din *Universul*, declară neted că în proiectul de Constituţie dela Camera vede «o **trădare**», fiindcă nu cuprinde hotărîrile dela Alba-Iulia. Intrepidul deputat al Parlamentului romîn face cu această ocazie şi puţină istorie, arătînd termenul la care s'au alipit Romîniei fragmentele germane depe teritoriul nostru, afirmînd că acest act de chibzuinţă nu s'ar fi petrecut dacă la Alba-Iulia nu se afişau promisiunile amintite. D-sa, ca orice cetăţean ce se respectă, nu pierde ocazia de-a ne trece pe dinaintea ochilor fantoma «Ligii naţiunilor»...

Nu vom face aici o polemică cu d. Brandsch. Profesorul dela Sibiu înţelege că nu ne arde de glume şi că nu simţim un cutremur postum cînd ne gîndim acum la catastrofa care ne păştea ţara, dacă Adunarea dela Mediaş din Ianuarie 1919 ar fi hotarît,— Doamne păzeşte!—să nu se alipească, şi dimpotrivă să se opuie armatelor noastre... Cam la fel ne impresionează şi ameninţarea din partea coloniştilor din Basarabia, care de asemenea au binevoit să se «alipeasca».. In treacăt fie zis însă, din preocupările pozitive de pînă acum ale amicilor noştri saşi nu ne-am crezut în drept să descifrăm astfel de vorbe mari, care prin notele lor stridente iau în adevăr un aspect documentar...

Tot ce dorim să demonstrăm şi ce, cu prisosinţă se pune în evidenţa tuturora, este răul serviciu pe care l-au făcut ţării matadorii celor o sută atunci cînd sărbătoarea unirii noastre au încurcat o în iţele unor mici combinaţii provinciale şi-au asvîrlit o mai tîrziu pradă apetiturilor trecătoare pe care bucătăria deranjată a unei politici de partid le scoteà la suprafaţă...

In fața acestor penibile rătăciri reacțiunea noastră este un gest normal de aparare națională pe care-l schițăm de cîteori dușmanii conștienți sau conaționali nepricepuți lovesc în interesele legitime ale neamului.

Cît privește Alba-Iulia, nădăjduim că amintirea ei, desfăcută de micimi vremelnice, se va așeză definitiv printre icoanele luminoase ale trecutului, părăsind arena militantă, pentru ca neumbrita de nimeni să se poată încadră în eternitate.

Vorbele mari.

Cazul e destul de frecvent şi ne împiedecăm de el la tot pasul. Pretutindeni, pe stradă, în vagonul restaurant, în camera portarilor de hotel şi în toate părţile se găseşte cineva care aruncă dictonul curent:

— E mai rău ca subt unguri...

E de obicei cîte-un domn bine îmbrăcat, bine hrănit, cu inele mari pe degetele cărnoase, cel care pronunţă dureroasa sentinţă. El o rosteşte plictisit de cîte ori se întîmplă să nu aibă loc în tren, de cîte ori nu nimereşte cameră la hotel sau chelnerul întîrzie să-i aducă friptura. Mai acum doi ani lumea tresăreà nervoasă pe urma acestor apostrofe şi se iscau încăierări care aduceau la rezon pe autorul comparaţiei acum s'a obişnuit şi insulta nu mai are ecou. Abià doar cîte-un preot bătrîn sau cîte-un ofiţer invalid mai protestează, stîrnind zîmbetul celor de faţă cu revolta lor întîrziată. Mulţimea însă nu se mai impresionează, fiindcă în mulţime totdeauna se găseşte cineva care se apleacă la urechea vecinului şi dă lămuririle de circumstanţă. In trei minute se ştie de către toţi că îndrăzneţul protestator, pe vremea ungurilor, erà un modest funcţionar la o băncuţă din provincie, unde se bălăbăneà cu cele două sute cincizeci de coroane pe lună şi că circonferinţa lui apoplectică de azi, plus milionul de care

dispune, fac parte din generoasele revărsări ale regimului romînesc...

In astfel deîmprejurări auditorul în mod fatal se resemnează şi învăluie cu priviri înţelegătoare pe domnul bine hrănit, care după un violent acces de tusă grasă, congestionat şi sătul, mai repetă odată obrăznicia:

— E mai rău ca subt unguri.

* * *

Boala vorbelor mari, încă una din maladiile bietei noastre societăţi în goana ei de prefacere.

Ca în toate părţile, deodată cu libertatea, s'a ivit şi caricatura ei, grandilocvenţa, care se lăfăieşte astăzi pe toate cărările, sfrigîndu-şi ororile nesăbuite. Fireşte, nici această boală, ca atîtea altele, nu vine de jos din regiunile bunului simţ ale păturei populare. Ţărănimea are mai întîi prin instinctele ei viziunea clară a situaţiei care nu-i îngăduie să asvîrle nici cu prostii, nici cu minciuni. Stînd de vorbă cu sătenii noştri aici în Ardeal, vezi că mintea lor o clipă nu depăşeşte echilibrul just al proporţiilor. Oameni sănătoşi, cu judecată cumpătată, odată nu mi-a fost dat să aud din gura lor inepţia binefacerilor depe vremea contelui Tisza, deşi, dacă sunt mizerii şi privaţiuni, ele ating mai întîi mulţimea dela sate. Dimpotrivă, ţărănimea cu înţelepciunea ei, resimţind puternic glasul sîngelui, suportă lipsuri de tot felul, avînd suprema consolare că prin întregirea neamului, îndrumare spre bine va veni în mod normal. Este logica naţionalismului organic care vorbeşte acolo jos, acea conştiinţă de rasă moştenită din vechime în toate cătunele Ardealului nostru şi exaltată pînă la paroxism în cursul marelui războiu. Dar în afară de aceste manifestări de convingere populară, vocabularul vorbelor mari îl refuză însăşi psihologia ţărănească sobră prin caracterul ei şi pururea departe de flecărie.

Retorica grandilocventă face parte şi ea din actualul proces de fermentare sufletească al clasei conducătoare.

E un fenomen moral destul de interesant această cascadă de vorbărie care năpădeşte astăzi aici pe la toate răspîntiile. Libertatea în prima ei periodă produce de obicei pe lîngă apetitul exagerat pe care-l împinge la suprafaţă o foame atavică şi accese antipatice de volubilitate. S'ar păreà că după tăcerea seculară în care a fost cufundat Ardealul, deodată cu desrobirea a început să vorbească şi notele stridente ale acestor peripatetici de ocazie răsună departe. Oameni mai ieri în toată firea, aciuiţi în mici adăposturi provinciale, ieşiţi din teribila umilinţă a Ungariei care-i martirizà şi săltaţi peste noapte ca prin miracol în fotoliile englezeşti ale băncilor, îşi iau acum aiere de vitejie şi fac un straşnic tapaj din bun senin. Privindu-i în faţă îţi dai seama cu mîna pe inimă că unul nu se găseşte în acest cor de cîrtitori care să nu se fi ales cu palpabile mulţumiri personale pe urma schimbării de hartă din Europa centrală şi cu toate aceste ei se agită şi strigă posedaţi par'că de înfricoşate furii...

Recolta cotidiană a vorbelor mari la aceşti cavaleri ai demnităţii postume se chiamă, fireşte, *politică.*

Scăpaţi din imperiul teroarei şi al mutismului, ei sunt acum plini de soluţii pentru toate trebile publice, ei nu mai recunosc nici o autoritate, căutînd să se răzbune cît mai degrabă pe spinarea statului romîn de toate palmele sclavajului de ieri. O operă de construcţie, desigur, nu poate ieşi din aceste magazine de gesturi triviale şi chiote fără rost. Politica la ei e o speţă de criticism urlător, steril şi fără consecinţe. Buni burghezi, copleşiţi de norocul improvizat, sunt gata în orice moment să lanseze o lozincă răsunătoare. Arsenalul lor nu e decît din vorbe mari care pocnesc în gol ca baloanele copiilor la bîlci. Ei vorbesc de democraţie, ei ameninţă cu pactul dela Alba-Iulia, ei vor să desrobească pe «regăţeni», ei sunt gata ori cînd să amintească regelui Ferdinand soarta Bourbonilor.

Maladia îşi face cursul şi s'ar păreà că e în creştere încă. După ce vorbele mari s'au trăncănit aici pe la atîtea adunări de popor, stîrnind sila şi desgustul ţăranilor, chiotul din Ardeal s'a mutat la Bucureşti. E în adevăr un aspect şi trist şi grotesc apariţia acestor chiaburi elementari care-şi plimbă astăzi prin sălile de întruniri verbul lor bolovănos, acolo unde eleganţa elocinţei romîneşti a izbutit de mult să statornicească o atmosferă de civilizaţie.

Parlamentul a ajuns şi el un loc de întîlnire al acestei speciale oratorii în care o vitejie recentă îşi etalează toate îndrăsnelile. Bărbaţii de stat pe care-i scuturà frigurile subt era ungurească cînd se gîndeau la «înaltul guvern», sau la «preaînălţatul tron cezaro-regesc», te miri ce călugăr dela Gherla sau Blaj care pînă alaltăieri se bîlbîià de sfiala obedinţei canonice, îşi bat pieptul astăzi în mugete grozave şi nu mai pot de turbaţi ce sunt în sacra lor mînie de apărători ai libertăţii. E un sgomot cumplit subt cupola din dealul Mitropoliei, vorbele s'au umflat şi bunul simţ călătoreste departe de ilustra Adunare

După apologia ţarismului, făcută de-o inconştienţă din Basarabia, urmînd tipicul cunoscut al exagerărilor de aici, cetăţenii din Ardeal vin şi ei cu contribuţia lor de îndîrjită «obstrucţie». Citiţi dările de seamă ale ziarelor, însemnaţi-vă bine numele neînduplecaţilor clamanţi, spargeţi coaja obscurităţii lor şi vedeţi ce vă rămîne pe urma acestei trecătoare analize. Ca să înţelegeţi pînă unde a avansat penibila diminuţie de cerebralitate şi să vă daţi seama că acest haşiş ordinar al vorbelor mari a năpădit chiar şi firele mai distinse, supuse în trecut la oare-care disciplină de gîndire, cîntăriţi, vă rog, această frază smulsă la întîmplare din cuvîntarea unui meritos profesor universitar din Cluj, *istoric* apreciat de noi toţi: «*Nici ţarul Rusiei, nici sultanul Turciei n'au încătuşat mai mult libertăţile poporului decît acest guvern*»...

Lăsînd la o parte stupidele călcări de lege ale cîrmuirii actuale, nu vi se pare că ne apropiem în mod primejdios de

retorica delicioasă a eroilor lui Caragiale cu astfel de invocări ale... sultanului Turciei ?

Adăugaţi la aceste pentru completarea tabloului şi recentele elogii aduse deunăzi în Parlamentul romîn regimului unguresc de către d-l Alexandru Vaida, fost prim-ministru şi cunoscut mare meşter al cuvintelor cumpătate, care din motive de înaltă oportunitate politică s'a crezut dator să strige în faţa lumii, probabil în amintirea păruelii dela Budapesta, că preşedintele camerei ungureşti erà un monument de obiectivitate pe seama noastră...

* * *

Da, suntem în plină vorbărie goală. Cuvîntul, acest fluid sacru în care creerul uman a topit atîtea minuni, la noi e nesocotit şi dezonorat ca un diamant căzut în bălării.

Lumea, fireşte, nu mai reacţionează la desgustătoarele violenţe guturale, timpanele au obosit, superlativele s'au răsuflat şi-o unanimă silă s'a aşternut peste suflete. Din toate bolile, poate de asta ne vom vindecà mai de grabă, tocmai fiindcă înnotăm în ea pînă în gît.

Deocamdată însă suferim brutalizaţi la tot pasul de dervişii urlători şi ahtiaţi după o binefăcătoare şi rodnică tăcere, ne gîndim la vremea de mîine cînd pe ruinele vorbelor mari societatea echilibrată va instalà în mintea tuturora cenzura implacabilă a bunului simţ...

Samsarii.

Astă vară la Cluj, in pragul hotelului New-York, mi-a pus mîna pe umăr un domn elegant cu ireproşabil costum de sportsman englez şi cu un zîmbet larg de biruitor. Am avut un moment de ezitare în fața lui, fiindcă nu ştiam de unde să-l iau, aşa rubicond şi familiar cum dăduse busna asupra mea. M'a lămurit el degrabă, degajat şi imperturbabil, rîzînd gutural şi sonor de sfiala în care mă găseam.

— Nu-ți mai aduci aminte, acum cinci ani în gara de Nord.. Un bilet de recomandație... vremuri grele pe-atunci...

Am strîns o clipă din gene şi dintr'odată memoria mi-a reconstruit tabloul. L-am revăzut în postura de odinioară, cînd cereà slujbă, slab, deşirat, cu sperietură in ochi, invocîndu-mi pregatirile lui de economist care l-au slujit mult pe vremea războiului în calitatea de ofițer la administrație.. Il pierdusem din vedere pîna mai anul trecut, cînd cineva mi-l reîmprospatase, spunîndu-mi că a «dat lovitura» şi că a urcat repede scara norocului...

Da, da... Țin minte... i-am răspuns liniştit, în vreme ce el mă priveà senin drept în albul ochilor.

— Vii dela moşie?

— Nu, zic eu, n'am moşie... Dar dumneata?

— Sunt in plimbare prin Ardeal cu automobilul de două

săptămînl. Frumoasă ţară!.. Nevastă-mea e încîntată.. Regret că n'am luat limuzina, cum e praf pe şosea în maşină deschisă; da, frumoasă ţară...

— Vrei să cumperi ceva pe-aici?

— Nu, pămîntul nu e tocmai productiv la d-voastră, eu am în Ialomiţa...

— Atunci poate să iei o fabrică, îi replic eu cu blîndeţe.

— Fabrică nu, că am la Ploieşti, dar altceva...

— Ce?

— Uite, aş vreà o ruină...

— Ce ruină? fac eu speriat.

— Ştii, nevastă-mea, caracter romantic, îi plac straşnic ruinele... Ce să zic, şi pe mine mă impresionează, aşà cînd apune soarele, ziduri părăginite, turnuri medievale, creşte muşchiu pe ele... e foarte evocator. Cînd treceam ieri pe drum dela Braşov spre Cluj, am văzut ceva admirabil, îi zice Feldioara, dacă nu mă'nşel... N'ar fi de vînzare? Nu m'a putut desluşì nimeni. Aş cumpăra-o bucuros, mi-aş face o vilă cochetă, *vizavi*, ruina în faţă, vine frumos de tot...

— Da, răspund eu încurcat. S'ar puteà, nu ştiu, o ruină... Cum îl vedeam însă pe samsarul îmbogăţit copleşit foarte serios de scrupule estetice, cum întinsese tocmai braţul drept şi plescăià din buze să-mi vorbească iar de amurg, m'a pufnit rîsul..

— Salutare, salutare, — şi am plecat.

Omul care caută o ruină... Rîdeam şi mă uitam împrejur, poate nimereşte cineva să-i spun, să rîdem împreună. N'am găsit şi stînd aşà singur m'au năpădit reflecţiile ca de obicei, m'am posomorît deabinelea. Ce curbă grozav de repede, îmi ziceam, ce salt fantastic în viaţa acestui om, din ziua cînd îmi cereà mie un bileţel în gara de Nord, ca să intre în slujbă! Prin ce proces de extraordinară suprasaturaţie va fi trecut el în cinci ani de zile de a ajuns acum să pu e ochii pe cetatea călugărilor templieri din veacul al treisprezecelea, zidită pe dîmbul dela Feldioara? Imi reveneau în minte pagini de so-

ciologie cu teoria exigenţelor şi mă înfioram gîndindu-mă la drumul pe care trecuse domnul cu costum de sportsman pînă să coboare din maşină în faţa hotelului din Cluj... Pe spinarea cui s'a făcut acest voiaj macabru în imperiul norocului, cine plăteşte nota?

Inţelegeţi, că n'am mai rîs de loc.

Cînd am încheiat şirul întrebărilor, am văzut destul de limpede problema omului care caută o ruină. Un singur lucru aş fi avut să-i spun, să nu se lege morţiş de zidurile dela Feldioara, să mai aştepte doi trei ani, fiindcă cu el şi cu alţii de seama lui, dacă mergem aşà înainte, toată ţara va fi o ruină...

Reînviu această figură antipatică, astăzi din prilejul panamalei paşapoartelor, la lumina căreia o vastă galerie de samsari se desveleşte din umbră.

Ei sunt mulţi, sunt fără număr în toate colţurile. Fie că se agită în petrol ori în făină, fie că înlesnesc exportul de carne vie pentru America, ceata lor răsare pretutindeni în trenuri, la hoteluri, în anticamerele miniştrilor. Fiecare din ei e un corb care pîndeşte hoitul, fiecare aşteaptă cu înfrigurare să «deà lovitura» şi fiecare descrie cu mare viteză curba omului care caută o ruină. Toţi laolaltă sunt pasările de pradă, coalizate în mod tacit să prepare ruina ţării. O atmosferă detestabilă au răspîndit aceste fiinţe, un aer pestilenţial de cadavru. S'ar păreà că Romînia Nouă, cu toate vîltorile ei grozave din care a ieşit, s'a transformat peste noapte într'un laboratoriu al aventurierilor, că cinstea şi idealul au murit pe cîmpul de bătaie, şi că ce-a rămas în urmă nu e decît masa inertă şi şleahta cioclilor gata să-şi facă din cadavre piedestalul bucuriei lor frivole.

Care să fie explicaţia acestei penibile pràvăliri morale, care resortul ascuns al unei caste întregi de delicvenţi? Fără îndoială războiul a sguduit psihologia omenirii şi-a asvîrlit un val de cras positivism, menit să schimbe pentru moment valorile moştenite. O filosofie a clipei, pripită şi brutală, a luat locul acordului cu eternitatea. Vieaţa scăpată din tranşee se trăieşte repede, ca subt umbra unei veşnice ameninţări, şi de aceea hedonismul cu toate transacţiile de conştiinţă a ajuns la ordinea zilei. In toate părţile resimte continentul această nàvală exasperată spre acapararea materială. In străinătate însă, societatea constituită reacţionează cu tărie, echilibrul se păstrează, tradiţiile îl restabilesc şi ordinea morală se ridică triumfătoare. La noi impotrivirea pare tot mai slabă, mediul ambiant începe să fie el însuş supus şi terorizat de biruitorii păcatului. Vor fi multe motivele dărăpănării: spoiala de civilizaţie, origina străină a multora, sălbăticia politicianismului şi altele. Din această particulară faună a oraşelor au răsarit samsarii, atîta lume bine îmbrăcată, care în loc să fie la Văcăreşti se încurcă între picioarele noastre la colţuri de stradă.

Există însă, din nenorocire, aproape o justificare teoretică ridicată la rang de doctrină pe seama acestor indivizi certaţi cu codul moral. E ideia de a sprijinì în timpul din urmă aproape întreagă viaţa de stat pe spuma incertă a oraşelor, cunoscuta concepţie de a ne creà repede şi cu orice preţ o burghezie stăpînitoare. Clişeele din Occidentul pe care-l copiăm s'au transplantat aici, şi la adăpostul unui meschin spirit de faţadă zăpăcesc minţile. Intreaga legiuire curentă, cînd nu se face direct inspirată de frica maselor, e pusă in slujba acestei clase fără rădăcini şi fără busolă. In Apus burghezia se înfăţişeaza intr'o linie normală de ascendenţă istorică, fiind în totul rezultanta unei evoluţii de veacuri. La noi se face saltul, la noi se improvizează. Prea grăbiţi pentru a aşteptà un proces de desfăşurare lentă, noi am înlocuit burghezia cu samsarii. Din această legitimare politică se des

lănţuie toate nenorocirile văzute şi nevazute. Samsarii au devenit un puternic angrenaj, ale cărui tentacule s'au înfipt în însăşi temelia vieţii politice, samsarii sunt traficanţi care au prefăcut în bursă un templu de idei.

Ce se va întîmplà acum, e puţin interesant. Intră cinci la puşcărie sau scapă, eclipsează fraudele căilor ferate pe cele dela paşapoarte ? Nu are importanţă. Aici trebuie să se năruie o doctrină ; un sistem de gîndire trebuie să cadă.

Peste atmosfera bolnavă e vremea să se deschidă un orizont nou, o orientare schimbată. Mulţimea intronată în drepturile ei, numai ea va ucide samsarii.

Basarabia.

Conversaţiile actuale ale delegaţilor romîni cu trimişii sovietelor la Viena, după ştirile de pînă acum, nu par a duce la un bun rezultat. Guvernul din Moscova a mobilizat totul ca să dovedească lumii că ţine morţiş la pămîntul dintre Nistru şi Prut. Atît diplomaţia cît şi propaganda bolşevică sunt în plină activitate ca să conteste dreptul nostru. S'ar păreà că ne găsim în faţa unei resurecţiuni de caracter naţional intransigent în tabăra răposatului Lenin, sau că regimul sovietic are nevoie de un triumf ieften pentru potolirea marilor învălmăşeli lăuntrice.

In orice caz, în faţa acestor atitudini bătăioase ale vecinilor noştri, se impune întrebarea logică: de ce, oare, guvernul romîn care aveà datoria de a fi perfect informat asupra intenţiilor dela Moscova, s'a crezut dator să mai pornească aceste tratative pe urma cărora nu se aşteaptă la nici o soluţie favorabilă? Erà absolut necesar ca în împrejurările actuale să se deà ocazia guvernului sovietic de a pronunţà o nouă hotărîre în chestiunea Basarabiei, cu toate consecinţele diverse ale unui asemenea act inoportun? Nu erà preferabilă situaţia de ieri cu răceala reciprocă, lipsită de o specială tensiune, acestei înăspriri violente din care străinătatea desprinde sugestiuni dăunătoare şi cetăţenii de peste Prut se aleg cu o

prea legitimă amărăciune? Iată întrebări care se vor limpezi în curînd şi vor rosti o sentinţă hotărîtoare asupra inspiraţiei diplomatice a actualului guvern.

Ori-care ar fi însă lămurirea conferinţei dela Viena, rezultatul ei, chiar mulţumitor pentru noi, e mai puţin important decît conştiinţa de drept a poporului nostru în această problemă de viaţă. Basarabia, ca şi Ardealul sau Bucovina, nu e un pămînt de cucerire hărăzit nouă prin verdictul unui tribunal internaţional sau prin recunoaşterea celui învins, ci repararea unei ruşinoase nedreptăţi istorice în temeiul unui principiu imutabil al orînduirii de stat. Vechea moşie a lui Ştefan-cel-Mare cu moldovenii ei, reintegrată la patria-mumă, nu constituie decît acelaş patrimoniu naţional ca orice petec de pămînt romînesc dintre hotarele actuale. Ideia aceasta a unităţii organice, care e la baza statului nostru după războiu, poporul romînesc o respiră prin toţi porii lui şi nici o putere din lume nu i-o mai poate smulge. Sovietele, dacă s'ar călăuzi de o judecata normală, ar puteà înţelege uşor acest adevăr, care le-ar scutì de o nouă aventură infructuoasa şi în acelaş timp ar contribuì şi la reluarea raporturilor de bună vecinătate între cele două popoare.

E foarte firesc, deci, că demonstraţiile moscovite agită astăzi conştiinţa publică din toate părţile ţării. Puterea de repercusiune a aceluiaş organism propagă reacţiunea faţă de o lovitură din orice colţ ar veni ea. Şi mai explicabil ne pare sbuciumul recent al populaţiei basarabene, care în deslănţuiri pătimaşe îşi manifestă înfrăţirea ei cu noi. Dincolo de oroarea de bolşevism care stăpîneşte sufletele, un viu şi puternic impuls naţional se afirmă dincolo de Prut. Cei 6 ani dela unire încoace au rectificat în mod absolut conştiinţa moldovenilor. Ori-cîte au fost neajunsurile guvernării romîneşti, într'o provincie bîntuita de toate stigmatele absolutismului ţarist, oricît de copleşite de străinism au fost prin apăsarea unui veac resursele de viaţă ale desrobiţilor, o operă necontestată de reintegrare în evoluţia neamului s'a produs aici. Dacă ţinem

seama de greutăţile cu care am luptat şi de rezultatul ajuns, putem spune cu certitudine că dintre toate provinciile alipite Basarabia a realizat cel mai apreciabil progres pe calea naţionalizării. Un examen cît de sumar justifică cu prisosinţă acest adevăr. De aceea pornirea ostilă a stăpînilor de odinioară trezeşte protestare la fraţii noştri şi alipirea lor se afirmă cu mişcătoare dovezi de solidaritate.

Dragostea moldovenilor însă trebuie să fie şi o îndrumare serioasă pentru toate cercurile conducătoare ale vieţii noastre de stat.

De sigur, nu acesta e momentul cînd s'ar puteà plasà anumite tendinţe de criticism justificat, cu toată liniştea se poate spune totuş că actualul conflict cu sovietele e chemat să supuie unei radicale revizuiri aparatul nostru de guvernare şi administrare de peste Prut, cu gîndul de a împlini anumite lacune şi a introduce în mod definitiv prestigiul ţării în toate cugetele. Indeplinind grabnic acest necesar corectiv poporul nostru din Basarabia, palpitînd într'o simţire cu marele tot, împărtăşindu-se de aceleaşi beneficii şi de aceleaşi lipsuri ca şi restul va resimţi toate probele unei fraternităţi de fiecare clipă.

Cît despre duşmani, de ori unde ar veni şi spre orice colţ şi-ar aţinti privirea, ei pot fi convinşi că toate părţile alcătuitoare ale ţarii noastre sunt închegate în acelaş trup şi destinul lor se confundă

Noi putem fi astăzi săraci sau bogaţi, potoliţi sau dornici de o soartă mai bună, dar suntem una şi nu ne mai desparte nimenea.

Cei cari pleacă, — cei cari vin...

(Fragmente)

I.

Deunăzi la Cluj într'un amurg de toamnă tîrzie.

Mă oprisem la un colţ de stradă, în faţa unei case vechi, cu frontispiciul monumental, cu boltituri largi şi cu fereşti gotice, una din acele clădiri de armonie liniştită pe care le-au lăsat moştenire Ardealului meşterii din veacul al şaptesprezecelea şi a căror înfăţişare venerabilă contrastează aşă de ciudat cu arhitectura modernă ungurească complet lipsită de scrupule artistice. Căutam tocmai să disting emblema familiară încrustată în piatră, la o firidă din dreptul porţii, cînd uşa de stejar s'a deschis brusc şi o umbră de femee s'a strecurat pe uliţă, trecînd pe dinaintea mea cu pas grăbit, urmarită par'că de conştiinţa unei fapte rele...

Contemplaţiile istorice mi-au fost în acest chip întrerupte şi involuntar mi-am îndreptat ochii spre fiinţa ce se desprinsese din acest cadru de linişte patriarhală, care în lumina temperată a suburbiului aduce mult cu tristeţea unui sarcofag. Să fie oare epilogul unei idile? — mi-am zis — şi în suflet eram gata să ating coarda indulgenţei celei mai largi, cînd felinarul de-alături mi-a risipit grabnic iluzia clipei. Eră o

bintă băbuşcă uscată, care se prelingeà pe lîngă ziduri în blana ei sărăcăcioasă. Işi depănà picioarele în pripă, din cînd în cînd se uità împrejur cu o tresărire nervoasă şi strîngeà subţioară o cutie pe care căutà s'o ascundă...

Firea, ori poate mai mult vremea, a furişat, se vede, în fiecare din noi tăinuite impulsuri de detectivi, căci fără să vreau m-am potrivit pasul pe urma ei. Aveam impresia că din vechea casă boierească s'a dosit ceva în bisacteaua bătrînei, care năzuià înainte dealungul ulicioarelor în umbrele înserării. La o răspîntie s'a oprit, şi am văzut-o dispărînd discret după pragul unei prăvălii.

Am trecut în faţa vitrinei să urmăresc mai deaproape desnodămîntul dramei. Erà un anticar. Prin geam se vedeà binişor înăuntru. Jur împrejur mobile vechi, candelambre, bronzuri, carabine, covoare şi pe etajere cunoscuta orgie de porţelanuri şi cristale de Karlsbad. Stăpînul buticii, un ovrei moşneag, adus de spate, cu lumini fosforescente de licurici în ochii vii, s'a ridicat respectuos din jeţul lui cînd a intrat clienta şi închinîndu-se i-a sărutat mîna. In reflexul lămpii electrice am putut s'o văd bine în faţă. Erà o apariţie distinsă cu linii fine, cu buzele strînse ca de-o protestare amară, cu nasul acvilin şi cu privirea stinsă. Din gesturile tranşate care-i însoţeau cuvîntul sacadat, din broşa de diamante dela gît, din tremurul aristocratic al capului şi din reverenţa ovreiului am înţeles de grabă că nu-i o figură comună şi-am urmărit cu un interes accentuat scena dela anticar. Discuţia dealtfel a fost scurtă, matroana cu o mişcare silnică a depus cutia pe o măsuţă în colţ, au urmat cîteva momente de cumpănire profesională din partea jupînului şi apoi dînsa a plecat, condusă fiind pînă la ieşire de negustorul plin de atenţii şi umile plecăciuni.

Fireşte, curiozitatea m'a împins şi pe mine în dughiană să descurc iţele acestei poveşti. N'au trebuit multe stăruinţi şi chipul de eremit al moşneagului s'a înseninat cu spontaneitatea caracteristică a rasei, în vreme ce destăinuirile lui, în-

trerupte de reticențe șirete s'au pornit asupra mea ca o cascadă...

Cum, n'o cunoașteți pe baroana X ?...

— Uitați-vă, mi-a lăsat în comision să-i vînd două vase de Sèvres, o diademă de briliante prinse în platină, două pumnale turcești cu lama de Damasc, cîteva tipsii de argint masiv... Sunt foarte frumoase, sunt de preț... sunt admirabile....

Anticarul s'a pierdut în exortația lui interesată pe care n'o mai ascultam, fiindcă numele baroanei mă dusese departe înapoi pe scara vremii în istoria Transilvaniei, în zilele *Aprobatelor* și *Compilatelor*, cînd un străbun omonim al ei eră cancelarul țării într'o perioadă de cumplită oropsire pentru bieții iobagi romîni. Din timpurile recente rețineam scandalul unui descendent cu o artistă dela opera din Budapesta, un duel cu un membru al Casinei magnaților, un joc de cărți la o stațiune balneară...

— Rudă cu baronul X ? — întreb.

— Soția lui, răspunde anticarul. — El a murit înainte vreo șapte ani la Abazzia. A fost o viață strașnică! Vechi tovarăș de chefuri cu kronprinzul Rudolf, cîte ar ști să vă povestească lautarul Pongratz.... De trei ori l-a scăpat de faliment guvernul din Budapesta, i-a răscumpărat moșiile, cari s'au dus mai tîrziu la masa de cărți... Băiatul s'a prăpădit ofticos, mai are o fată, e morfinomană....

Bătrînul evreu s'a oprit o clipă și judecînd pe semne tăcerea mea, plecînd barba în piept, a continuat rar, apăsînd vorba ...

— Da, domnul meu, lumea se schimbă. Aștia se duc, le-a sunat ceasul morții... Eu trăiesc aici între mobilele lor, cele din urmă semne ale unei domnii de o miie de ani. Ei nu știu să muncească, ei au fost întreținuți, ei vin acum la mine... Baroana X vinde din casă ...

O atmosferă tristă se degajă din filozofia moșneagului. Păreà că-mi vorbește gropașul din Hamlet în mînă cu căpă-

ţina lui Yorick. Din toate unghiurile prăvăliei lui aveam impresia că mişesc umbre şi sboară lilieci. Dulapul enorm din fund cu faţada de iconostas, cele două fotolii dela picioarele lui greoaie şi umflate ca doi canonici ventripotenţi, cavalerul cu perucă din tabloul depe părete, toate nimicurile depe poliţe îmi vorbeau de suprasaturaţia, de lenea şi de crimele unei societăţi parazitare, copleşită de boli şi ucisă de propria ei concepţie de viaţă...

Am părăsit interiorul sinistru al ovreiului cu sensaţia că am asistat la un sfîrşit de istorie şi că mucegaiul dinăuntru se cereà el însuşi după o năvală de aier proaspăt de afară... Ajuns din nou pe stradă eram prins de buimăceală ca după o îngropăciune. Rătăcind aşà în neştire, m'am pomenit din nou în faţa casei vechi de unde ieşise băbuşca grăbită cu cutia subţioară. Frontispiciul larg de piatră cioplită erà tot învălit în întunerec, — abia în fund, într'o odăiţă dosnică, tremurà ca o lumină galbenă de luminare..

In noaptea de toamnă tîrzie, cum se ivise stelele pe cer, aveam dinaintea mea un aspect de mauzoleu cu cele din urmă licăriri de candelă deasupra unui sicriu...

M'am trezit din toropeală şi am grăbit pasul...

— Sunt cei cari pleacă...

II.

A doua zi în tren spre casă.

Călătoriile astăzi sunt, cum se ştie, expediţii destul de primejdioase. Mai antipatice însă decît accidentele dela Valea-Largă par compartimentele cu aierul lor de trivialitate, cu pîcla grea de negoaţe şi afaceri, cu conversaţiile lor pline de cifre şi permisuri. Acceleratul încărcat cu un asemenea bagaj sufletesc ţi se pare un monstru care plimbă dealungul ţării o lăcomie indiscretă, o bestială poftă de exploatare şi o rapacitate brutală....

Stăteam ghemuit în colţul meu înconjurat de cetăţeni ai

ţării noastre bogate şi asupra mea cădeau accentele sgomotoase din retorica lor specială cu care comentau capriciile valutei. Ca să scap de aceste inoportune violenţe guturale am făcut apel la cartea din buzunar a fraţilor Goncourt: *Histoire de la Société française pendant la révolution*...

Paginile celebrilor autori m'au convins degrabă că n'am a-face cu o lectură întîmplătoare de voiaj, ci cu constatări veridice ale unor împrejurări de vieaţă, care punîndu-mi în faţă o răspîntie importantă din istoria Franţei, limpezeau binişor resorturile psihologiei din zilele noastre, pe urma marelui cataclism de distrugere şi nouă creaţiune.

Revoluţia franceza, sfarîmînd cadrele feodalităţii a dat drumul forţelor latente pe ruinele vechilor alcătuiri înfrînte. Un val inform de sănătate robustă a năpădit arena, măturînd putrigaiul unei degenerări seculare. A fost, de sigur, un act de justiţie care trebuià să vie, ca o rezultantă normală a unei serii întregi de energii acumulate. Spectacolul privit în intregimea lui cu deosebire privit prin prizma consecinţelor ce a avut uriaşa deslanţuire, nu erà lipsit de grandoare. Sguduirea însă, ca orice schimbare violentă a unei societăţi, prezintă în vechea ordine de drept, sdrobind clişeele ei uzate, pînă a ajunge însă să-şi fixeze şi introneze noile valori, a intervenit o perioadă tulbure de eclipsare a ierarhiei morale un fel de *Umwertung aller Werte*, cum ar zice filosoful german....

Fraţii Goncourt ne introduc în intimitatea acestor zile agitate, desvălesc colţuri de viaţă şi reînvie sceneria întreagă pîna la ultimii figuranţi. Ei arată slăbiciunile clasei stăpînitoare, acea aristocraţie senilă stoarsă de plăcerile unui hedonism amoral, justifică prăbuşirea *celor care pleacă*, dar se opresc în acelaş timp şi inaintea *celor care vin*, analizînd acest cortegiu in varietatea lui multiplă. Caleidoscopul îşi desface astfel imaginele subt ochii noştri şi trebuie să mărturisim dela început că aspectul moral al primilor ani de clocotire din marea revoluţie nu e din cele mai edificătoare. Preceptele tradiţionale ale unei societăţi constituite s'au sacrificat,

venind în locul lor o stare haotică plină de incertitudini, de orbecării şi crime. Parisul s'a transformat de grabă în furnicarul orbit de patimi şi chinuit de probleme, vechile saloane literare au devenit centre de agitaţii politice, jocurile de noroc s'au întins ca o groasnică maladie în nenumăratele tripouri, fenomene de libertinaj s'au ivit tot mai dese în sînul clerului, scandalurile în furniturile de stat erau zilnice, scumpetea fantastică, în vreme ce entusiasmul sansculoţilor hrăniţi cu lozincele bombastice ale idealurilor constituţionale se exploată cu cruzime de către noii potentaţi ai republicei...

Intre altele se degajează un învăţămînt precis din documentele acestor fini observatori, e faptul că rîndurile noilor veniţi în orice prefacere bruscă a unei societăţi sunt tulburi şi că la adăpostul primelor zile de biruinţă a unei doctrine de transformare avangarda care păşeşte pe arenă se înfăţişază într'o armură morală din cele mai defectoase. Firește, ideea se ridică triumfătoare, dar ca să poată izbucni flacăra în toată strălucirea ei purificatoare, trebuie mai întîi să simţim fumul în ochi şi o scormoneală de zgură antipatică...

Aceste constatări fugitive mi se întipăreau în minte din lectura fraţilor Goncourt, cînd o controversă pe chestiunea exportului de ouă a împărţit în două tabere pe companionii mei de compartiment, sbiciuindu-le pasiunea pînă la paroxism îndeletnicirea mea a devenit imposibilă şi am fost nevoit să mă refugiez în vagonul restaurant...

Stînd la mesiţa din colţ, mi-am aşezat cartea dinainte, dar cetania mea a continuat de astă dată nu din foile cărţii, ci din figurile călătorilor care se însărcinaseră ei să verifice în mintea mea adevărurile nemiloasei opere de analiză socială. Iată-i *cei care vin*, iată avangarda aşezării noui de stat, vivandierele biruinţii... In ritmul trenului, în clincetul de oţele se reconstituie povestea fiecărui în parte şi galeria depe malul Senei, escaladînd vremea, se multiplică şi se completează...

In minte simt cum reînvie icoana de demult din vremile de apăsare ale Ardealului, renasc figurile care împopulau atunci arena sărmanului nostru microcosm şi în alergarea vagonului povestea mi se desfăşoară înainte tot mai limpede, tot mai implacabilă. Revăd zilele crîncene ale războiului cu tăcerea lor sumbră, cu paginile de umilinţă politică şi tresar ca de o sguduitură brutală la amintirea forfotirii cumplite de viteji postumi care s'au ivit aici pe urma libertăţii stropite cu sînge generos... Cum au ţîşnit noroae de tot felul din hecatomba morţilor şi cîte slove strîmbe se scriu în această pagină proaspătă a istoriei. .

Domnul din colţ de pildă, mare mandarin politic improvizat, şi-a stropit norocul cu cîteva vagoane de spirt, tovarăşul lui a fost săltat de soartă imediat după unire într'un admirabil automobil Mercedes, proprietatea statului, fireşte pe care l-a deteriorat însă, fiindcă mutîndu-se dela Sibiu la Cluj cu arhivele Consiliului dirigent, marele bărbat a urcat porcul de Crăciun în automobil şi porcul a dat gata somptuosul aranjament al limuzinei . La altă masă este savantul de legea nouă, fost pînă alaltăieri advocat pe undeva pe la Dicio-Sîn-Mihai, astăzi autor de teorii constituţionale, însoţit de domnul care «Naţionalizează», membru cooptat în 24 de consilii de administraţie... Şi tot aşà înainte grădina zoologiei noastre politice prezintă splendide exemplare în vagonul restaurant. Iată ' şi pe preotul devenit neguţător de porumb cum priveşte pe fereastră să-şi vadă vagoanele, iată prefectul Romîniei întregite, fost pînă deunăzi spion ungur şi un incalificabil borfaş, iată exploratorul depe malurile Dîmboviţei venit în Ardeal să ià contactul cu un consorţiu dela Budapesta într'o afacere de păduri.

Ironia resemnată a celor doi autori francezi e perfect justificată Biruinţa ideei scoate în primele zile pe planul întâiu sgura uşoară şi pe seama temperamentelor echilibrate, cum şi pe seama analiştilor, viaţa e un prilej de reale suferinţi la asemeni răspîntii mari ale istoriei...

Slavă Domnului, trenul s'a oprit, e gara mea, mă dau jos, mă scutur ca de un coşmar...

— Cei care vin...

III.

Moş Ilie, admirabil moşneag, vecinul meu se duce cu sania după lemne şi-l văd in capul satului adăpîndu-şi boii...

Intors din drum, revederea ne înveseleşte pe amîndoi...

— Ce mai zici moş Ilie?

— Ninge! — răspunde bătrînul mîngîind cu blîndeţe fruntea boului din dreptul lui şi întinzînd celălalt braţ în larg ca şi cînd ar îmbrăţişà întreg peisajul de iarnă...

Jurîmprejur e zăpadă, tăcere, bun simţ şi eternitate...

Tabla valorilor.

Din copilărie,—e mult de atunci,—îmi reînvie adese figura omului care pentru întîia oară mi-a întipărit în minte profund şi neşters noţiunea ridicolului.

Erà în sat la noi un bătrîn pensionar, fost cîndva în tinereţele lui pe vremea absolutismului austriac înalt funcţionar la dieta din Sibiu. Trăià într'o absolută izolare de toată lumea dimprejur şi stîrneà mult haz la ţărani cu atitudinile lui deplasate de mare senior. Moşneagul erà mizantrop şi mîndru, nu se amesteca de loc în treburile satului. Erà vizibil numai la mari sărbători, cînd se duceà în joben şi redingotă cu decoraţia la biserică, unde se aşezà în strana cea dintîi, nemişcat, ceremonios, sprijinindu-se în bastonul de abanos cu mînerul de fildeş şi privind de după barbetele tunse ca Franz Iosef, cu o morgă solemnă, la toţi creştinii. Cei de faţă schiţau un zîmbet uşor cum îl vedeau aşa înfoiat şi plin de demnitate. Şi mai caraghios erà cînd ieşeà la plimbare în landoul vechi tras de doi cai mari săseşti foarte bătrîni, Probus şi Blandus, pe care îi mîna dînsul într'un fel de buiestru domol, păstrîndu-şi şi cu această ocazie acelaş ritual imperturbabil. De obicei însă stăteà închis în casă, erà singurul om în sat care aveà sonerie, un clopoţel de cioaie sunà ascuţit de cîte ori îl trăgeau copiii, şi el apăreà la fereastră cu ochelarii pe nas, coborît par'că dintr'o gravură de Holbein....

De două ori pe an tata mă duceà la dînsul, fiindcă ne era rudenie și s'ar fi supărat de moarte dacă am fi neglijat protocolul. Unchiașul ne primeà cu mult ifos și după ce îmi strecurà în mînă o dutcă de patru crăițari, angajà cu tata conversații pe chestiuni de interes public. Vorbeà într'un ton sacadat și se rosteà sentențios. Din două în două minute se opreà in discuție, trăgeà din ciubuc, își apăsà barba în piept și aduceà vorba : — «*Cînd eram eu la guvern*»...

Bietul bătrîn par'că-l văd și acum, a fost foarte ridicol toată viața. Vreo treizeci de ani a trăit în satul meu, complect izolat și urmărit în continuu de mușcătoarea ironie populară. Meteahna bățoșeniei lui i se trăgeà, după cît am înțeles mai tîrziu, din faptul că soarta îl aruncase pentru moment în marea lipsă de cărturari romîni a Ardealului de-atunci, într'o funcție care îl amețise deabinele, cu deosebire pe urma decorației dela Viena. Saltul acesta l-a distanțat de semenii lui și după ce și-a părăsit slujba pentru care n'aveà nici o potrivire n'a mai rămas decît cu nota reprezentativă de care nu s'a mai despărțit niciodată. Lumea însă, tranșantă ca de obiceiu, a uitat repede mărimea lui de odinioară și fără să mai facă analize psihologice, l-a cîntarit dupa valoarea reală, răsplătindu-l cu glume.

E mort de mult, Dumnezeu să-l ierte, eu însa trebuie să rîd cu poftă de cîte ori mi-l reamintesc cu gesturile lui de mare potentat:— «*Cînd eram eu la guvern*»...

*
* *

Profilul moșneagului din copilărie îmi apare tot mai des în anii din urmă, de cîte ori mă găsesc în fața celebrităților improvisate de valurile vieții noastre contemporane.

Perioada de după războiu va rămîne în istoria țării și prin caracteristica sguduire care a eclipsat tabla valorilor la no

în aceste zile. Sociologul de mîine va cercetà lucrurile în amănunte şi va stabili cauzele. Va accentuà de sigur o serie de circumstanţe atenuante, va invocà spiritul nivelator al tranşeelor, va vorbi de efectele imediate ale votului universal, va arătà stările de înfăţişare culturală cu totul particulară a nouilor provincii şi altele, găsind, fireşte, explicaţie pentru toate. Fenomenul în sine însă nu va puteà fi contestat şi deocamdată prezentul suferă pe urma lui. In faţa noastră se desfăşoară un dureros proces de perturbare morală a societăţii. Este groaznica năvală a nechemaţilor, declasarea continuă a tuturor slujbelor, diminuţia de prestigiu a tuturor culmilor din viaţa noastră publică.

Dela un capat al ţării la celălalt s'a putut înregistrà această tendinţă de regresare a valorilor. S'ar păreà că pe o vastă suprafaţă energiile noastre se mişcă greu şi că *România Mare*, - cum îi zic foarte mulţi dintr'un impuls de grandilocvenţă inoportună, — este în aspectele ei multiple mult mai mică şi mai primitivă decît regatul de ieri. Nerînduiala a crescut, rolul instituţiilor diverse e mai şters, resorturile mecanismului de stat au slăbit, şi, ce e mai trist, ravagiile incompetenţei sunt într'o permanentă creştere. Niciodată în ultimele decenii n'au cerut cuvînt mai multe jumătăţi de oameni ca acum cînd pînă sus de tot prostia deaproapelui te urmăreşte la tot pasul....

De sigur eclipsa de inteligenţă este generală şi a năpădit toate domeniile, terenul de manifestare clasică însă e politica. Priviţi împrejur şi veţi vedeà aici straşnica eflorescenţă a mandarinilor răsăriţi peste noapte. Cîntăriţi aceste admirabile personalităţi pe care faima le poartă în carul de triumf şi judecaţi-le după dîra de lumină pe care îl lasă în urmă. Ce să mai umblaţi pe la Bucureşti, paşnici cetăţeni din Ardeal, deocamdată uitaţi-vă la voi acasă. Din mijlocul unei vieţi patriarhale un vifor a smuls par'că rădăcinile de ieri şi ne-am pomenit cu toţii din bun senin cu o fantastică exagerare a tuturor proporţiilor. Lumea a ieşit din făgaşul ei de normalitate,

ierarhia valorilor s'a frînt. Politica a scormonit rărunchii societății și ca în orice mare vîltoare bolovanii grei s'au lăsat mai la fund, aruncînd la suprafață vreascurile ușurele. Efectul e în adevăr dezastruos și cu multe nuanțe de ridicol. Spărgînd coaja unei obscurități de o vieață, a dat busna înaintea noastră o falangă de «fruntași» în ale politicei. Toți au rețete pentru durerile patriei, acești adorabili doctori ai Ardealului. Ei strigă la adunări publice jicnind indulgența nemăsurată a bieților țărani, ei dau interviewuri la gazetele din București care le anunță sosirea în Capitală la știrile zilei, ei dau lecții de administrat Suveranului, ei lansează teorii constituționale, ei din trei în trei zile se supără pe țară și ce e piramidal, eminenții bărbați ai prezentului vorbesc ca de un Eldorado de Ungaria, patria'lor de ieri, cînd acești candidați de miniștrii actuali pledau procese de 50 de coroane la judecatoria de ocol din Dicio-Sîn-Mărtin...

Ce volbură tristă își face de cap subt ochii noștri și ce val de anarhie intelectuală mai ales s'a prăvălit asupra noastră. Cu o broșură de 30 de pagini s'a imobilizat cutare la o catedră universitară, în vreme ce alt cutare din rosturile modeste ale unor funcțiuni provinciale a ajuns diriguitor de milioane și mare mogul al tantiemelor și cupoanelor...

Să nu desnădăjduim! Oricît de îndrăsneață în capriciile ei, viața păstrează o tendință de echilibru sigură și implacabilă. Frumoasele zile dela Aranjuez încep să se cam isprăvească. Azi aici, mîine în altă parte, normalitatea își cere triumful ei și oamenii se repun la locul lor Celebritățile urcate pripit în vîrful piramidei capătă de obiceiu amețeli și cad. Pe rînd troznește piedestalul subt măririle deșerte și lumea recîști-

gîndu-şi luciditatea de apreciere işi inmulţeşte întrebările împingînd la suprafaţă o undă de criticism binefăcător.

Tabla valorilor se restabileşte pe îndelete.

Nu e tocmai departe timpul cînd crepusculul idolilor se va accentuà şi multe fiinţe lărmuitoare vor reintrà în întunerecul de ieri ca nişte haine demodate dintr'o garderobă veche. In orice caz, generaţia de mîine va glumi mult pe socoteala învălmăşelilor de astăzi, cînd va surprinde în te miri ce colţ de provincie cîte un întîrziat al acestor zile, fost mare bărbat de stat, care păstrînd încă desinvoltura trecutului va spune rar şi apăsat, stîrnind hazul contemporanilor, ca şi unchiaşul cu decoraţie din copilăria mea:

— «*Cînd eram eu la guvern*»....

Trei seri în gara de Nord...

Trei seri dearîndul am aşteptat în zadar în Bucureşti la gara de Nord un tren să plece în Ardeal...

Fericitul eveniment nu s'a produs, deşi din ceas în ceas un nou cuvînt de încurajare din partea şefului porneà să înviorеze pe bieţii călători, spunîndu-li-se că maşina e subt presiune şi peste un sfert de oră va trage la rampă. Abià a patra zi dimineaţa, după o noapte oribila petrecută la halta Griviţa, unde am peregrinat mai mulţi ca să moţăim pe un maldăr de acte grămădite într'un biurou dela «mişcare», ne-am urcat în vagonul îngheţat, sgriburind de frig şi blagoslovind după cuviinţă căile noastre ferate, ne-am urnit la drum...

Aspectul gării de Nord din cele trei seri mi-a rămas în minte de atunci cu multele constatări şi sugestii amare lăsate în urmă. Depe vremea războiului la Iaşi, cînd ne mureau soldaţii goi de tifos exantematic, n'am mai văzut asemenea ruşinoasă părăginire. Subt acoperişul gării primitive, pe un coridor cu ferestrele sparte, într'o hală care gemeà de o scandaloasă murdărie orientală, cîteva mii de oameni înghesuiţi, fugind de gerul de treizeci de grade, aşteptau zadarnic să le plece trenul. Ca in gările ruseşti depe vremea revoluţiei, totul erà inert şi desorganizat împrejur. Lumea amestecată, gonită de

pierzarea de afară, stătea și ea prostită de atîta pasivitate. Era o ingrămădeală de trist p toresc: ofițeri, hamali, profesori universitari, ovrei din Ucraina, deputați, birjari, ministrul Statelor-Unite, etc... Toți păreau sfârșiți și priveau în gol ca după o înfrîngere mare, singura notă veselă o dădeau sinistrei adunări vreo treizeci de soldați plecați în concediu, care din pricina frigului se porniseră pe o sîrbă. Din cînd în cînd mai sosea cîte o veste mincinoasă că pleacă trenul *treizeci și unu* sau că trenul *cincizeci și patru* se apropie... Peste un sfert de ceas era însă decepție generală, fi ndcă se desmințea știrea și o nouă delegație de notabili se grăbea spre biroul domnului șef pentru a i cere lămuriri Am fost și eu în aceste odăițe scunde dintr'o aripă a garii, unde am găs't masate vreo șaptezeci de ființe de ambe sexe somnoroase și obosite. Personalul de serviciu, începînd dela un cetățean cu mutra de conductor și pînă la un domn director, era foarte blazat și afișa o plictiseală liniștită. După cî eva considerații generale asupra gerului și asupra păcurei, mi se pare toți acești funcționari se cufundau în tăcere și fără nici o explicație reintrau într'un fel de marasm contempla iv. Cu alte cuvinte tot ce am văzut împ ejurul meu era o mașină hodorog tă cu șuruburile ruginite, o mașină care nu umblă...

A patra zi dimineața când s'a pornit în sfîrșit «expresul» spre Cluj și m'am ghemuit în colțul meu de vagon neîncălzit, prin prisma învățămintelor recente, mi-a apărut o serie întreagă de adevăruri generale care de obiceiu se ascund după fațada pompoasă, dar ies la iveală cînd nici nu te gîndești. Realitatea e că suntem cu tot aparatul nostru de stat într'o situație de grozavă descompunere, aidoma ca zăpăceala dela gara de Nord. Pe cît de admirabil material e mulțimea noastră, pe cît de solid e temeiul sufletesc al maselor care alcătuesc noua țară, pe atît de penibilă e incuria elementelor conducătoare. Fără îndrumarea aspră a unei mîini tari, lăsată la discreția unor conștiințe elastice, administrarea de diferit ordin a tuturor ramificărilor noastre de viață pare a da fa-

liment pe toată linia. La cinci ani după războiu, cînd statele vecine şi-au refăcut stările lor de odinioară, noi ne nămolim tot mai adînc în barbarie. O instituţie nu cunosc care să se fi pus în picioare şi să ne deà binefăcătoarea sensaţie a normalităţii. Las la o parte căile ferate cu tot convoiul lor de nenorociri, cu înfăţişarea asiatică a mijloacelor noastre de locomoţiune şi cu destrămarea absolută care intervine din timp în timp. Mă gîndesc d. e. la armată, care e supremul razim de existenţă pe seama ţării şi care după un glorios războiu, într'o vreme cînd suntem înconjuraţi de duşmani, se găseşte într'o stare de plîns. In orice garnizoană de provincie soldaţii ni se plimbă flamînzi şi zdrenţoşi, soldele ofiţerilor intîrzie şi armamentul nostru e ridicol. Dacă la armată e acest hal deplorabil, cît de avansat trebuie să fie răul în celelalte părţi unde politicianismul frivol a dat năvală cu toate ororile lui. Dacă în Vechiul Regat, unde puteà fi vorba de o continuitate de muncă, organismul de stat scîrţie de lene şi incapacitate, ce să mai vorbim de provinciile alipite, unde totul e improvizaţie închegată pe repezeală cu elemente găsite în pripă? Despre fiecare ram s'ar puteà scrie volume întregi ca să se arate stagnarea absolută din lipsa unei munci oneste şi a unui spirit diriguitor. Pretutindeni suntem într'un regres de cel puţin o jumătate de veac.

Alături de trenurile sălbăticite, ni s'a sălbăticit şi justiţia şi administraţia şi instrucţia. E o sălbăticire de ansamblu din care se elaborează un suflet desarmat gata pentru transacţii şi plin de resemnare...

Deunăzi cînd treceam cu trenul spre Cluj şi un tovarăş de drum îmi arătà la lumina acestor adevăruri că tot ce se cheamă administraţie în Ardeal e în stare de decompoziţie, aducîndu-mi ca exemplu că toţi primpretorii din judeţul Cojocna au fost transferaţi zilele acestea din posturile lor şi că la Oradea-Mare a fost numit al *treisprezecelea* prefect subt regimul romînesc; privind spre fereastra vagonului, la Apahida, pe o lungime de mai mulţi chilometri, am văzut din nou un enorm cimitir

de cale ferată. Locomotive şi vagoane cu miile, de diversă proveniență, material aruncat pradă stricăciunii, forțe irosite, propaganda ruşinii şi neputinţii noastre defilează în faţa trecătorului. Aceste imense grămezi de fier ruginit asvîrlite în drumul mare cu o criminală inconştienţă sunt în adevăr cel mai nimerit simbol al conducerii şi îndrumării unei ţări. Pe dinaintea lor trec toţi potentaţii zilei cu fastul lor găunos şi deşert, în vreme ce milioanele putrezesc, demoralizarea creşte şi străinătatea n'are nimic de încrestat în acest colţ de pămînt decît inacţiune şi făgăduinţe goale...

Imi vine în minte o mică povestire depe vremea războiului, care i ustrează perfect situaţia şi astăzi ca şi atunci. Mi-a fost relatată de către un gazetar american

După distrugerea unei divizii bavareze care voià să forţeze trecerea pe la pasul Lainici, mai mulţi corespondenţi străini de războiu au plecat pe valea Jiului să vadă locul strălucitei noastre izbânzi. Călătoria a fost instructivă, iindcă pe urma zdrobirii nemţilor cîmpul de luptă erà de un pitoresc desăvîrşit. Gazetarii şi-au luat cu ei puşti şi căşti germane cîte au vrut şi au fost primiţi la comandamentul nostru cu multă eleganţă. O masă copioasă li s'a servit cu glume şi voie bună. La friptura de căprioară generalul a rostit un toast într'o ireproşabilă franţuzească, spunindu-le oaspeţilor că frontul e atît de bine păzit încît o căprioară care a fost imprudentă şi a crezut că poate să-l treacă, a căzut victimă. Agapa cu şampanie şi fine lichioruri lungindu-se pînă în amurg, în apusul de soare splendid care cădeà pe colina din faţă, convivii străini au văzut o sentinelă răzimată de puşcă, o adevărată figură de latin dela Dunăre... Americanul mai intreprinzător s'a urcat pînă la soldat să-l vază deaproape, a ajuns

în fața lui, mare i-a fost însă mirarea cînd i-a zărit gîtul gol subt tunica deschiată și cînd pipăindu-l a băgat de seamă că eroul nu avea cămașă.

Firește, peste o lună de zile frontul depe Jiu ne a fost străpuns și americanul n'a fost surprins de loc...

Fast, cuvîntări grandilocvente, șampanie și — soldat în pielea goală...

Nu vi se pare că suntem tot acolo unde am fost acum opt ani și că analogia ascunde după ea întunecate primejdii?

Dreptatea de vînzare.

Dela războiu încoace psihologia societății noastre apare supusă unei radicale transformări. Trăind subt imperiul exigențelor reduse, simțul critic ni s'a tocit, sufletele s'au blazat și viziunea limpede a început să dispară depe orizont. Subt perpetua tîrguială cu împrejurările am ajuns la intervertirea valorilor, făcînd să se confunde limitele binelui și răului în conștiința publică.

In această stare de pasivitate morbidă ne-am obișnuit să primim orice lovitură și să tolerăm orice nedreptate. S'ar părea că vechiul fatalism popular romînesc se îmbină astăzi cu particulara depresiune a războiului, ca să creieze o stare de spirit în care inițiativele se destramă și puterea de reacțiune slăbește din ce în ce. Inregistrăm astfel la tot pasul fenomene de marasm și indiferență. Zilnic se produc întîmplări care odinioară ne alungau sîngele în obraz și care astăzi sunt tranșate cu un zîmbet de scepticism rece. O fi oboseală sau descurajare, nu știu, dar văd din toate părțile cum resorturile noastre de viață par cuprinse de o paralizie progresivă. Mașina statului scîrțîie subt privirile tuturora, fără să mai trezească nici protestări violente, nici critici acerbe. Ne prăvălim par'că spre neființă cu ochii închiși și cu fruntea senină. Dărăpănarea dimprejur nu mai smulge nici măcar accente de

mirare, fiindcă suntem în postura omului care a pățit de toate și nu-l mai surprinde nimic. Ne-am învățat ca trenurile să nu umble, slujbașii să nu-și poarte slujba și tradiționala concepție de ordine a vieții să fie călcată în picioare de cel dintîi venit în calea noastră. Desigur, noțiunile morale s'au măcinat în acest strașnic proces de pulverizare a energiilor. Pe o scară vastă între delict și crimă o bogată eflorescență s'a produs în acest timp, fără ca să mai angajeze interesul palpitant al de aproapelui. Mulțimea de răufăcători ivită pe arenă stîrnește mai multă indulgență decît desgust. Milionarul de peste noapte, traficantul politic sau funcționarul îmbogățit, au devenit tipuri sociale curente care se întîlnesc la toate răspîntiile și cărora nimeni nu le mai refuză mîna. Am evoluat repede de tot dela starea patriarhală de ieri, cinci ani au preschimbat atmosfera de austeritate rustică într'un bîlciu pestriț, unde puține lucruri se mai găsesc care n'ar fi de vînzare....

În această specială configurație ce poate face observatorul obiectiv al putrigaiului care se pune în evidență ? Ce puteam face noi, o seamă de oameni ai condeiului, obișnuiți cu rolul dureros și ingrat de-a trece prin sufletul nostru toate marile dureri ale mulțimii ? Deaproape doi ani în coloanele acestei reviste am lăsat să defileze multele neajunsuri și am spus un cuvînt respicat în fața fiecărui păcat, căutînd însă să salvăm pentru orice moment un echilibru de judecată și mai ales să nu propagăm descurajarea în vederea consolidării noastre de stat. Această considerație din urmă cu deosebire ne-a făcut în multe rînduri să ne înghițim revolta și cu pumnii strînși să apărem în fața publicului liniștiți și ponderatori.

Mărturisesc că în aceste clipe, oricît de încercuit de indiferența generală și oricît de dornic de a răspîndi încredere în jur de mine, mă simt biruit subt povara celui mai trist certificat de cădere morală care s'a abătut ca un înfricoșat flagel pe biata țară romînească. E vorba de constatările apărute deunăzi în *Curierul Judiciar*, subt iscălitura unui magistrat de frunte, pe care presa cotidiană le-a încrestat în pripă și le-a

pus la o parte. Nu mi-a fost dat însă să reţin de undeva astfel de pagini şi nu cred să mai fie un stat pe continent care să prezinte un asemenea tablou de penibilă desagregare sufletească. Domnul *Pascu A. Dinescu*, preşedintele tribunalului de Teleorman, în articolul său «*Remuneraţiile magistraţilor şi prestigiul justiţiei*», publicat în pomenita revistă de specialitate cu dorinţa de a stabili purul adevăr dincolo de asperităţile politicei de partid, ne dă cea mai întunecată pagină de moravuri din cîte s'au scris vreodată în Romînia modernă. Vorbind de rostul magistraţilor în timpul din urmă d-sa recunoaşte că «*în ultimele alegeri generale s'au petrecut neregulli şi că magistraţii, cărora şi de astădată li s'a încredinţat onoarea de a prezidà biurourile electorale,* **cu bună ştiinţă, au consimţit şi chiar au ajutat** *ca neregulile să se săvîrşească*». O sentinţă de moarte morală în dublu sens se desprinde din grozavele rînduri ale curagiosului magistrat. E compromisă legitimitatea Parlamentului construit prin fraudă, dar e pronunţată şi decapitarea magistraturii. Domnul preşedinte de tribunal prevede acest adevăr şi ca un consumat judecător arată şi motivele ruşinoasei căderi. D-sa invoacă halul de mizerie materială care a degradat nenorocita tagmă, odinioară neatinsă în probitatea ei, şi ca o mărturie supremă ne desvăleşte spovedania deznădăjduită a unui «vechiu magistrat», aruncat de vremea de azi în vălmăşagul actualei descompuneri: — «*Trebuie să-ţi intre în cap, dragul meu, că dacă noi judecătorii mai continuăm să rămînem în magistratură, o facem asta numai pentrucă ne* **speculăm** *şi noi rolul de judecători, ca să putem trăi*». Grozave şi ne mai pomenite destăinuiri, care ni se înfig ca un fier roşu în suflet şi ne sguduie în toate fibrele conştiinţei! Autorul articolului, trăgînd el însuşi concluzia constatărilor sale, rezumă în următoarele verdictul irevocabil: «*Mai este oare nevoie de vreo demonstraţie care să învedereze că* **dreptatea este de vînzare** *şi că prin urmare* **cel care va dà mai mult,** *acel va fi socotit c'o are?*».

Va să zică : «*dreptatea este de vînzare*»...

Iată dictonul situației pus în circulație în revista de specialitate a judecătorilor din țară. Știu multe pagini de istorie în care la anumite momente de stricăciune în alte părți s'a prins lozinca situației, codificarea dela Teleorman însă e o unică în felul ei și e de o adevărată monumentalitate tragică. Știam și noi pînă astăzi că se șoptește de o interpretare elastică a îndatoririlor profesionale la o seamă din magistrații prezentului, auzeam că funcționează în unele părți ale țării tribunale de arbitraj constituite din cetățeni și ni se spunea nu demult, că în regiunile de nord ale Ardealului *rabinii* îndeplinesc și pe seama țăranilor noștri rolul de judecători... Toate aceste circulau fără să agite lumea în mod deosebit și fără să aibă darul de a înlătura pe un moment măcar obișnuita somnolență morală. Astazi vine însă magistratul însuși la gazeta lui și face diagnoza cu cunoscutul calm al meseriei: fiți încredințați d-lor: *dreptatea e de vînzare...*

E în adevăr un moment care trebuie reținut, un moment de o fioroasă măreție. Dacă nici aceste cuvinte nu vor puteà ca niște piroane bătute în carne să ne puie în picioare scormonind toate resturile noastre de demnitate și de omenie, atunci înseamnă că suntem în mod iremediabil pierduți și misiunea istorică cu care a fost însărcinată g nerația de azi a eșuat complect... Fiindcă declarațiile președintelui de tribunal echivalează cu denunțul unui preot din ușa altarului: —Luați aminte, toți cîți vreți să vă împărtășiți din potirul meu, că pîinea și vinul dintr'însul sunt otrăvite!...

Aud că d-l G Mârzescu a rămas indispus de desvelirile neîndurate din revista judiciară și că printr'o circulară ar fi interzis orice manifestare publică de acest sens din partea magistraților. Rău faceți, d-le ministru de justiție! Nu cu vălul tăcerilor poruncite se poate tămădui cangrena depe trupul nostru... Acordați, vă rog, dela înălțimea fotoliului ministerial toată răsplata acestui sincer cuvîntător și dacă se poate cîștigați-i o decorație. In mijlocul unei societăți pornite

spre povîrniş a apărut omul cel mai chemat, omul care ne-a fixat formula-sinteză a situaţiei, cel mai lapidar analist al zilelor noastre.

Nu mai este leac pentru noi, dacă, iubiţi cititori, suportăm fără consecinţe şi ultima ruşine rostită cu un laconism înfiorător:

— Dreptatea este de vînzare...

După renunțarea principelui Carol.

Fatalitatea a fîlfîit din aripile ei deasupra țării...

Suntem puși în fața unei întîmplări dincolo de limitele rațiunii, ale cărei peripeții par'c'ar fi îndrumate de forțe oarbe ca în tragediile antice. Fiecare silabă din sguduitoarea poveste se smulge dintr'un întunerec adînc și se cufundă în mister, fără justificare și fără putință de control. Un tînăr fiu de rege, în culmea strălucirii, după o izbîndă pe care numai odată o strigă istoria unui neam, moștenitor în scaunul domniei, se deslipește pripit de părinți, de soție, de copil și de țară, pleacă rătăcitor în lume și trimite de departe scrisoare sgîrcită în cuvinte, unde spune că s'a lepădat de toate pe veci... Tabloul e sombru și fără răspuns, ca prăvălirea unei ape mari. Cine-ar puteà veni aici cu stavila judecății cumpănitoare, cine-ar puteà dumicà în argumente logice o pagină din Sofocle ? Lampa rațiunii se stinge în viforul pustiitor, în care patimile cu răsuflarea lor de otravă pîrjolesc totul împrejur. Cronicarii tîrzii, chinuiți cititori de suflete, cînd acest rîu de lavă va fi încremenit și el în liniștea eternă, se vor apropià de alvia lui și uitînd că descifrează propriul lor cîntec, vor crede că au înțeles uraganul...

Pe noi, astăzi în zilele grele ce ne-au fost date, o mărturisim, nu ne ispitește pătrunderea cît mai migăloasă în această atmosferă de baladă. Nici tainele ei, nici svonurile de

culise, nici flecăriile de gazetă nu ne interesează pentru moment. E prea serioasă încercarea prin care trecem ca să ne putem îngădui luxul de-a urmări viitorile unei psihologii individuale şi prea însemnată cotitura la care ne găsim ca să nu rostim adevărul întreg.

Fapta principelui Carol este incontestabil o mare lovitură dată ţării. Aici este miezul problemei pe care mintea nici unui bun romîn nu-l va puteà părăsi. Răspunderea mare a fostului moştenitor de tron în faţa istoriei noastre e că nu s'a putut ţine neclintit la acea înălţime a celor aleşi, fără de care nu se poate îndeplini rolul căruia îl predestinase soarta. Intre suprema dator'e impusă de legile consacrate, implacabile uneori, ale Coroanei şi între slăbiciunile omeneşti, l-au biruit ce'e din urmă. In vîrful piramidei unde se găseà a primit o adiere de jos care l'a tras în neant. In această disonanţă morală se rezumă tragedia lui şi a noastră. Ţara se resimte pe urma prăbuşirii catastrofale. De treizeci de ani, din toate colţurile romînismului l-au urmărit pe clironomul de ieri radiaţ'uni de simpatie nestrămutată. Ca mic copil cu bucle blonde, cînd pe undele Peleşului îşi mînà corăbioarele de hîrtie, l-a cîntat poetul, făcînd să' palpite în versurile lui aşteptarea înfrigurată a desrobirilor viitoare. Subt ochii care privesc astăzi depe balconul unui banal hotel din Italia s'a desfăşurat cu ţîşniri largi de flacări şi de sînge epopeia noastră. Dela Cetatea-Albă pînă la Budapesta, în revărsarea energiilor descătuşate, pretutindeni s'a crezut în el. Ţara în nevoia ei, de a-şi aveà totdeauna un punct de razim, l-a scris în inima ei, acordîndu-i deopotrivă respectul fruntaşilor ca şi devotamentul cald al maselor populare.

Acum acest sprijin s'a frînt. L-a frînt cu mîna lui pribeagul actual, pricinuindu-i unui popor, pe lîngă durerea crudă de a se fi înşelat în speranţele de trei decenii, şi-o reală îngrijorare pentru ziua de mîine. Este o răsplată amară şi nedreaptă. Milioanele, de obicei nu iartă astfel de bolovani asvîrliţi în cumpăna sufletului lor, dar n'o iartă nici conştiinţa

aceluia care scuturîndu-se cu vremea de sgura pasiunilor trecătoare, va întîlni odată în cale umbre şi mustrări. De ce-am lumină, cu toate aceste, mai ales astăzi, tristul capitol de amărăciune reciprocă? Oricît de legitimă ar fi tresărirea unei ţări faţă cu cel dintîi slujitor al ei în ceasul cînd a fost părăsită, pentru a exprimà doliul unui popor tăcerea e un mijloc mai demn decît orice cuvînt de osîndă...

A lăsà însă pe seama posterităţii nepărtinitoare sarcina de-a pronunţà o sentinţă în fatalul proces, nu înseamnă deloc a scuzà sau a îndreptăţi chiar actul nesocotit, care ne-a aruncat într'o fierbere îndelungă. Din nenorocire, la noi, ca în toate societăţile lipsite de-o disciplină de gîndire, agitate în parte şi de tendinţe inavuabile, orice prilej poate fi exploatat pentru a i se dà o turnură de chiot şi scandal. Nici de astădată firește, în pragul unei drame de interes naţional nu lipsesc interpreţii nedoriţi. Se găsesc chiar mai multe categorii din aceştia. Unii sunt cunoscuţi provocatori de meserie. Pentru ei o largă indulgenţă trebuie aplicată la cazul prinţului. Subt cuvînt că explică şi deschid portiţe de înţelegere, stipendiaţii Moscovei, oploşiţi în redacţiile dela Bucureşti, lansează prin gazete insinuări şi strecoară pretinse detalii, coborînd chestiunea la nivelul unui odios roman sentimental. Scopul e evident, ştirbirea prestigiului dinastiei prin punerea în discuţie şi prin falsificarea lucrurilor. Paralel cu agenţii de peste hotare merg din inconştienţă nenumăraţi panegirişti de ocazie care se bocesc în gura mare şi suflînd în jarul propriei lor bucătării erotice, sugrumă adevărata semnificare a celor întîmplate într'o meschină literatură de ocazie. Şi unii şi alţii, aceşti comentatori milostivi nu mai isprăvesc cu proza lor. Încă patru săptămîni de asemenea îndeletniciri rotative şi cele mai îndepărtate cătune din ţară vor fi îndemnate în mod meşteşugit să ià în desbatere inoportunul subiect. În treacăt fie zis, n'ar fi mai preferabilă o cenzură, care să ne asigure binefăcătorul mutism în materie, decît coloanele desmăţate care ne aşteaptă încă?

Mult mai vinovaţi sunt speculatorii politici ai nenorocirii noastre. După un vechiu tipar în care şi-au stropşit toate micile întreceri de pîn'acum, bunii patrioţi schimbă în bani mărunţi şi renunţarea principelui Carol. Puşi în cunoştinţă directă de Suveranul însuşi, care le-a arătat realitatea problemei, dîndu-şi consimţimîntul pentru rezolvirea ei la Consiliul de Coroană, ei nu încetează de-a o menţine la suprafaţă în opinia publică. Dovadă frămîntarea incoherentă a d-lui Iorga, veninosul profet călător, sau galimatiasul d-lui Alexandru Vaida, care după toate explicaţiile declară necontenit că nu pricepe nimic. Amîndoi distinşi bărbaţi de stat, însă par a fi de acord, că printr'o schimbare de guvern în favoarea lor sunt gata să se potolească în orice clipă şi să acopere de uitare nefericitul incident. Poate acest aspect degradator al tîrgului politic e unul din momentele cele mai întristătoare din cîte a scos la iveală sguduirea neaşteptată, fiindcă din el se poate vedeà pe ce temeiuri şubrede se razimă curioasa mentalitate a unor vechi aspiranţi de conducători ai ţării.

Pentru toată lumea desfăcută de mici preocupări, pentru cetăţenii în a căror tragere de inimă se reoglindesc destinele neamului, lucrul e pe cît de grav pe atît de limpede. El a fost lămurit printr'un gest de nea emănată mareţie de către Regele Nostru, care ridicîndu-se şi de astădată peste chemările de om şi de tată la piedestalul de Domnitor, a ştiut dă poporului său o nouă pilda din catechismul moral şi politic care-l călăuzeşte. El, Regele, a vorbit, comprimînd în verdictul său tot rostul superior al misiunii pe care o îndeplineşte aici din mila lui Dumnezeu şi din voinţa scăldată în sînge a neamului. Este o atît de înaltă revelaţie sufletească în felul *cum* a vorbit, încît pe lîngă compensaţia ce ne-a dat, plătind cu inima Lui, neînfrîntul întemeietor de ţară aduce tocmai în zile de grea cumpănă cea mai hotărîtoare întărire principiului monarhic în toate fibrele creerului românesc. A nu te închinà în faţa acestui cuvînt prin care Coroana Regală reaminteşte o clipă luminoasa suferinţă a spi-

nilor din Coroana Mîntuitorului, ar fi o brutală impietate, a te împotrivi, o nebunie. De aceea, toate cîte au urmat nu sunt decît întruparea normală a acestei hotărîri ce s'a încadrat în forme constituţionale.

Pe drumul arătat de Suverani mergem înainte.

Poporul nostru sănătos şi conştient de puterile lui se desmeticeşte repede ca să-şi creeze un echilibru cu împrejurările. In unda de veşnică premenire din care se adapă conştiinţa colectivă a răsărit un chip nou: doi ochi albaştri de copil, curaţi ca două picături de rouă. Sunt ochii lui Mihai, Moştenitorul tronului. In adîncimea lor luminează taine nepătrunse încă, dar pacea senină pe care o răspîndesc e simbolul cel mai nemerit al viitorului nostru.

Să-l primim acest simbol, să-l predicăm tuturor şi să pedepsim pe cei care nu vor să-l înţeleagă. La adăpostul lui, cu acea reînviere de energie pe care o lovitură o trezeşte într'un organism tare, să ne pipăim mai deaproape rosturile vieţii. Să activăm deşteptarea şi s'o silim să rodească. Suntem destul de bogaţi, ca desgropîndu-ne comorile să putem înjghebà aici un trai suportabil cu mulţumiri pe seama celor vii şi chiar cu iertare pentru morţi....

Precursori din Ardeal

Gheorghe Coşbuc.

Discurs de recepţie rostit de d. Octavian Goga în şedinţa «Academiei române», la 30 Mai 1920.

Zilele pe cari le trăim astăzi sunt pline de emoţii. Subt ochii noştri, de cîţiva ani, se ţese istoria neamului, svîcnind palpitările ei de fiecare clipă cu o putere necunoscută încă. Sunt generaţii privilegiate în vieaţa tuturor popoarelor, cărora le este dat să primească roadele unor îndelungi acumulări de energii şi în a căror fericire fulgerătoare se răsplătesc veacuri întregi de amărăciune. Noi suntem o asemenea generaţie, pe care destinul acestui neam a dăruit-o cu mîinele amîndouă, făcînd-o să vadă împlinirea gîndului urzit în suferinţe de-o miie de ani...

Unitatea naţională de astăzi este încoronarea unei opere de strădainţi necurmate. Ea a venit ca o rezultantă a frămîntărilor de ieri, ca o consecinţă logică a unui proces normal de evoluţiune, un ultim acord într'o sbuciumată simfonie. Trecutul din a cărui elaborare continuă s'a desprins această strălucitoare izbîndă tîrzie e întunecat şi trist. Neamul nostru şi-a răscumpărat în cursul vremii existenţa pe preţul unor jertfe şi încordări mari. După gloria proaspătă de tinereţe

încununată de razele legendei, vitregia sorții l-a fărîmițat subt diverse stăpîniri străine, tot atîtea pietre pe pieptul lui, care i-au oprit respirația liberă veacuri de-arîndul. Granițele, înfipte în încheieturile acestui organism din copilărie, au durut ca niște piroane în carne și au fost mai primejdioase ca orice boală vremelnică, fiindcă au stînjenit în permanență creșterea unui trup viguros. Am trăit perioade tulburi de apăsare, subt loviturile lor ar fi putut ușor să intervie stingerea noastră. Totdeauna însă, cu rezistența îndîrjită a sănătăților robuste, masele romînești de pretutindeni au păstrat, și în cele mai oropsite zile, instinctul sigur al unei înrudiri organice. Unitatea de suflet ni s'a menținut astfel fără știrbire de-alungul vremii. Ca la un lac cu adîncimi mari, viforele au bătut valurile dela suprafață și au pătat adese oglinda lor ; în alvia de jos însă unda a rămas limpede și pură. Trebuià, pe lîngă această frățietate a păturii populare, trebuià și conștiința unității de aspirații, crezul care smulge gîndul din amorțire și-l fortifică, trîmbița fermecată menită să răscolească energiile și să le înșirue în linie de bătaie, trebuià o sinteză a solidarității militante, un foc pururea treaz care arde pe culme vestind tuturora că în văile dimprejur lupta se ține încă. Acest fluid miraculos din care beau forțele creatoare ale tuturor oprimaților a fost și la noi ca și în alte părți : *literatura.*

S'a zis, cu drept cuvînt, că la începutul ori-cărei mișcări de libertate e o poezie,—la începutul tuturor biruințelor mari ale revendicărilor naționale, un mare triumf literar. E un profund adevăr în această axiomă curentă. Literatura a fost totdeauna o energie precursoare, în cîmpul ei s'au adunat mai întîi și au cerut cuvînt puterile latente ale unui popor, indicînd prin proporțiile lor raza de întindere a măririlor viitoare. In acest chip Iliada lui Homer a luminat înaintea Athenei lui Pericle, gloria lui Dante s'a ridicat ca un stîlp de foc înaintea strălucirii lui Lorenzo de Medicis, orizonturile nemărginite ale lui Shakespeare au avansat cuceririle coloniale ale Engliterei și astfel, urmînd o orînduială consacrată, nu

este numai o întîmplare că Romînia unită, Sire, reîntregirea solului naţional subt sceptrul Majestăţii Voastre, nu s'a putut îndeplini decît după ce gîndul romînesc s'a sbătut în avînturi înfrigurate, după ce poezia cu culmile ei eterne a săvîrşit logodna, dîndu-ne de o parte geniul lui Eminescu şi de alta paginile nepieritoare ale lui Gheorghe Coşbuc.

Ardealul nostru în acest sbucium istoric al neamului a trăit printr'un popor de ţărani.

Vrăjmăşia stăpînirilor străine care-şi pusese ca ţintă desfiinţarea noastră ne-a supus unei despoeri metodice, vremuri îndelungate. Clasa conducătoare ne-au absorbit-o elementele dominante, biserica a tînjit în umbră cu persecuţii ruşinoase, şcoala nu ne-a împărtăşit cu binefacerile ei. Nu ne-a rămas decît ţăranul rob al gliei, secătuit de regimul «Aprobatelor şi Compilatelor» subt principii Transilvaniei, această «misera plebs contribuens» răzleţită prin satele de munte şi de cîmpie şi devenită mai tîrziu un rezervoriu de forţe risipite, cînd de dragul politicei din Burgul dela Viena, cînd de năzuinţele recente ale imperialismului unguresc. Intr'o vreme cînd cele două principate dunărene, cu tot cortegiul de mizerii al vasalităţii turceşti, aveau totuşi o pătură conducătoare de stat şi un impuls de civilizaţie proprie, în Ardeal, romînismul nu trăià decît în cadrul unei vieţi patriarhale. Această izolare a iobăgimei noastre însă, veacuri dearîndul, s'a prefăcut într'o cetate nepătrunsă a apărării naţionale. Oropsiţii plugari şi ciobani s'au retranşat în părăsirea lor, şi o miie de ani, păstrîndu-şi datinele, cîntecele, superstiţiile, torcînd firele de argint ale legendelor din străbuni, înfiorîndu-se de tainele naturei care-i înfăşurà în mrejele unui fermecător panteism, ei au trecut neatins din generaţie în generaţie patrimoniul sufletesc specific al rasei. In acest chip asperitatea sorţii s'a transformat în supremul nostru scut, conservîndu-se o puritate de sînge intactă în toate nuanţele ei şi păzită de neajunsurile ori-cărui contact străin, ca un tezaur acoperit de ruine. Viforul vremii în Ardeal a trecut astfel, ca toate furtu-

nile, bătînd culmile, frîngînd crestele copacilor, dar lăsînd nemişcate şi în deplina lor podoabă firicelele de iarbă.

Aşa ne-au rămas ţăranii, singura raţiune de existenţă a neamului nostru, subt ocrotirea politică duşmană.

Din căsuţele lor, în a doua jumătate a veacului al 19-lea, după înlăturarea întocmirilor feudale, au început să se pornească pe ici pe colo copii cu ochii limpezi tiviţi în lacrămi, duşi să înveţe carte în oraşele din vecini. Cele cîteva licee romîneşti din Ardeal au devenit focarele umile ale unui început de cultură, în vreme ce molohul străin îşi întindeà de pretutindeni reţelele otrăvite ca să ne sugrume. Opera de desnaţionalizare a guvernelor din Budapesta s'a deslănţuit cu o continuitate programatică. Din toate părţile, pîndeà o cursă, un gînd ostil, o primejdie pentru noi. Cărturarul ardelean cu frămîntarea lui de aproape un veac, truda de a-şi menţine moştenirea de acasă paralel cu preceptele civilizaţiei primite prin prismă străină, lupta surdă cu întreg aparatul puterii de stat, protestările necontenite ale instinctelor seculare în plină revoltă, toate aceste constitue un capitol din cele mai triste din povestea noastră. Cîţi n'au rătăcit pe acest calvar al luminei, greşind drumul şi trezindu-se în tabăra adversă, cîţi nu s'au oprit la calea jumătate, biete făpturi hibride, apariţii inutile în economia unui neam, şi cîţi nu-şi plimbă astăzi subt ochii noştri plăgile sufleteşti ale trecutului bolnav... Pe seama unui intelectual romîn, ţărănimea rămîneà deci şi pe mai departe unicul azil în care trebuià să se retragă dinaintea puhoiului ucigaş. Nu erà altă scăpare decît a-i smulge civilizaţiei tot ce-ţi puteà dà, şi încărcat de pradă, scuturînd praful din drum a te întoarce din nou după zidul din bătrîni, a duce mai departe firul unei continuităţi milenare, şi a simţi respirînd în jurul tău eternitatea. Ţărănimea deci, singura clasă constituită, cu larga ei armonie primitivă, erà însăşi afirmarea vieţii noastre. Din sînul ei plecau unde de energie, solii călătoare care reveneau iarăşi la matcă, cu toată agoniseala lor. Tot ce cădeà dincolo de raza acestui cîmp erau

sbucniri răsleţe, valuri deplasate, aşchii sărite departe de tulpina neamului.

Din această ţărănime ardeleană a răsărit, şi cîntecul ei l'a împletit mai departe, Gheorghe Coşbuc. Amintirea lui a-şi dori s'o evoc în cuvinte pioase subt cupola Academiei romîne, unde mi-aţi făcut onoarea de a răsplăti străduinţele mele chemîndu-mă la scaunul lui văduvit.

In judeţul Bistriţa-Năsăud se găseşte satul Hordou, de cîteva sute de fumuri. Case albe la poala de deal, strînse împrejurul unei bisericuţe cu turnul ţuguiat, între plopi; sătenii, toţi romîni plugari, temători de Dumnezeu, harnici, aţoşi, uscăţivi, cu lumină în ochi şi cu sufletul mùiat în basme. Sunt din neamul grăniţerilor, un fel de răzeşi paznici de hotare, cari şi-au semănat oasele pe toate cîmpiile Europei subt pajura Habsburgilor. De pe vremea Mariei Terezia soarta lor s'a uşurat şi corvezile iobăgiei au scăzut în jurul lor. Satul Hordou însă e sărăcuţ şi puţintel. Cam la mijlocul lui este o căsuţă cu acoperişul de paie, cu umerii gîrbovi, cu gard de nuiele împrejurul ogrăzii scunde şi cu grădiniţă in faţă. Aici trăià încă părintele Sebastian Coşbuc şi preoteasa Maria acum o jumătate de veac. Ceaslovul însă şi darul preoţiei se adăposteau de vre-o două sute de ani subt tavanul de grinzi Părintele Sebastian, ca şi înaintaşii lui, erà preot de legea veche, chipul cunoscut al istoricului «popă romînesc» aşa cum l-am văzut pe prispă aproape cu toţii în copilăria noastră tîlcuitor de psaltire, îndrumător al poporului şi cel mai puternic stîlp al vieţii noastre în Ardeal.

Copilul lui e Gheorghe Coşbuc, născut la 8 Septemvrie 1866. In mijlocul unui peisaj cîmpenesc, deci în aer şi în lumină, au privit pentru întîia oară împrejur ochii poetului Tabloul acestei clipe, cu misterul lui, nu l-a mai părăsit niciodată.

Zările de farmec pline,
Strălucesc în luminiş,
Sboară mierlele'n tufiş...

Sunt primele rînduri din «Balade şi Idile», cine ştie, un ecou întîrziat al clipei cînd i-a căzut pe frunte cea dintîi rază în leagănul dela Hordou, sunt sinteza operei lui Coşbuc.

A fost o copilărie senină la curtea părintească, alături de fratele său Aurel, rămas ţăran şi astăzi în căsuţa din bătrîni. Atmosferă de linişte şi împăcare patriarhală. Copilul a învăţat mai întîi slovele la dascălul Tănăsucă, ajutorul părintelui, cîntăreţ de strană, care-l purtà pe genunchi. A trecut apoi la şcoala primară din vecini, în comuna Telciu, şi de acolo la Năsăud, unde l-au trimis la învăţătură. Liceul romînesc de acolo, susţinut de fondul vechiu al grăniţerilor, a fost cel mai priincios cuib pe seama poetului adolescent. Lumea dimprejur erà o continuare normală a vieţii de acasă. Infăţişarea rustică dela Hordou reînvià pe uliţele strîmte cu case ţărăneşti din micul orăşel înfundat după colinele munţilor Bistriţei. Erà aceeaş lume, acelaş port şi graiu, un colţ de romînism ferit de orice infiltraţie străină. Cîteva sute de elevi, copii dela ţară veniţi din toate părţile, cu mîncare în dăsagi, aciuiţi în gazdă la cîte-un gospodar din capul satului. Coşbuc ne-o spune undeva: «Doisprezece din patrusprezece, cîţi urmau clasa a opta liceului din Năsăud, eram băieţi de ţărani oieri şi purtau căciuli şi iţari. Vacanţele ni le petreceam prin păduri şi prin munţi, căci numai la şcoală eram «domnişori», iar acasă eram «ţărani». O caldă înfrăţire populară însemnà acest liceu, priveghiat de dascăli crescuţi pe vremea absolutismului austriac pe la Universităţile germane, cunoscuţii buni pedagogi ardeleni, naţionalişti militanţi, propagatori entusiaşti ai descendenţei noastre latine şi oameni oneşti în slujba lor. Subt conducerea acestora, la Năsăud stăruià un spirit de îndrăzneală a revendicărilor noastre şi societatea de lectură «*Virtus romana rediviva*» a elevilor, constituită la 1870 cu activitatea ei e o oglindă a năzuinţelor literare de pe atunci.

Aici a început Coşbuc să-şi urzească cele dintîi versuri. Dacă ar fi rămas analfabet în «căciulă şi iţari» totdeauna, s'ar fi ales din el un colăcar la nunţi, un mare meşter ano-

nim ca autorul «Mioriței» și suflarea lui de foc s'ar fi topit în flacăra pururea primenită a folklorului nostru. Pe băncile liceului însă, impulsul conștient al creațiunii l-a cercetat de grabă și încurajat de profesorii înțelegători cari i-au ghicit de cu bună vreme talentul, la 15 ani elevul dela Năsăud, scutit de studiile științifice și mai ales de matematici pentru care nu aveà nici o tragere de inimă, — cum ne-o spune dînsul, fiindcă erà isgonită fantezia, — publică versuri în «Muza Someșană». Un actual profesor universitar din Cluj, distinsul filolog N. Drăgan, a avut bună idee să publice într'o broșură o amănunțită și interesantă dare de seamă despre activitatea literară a elevului Coșbuc în liceul dela Năsăud, a cărui societate de lectură l-a proclamat președintele ei. In cartea acestei societăți, între anii 1882—1884, cînd a luat bacalaureatul s'a introdus un număr considerabil de versuri de ale lui. Sunt desigur strofe începătoare, asperități și nelămuriri destule, așa cum sunt însă, inspirații din balade populare sau reminiscențe din clasicii germani, frînturi de înțelepciune primitivă sau accente calde din imnul luminos al naturei pe care l-a cîntat o viață întreagă, ele anunță pe cîntărețul de mai tîrziu.

Smulg cîteva rînduri din «Tablou de seară»:

Blîndă rază
Lucitoare
Scînteiază
Și-o culoare
Purpurie
Se aruncă
Pe cîmpie
Și pe luncă...

E poezia lui Coșbuc în scutece, un acord avansat din «Noaptea de vară». Ceeace se resimte însă limpede din îndeletnicirile-i literare de pe atunci, e îndrumarea spre geniul epic, pecetea de căpetenie a artei lui. O lungă poveste în

versul «Pepelea din cenuşe», voinicul care se bate cu smeul şi pleacă la «sorbul pămîntului», o apropiere de Prislea lui Ispirescu, indică jocul de gînduri şi imagini care se ţeseà în jurul tînărului rapsod. Fire de ţăran, iubitoare de basm şi pitoresc, cu imaginaţia fecundă şi cu ochii înfipţi în nemărginire, Coşbuc s'a înfăşurat dela început în tortul argintat al mitului popular, care l-a fermecat mai întîi ca un cîntec de leagăn şi l-a urmărit mai tîrziu ca o vastă problemă de creaţiune artistică. Toate l-au ajutat pe acest drum stropit cu pulbere de stele şi cu arătările visului fugar. Mai întîi origina lui, vatra dela Hordou. In cenuşa ei tremurau basme de veacuri spuse de oameni ai cîmpului, instincte străvechi păstrate în savoarea lor originală într'o căldare de munţi, panteismul estetic al primitivilor cald şi colorat, o tainică moştenire întîrziată din lumea lui Homer, într'un ascuns ungher traco-romanic. Erà apoi educaţia particulară a cărturarului ferit de toate aspectele frămîntărilor moderne, abstracţiunea de esenţă pură fără sgomot şi complicaţii, prelungirea binefăcătoare a unui basm. Toate aceste, brodîndu-se pe un temperament de visător deslegat de obezile realităţii, au dat naştere unei poezii impersonale, al cărei fond se pierdeà cu vechimea lui în negura vremii, dar erà susţinut de mijloace artistice noui şi superioare.

Coşbuc scăpat de pe băncile liceului, trecînd un an şi jumătate pe la Universitatea din Cluj, care l-a desgustat cu atmosfera ei străină şi respingătoare a gentry-lor unguri de pe atunci, s'a închis în turnul lui vrăjit şi pe unde s'a dus a întins pretutindeni împărăţia satului cu svon cîmpenesc şi cu freamăt de pădure. La Sibiu, unde s'a ocrotit la ziarul «*Tribuna*» vreo trei ani şi mai bine, talentul lui precoce a început să închege într'un mănunchiu fragmentele mitului şi o întreagă serie de poveşti în versuri a văzut lumina tiparului. E o adevărată epopee populară care a făcut şcoală în Ardeal, plină de imagini şi culoare. In «*Izvor de apă vie, Pe pămîntul turcului, Blăstăm de mamă, Fata Craiului din Cetini, Fulger, Ti-*

linca, Patru Portărei şi *Crăiasa Zînelor*», autorul lui *Pèpelea din cenuşe* ţese mai departe firul de aur. E o năvală de eroi din basme în scrisul lui, o nomenclatură sugestivă pe lîngă cea consacrată, *Trăznet bătrînul, Crai-încetinat, Tabără Împărat*, o invenţie specială în conducerea acţiunii, frînturi de grai dela ţară, crâmpee de înţelepciune din bătrîni şi peste tot o înrudire organică cu minunatele producţii ale folklorului nostru . . . Coşbuc s'a gîndit, ne-o spune el, la un mare epos naţional în care să se încadreze mitologia romînească şi care să reoglindească ca o Iliadă sau Aeneidă însăşi copilăria neamului, perioada de legendă şi mister, cînd în intimitate cu natura se plămădeà sufletul nostru. Fără îndoială că pentru resonanţa acestui trecut viziunea lui erà cea mai indicată, nimeni nu s'a coborît aşa de adînc în regiunile înflorite ale celuilalt tărîm, nimeni nu veneà aşa de departe ca dînsul.

Intr'un avînt capricios al tinereţii înfrigurate, într'o tensiune de nervi şi într'o năvală de sînge la tîmple, tînărul de douăzeci şi cîţiva de ani, călător în ţara basmelor, ducînd cu el cine ştie ce icoană «frumoasă ca un gînd răzleţ», ascultînd un cîntec care se ridicà dinlăuntru, şi erà chemat de patima lui, s'a lăsat prins în vrejurile norocului visat şi s'a gîndit la nuntă. Fiorul rapsodului a cutremurat lumea întreagă pe unde s'a plimbat mintea lui în «patru margini de pămînt». Pe toţi prietenii copilăriei lui fermecate, pe toţi stăpînii imaginaţiei populare, i-a poftit la ospăţ. Şi s'a întîmplat o minune. S'a pornit să alerge potop «din cît afund o miie de crăimi ascund», s'au urnit la glasul ciudatului vrăjitor care a scormonit din meleagurile lor împăraţi, feţi-logofeţi, porniţi din «nouăzeci de ţări», crăiese şi «ghinărari» şi sfetnici, ca într'un val imens de vâltoare cosmică firea întreagă . . . .

Şi s'au pornit bărboşii regi
Şi sfetnicii 'nvechiţi în legi,
Şi patruzeci de zile întregi
Au tot nuntit . . . .

Feciorul popii din Hordou a făcut o nuntă cum n'a mai fost balada nunții țărănești: «Nunta Zamfirei». Ca în Teogonia lui Hesiod, unde se fixează ierarhia zeilor Elladei, în poezia lui Coșbuc, cea mai strălucitoare creațiune epică a noastră, se redă cu o vigoare elementară și cu o diabolică alchimie a versului, cea mai veritabilă încarnație a mitului romînesc. Admirabilul poem a fost remarcat de Maiorescu și, retipărit în «*Convorbiri literare*», a consacrat gloria literară a poetului.

Pe atunci Ardealul se sbătea subt apăsarea guvernării intolerante dela Budapesta. Printre anii 80—90 ai veacului trecut, spiritul lui Coloman Tisza inaugurînd opera de maghiarizare au început și protestările noastre, dar viața publică a resimțit loviturile date Atunci ni s'a infiltrat otrava educației ungurești, cu pustiirea ei, ale cărei consecințe fatale, ca proecțiuni postume, se întrevăd și astăzi în unele divagații de ale clasei noastre conducătoare. O atmosferă de temniță intelectuală s'a așternut peste provincia năpăstuită, spiritele libere se mișcau greu subt tentaculele ei. Deasupra graniței însă pătrunsese suflul desrobitor al literaturii proaspete, care svîcnea în cugetele primitoare și fermentul ei le fructifică. Eminescu, ca un botez de foc, atinsese sufletul cărturărimii ardelene, scriitori de seamă își aruncau zilnic peste baionetele neputincioase dela Predeal rețeaua fermecată a atîtor opere de artă, grăbită și sigură se modelă unitatea literară, iar Bucureștii deveniseră în conștiința tuturora capitala culturii noastre integrale. Se va găsi oare cineva care să ridice vălul de pe frămîntarea unui creer de artist din această perioadă sbuciumată și fecundă, cînd din Ardealul încătușat ca printr'o surdă prăvălire subterană se porneau valuri de energie spre Regatul fraților liberi, și din avîntul lor impetuos să desprindă, inform și tulbure dar măreț și conștient, preludiul strălucirilor viitoare? Pentru noi, soarele la București răsare, — acesta eră în Ardeal dictonul curent care ne scăpă ca un miracol de ravagiile Budapestei. Firește. in acest vîrtej de

patimi, Coşbuc, mai mult ca ori-care altul, simţeà chemările de peste munţi spre marele atelier al luminei noastre, de unde ispitele atîtor speranţe il copleşeau în fiecare zi. Plin de visuri şi de armonii, sguduit în toate fibrele de cîntecul mare al neamului, el a lăsat în urmă graniţa şi a plecat la Bucureşti pentru totdeauna....

De acum, o lume nouă împrejmue viaţa lui Gheorghe Coşbuc.

După liridele cu muşcată dela căsuţa din satul lui, după sburdalnica veselie copilărească dela Năsăud şi după planurile îndrăsneţe de boem visător dela redacţia «*Tribunei*» din Sibiu, deodată vălmăşagul de oraş mare, cu sgomot de tîrg şi de care, şiraguri de oameni grăbiţi, negoaţe, indiferenţă, o viltoare atît de izbitoare şi de necunoscută. Desigur, dacă ar fi avut cît de puţină supleţe de tîrgoveţ, cîteva dispoziţii de tranzacţii cu împrejurările, lucrul ar fi mers lesne...

Dar el veneà ca un tip rezumativ al unei rase, n'avea concesii de făcut, el proclamase atot puternicia satului de care gîndurile nu i s'au deslipit niciodată. Coşbuc erà un inadaptabil. Dîrz, îndărătnic, concentrà în protestarea lui reţinută mîndria grăniţerilor purtaţi prin atîtea lupte. In clipele cele dintîi a privit cu timiditate în jurul lui, cu oarecare nepăsare apoi şi cu o linie de amărăciune la urmă... In alergarea nepotolită a Capitalei cine să-l fi ocrotit pe pribeagul vînturător de rime, frate de cruce cu «Pepelea din cenuşe», dar atît de desarmat în faţa vieţii? O sinceră recunoaştere a talentului la început, o strîngere de mînă, — lumea e atît de grăbită cu tinerii poeţi — şi în curînd o slujbă la minister, ajutor de inginer, dacă nu mă inşel, o răsbunare postumă a matematicelor...

Dar şi configuraţia literară a anilor nouă zeci erà puţin prielnic concepţiei lui Coşbuc. Geniul lui Eminescu îşi proectà pe toată întinderea lumina orbitoare. Poezia lui asemeni unui *samum* cotropitor pîrjolise toată vegetaţia literară dimprejur şi deasupra altarelor căzute în ruine străluceà aureola care

încunună fruntea bolnavă a maestrului. O tristeţe vagă stăruià peste tot, strofele lui Eminescu îşi picurau în inimi plîngerea lor în surdină, floarea albastră îşi scuturà petalele ofilite şi o morbideţe ostenită se răspîndeà în zare. Literatura întreagă primise un aspect de doliu, decepţionismul devenise o manieră artistică la modă, şi un aer de spital te prindeà din vitrinele librăriilor, pline de «file rupte» şi de «foi veştede»... In descurajarea generală care năvălise intelectualitatea romînească ca o extenuare subită poate, după sforţarea pripită a trecerii noastre dela stările patriarhale la civilizaţia Occidentului, se afişau şi multe dureri închipuite, teorii de import de peste Prut, alături cu atîtea doctrine de circumstanţă din fierberea fără răgaz a Parisului.

Toate acestea au contribuit şi mai mult la izolarea lui Coşbuc. Din strigătul pestriţ al bulevardelor, el se cereà în svon de mirişti şi pădure, iar împotriva tînguirii unanime care năpădise literatura curentă se ridicau instinctele de sănătate robustă moştenite din munţii Bistriţei. Zi cu zi se măreà distanţa între el şi mediu, devenise un soliloc, un singuratic cu ochii rătăciţi în larg. Cînd l-am văzut întîia oară — sunt vre-o 20 de ani de atunci, — strecurîndu-se pe calea Griviţei, cu trupul lui uscăţiv, adus puţin de spate, cu privirile pierdute subt pălăria cu borduri largi, am simţit că nu vede nimic din apropiere, n'aude nimic, că înaintează ca un iluminat cu fanatism spre o ţintă care e undeva departe, foarte departe... Aşa mi-l închipui că a fost dela început. Copilăria, amintirile, chipul de apostol al părintelui Sebastian, glumele dela Năsăud, mama depe prispă, basmele cu Pipăruşi şi Pricolici, toate au venit cu el, toate le duceà ca o nemărturisită povară pe umerii îndoiţi prea de vreme. El le alintà în fiecare ceas, le orînduià, le netezeà cu patimă şi cu delicateţe, le înfăşurà în dantelele lor uşoare, le stropeà cu plîns şi cu flori de busuioc, iar într'o zi le-a adunat una lîngă alta, scumpe'uri într'o ladă de zestre ţărănească, minunată, cu crestături şi arabescuri înflorite şi le-a zis: *Balade şi Idile.*

Volumul lui Coşbuc, ca un proaspăt vînt de primăvară pătruns brusc în liniştea obosită a unui iatac, a sguduit puternic nervii discordaţi dimprejur, a înviorat atmosfera, a deschis un orizont nou şi a avut marele merit de a reintroduce principiul sănătăţii în literatura noastră. Autorul baladelor şi idilelor a descins din lumea basmelor, dar a făcut popas în satul lui. Ne-a dat o luminoasă monografie poetică a satului romînesc. Fireşte, el nu veneà cu concepţia de intelectual chinuit a lui Eminescu, cu un sistem filosofic sau cu o doctrină socială, menite să-l facă analistul crud de fiecare clipă, nu erà nici fericitul escursionist coborît din balconul caselor boiereşti în mijlocul unei lunci, pentru care distanţa topeşte conturele, pipernicindu-le viaţa intrinsecă şi rezumînd totul in nota decorativă, ca veselul Alexandri. Dacă poate fi vorba de vre-o influenţă străină, atunci clasicismul greco-roman şi neoclasicismul german i-au împrumutat din mijloacele lor ca să-şi realizeze cu mai multă înlesnire opera intuiţiei lui sigure şi pricepute. Dar aceste înrudiri sunt şi manifestările organice ale genului epic, care e partea de căpetenie a creaţiunii lui. Coşbuc erà înregistratorul obiectiv al satului, un miraculos sismograf al vieţii dela ţară în aspectele ei senine, idilice, cele mai potrivite cu temperamentul lui, şi de altfel cele mai apropiate de caracterul fundamental al poporului nostru. Din primul lui volum ca şi din celelalte, *Fire de tort*, *Din ziarul unui Pierde-Vară* şi *Cîntece de Vitejie*, menţinute toate în aceeaş înlănţuire programatică, ca dintr'o subtilă monografie, s'ar puteà reconstrui psihologia unui sat în toate ipostazele ei. Zugrăvind acest microcosm, *pars pro toto*, poetul ne dă însuş tabloul sintetic al neamului.

Cîntarea lui se desfăşură în imnul vast al naturei.

Pe seama lui Coşbuc însă, natura are o specială semnificare. Ea nu e cadrul pentru un sentiment subiectiv, decorul care se ataşează propriei frămîntări a autorului. Ea trăieşte, pentru sine, imens laboratoriu de supremă orînduire, în care omul e un element subordonat slujind o ţintă a ei, asemeni

unei stînci, unui copac, sau unui fulger care despică văzduhul. Nimic din egocentrismul maladiv al liricei moderne, care în tremurul unei frunze nu vede decît radiaţiunea unei dureri înăuntru. Poezia lui Coşbuc e o harfă eoliană, pe care natura cîntă în dragă voe. E concepţia omului dela ţară, în intimitate străveche cu cerul şi pămîntul, de aceea pulsaţiile vii, multitudinea de senzaţii, panteismul estetic care se revarsă din aceste pagini pline de mişcare. Fiecare anotimp îşi desface bogăţiile prodigioase ce se risipesc subt ochii noştri, stropite cu pulbere de aur. E o încrucişare de forţe ascunse, un uriaş erotism al firii, o măreaţă învălmăşeală de energii active, printre care omul apare ca un atom ce se pierde în infinit:

Priveam fără de ţintă'n sus
Intr'o sălbatecă splendoare,
Vedeam Ceahlăul la Apus,
Departe'n zări albastre dus,
Un uriaş cu fruntea'n soare
De pază ţării noastre pus...
Şi ca o taină călătoare
Un nor cu muntele vecin
Plutea'ntr'-acest imens senin
Şi n'aveà aripi să mai sboare,
Şi tot văsduhul erà plin
De cîntece ciripitoare,
Privirile de farmec bete
Mi le-am întors către pămînt,
Şi spicele jucau în vînt
Ca'n horă dup'un vesel cînt
Copilele cu blonde plete,
Cînd saltă largul lor veşmînt.

Poetul priveà «fără ţintă», zice el, dar ţinta erà priveliştea însăşi, o strălucită apoteoză.

Astfel, pe o claviatură largă cîntecul naturei se împleteşte

răsunător. Peisaje, icoane răsleţe, detalii intime se înşiră într'un caleidoscop pitoresc şi delicat. Apropierea dintre om şi natură îi face să se confunde, minunile ei se personifică şi iau înfăţişări de fiinţe rustice, calde, sănătoase, rumene, comunicative. *Seara* e o fată, *soarele* flăcău, *vîntul* holtei şiret, *vara* femee robustă, *Prahova* fecioară năvalnică. Toate-şi vorbesc, se agită, se hîrjonesc, îşi spun păsul, îşi strigă durerea lor. Din cînd în cînd fîşii de întuneric cad pe cîmpul plin de soare, orizontul se întunecă, negurile se întretae brusc, furtunile se încaeră şi grindina aspră loveşte pămîntul din care ţîşnesc mugete înfricoşate... Orchestra unui vifor in codru, sbuciumul uriaş al adîncurilor, stîncile care se despică, apar cu o putere elementară zugrăvite plastic şi lapidar ca în *Cartea Facerii*, toate supuse unei veşnice şi chibzuite rotiri în care aştri, plîngeri, sori, stele, purced după o tainică poruncă de sus, căci....

— La Dumnezeu
Sunt toate cîte sunt să fie...

Şi...

— Tu laudă mereu
Suflete, pe Domnul...

In această horă nesfîrşită a naturii se înşirue şi oameni cu ochii limpezi glumeţi, cuviincioşi, iubitori de snoave, cucernici, răbdurii, ştiutori de dreptul lor şi turbaţi ca marea înviforată cînd nedreptatea le-a umplut paharul. Sunt ţăranii noştri pe care Coşbuc, solul lor, ni-i arată într'o lungă şi variată apologie. Ei vin dela muncă seara hăulind, cînd carele scîrţie şi fumul iese alene din cămin, ei iubesc, ei cîntă, ei se sbat, se duc la războiu şi mor făcînd trei cruci, iar peste oasele lor creşte iarba verde ca o binecuvîntare de sus. E o oglindă senină a sufletului dela ţară în aceste strofe vioaie, pe care criticii le vor drămui, vor descifră din ele o erotică populară cu toată gama ei de sim-

ţire, vor cîntări măestria alcătuirilor epice dela poveştile sprintene ţărăneşti pînă la evocările arhaice ale trecutului istoric, toate în cea mai romînească limbă şi cu o particulară prozodie, cu o structură de vers cînd turnată în bronz, cînd gravă ca un dangăt de clopot în ceasul morţii, cînd uşoară şi fină ca un picurat de fluer păstoresc în pacea adormită a unei păduri. Credincios şi neînduplecat cîntăreţ al satului, el îmbracă în haina, în obiceiurile şi în graiul lui, scene smulse din negura veacurilor, file de cronici şi pagini de istorie, pretutindeni cu o rară intuiţie de artist, făcînd să vorbească sufletul nostru, fie că încalecă Ştefăniţă Vodă, fie că dela Muselim Selo rănitul trimite carte acasă la ai săi. Mai mult, chiar şi eroii din basme se îmbracă ţărăneşte, înţelepciunea lor e a poporului, pînă şi ritualul mortuar păstrează formele consacrate din vechime.

Fulger moare, e plîns şi îngropat ţărăneşte:

Pe piept, colac de grîu de-un an
Şi 'n loc de galben buzdugan
Făclii de ceară ţi-au făcut,
In dreapta cea fără temut,
Şi'n mîna care poartă scut,
Ţi-au pus un ban.

Cu făclioara pe-unde treci
Dai zare negrelor poteci
In noaptea largului pustiu,
Iar banu-i vamă peste rîu,
Merinde ai colac de grîu
Pe-un drum de veci.

Nu e nici o mirare că urmărind astfel un popor în toate cărările lui, el i-a deslegat taine adînci şi a prins pe alocuri adevăruri mari din însăş fiinţa lui, dîndu-ne poezii rezumative, cum e *Doina*, o cîntare a cîntărilor noastre de totdeauna.

Vieaţa în acest timp, ca o perfidă ursitoare din baladele lui,

i-a luat pe rînd măcinişul energiilor zilnice. Coşbuc s'a risipit înainte. Munca lui literară, tumultoasă la început, a urmat într'o continuitate neîntreruptă. A tradus *Aeneida*, l'a atras fluviul larg al lui Homer, cu splendorile lui întinse. A scris «Povestea unei Coroane de oţel» şi «Războiul nostru pentru Neatîrnare», tîlcuit pe înţelesul tuturor. Spirit militant a început să-şi propage credinţele la reviste, pe care le-a redactat alături cu alţii. Literatura pe atunci apăreà ca un apostolat. Scriitorul credeà în misiunea lui de reprezentant ales al unui neam, el se iveà pe arena de luptă de cîte ori o mare problemă preocupà mulţimea. Pleiada Caragiale-Delavrancea-Vlahuţă, dispărută prea de vreme dintre noi, într'o nobilă solidaritate răscoleà valuri agitate în opinia publică, păstrînd însă pe seama scrisului un respect religios, menţinînd totdeauna scrupulele onestităţii artistice şi prestigiul de atelier. Coşbuc se frămîntà alături de ei. Mi-a fost dat adese să-l văd în casa lui Vlahuţă, unde în vecinătatea pînzelor lui Grigorescu se rosteau judecăţi şi se înfiripau planuri, se încrucişau gînduri şi se comentau teorii, fie că le rosteà amfitrionul cu fraza lui sacadată de meşter socotitor, fie că într'o împletitură de fulgere, Caragiale îşi asvîrleà în faţa noastră verva orbitoare. Coşbuc cu buzele strînse îndărătnic, în ochi cu o strălucire pătimaşe care îi luminà fruntea largă de filosof antic, vorbeà rar şi apăsat. Ne aduceà snoave din călătoriile lui dela ţară, din nenumăratele rătăciri cu trenul cu care plecà fără ţintă, disecà încet o chestiune de filologie. Curînd însă se cufundà în tăcere, toată figura i se muià în melancolie şi cădeà pe gînduri. Abià după miezul nopţii se scuturà de apatia lui obişnuită, cuvîntul îi erà mai pripit, colţul gurei îi tresăreà de un tic nervos şi o fosforescenţă stranie i se iveà în pupilele aprinse. Nu, atunci nu mai erà modestul referendar dela Minister, cu timiditatea stîngace a săteanului descontrat. O deplină conştiinţă a propriei valori îi ridicà fruntea şi vorba lui se desfăceà în fraze scurte, repezi, sentenţioase. Ne vorbeà de cei din umbra satelor, de obida lor,

de politicianii venali, de subprefecţi nebuni, de suprema dreptate care se aşteaptă acolo jos şi de grozava judecată din urmă. Mi se părea atunci că din noaptea asupririi noastre seculare ţîşnesc accentele lui de revoltă ca nişte pumnale ascuţite care se înfig în carne. Atunci ne mijà pe dinaintea ochilor caerul de foc care se smulgeau «firele de tort», şi doina lui, doina noastră, ne înfiorà în creştet:

Cînd ştii haiduci în codru
Te prinzi cu ei fîrtat,
Le-arăţi poteci ascunse
Pe stînci le aşterni tu pat,
Cînd pun picioru'n scară
Ţii roibul lor de frîu-!
Grăbit cînd prind ei puşca
Scoţi plumbii dela brîu:
Iar cînd ochesc cu hohot
Tu rîzi, căci plumbii moi
S'au dus deadrept în pieptu'
Spurcatului ciocoi.

Coşbuc n'a rămas pînă la sfîrşitul vieţii sale numai un poet al idilelor dela ţară. Literatura întreagă de altfel şi-a dat tributul ei pentru înfăptuirea revendicărilor populare. E un interesant fenomen, cum într'o vreme cînd concepţia politică diriguitoare din Romînia modernă, părăsind principiile democraţiei ideologilor dela 1848, şi-a strămutat punctul de gravitaţiune la oraş, avînd ca ultim scop crearea repede prin orice mijloace a unei burghezii romîneşti, într'o vreme cînd in mecanismul vieţii de stat masele nu-şi aveau greutatea lor, scriitorii şi artiştii noştri nu s'au despărţit de ţăran şi l'au urmat în toate nenorocirile lui. In deceniile din urmă ale istoriei noastre contemporane literatura şi arta s'au refugiat la ţară şi aproape singurul lor subiect a fost acest om al pămîntului.

Este, desigur, o înaltă justificare pe seama lor, faptul că mai tîrziu conştiinţa obştească le-a verificat unanim intuiţia şi că în bătaia tunurilor, în zile de cumplită restrişte, realitatea s'a desprins aşà cum au văzut-o acei care mînuind un penel, o daltă, ori un condei, au crezut în torentul energiilor populare. Este nu numai o confirmare a caracterului profetic pe care l-a avut totdeauna o operă de artă, este tîrzia revenire şi o recunoaştere a legitimităţii artiştilor în afirmarea marilor adevăruri ale neamului.

Coşbuc, poate în mai mare măsură decît oricare altul, a slujit această idee. Pentru dînsul desrobirea satelor erà mai mult decît o problemă de ordin literar, erà o convingere fanatică de luptător. In măsura ce se depărtà de viaţa patriarhală, el, orăşanul deplasat, simţeà şi umbrele care fîlfîiau departe. Deodată cu perspectiva distanţei a început să înregistreze realitatea. Ca alungate de un duh rău se dedeau la o parte viziunile fermecate, fugeau ielele şi glumele, ca să-i apară înainte chipul stors de vlagă al muncitorului trudit, rezemaţ pe coarnele unui plug, care arà pentru alţii:

Şi galben, romîne, ţi-e steagul
Iar galbenul spune de voi,
De cei dela pluguri, ţăranii,
Voi galbeni de foame sărmanii,
De boale purtate cu anii. . .
. . . .
Şi toată nedejdea-i la voi.

Cum să nu se fi cutremurat de groaznica arătare, el, apologetul vrăjilor idilice, smuls din feeria unui vis frumos şi asvîrlit în faţa tabloului brutal de mizerie şi neomenie?

Intrebări de conştiinţă l-au năvălit, protestarea i-a sguduit toate fibrele, a fixat răspunderi, a pipăit rănile, a scormonit răul cu întreaga otravă a lui şi atunci din demnitatea lui sbiciuită, din dragostea lui înfrigurată pentru cei care l-au trimis

în lume, ca un țipăt desnădăjduit, ca o trîmbiță de alarmă, ca un program de luptă, s'a închegat cîntecul furtunos:

Voi ce aveți îngropat aici?
Voi grîu? Dar noi strămoși și tați
Noi mame și surori și frați!
In lături venetici!

Pămîntul nostru-i scump și sfînt
Căci el ni-i leagăn și mormînt:
Cu sînge cald l-am apărat
Și cîte ape l-au udat
Sunt numai lacrimi ce-am vărsat:
Noi vrem pămînt!

Spre gloria poetului și spre binele tuturor, trîmbița s'a auzit și o largă transformare a intervenit în structura țării.

Pentru Coșbuc satisfacția a venit prea tîrziu, el a concretizat însă cel dintîiu într'o superioară formă artistică nevoia acestei transformări.

In vuetul orașului în care s'a zămislit euritmia versurilor sonore, el mai purtà cu sine un fir ascuns, o neîntreruptă chemare pasionată, puternică. Erà dragostea de ai lui, rămași acasă, acolo în înfundătura dela Hordou. dorul de Năsăudul copilăriei cu grănițerii și cu plopii, erau amintirile ce se deslipeau din neguri și îi băteau la geam în nopți de insomnie. Ce crize, ce sbuciumări se vor fi deslănțuit în acest suflet delicat purtat în pribegie, ce valuri de îndoieli îl vor fi străbătut în saltul vertiginos care l-a dus dela dascălul Tănăsucă pînă la filosofia sanscrită și la terzinele lui Dante? De cîte ori nu va fi privit înapoi, de cîte ori nu l-a oprit în drum pîlpăirea sîngelui din vine, de cîte ori nu l-au durut poverile misterioase ale moștenirii din strămoși? In astfel de clipe, optimismul lui țărănesc cădeà înfrînt:

Mai trăieşti şi-ţi merge bine
Vechi străjer, nu m'ai uitat?
E de mult de cînd n'am stat
Ulmule, subt tine.

Tot aici? Amar e gîndul
Veşnic nemişcat să stai:
Vezi de atunci eu alergai
Lumile dearîndul!

Ce te miri? Eu vin fîrtate
Trist aşà, şi liniştit —
Sunt bătrîn! M'au obosit
Căile alergate.

Tu cîntai şi-n depărtare
Eu priveam rîzînd pe lunci,
Cum m'am cuminţit de-atunci,
Rîd aşà de-arare!....

Cu cît se strîngeà mai tare cercul oraşului împrejurul lui cu atît mai des îl cercetau vedeniile de demult ca o blîndă mustrare uneori, ca o adiere caldă şi binefăcătoare cîteodată:

In vaduri ape repezi curg
Şi vuet dau în vale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.
Pe malul apei se'mpletesc
Cărări ce duc la moară,
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine într'o căscioară

Coşbuc se gîndeà acasă cu stăruinţă, cu patimă. Nu numai că nu erà desrădăcinatul care şi-ar fi ucis trecutul, dar îşi scur-

gea viaţa de fiecare clipă din acest trecut, erà o fire conservatoare, ale cărei rădăcini erau mai puternice decît copacul însuş. El erà ardeleanul nedesfăcut de glia lui, desigur nu în sensul barbar şi inoportun al unui regionalism miop, scos la suprafaţă uneori în zilele noastre de către drumeţi întîrziaţi ai şcolilor ungureşti, pe care sunt sigur că s'ar însărcinà bucuros să-i scuture şi să-i treacă prin botezul unităţii de suflet, aşà cum a cîntat-o el, dar ardelean prin strînsa legătură cu toată comoara de simţire a acestui minunat colţ de pămînt. In interiorul lui dela Bucureşti, alături de o soţie devotată şi de un copil admirabil, pe care îl iubeà cu o dragoste fanatică de părinte, erà o atmosferă de simplitate şi cuviinţă severă, ca în vrednicile familii ale vechilor dascăli ardeleni, podoaba intelectualităţii noastre de ieri. Ardealul l-a tulburat încontinuu cu toate problemele lui culturale şi politice. Le urmăreà cu pricepere şi devotament. La procesul Memorandului din Cluj studenţii dela Bucureşti au venit cu poezia lui «In opressores» răspîndite pe foi volante miilor de asistenţi un patetic strigăt al iredentei noastre:

Dumnezeu ni-e într'ajutor,
Dacă şi el e de al lor
Nu-l mai vrem ocrotitor,
Ne înfrăţim cu iadul!

Graniţa, Coşbuc n'o mai puteà trece înapoi, nu se prezentase la serviciul militar şi contà ca dezertor din armata austriacă. Se duceà însă în fiecare vară la Predeal şi cînd îl vedeam la Bucureşti, toamna, ne spuneà cu un zîmbet obosit că a fost pînă la stîlpul de frontieră şi că l-a alungat de acolo un jandarm cu pene de cocoş. Ce furtuni mute vor fi bătut atunci în adîncurile din care au ţîşnit accentele sombre de baladă? Abià prin anii 1910, o amnestie colectivă i-a deschis poarta. Cu cel dintîiu tren s'a dus la Năsăud, şi apoi înfrigurat, a luat centrele noastre dearîndul. Mi-aduc aminte la

Sibiu, cînd a călcat întîiu după 20 şi cîţiva de ani, palid, bolnav, neurastenic, copleşit de amintirile tinereţei, voluptatea revederii îl dureà. Se nemerise tocmai o serbare culturală, lumea dimprejur erà adunată într'o sală de conferinţe. Mi-a cerut să-l duc acolo, fără să suflăm un cuvînt. L-am dus. S'a retras într'un colţ de balcon şi s'a pitit să nu-l vadă nimeni. Priveà cu un tremur de pleoape în toate părţile, la ţăranii din Răşinari, la costumele dela Sălişte, la ceata de preoţi, brîne albastre, brîne roşii... O mişcare s'a produs subit în sală, cineva l-a recunoscut, lumea întreagă s'a ridicat în picioare să-l vadă, să-l aclame. Deodată un glas de popă tărăgănat a început cîntecul şi într'o clipă femei, bărbaţi, copii s'au asociat şi a cîntat toată lumea şi cîntà şi el plîngînd :

Pe umeri pletele-i curg rîu,
Mlădie ca un spic de grîu
Atîta mi-e de dragă...

In inima lui Coşbuc a svâcnit cu putere idealul împlinirii hotarelor. In poezia lui *Spadă şi Corăbii*, dedicată A. S. Pricipelui Carol, pe vremea cînd mic copil îl vedeà jucîndu-se în grădina Castelului Peleş, el întrevede sfîrşitul luminos de epopee.

Cu glàs de prooroc, despică taina vremurilor :

Şi eu, şi-acei, ce pe a vieţii cale
De patru ori făcurăm drum mai lung
Decît al tău, mai pot sperà s'ajung
Să văd pe culmi isbînda vieţii tale ?
Tu creşti acum voinic, şi Dumnezeu
De nu-i mîhnit pe noi ca să ne bată
Cu ce-a ştiut mai aspru el vre-odată
Să bat'un neam, — vai, neam romîn al meu,
De ce chiar tu să ai o judecată
Aşà de grea ? — de nu-i mîhnit pe noi,
Cu bine-ţi va spori'ndelung şi anii,
Cu braţ voinic îţi vei opri duşmanii

Şi'n lupte vei conduce-ostaşi eroi.
Visăm şi noi, visăm de mult voinicul
Ursit să scape-o fată de'mpărat,
Cum făt-frumos ursit a fost s'o scape.
El iar o să ridice-un neam furat
De-ai săi duşmani, şi-aproape aruncat
Subt bulgării'nmormîntătoarei sape.
Veni-va el şi peste munţi şi ape
Sumeţ, va stăpînì în vest şi'n ost
In inimă-mi o ştiu, o ştiu eu bine!

. . . .

Şi va veni şi-un timp dorit,
Cînd cele'nguste-şi vor mărì cuprinsul,
Cînd cele ce-au fost joc vor fi'ntradinsul
Şi nu ne va'ngrădi'n puteri învinsul
Şirag de munţi.

Minunea visului s'a implinit, Coşbuc însă şi-a profeţit şi prăbuşirea lui, el n'a mai fost să cînte izbînda, balada cea din urmă.

Viforul năprasnic l-a frînt lîngă groapa copilului lui, în zilele de umilinţă, cînd Bucureştii gemeà subt călcîiul invaziei duşmane, şi cînd poetul rătăceà ca un spectru din «Infernul» lui Dante, cu ai cărui fiori şi-a încins ani îndelungaţi tîmplele cărunte.

Ce-a fost Coşbuc în evoluţia noastră literară? Să ne-o spună el :

Sunt suflet în sufletul neamului meu
Şi-i cînt bucuria şi-amarul.

Noi stăm smeriţi în faţa geniului creator al neamului, care şi-a răscumpărat cu jertfe actul de justiţie de care s'a împărtăşit, şi-acum cînd stărue înaintea noastră umbra lui Gheorghe Coşbuc, îi închinăm şi ei cuvintele scrise pe mormîntul marelui florentin în biserica Santa Croce :

Onorate l'altissimo poeta!

Un precursor al unității: Iosif Vulcan.

Se vorbește mult astăzi de sguduirea sufletească lăsată moștenire pretutindeni după războiu. In Occident scriitori și artiști, luînd în cercetare frămîntarea generației actuale, urmăresc la tot pasul zestrea marelui cataclism. Ei găsesc că viața nouă răsărită pe ruine are aspecte cu totul deosebite, că problemele ei s'au multiplicat și că în vălmășagul postbelic psihologia individuală apare mult mai complexă decît odinioară. Acești gînditori au perfectă dreptate: paralel cu formidabilele prăvăliri văzute merg totdeauna și deslănțuirile acelui vulcanism imaterial. care revoluționează lumea abstracțiunii. Nu știu, subt acest raport al transformărilor radicale de pe urma războiului, ce s'a schimbat mai mult împrejurul nostru: harta politică, ori harta sufletească a Europei? In orice caz, în bătaia furtunei recente s'a plămădit un om nou, o conștiință nouă, o morală nouă... care nu s'a definit încă în mod categoric, dar pe care orientarea fină a artiștilor o sesisează și o despică necontenit...

Ce am afirmă însă cu toată hotărîrea, e că în mijlocul încăerării universale acolo unde ciocnirea a luat caracterul de

Din conferința ținută la Oradea, cu prilejul festivalului organizat de societatea «Cele trei Crișuri».

desrobire națională, sguduirea a fost mai puternică. S'ar puteà zice, că în oceanul de foc la popoarele care au luptat pentru independența lor, flacările au țîșnit mai sus. E explicabil acest fenomen, fiindcă instincte și patimi cu totul speciale au fost puse la contribuție în aceste insule chinuite. Desrobirea națională e un capitol care se trăiește rar, poate odată numai în istoria unui neam. De aceea, mi se pare că generația noastră, pe urma războiului care ne-a dat întregirea, a trecut printr'un vîrtej de emoții mult mai elementare aici decît în alte părți. Transformarea psihologiei la noi e, deci, mult mai evidentă. Desrobirea nu înseamnă numai o recucerire de teritoriu, ci o contopire de energii descătușate. Pe urma lor intervine totdeauna o lărgire de orizont, o expansiune de nervi și de simțire, sufletul de veacuri al unui popor își mută alvia lui. Acest lucru s'a petrecut la noi. E firesc astfel, căci și aici cei zece ani din urmă au zămislit omul nou, ale cărui resorturi sunt mult mai complicate ca odinioară. Poate că în alergarea cotidiană pierdem din vedere realitatea, dar ea se verifică cu o mare ușurință. Să se coboare fiecare în treacăt în subconștientul lui și să facă cum am zice o inspecție sumară. Cercetați problemele pe care le aveți astăzi, priviți preocupările care vi se pun, cumpăniți întrebările care dau năvală și comparați acest furnicar al prezentului cu colțul liniștit de acum zece ani și mai bine. Veți constatà din primul moment că deodată cu lărgirea patrimoniului general s'a lărgit și comprehensiunea individuală, că nu numai țara s'a mărit, că noi înșine am crescut cu ea și că această creștere s'a săvîrșit cu acea repeziciune minunată de care vorbesc poveștile noastre populare.....

Evident, că în acest proces de pripită augmentare a proporțiilor legătura noastră cu ce a fost s'a slăbit. Fierberea actualității cu sgomotul ei robește azi toate atențiile. Noua epopeie ne-a strivit în aducerea aminte lacrămile de demult. Suntem prinși de clocotul amețitor al noutății care ne-a cutropit: țară nouă, vorbe noui, exigențe noui... Trecutul?...

Trebuie să facem o sforțare ca să mai putem relua firul de odinioară. Trecutul s'a retras par'că, undeva departe, foarte departe. Poate că a fost prea primitiv in rosturile lui, ca să-l putem îmbina într'o continuitate normală cu tot ce vedem astăzi, poate că-l umbresc sbucnirile care au venit în urmă. Adevărul e, că în memorie ni se eclipsează din ce în ce conturele propriei noastre vieți și că pentru mentalitatea curentă a perioadei actuale sbuciumul unui petec de Ardeal cu înfățișările modeste de acum douăzeci de ani apare ca o rudă săracă pe care o vizităm rar și dela care plecăm grăbiți cu sentimentul de jenă sau chiar de umilință al unor anume întîlniri neprevăzute...

Spuneam că sguduirea sufletească a generației noastre a fost mult mai accentuată la popoarele care prin războiu și-au dobîndit neatîrnarea. In țările cu vechi așezări, oricît marcat se resimte tipul omului nou, el păstrează totuș o linie evolutivă și nu e produsul unui salt... Cultul trecutului se menține în strălucirea tradițională. Mai mult: s'ar părea că in mobilizarea tuturor forțelor au fost desgropați acolo și morții ca să se înșiruie în linie de luptă, că acești morți stăruie si astăzi încă pe la toate răspîntiile și îndeamnă la muncă..

Ei bine, în dorința noastră de a ne atașa cît mai grabnic civilizației din apus trebuie să imităm exemplul. Oricît de umil în simplitatea lui rustică, oricît de izolat de complicațiile înfrigurate ale actualității, noi trebuie să ne regăsim trecutul. Trebuie să-l scoatem din negura unde s'a distanțat, să-l privim în față cu înțelegere și bunătate, să-l poftim la masa noastră, să ascultăm înțelepciunile bătrînești ale acestui oaspe venerabil și să descifrăm din ele impulsurile prezentului. O asemenea rectificare de conștiință nu se impune numai ca un act de pietate, ci ca o măsură de reală fortificare a structurii noastre de gîndire. Trebuie să vedem limpede în cartea destinului, să ne dăm seama ce-am fost și ce suntem. In definitiv, Romînia nu e un îmbogățit de războiu improvizat

dintr'un capriciu de nebunie a continentului, ci rezultanta logică a unor străduinţi din vechime, care se găsesc toate stratificate în laboratoriul de simţire al fiecărui cetăţean....

Operaţia aceasta de reintegrare în trecut a generaţiei actuale trebuie să se facă fără amînare. Trebuie să reînvie de după paravanul aprins al războiului imaginea clară a vieţii noastre de acum cîteva decenii. Va răsări în curînd istoricul, care să ne deà sinteza acelor vremi, să lămurească secretul de existenţă al milioanelor, care pe deasupra şi pe dedesubtul hotarelor seculare şi-au comunicat fluidul lor miraculos.... Va venì însă acum cînd are perspectiva depărtării, va venì şi marele evocator, artistul cu intuiţia lui, să ne desgroape morţii din Ardeal....

Cum stau şi-mi reamintesc zilele de demult prin care ne-am strecurat cu ochii deschişi, şi cum încerc să-mi înseilez în cîteva linii rezumative caracterul epocii, impresia cea mai vie mi-o dă dela început nota patriarhală a lumii noastre de atunci. Subt apăsarea politică a regimului trăiam în condiţii minuscule de desvoltare. V'aduceţi aminte: patru licee, n'aveam un teatru, o universitate. Din aparatul de stat eram ostracizaţi, pe la oraşe scoteà capul cîte un advocat, se agità o gazetă. Vremuri potolite de mocnire surdă.... Abià biserica, lăcaşul de ocrotire al tuturor desmoşteniţilor, ne mai ofereà un scut şi o apărare.... Cîtă sfială, cîtă cuviinţă, cîte bănuieli acumulate într'o biată societate oropsită.... Inchideţi ochii o clipă, şi reconstruiţi crîmpeiele fugare: ce potentat enorm erà pretorul, cum smulgeau jandarmii tricolorul din cosiţele fetelor la horă, cum se iveà fişpanul în landoul tras de patru cai ca o apariţie medievală în calpag cu egretă şi dolman cu brandenburguri, stîrnind respect şi legitime temeri în toată lumea.... Rechemaţi bucuriile de atunci: o adunare a «Asociaţiei» dela Sibiu, un concert dat de-un tenor problematic dela Bucureşti, o alegere de protopop cu controverse între două partide.... Totul se depănà în surdină, într'o oftare blîndă şi fără ecou.... De sigur, orizonturile erau strîmte,

aspectul general părea simplist, fără relief şi fără culoare. Ce temperamente excepţionale puteau să se sbată în acest microcosm, în care sinodul eparhial ţinea loc de Parlament? Ce avînturi literare puteau prinde, într'o vreme cînd toţi fruntaşii noştri scriau cu u scurt? Ce probleme colective puteau cere cuvînt la un popor, în zilele cînd pentru un articol de gazetă în doi peri autorul făcea doi ani de puşcărie? Probabil aşa se întreabă mulţi în goana febrilă a prezentului, şi se complac în eclipsele lor de memorie. Greşesc aceşti judecători grăbiţi! Greşesc, fiindcă văd numai suprafaţa lucrurilor, văd formele exterioare şi nu disting jocul lăuntric al vieţii cu toate palpitările ei. Greşesc, fiindcă aici la noi, într'un cadru îngust, adevărat, şi fără multe manifestări palpabile, a mijit un val de sbuciumare intensă.

Tocmai acesta ar fi rolul artistului de care aminteam, un romancier sau nuvelist bunăoară, din ceata marilor răscolitori, să descindă în adîncime, dincolo de spuma aparenţelor, şi ca un cîntec de departe să ne reînvie acel suflet veşnic al Ardealului romînesc, care a scăpat neatins de toate obizile, să zugrăvească scene de intimitate, să scormonească detalii cu pitorescul lor, să spulbere vălul de uitare aşternut pe o reţea fermecată şi să prindă în accente tainice acea poezie a aşteptării pe care instinctul nostru de conservare ne-a transmis-o din tată în fiu, din neam în neam, ca pe o sfîntă şi înfricoşată taină de familie...

Doamnelor şi domnilor, acest creator nu s'a arătat încă. In lipsa lui va fi greu să încercăm cu stîngăcia noastră deşteptarea trecutului, nu fiindcă ani mulţi ne despart de el, ci pentrucă mulţimea nemăsurată a întîmplărilor ne-a apucat în mrejele ei şi ne-a schimbat cu desăvîrşire. Ca să ne apropiem măcar în treacăt de atmosfera zilelor de odinioară trebuie să evadăm cu totul din actualitate, să plecăm cu gîndul la ţară, undeva pe valea Crişului repede în vreun colţ bucolic cu ţărani de-ai noştri plini de mizerie şi de proverbe. Ar trebui să stăm într'o Duminică de vară la o margine de sat,

să privim lung cum se revarsă casele albe una lîngă alta, gata par'că să se strîngă de frică şi mai mult laolaltă. De acolo s'o luăm domol înainte, să urcăm sprînceana de deal spre biserica cu umerii ţuguiaţi, care îşi pleacă la vale acoperişul de şindrile spre amîndouă părţile satului ca un gest protector.. ca o cloşcă hotărîtă să-şi apere puii... La o cotitură din spre apă ne-am oprì la o casă de zid, văruită proaspăt, cu arminden la poartă şi cu muşcată în fereşti... După geam tocmai s'a ivit o năframă roşie: e domnişoara Silvia... N'aveţi teamă, doamnelor şi domnilor, nu voiu face o incursiune în domeniul scriitorului care va să vie nu voiu începe cu o pagină de roman, dar vreau să zic, că aceste sunt elementele trecutului nostru: satul cu toate strădăniile lui, părintele Onofrei, dacă e mai bătrîn, părintele Terenţiu, dacă e mai tînăr, un frate purtat cu bani de împrumut pe la universitate şi ajuns advocat la oraş, şi negreşit, domnişoara Silvia... Iata galeria de atunci, oameni buni, blînzi, cu vorba domoală şi cu pleapele muiate într'o melancolie resemnată. Romancierul de mîine se va furişà de sigur în interiorul lor, şi din mozaicul acestor vieţi va închegà tabloul monumental al Ardealului în ajunul desrobirii.

In acest mediu se încadrează regretatul Iosif Vulcan, a cărui amintire o sărbătorim azi.

* * *

E, poate, cea mai reprezentativă figură culturală din jumătatea a doua a veacului trecut la noi. Cincizeci de ani au apărut cărţile lui, patru decenii încheiate a pîlpîit revista *Familia*, sfios dar fără încetare. La vremuri tulburi, în zile de obidă, se ivesc la toate popoarele astfel de scriitori modeşti şi harnici, pentru cari problemele literale se confundă cu necesităţile de viaţă, condeie care nu trec hotarul ar ei eterne

dar sunt totdeauna în vecinătatea ei şi-i netezesc drumul. Sunt precursorii, ei poartă o torţă în mînă vestind pe Mesia. Aceşti autori ridică din operele lor piedestalul pentru gloria celor puţini. Cînd le mai deschidem cărţile prăfuite cu o pietate blîndă, ni se pare că am trecut pragul unor bisericuţe dela ţară, cu pereţii înguşti, cu ferestrele aburite. Sufletul lor luminează ca o candelă la icoana Maicii Domnului. In astfel de lăcaşuri umile şi părăsite se poate murmurà oricînd o rugăciune.

Iosif Vulcan, fiul Bihorului, a fost din această tagmă nespus de utilă, fără de care nu s'ar puteà închipuì toată evoluţia noastră literară. Cei cincizeci de ani de activitate, în care acest paznic de poartă a romînismului, aici în Oradea, la graniţa noastră etnică, s'a trudit fără răgaz, au fost ani cu spor. Intr'o societate începătoare, care luà primul contact cu civilizaţia, el a introdus abecedarul artistic. Un meritos pedagog în ale literaturii pentru copilăria unui popor. Cu multă abnegaţie şi cu un real talent în descoperirea nevoilor multiple, Vulcan a făcut «tuturor toate», cum spune scriptura. De pe la *1860*, cînd erà student la Budapesta, unde nu peste mult a pornit *Familia*, neobositul propagandist a stăruit în toate genurile cu entuziasmul particular al vremii lui. Erà pe atunci şi aici şi peste Carpaţi o adevărată resurecţiune, un neastîmpăr fecund al tineretului intelectual. Occidentul smuls din toropeala post - napoleoniană îşi asvîrleà departe avînturile pătimaşe. Romantismul în floare muşcà toate fibrele şi creià o sensibilitate speciala.

Iosif Vulcan, resimţeà şi el impulsurile epocii, fireşte, primind influenţele indirect, nu dela izvorul iniţial. A scris, deci, poiezii, nuvele, romane, piese de teatru. Cu o grabă uimitoare căutà să umple golurile de veacuri. Aveà în sforţările lui ceva din efortul cu care ne apare înzestrată perioada noastră de procreaţie din veacul al nouăsprezecelea. După o amorţire îndelungată energiile latente tresăreau fără frîu, cu o admirabilă savoare virginală. Un neam întreg se trezise din

somn, se frecase la ochi subt Maior, Şincai şi Klain şi acum se scutură din tot trupul, de'i trozneau încheieturile. Din Principatele Unite se făcuse Regatul, după botezul de foc dela Plevna, scriă Alexandri, scria Bariţiu, pe orizont se ivise ca o împletitură de fulgere strofele lui Eminescu. Romînia modernă eră pe drum. In această unanimă răscolire în care se agită par'că fiecare atom, Vulcan participă în permanenţă cu toate puterile lui. Lira se înstrună în faţa măreţiei momentului şi într'un ton uşor dar sprinten vibrau emoţiile lui. Un astru destul de palid în constelaţia literară de atunci, el se roteă împrejurul soarelui şi îi trimiteă stihuri de o mişcătoare devoţiune lui Vasile Alexandri :

Ca ş'un creştin smerit ce vine
La vr'un altar a se 'nchină,
Aşa m'apropiu eu de tine
Voind s'admir mărirea ta,
Şi cum creştinul îşi găseşte
Acolo mîngîieri cereşti,
Aşa renasc eu sufleteşte :
Cu lira ta mă'ntinereşti.

Sunt versuri simple, în matca lor nu se prăvălesc bolovani mari, dar închipuiţi-vă, prin anii optzeci în casele cărturarilor noştri, din umbra satelor ce fosforescenţă vie de credinţă, ce ascuţire a simţimîntului naţional lăsau pretutindeni. Nu uitaţi că trăiam tocmai în era de prigonire a lui Coloman Tisa cînd fantoma Ungariei unitare orbise toate minţile ungureşti. Ei bine, atunci, Vulcan, din mijlocul lagărului duşman, îşi trimiteă cuvîntul lui de îmbărbătare sonoră :

In van orice sforţare,
In van combat Romînul, el nu va mai pieri !

Cu o mîndrie dîrză, el strănepotul episcopului Samuil, luă postură de apărare în faţa fiecărei lovituri şi răspundeă cu

apoteoza «*Zimbrului lui Dragoş*», versifică «*Gorunul lui Horia*», plîngeà cu «*Orfana Crişului*». Erau zadarnice toate ordonanţele ministeriale prin care se închideau şcolile pri mare, zadarnice condamnările în procesul memorandului. Preoţi, învăţători, elevi de liceu, iluminaţi cu toţii ca de magia unui vis, recitau imprecaţiile din «*Lira mea*» :

Iancule viteaz,
Scoală-te fii treaz,
Că nu-i bine'n ţară,
Vin duşmanii iară ...

Cine să le aplice acestor svîcniri de protestare, în care un popor întreg îşi zăngăneà lanţurile, cine să le aplice rigorile ritmului şi glaciale reţete de prozodie savantă ? Cine se mai întreabă dacă a fost impecabil zugrăvit stindardul, cu care s'a dat o luptă şi s'a cîştigat o biruinţă ? Poezia lui Vulcan apare ca o băutură reconfortantă a vremii lui, simplistă în compoziţia ei, dar cu efecte salutare...

Ca în versuri el se cheltuià cu aceeaş căldură şi în proză. Volumele de nuvele i se citeau de fetele de popă, de junii amorezaţi şi pe la balurile adunărilor generale ale «Asociaţiunii», de acum 40 de ani, paginile din «*Sclavul Amorului*» sau din «*Ranele Naţiunii*» trebuie să fi fost subiect de conversaţie şi prilejuri de intrigi sentimentale. Azi s'au demodat, fireşte, au ieşit din preţuirea publicului cititor. Motivul e că literatura nouă a trecut galopînd pe deasupra lor şi toată conformaţia noastră de gîndire a fost supusă, cum spuneam, pe urma evenimentelor, unor revizuiri extraordinar de repezi. Dacă le răsfoim astăzi s'ar păreà că sunt mult mai vechi decît vîrsta lor adevărată. Aceeaş poveste şi cu teatrul lui Vulcan. Bătrînul publicist este un fel de Nestor al Thaliei în Ardeal. Cele vreo opt comedii împreună cu drama *Ştefan Vodă cel tînăr* care a văzut lumina rampei la *Teatrul Naţio-*

nal din Bucureşti, au făcut deliciile auditorului popular fără întrerupere şi dacă nu mă înşel şi astăzi ţin recordul la reprezentaţiile de diletanţi. *Gărgăunii dragostei, Mîţa cu clopot* sau *Prima rochie lungă* au călătorit în toate părţile la fel cu *Piatra din casă* sau *Vlăduţul mamii* ale lui Alexandri. Mi-aduc aminte, eram student la universitate, cînd am văzut pentru intîia dată *Ruga dela Chisetău* într'un sat din Banat, pe o scenă ridicată într'un local de şcoală, cu o cortină multicoloră înjghebată din cătrinţe şi covoare, o cortină rebelă care la sfîrşit de act nu acoperea decît pînă la glesne corul ţărănesc. Erà o veselie împrejur, pantofii cocheţi ai banăţencelor ne stîrneau admiraţia, publicul fredonà arii din piesă, rîsul gîlgăià din toate ungherele, în vreme ce un preot batrîn de pe Mureş se cam supărase în scaunul lui şi strigà din răsputeri: «Trageţi lepedeul!»... Vremuri sănătoase de inocente bucurii patriarhale. Cît a trecut de atunci? A murit şi părintele, Dumnezeu să-l ierte, au îmbătrînit şi cîntecele, s'ar părea că am îmbătrînit şi noi...

Vulcan a crezut cu multă însufleţire în nevoia unei mişcări teatrale în Ardeal. Fie că vedeà în ea posibilitatea unei redeşteptări naţionale care dejucà ochiul vigilent al autorităţilor ungureşti, fie că îl atrăgeau manifestarile de acest gen, el a înfiinţat «*Societatea fondului de teatru*» şi a lucrat zeci de ani ca să-şi realizeze visul de-a vedeà în Ardeal o trupă romînească. Adunările societăţii lui an de an se desfăşurau paralel cu ale «Asociaţiunii», praznice sărace dar înduioşatoare ale unui popor orfan. Subt binecuvîntarea capilor bisericeşti de ambe confesiuni, roiau fruntaşii din toate unghiurile la astfel de ocazii, se suspendau pentru moment micile certuri provinciale, totul luà un aspect solemn şi grav, iar la banchet, preşedintele cu frumoasa lui vigoare bătrînească, cu glas de clopot şi cu o lacrimă fărămată în pleoape, îşi rosteà toastul pentru «femeia romînă», invocînd pe Cornelia mama Grachilor sau pe mama lui Ştefan cel Mare din balada lui Bolintineanu... Nu-i aşa, că tabloul cu tot farmecul lui idilic ni se

pare acum că vine de foarte departe, că se pierde, cum am zice, în noaptea timpurilor?

Care a fost concepţia literară a lui Iosif Vulcan, crezul intelectual în puterea căruia pînă la bătrîneţe a ţinut un condei în mînă? Publicistul dela Oradea-Mare e ultimul vlăstar al şcoalei latiniste la noi. Intr'o vreme cînd pe urma *Convorbirilor* şi a scriitorilor veniţi după Alexandri literatura a descins în sfîrşit pe pămîntul nostru şi ca limbă şi ca inspiraţie, părăsind înălţimile vaporoase ale ideologiei cipariane, în Ardeal vechea manieră tot s'a mai susţinut încă. Poate ca un razim sufletesc împotriva asupririi streine, ca o compensaţie pentru suferinţele prezentului vitreg, cărturărimea noastră simţeà încă trebuinţa zeilor traco-romanici. Ne retranşam cu mintea după arcurile de triumf ale cetăţii eterne, fiindcă acolo nu ajungeà ordinul ministrului Hieronimy, visam de splendorile Romei ca să găsim acolo măcar o platformă de amor propriu. Dincolo de munţi începuse o viaţă de stat care angajà interesul tuturora, noi eram paralizaţi în acţiune şi din contemplarea trecutului scoteam argumente pentru ziua de mîine. De aceea, latinismul nostru s'a perpetuat şi a rezistat vremii, de aceea el n'a fost aici numai o formulă trecătoare de evoluţie literară, ci un fel de evanghelie pentru toată lumea, aş puteà zice un azil moral al celor năpăstuiţi. Traian şi Decebal muriseră de mult în amintirea acestui colţ de pămînt, plecaseră şi din palatul de cleştar al mitologiei populare, dar reînviaţi odată de istoriografii ardeleni, ei au cerut o nouă cetăţenie aici, au început să guverneze, să primească invitaţii la toate sărbătorile, să asiste la botezuri şi la ospeţe...

Iosif Vulcan, ca mulţi alţii, a fost poetul lor de curte şi le-a rămas credincios pînă la moarte. Naţionalismul lui intransingent a purtat această pecete a descendenţii latine, care erà o lozincă militantă. In poemul dramatic «*Deşteptarea lui Traian*» el îşi sintetizează credinţa. Poetul apare o «*sentinelă din culmea de Carpaţi*», căruia împăratul roman i s'arată, ca împreună să treacă în revistă toate provinciile romîneşti

libere sau subjugate. Glasul lor evocator e ascultat. Ele se ivesc pe rînd în costum național, primesc încurajări după plîngerile lor, se prind apoi de mînă și îngenunchiază în fața plăsmuitorului, care le retrimite la datorie și le toarnă încredere pentru viitor:

Ștergi lacrimile tale,
Poporul meu străbun!

Da, erà dogma unității, exprimată cu mijloace rudimentare uneori, cu destule expresii blăjenești în limbă, dar limpede și categorică, negreșit, subt patronajul august al lui «Moș Trăian». Iosif Vulcan însă n'a fost un cîntăreț care se izolà în turnul de ivoriu al trecutului fără să ție seamă de problemele vremii lui. Dimpotrivă, a urmărit deaproape și a înțeles toată svîcnirea subterană a integralității naționale, a fost chiar un pion conștient în opera de preparație a unirii. Nici nu se poate o legitimare mai luminoasă pentru izbînda unui proces milenar decît faptul că aici la Oradea-Mare, la granița noastră sufletească, patruzeci de ani am avut călimara unui scriitor. Această călimară, s'ar puteà zice, a trasat și granița politică, tot ce-a venit în urmă n'a fost decît consfințirea unei biruinți cîștigate de mult. Ca pretutindeni în istorie și la noi condeiul a fost avantgarda tunului...

Această concepție programatică a lui Iosif Vulcan se reoglindește necontenit în paginile *Familiei.* Regretata revistă ar merità în adevăr studiul migălos al unui cercetător, care din coloanele ei de patru decenii ar puteà reînchegà pulsul intelectualității noastre de-atunci. *Familia* e un fel de buletin literar al epocii. Inființată după exemplul cunoscut al revistelor germane, publicația săptămînală trăită atîta vreme n'a fost numai o lectură de bună educație, un fel de îndreptar trebuincios pentru o societate începătoare. Dacă ar fi îndeplinit numai acest rol, ducînd în fiecare Sîmbătă o bucată literară, o dare de seamă a unui bal sau o ghicitoare de șah aproape o jumătate de secol în casele romînești, și atunci ar me-

rită recunoştinţa noastră. *Familia* însă a făcut mai mult. Directorul ei a transformat-o într'un organ literar de seamă pentru vremea lui. Această revistă eră un certificat pururi reînoit al unităţii. Scriitori din toate părţile îşi trimiteau aici contribuţia lor. Eminescu şi-a publicat în paginile ei primele înfrigurări de patimi şi de stele. N'a fost poet sau nuvelist român de ori unde, care să nu fi primit invitaţia neobositului animator. Mai e încă ceva: un fapt hotărîtor. Vulcan a descoperit cu instinctul de proorocie a artiştilor punctul fix pentru orientarea lui. Intr'o vreme cînd cărturărimea Ardealului se înfăşură în îngustimea unei mîndrii locale, cînd cei mai mulţi fruntaşi politici de-aici credeau încă în iluzia atavică a milostenieі dela Viena, cînd unii erau pe cale să-şi facă intrarea în Parlamentul de pe malul Dunării, bătrînul Vulcan de zeci de ani bătea drumul Bucureştilor. Pe la Academie, prin culoarele Teatrului Naţional, pe la diverse serbări se ivea silueta lui de stejar falnic cu obrazul rumen, dar cu ochii împăienjeniţi de emoţie... El nu se întorcea numai încărcaţ de bucăţi literare, care apăreau pe rînd la gazeta lui, dar înregistrà toată creşterea continuă a unui organism, şi venea acasă ipnotizat de îndemnuri noui. In acest chip revista dela Oradia-Mare devenise pentru Ardeal un palpitant monitor al ideii naţionale, care aducea verbul mîntuirii şi făcea să treacă în suflete acea presimţire minunată ce presărase demult cu flori în minţile tuturora drumul armatelor romîneşti. De aceea, cu toţii pe vremuri am fost clienţii *Familiei*, nu mai vorbesc de cei care au crezut că pot avea un cuvînt de transmis ţiparului, fiindcă aceştia şi-au început ucenicia subt ocrotirile gazdei primitoare din Bihor...

Familia e meritul de căpetenie, cărţile lui pot fi uitate, *Familia* nu se uită. Ea rămîne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre.

* * *

Acest adevăr nu e o constatare de ocazie în cadrul unei conferinţe, ci o recunoaştere de-a cărei satisfacţie răposatul a avut norocul să se împărtăşească în viaţă.

Jubileul venerabilei reviste a fost o sărbătoare naţională. Sunt douăzeci şi unu de ani de atunci, dar mi-a rămas în memorie cu amănunte inpresionanta manifestare. Cultura romînească s'a pătruns în mod integral de însemnătatea momentului cînd o revistă împlineà patruzeci de ani de existenţă. Un pelerinaj s'a pornit atunci la Oradia. Toate societăţile mai de seamă şi-au trimis reprezentanţii lor, au venit academiciani, au venit studenţi, au venit preoţi, au venit actori, erà un cortegiu lung şi variat. Oraşul străin priveà cu mirare, dar nu cu neînţelegere această închinare, fiindcă directorul *Familiei* erà stimat de concetăţenii lui. Acasă într'un elegant interior care trădà îngrijirile unor mîini delicate, ne-a primit fericitul patriarh alături de doamna Vulcan, cu obrazul luminat de zîmbet şi mulţumire. A fost o defilare de urări, cuvinte într'aripate, un convoi de daruri, coroane de argint cu tricolor, a fost concert, declamaţii, flori, seara s'a jucat o piesă a autorului... Neamul întreg îşi trimeteà omagiile pentru nobilul sbucium al unei vieţi.

Am fost adînc mişcat de această izbucnire spontană. Veneam dela Budapesta, trimis de camarazii mei de universitate, veneam şi în numele revistei «*Luceafărul*», pe care o înfiripase nu cu mult înainte neastîmpărul nostru tineresc. In tensiunea nervilor de douăzeci de ani, mă zguduise emoţia moşneagului.... Mi-aduc aminte, noaptea întreagă ni s'a prelungit discuţia băieţilor... cîntece .. pahare... planuri de revoluţie... Amicul Istrate Micescu sosit dela Paris, cu barbişon franţuzesc şi cu versuri de Lamartine, ne uimise cu retorica lui...

A doua zi la banchet s'a reluat protocolul consacrat ardelenesc. S'au rostit toasturi pentru sărbătorit, a vorbit şi primarul oraşului în ungureşte. Toţi l-au proslăvit pe jubilant. El a răspuns cu obişnuită modestie şi rotindu-şi privirile

peste noi toți, a închinat pentru: unitatea sufletească a neamului...

Țiu minte agitația care mă stăpîneà, ca un somnambul m'am ridicat de pe scaun și în tăcerea reținută o clipă mi-am strigat urarea: Să bem pentru unitatea noastră politică... Nu știu să fi spus mai mult. Studenții m'au aplaudat frenetic, ochii primarului se făcuse mari, un protopop dinspre capul mesei mă priveà speriat, ștergîndu-și fruntea cu o enormă basma roșie... Banchetul s'a sfîrșit repede...

In forfoteala generală mă pironisem în colțul meu de masă cu barba în piept și cu buzele strînse. Deodată simt o mînă pe umăr, erà Iosif Vulcan.

M'a îmbrățișat, m'a sărutat pe frunte părintește și nu mi-a zis decît trei cuvinte : *Tu ai dreptate...*

* * *

Doamnelor și domnilor, vedeți, oricît e de complexă viața noastră de astăzi, cîte o pagină desgropată din trecutul Ardealului face să vibreze coarde adînci...

Ridicați, deci, un monument lui Vulcan, aici unde s'a fărămițat truda lui! Din acest bronz vă va vorbi o bucată de trecut, ale cărui rădăcini nu sunt înfipte numai în țara Biharului, ci în inima noastră a tuturora...

Avram Iancu.

Istoria de veacuri a Ardealului romînesc e istoria de lacrimi şi de umilinţă a unui popor orfan.

Din toate apăsările trecutului, jugul feudalităţii ungureşti a durut mai mult. Pretutindeni domnia străină ne-a încătuşat energiile de viaţă, aici însă s'a aşternut peste noi ca o nenorocire vecină cu moartea, fiindcă în deosebire de alte părţi, generaţiile noastre de iobagi ardeleni, părăsite în cursul vremii de către conducătorii lor, au suferit necontenit o întreită mucenicie: de sînge, de lege şi de clasă. Una din aceste primejdii să fi fost ar mai fi putut miji flacăra desrobirii, laolaltă ele s'au transformat într'un blestem fără apărare, într'o crudă încercare venită par'că de sus, la care nu se puteà răspunde decît cu plînsul, cu eterna obidă sufletească a tuturor sclavilor. Iată de ce povestea noastră de aici e o lungă plîngere în surdină, revărsată în doine, ticluită în petiţii la împăratul, sau oftată în rugăciuni la Dumnezeu. Ardealul o miie de ani şi-a muiat desnădejdea în jale şi s'a mîngîiat cu visul. De două ori el totuş a lovit cu sete crîncenă şi cu avînt înfricoşat dospit din impulsuri seculare. In amîndouă rîndurile lovitura lui a pornit din acelaş loc care prin vitejie legendară a răscumpărat aureola bărbăţiei îngropate şi a dat unui popor oropsit unica zestre de înălţare morală.

Acest loc este Ţara Moţilor.

Moţii apar astfel cu o specială prerogativă în Istoria noastră. Neamul lor vînjos adăposteşte singura tradiţie de eroism pe care vremea vitregă nu ni l-a putut înfrînge. In munţii Abrudului continuatorii vechei aşezări romane, ca într'o cetate izolată de slăbiciunile vremelnice, au păstrat reflexe întîrziate din gloria străbună. Cu toată robota lor zilnică aceşti copii ai codrului şi-au menţinut dorul de libertate. Cînd tot Ardealul se legănà în tînguire neputincioasă, în văgăunele lor fermentà revolta. Ei ne-au învăţat mai întîi să plătim cu sînge, nu cu lacrimi, ei au introdus virtuţile războinice pe un pămînt biruit, ei reprezintă acţiunea într'o lume copleşită de visare mistică. De pe culmile munţilor apuseni a strigat pentru întîia-oară răsvrătirea, ca un bucium precursor al redeşteptării generale. Moţii sunt Tirolul nostru, Pumnul Ardealului, iar cele două inimi mari în care a clocotit uraganul sunt eroii lor: *Horia* şi *Avram Iancu.*

Amîndouă figurile trecute în mitologia populară se găsesc într'o perfectă înrudire organică. Au pornit şi unul şi altul dela aceeaş vatră ţărănească, au crescut în aceleaşi patimi şi au încarnat aceleaşi năzuinţi ancestrale. Lupta lor s'a desfăşurat pe un fond comun, avînd un obiectiv unic şi mijloace la fel. Concepţia politică de care s'au călăuzit şi care a determinat prăbuşirea lor tragică a fost aceeaş iluzie deşartă a împăratului dela Viena, cea mai tristă şi cea mai scump plătită erezie a ideologiei noastre de veacuri. Ce-i desparte însă pe cei doi martiri ai Moţilor, e cadrul vremii în care s'a deslănţuit epopeea lor, cortegiul de lozince şi de evenimente care i-au întovărăşit pe cîmpul de bătaie. Horia e revoluţionarul ţăran care întrupează instinctele de viaţă ale unui popor prin prizma revendicărilor locale. Drama lui e un preludiu numai al reînvierii care aşteptă în umbră. Iancu însă, o verigă într'un lanţ de evoluţiune universală, se înfăţişează dela început într'o armură complexă de luptător pentru soarta integrală a unui neam. El e soldatul conştient al ideii

naţionale, a cărui spadă loveşte dela înălţimea unor principii imutabile de acord cu catechismul epocii lui. Prin Horia ţîşneşte un fulger răzleţ din viforul unui popor, prin Iancu cere cuvînt poporul însuşi, cu adevărurile programatice asvîrlite în cumpăna istoriei. De aceea răscoala lui Horia e o platformă morală fără consecinţe şi transformări de domeniul realităţii, cîtă vreme revoluţia dela patruzeci şi opt rămîne ca o înaltă semnificare politică, prin care s'a inaugurat istoria modernă a romînismului, deschizînd drumul desrobirilor viitoare.

* * *

Se va găsi oare cîndva meşterul iscusit, care despicînd întîmplările şi cîntărind faptele, să reconstruiască această pagină strălucitoare de demult? Va veni poietul să lumineze cu razele lui în sguduitoarea tragedie sombră, ori istoriograful să descifreze faţa vremii în toate tainele ei şi să ne deà eternul omenesc din sbuciumul lui Avram Iancu, îndeplinind astfel o operă de educaţie naţională?

Personalitatea mortului dela Ţebea se desface din galeria trecutului apropiat, investită cu o excepţională valoare morală, din care posteritatea şi mai ales zilele noastre tulburi ar puteà să desprindă linii simple şi mari. Peste tot pleiada vizionarilor ardeleni dela patruzeci şi opt, cu suflul lor romantic, cu concepţia eroică care le străbăteà crezul politic şi cu idealismul luminos care îi povăţuià, înfăţişează o culme pe care de atunci şi pînă astazi generaţiile de epigoni n'au mai fost în stare s'o atingă. Sforţarea poporului nostru, de a elaborà la el acasă cuvinte de ordine ale frămîntării continentale din aceasta perioadă, a dat roade. Din ceata iobagilor asupriţi s'au improvizat repede cărturarii lor în oameni politici cu o limpede intuiţie a situaţiei, şi cînd a sunat

ceasul, aceşti preoţi şi mirenii dela sate, într'un elan vijelios au încins spada devenind prefecţi, tribuni şi centurioni, reîmprospătînd astfel pe un colţ de pămînt uitat un aspect mişcător din antichitatea latină. Subt conducerea lui Şaguna, prototipul cel mai distins al eclesiastului militant produs de istoria noastră şi cu îndrumarea lui Simeon Bărnuţiu, profesorul cu suflet de apostol, un şir întreg de fruntaşi au răsărit fanatizaţi de ideie. Erà mişcare, patimă, îndrăsneală în rîndurile lor şi hotărîrea nestrămutată de-aşi duce cauza la biruinţă.

Din primele zile ale fierberii din Ardeal s'a ivit pe planul întîi, alături de dînşii, silueta tînărului advocat din Cîmpeni, care dà un relief cu totul deosebit comitetului naţional de atunci. Avram Iancu descindeà cu o structură sufletească particulară. Urmaşul lui Horia aduceà cu sine mîndria aspră a Moţilor, acea pornire furtunoasă de plată şi răsplată care înroşise odată crestele munţilor cu focul revoluţiei. In vinele lui svîcneà sîngele fierbinte cu descărcări violente de pasiune elementară. Credinţele vremii şi evenimentele din jur agitau cu o putere înzecită acest temperament de erou. Firea lui Iancu, caracterul distinct şi unic al ţăranului dela Vidra, a smuls dela început mişcarea dela patruzeci şi opt din ogaşa bătătorită a suplicaţiunilor seculare către «prea înălţatul cezaro-crăiesc scaun» şi i-a dat un caracter revoluţionar. Fiinţa lui îmbibată de fanatism a dominat masele din primele clipe. Acest tînăr de douăzeci şi cinci de ani, cu graiul respicat şi scurt, cu sclipiri de oţel în adîncul ochilor albaştri, şi-a dat seama că numai armele pot hotărî într'un proces de veacuri, care a batjocurit pînă la sînge plebea năpăstuită. La adunarea de pe cîmpul Libertăţii în 3/15 Mai la Blaj, Iancu a venit în fruntea Moţilor organizaţi milităreşte, gata să înfrîngă orice val inoportun de cuminţenie iobăgească. Peste capul episcopului Lemeni şi al canonicilor lui supuşi stăpînirii ungureşti, sarcasmul lui a plesnit ca un bici de foc. Dincolo de îngrijorarea căpeteniilor circumspecte, tribunul

dela Cîmpeni radià tinereţe, nervi şi optimism. Prin el a primit mişcarea noastră nota vitejiei şi romantismul de epopeie. In sfatul conducătorilor, Iancu şi-a impus pecetea lui definitivă. Inalta prevedere politică a lui Şaguna şi cumpătul diplomatic al înţeleptului arhiereu, unite cu viziunea istorică a lui Simeon Bărnuţiu se completau admirabil cu acest om de acţiune, care în comitetul dela Sibiu, într'o memorabilă şedinţă prelungită de calcule şi temeri, a tăiat scurt discuţiile savante: *Domnilor vorbiţi înainte, eu plec în munţi, şi fac revoluţie!*

Ce-a urmat, se ştie, e prima noastră afirmare a ideii de libertate politică, cea dintîiu campanie ostăşească în războiul de neatîrnare. Advocatul Avram Iancu a pledat cu sabia în mînă cauza romînismului. Prefectul de lănceri întors între Moţii lui s'a dovedit un strălucit şef militar. Ca împinşi de o chemare magică, i-au roit împrejur ciubărarii şi ciobanii din văile Crişului şi ale Arieşului. S'au aprins focuri pe culmi, a început să sune tulnicul de brad, s'au pornit carele Iancului de care plînge şi azi poezia populară şi tunurile de lemn au fost urcate pe vîrfuri la trecători. Agerul prefect, frumos, drept şi încrezător crai al munţilor, se ivea pretutindeni pe calul lui alb ca un zeu al luptei. Prestigiul lui personal întreţinea şi cohesiunea şi disciplina acestei armate de ţărani. Cele două invazii ungureşti în munţii Abrudului, sugrumate în sînge subt cutropirea Moţilor, au arătat lumii la ce grad de conştiinţa cetăţenească se ridicaseră iobagii Ardealului şi ce bloc de granit erau piepturile lor. Toată vremea Iancu a fost comandantul necontestat, adorat de mulţime. Oastea lui n'a cunoscut o clipă de înfrîngere. Armatele imperiale au fost bătute de rebelii unguri, prinţul Windischgraetz a fost alungat de Kossuth peste graniţa Ungariei, baronul Puchner cu austriacii lui bine înarmaţi a fugit din faţa lui Bem la Rîmnicul-Vîlcei, cînd în munţii Abrudului flamura noastră fîlfăià triumfătoare. In acest timp de aproape doi ani cînd Avram Iancu a desfăşurat o acţiune proprie fără nici un ajutor din partea autorităţilor militare imperiale copleşite de

o frică meschină, eroul dela Fîntînele paralel cu mişcarea armată aveà şi o intensă activitate politică. Cuibul lui de stînci devenise focarul redeşteptării naţionale romîneşti de pretutindeni. Fie că îndrumà linia de conduită a tovarăşilor săi din comitetul naţional, sau primeà emisarii guvernului dela Dobriţin, fie că urmăreà planurile Curţii dela Olmutz, Iancu concentrà atunci destinele neamului în mîinile lui. Subt ocrotirea munţilor neînvinşi, la lumina unui foc, ţăranul din Vidra-şi generosul boier muntean Bălcescu urzeau pentru întîia oară pe urmele mortului dela Turda visul unirii tuturora. Pînă tîrziu, după venirea Ruşilor în ţară, el a fost un factor activ al echilibrului politic, chibzuit şi desfăcut de prejudecăţi, neavînd alt punct fix în cugetarea lui decît soarta integrala a neamului.

După strălucirea orbitoare a venit prăvălirea în prăpastie, cea mai întunecată tragedie care puteà sdrobì sufletul erou. Perfidia Vienei a transformat repede un popor biruitor într'un popor mucenic. Absolutismul austriac ca o nouă pecingine s'a aşternut deasupra Ardealului, trecut din ghiarele brutale ale nemeşilor unguri în sforile abile ale poliţiştilor austriaci. Subt apăsarea regimului s'au prabuşit teorii politice şi gînduri de regenerare. Fruntaşii noştri au luat lumea în cap, sau şi-au atîrnat spada în cui, aşteptînd zile mai bune. Sufletul nedomesticit al lui Avram Iancu n'a putut suportà odioasa încercuire. Ca şi mai înainte a tresarit cu aceeaş patimă 'n faţa robiei. El care îşi hraneà avîntul din impulsuri atavice şi simţ'se cu toată carnea lui mareaţa dramă în minte cu făgăduinţele de ieri şi în urechi înca cu strigătul năvalnic al gloatelor dela Marisel, nu puteà privì cu braţele încrucişate ruşinea şi nu-şi închipuià să traiască ca un modest cancelist aulic, sau ca pensionar austriac din mila vulturului cu două capete. O noua revoltă l-a aprins şi i-a adus pierzarea. Se ştie calvarul lui dela Viena, după ce în cabinetul împăratului a respins decoraţia :— *Nu ne-am luptat pentru jucarii, — vrem drepturi, Maiestate !* Se cunosc loviturile

groaznice de mai tîrziu; închisoarea din cetatea dela Alba-Iulia, unde l-au ferecat în lanţuri şi l-a pălmuit un căpitan austriac pe Craiul-Munţilor! Ce vifor pustiitor trebuie să fi bîntuit în aceste clipe în sufletul Prometeului înlănţuit! Ce umbre fugare se vor fi abătut peste fruntea lui, pe care străluceà cununa de raze a unui popor întreg! Ieşit de după zidurile negre, eroul umilit erà pe marginea abisului. Ce puteà face el? Drumul lui nu mai aveà întoarcere. Să se înarmeze cu scripte şi documente, ca să susţie o plîngere străveche stropită cu sînge? Să apere ca advocat la tribunalele nemţeşti pădurile Moţilor cerşetori? Nu mai erà ieşire, Avram Iancu trebuià să cadă, trebuià să dispară din circulaţie ca să intre în imperiul legendei şi să diriguiască de acolo cu neînduplecata putere a morţilor crezul unui neam...

A urmat deci fatalul sfîrşit de dramă, zguduitor şi mistic ca o tragedie shakespeareană. Iancu s'a întors acasă în munţii lui robiţi iarăşi, de astădată rob şi el, înfrînt în credinţă şi batjocorit în amorul propriu. O perioadă de singurătate dîrză a premers melancoliei, care l-a înfăşurat pe veci. In casa dela Vidra, înconjurat de tribunii care i-au mai rămas, subt ochii înlăcrimaţi al unui tată ţăran, tăcut şi reflectând par'că în privirile du e crîmpeie dintr'o glorie apusă, el s'a închis ca 'ntr'o criptă mortuară. Erau zadarnice toate îndemnurile prietenilor, invitaţiile la dieta dela Sibiu, planurile de memorand la împăratul... Iancu erà protestarea mută a decepţiei generale şi erà prizonierul demnităţii sale rănite. In această postură l-a surprins călătoria împăratului Franz Iosef în Ardeal, vizita tînărului monarh în Ţara Moţilor. Toate stăruinţele prieteneşti de atunci, cu tot mirajul unor avantagii politice pe seama a lor săi, nu l-au putut înduplecà să apară înaintea domnitorului. Vizita plăpândului Habsburg s'a desfăşurat într'o atmosferă de amărăciune şi doliu. Foştii lănceri, lănceri lipsiţi de comandantul lor, se uitau cu sprîncenele încruntate la acest convoiu nedorit. In faţa casei cu şindrile dela Vidra nu aşteptà decât tatăl eroului, întinzînd un pahar de vin oaspelui,

cu un gest liniştit de politeţă patriarhală. Avram Iancu pregătise acest gest de muşcătoare ironie şi se afundase în codru ca un vultur cu aripile zdrobite, aruncînd prietenilor săi sentinţa lapidară ca un dicton biblic: — *Toate sunt în zadar, un nebun şi cu un mincinos nu se pot înţelege..*

De aici înainte o singură dată l-au mai putut urni din pasivitatea lui. In năzuinţa de a-şi creà un acord cu împrejurările, conducătorii politicei ardelene au făcut totul ca să curme protestarea solitarului din munţii apuseni, care împrăştià sugestiuni neplăcute Burgului dela Viena. S'au dus deci la dînsul, l-au acoperit de mustrări, i-au insinuat că confundă binele public cu rosturile lui şi cu puterea l-au dus la Sibiu. Iancu tîrît le-a ascultat argumentele, le-a primit programul. Cine ştie ce prăvăliri surde se sbăteau în tăcerea lui? O mare bucurie îi însenină pe toţi la gîndul că actul de sumisiune a tigrului îmblînzit va aveà o reală contravaloare politică. O delegaţie de fruntaşi l-a dus la principele Schwartzenberg, guvernatorul Ardealului, care i-a strîns mîna cu satisfacţie şi l-a poftit zîmbitor să şadă: — *Also, was wollen die Rumänen?* Iancu, ca la lumina unui fulger, va fi văzut atunci toată fatalitatea unei istorii milenare. A zîmbit şi el prinţului şi-a răspuns cu ochii rătăciţi: — *Serenisime, o academie de drept la Sibiu şi-o baie de vapori la Vidra!*

In clipa aceea a înebunit Avram Iancu!

Zeci de ani s'a plimbat mortul viu pe poienele dintre brazi, peste mormintele unde dormeau lăncerii lui. Desculţ, sdrenţos, ca un rege Lear rătăceà Craiul Munţilor, cea mai înfricoşată icoană a dărăpănării unui popor chinuit. Pe la tîrguri sau pe cîte o culme de deal se iveà făptura lui pribeagă. Moţii alergau la el să-i atingă genunchii ca pe nişte moaşte şi sdrenţele lui ca o binecuvîntare. Avram Iancu scoteà un fluer de cireş şi cîntà marşul lui: «*Astazi cu bucurie romînilor veniţi, Pe Iancu în cîmpie cu toţi îl însoţiţi*»!... Ţăranii ştiau cîntecul atît de bine. In cadenţele lui bătuseră pe Hatmani şi sdrobiseră odinioară legiunea cu chivărele cu cap de

mort. Ca un cor din tragediile lui Sofocle înconjurau pe titanul căzut şi plîngeau..

Intr'o zi l-au găsit mort pe o bancă, cu faţa întoarsă spre cer şi l-au îngropat subt gorunul lui Horia la Ţebea, cu o piatră albă la căpătîi, într'o groapă împrejmuită cu zăbrele sărace...

Gorunul îl plouă de atunci cu frunze, ţăranii îi cîntă în balade la coarnele plugului, iar istoria noastră învaţă din religia lui...

* * *

Sunt vreo cincizeci de ani şi mai bine de cînd a murit a doua oară Avram Iancu. De atunci faţa vremilor s'a schimbat printr'o cascadă vertiginoasă. Credinţa lui s'a înfipt adînc în conştiinţa neamului şi-a ajuns la o răspîntie nouă. Viforul dela patruzeci şi opt s'a pornit iarăş să sguduie catapeteazma lumii. A reînviat epopeia ! Romînismul s'a ridicat din cenuşa ruinei universale şi peste stîrvul pajurei cu două capete dorobanţii noştri au împlîntat tricolorul pe palatul din Buda...

O justiţie imanentă, veşnică şi implacabilă, a rectificat povestea noastră şi-a răsplătit martiriul eroului. In faţa mormîntului dela Ţebea se închină o Romînie aşa cum a visat-o el cu Bălcescu la focul de pe creste, sau cum a văzut-o ca o fantomă în arătările lui de pribeag nebun.

In decorul schimbat un alt monarh trece astăzi pe la casa Iancului. E al nostru. Vine să-i îngenunche la groapă, simbolizînd recunoştinţa unui neam. Clipa ne covîrşeşte cu înţelesul ei adînc, un fior de veacuri tremură în frunzele gorunului lui Horia şi din troparele bizantine flutură eternitatea peste capetele noastre. In coborîrea amurgului se vor aprinde iar focuri pe culmi, fumul lor se va ridicà la cer paşnic şi

blînd, ca fumul jertfei bine primite. Tîrziu în lumina albă de lună va picurà din nou glas de fluer printre crengile brazilor, ca o chemare de departe : «*Astăzi cu bucurie Romînilor veniți !*».

• Ascultă Sire, acest fluer cu toate poveţele lui! E fluerul ţăranilor noştri, fluerul lui Iancu, fluerul fermecat, în cîntecul lui e toată mîntuirea noastră !

La groapa lui Şaguna.

Mormintele sunt pe seama morţilor lăcaşuri de odihnă, pe seama viilor urne evocatoare.

Posteritatea se opreşte în pragul lor ca să smulgă tainele vieţii ce a fost, să descifreze impulsul unei energii, sau să culeagă un învăţămînt pentru ziua de mîine. Deasupra fiecărei cruci din ţintirim planează o poveste din trecut, care luminează în veşnicie. Sunt cruci de poveşti umile ca para gălbuie a unui opaiţ în amurg, crucile mulţimii anonime revenite la sînul ţărînii primitoare. Sunt cruci însă al căror înţeles străluceşte departe ca un stîlp de foc călător în noapte; sunt crucile risipitorilor de suflet ce au ocrotit o ideie şi au lăsat-o moştenire spre binele altora. A te apropià de ele înseamnă a face să reînvie subt ochii tăi unele din forţele creatoare, care au dus societatea în eterna ei primenire mai înnainte cu un pas.

Pentru noi toţi, mauzoleul Mitropolitului Şaguna este un asemenea prilej de improspătare a amintirii unei rare energii rodnice, cheltuite pe deaîntregul în slujba neamului. Este poate cel mai evocator mormînt al romînismului din Ardeal de o sută de ani încoace, fiindcă subt lespedea lui doarme omul care a realizat cele mai mari binefaceri pe seama acestui colţ de pămînt. De aceea astăzi, la cincizeci de ani de cînd s'a în-

chis în criptă marele Arhiereu, întreaga conştiinţă naţională într'un avînt de pioasă reculegere călătoreşte subt brazii dela Răşinari, dîndu-şi seama că dela groapa lui Şaguna, ca de pe o culme de înaltă retrospecţiune istorică, vedem desfăşurîndu-se unul din cele mai luminoase capitole din însăşi existenţa noastră.

Veacul al nouăsprezecelea, perioada de procreaţie a Romîniei moderne, a scos pe arenă o admirabilă pleiadă de personalităţi. Principiul naţional, aruncat în laboratoriul istoriei universale de marea revoluţie franceză, a inaugurat epoca de redeşteptare şi la noi ca şi în alte părţi. Ca după un îndelung somn letargic în care s'a acumulat o sevă milenară, puterile latente au izbucnit pe amîndouă laturile Carpaţilor şi poporul nostru revenit la viaţă a fost zguduit din toropeala lui cu o egală intensitate subt toate stăpînirile politice de atunci. Un fluid misterios i s'a comunicat par'că în tot organismul lui şi l-a adus în mişcare. Lozincele vremei au găsit deodată răsunet în oropsitele Principate dunărene şi în Ardealul chinuit de apăsarea iobăgiei. Un suflu romantic, o grabă febrilă de viaţă, un val impetuos de porniri generoase a luat conştiinţa obştească în stăpînire ca totdeauna în ajunul marilor primeniri. Dincoace şi dincolo de munţi setea de lumină şi de dreptate a început să agite într'un fel neobişnuit rîndurile mulţimii şi ca prin minune din adormirea unui mediu primitiv patriarhal a crescut dintr'odată o generaţie de intelectuali frămîntaţi de problemele neamului, militanţi, îndrăsneţi şi gata de ultimul sacrificiu pentru izbînda visului lor. E generaţia ideologilor dela patruzeci şi opt, cum s'a obişnuit să-i numească posteritatea, cei cari în Muntenia şi Moldova au făurit unirea şi războiul de independenţă paralel cu mănunchiul care a îndrumat destinele neamului aici în Ardeal după prăbuşirea feudalităţii.

Romînii de subt Habsburgi s'au găsit în faţa evenimentelor epocale dela jumătatea veacului trecut orfani de o clasă conducătoare. Un popor de ţărani clăcaşi călăuzit de preoţii lui eră

Ardealul nostru dela patruzeci şi opt. Şcolile dela Blaj singure luminau pe acest fond de tristă părăsire ca o candelă în întunerec. De aceea a trebuit o răscolire a tuturor instinctelor de viaţă, ca menirea noastră istorică să poată fi îndeplinită. Incordarea supremă s'a făcut şi o vastă eflorescenţă de oameni a răsărit pentru toate trebuinţele. In mersul revoluţiei preoţimea a unit crucea cu spada, s'au ivit clerici în fruntea legiunilor de lănceri, tineri advocaţi au devenit comandanţi de armată, în vreme ce profesori de teologie s'au improvizat în codificatorii doctrinei noastre politice. Totul s'a pus în mişcare, toate rezervele s'au înşiruit pe cîmpul de bătaie în marele examen al neamului. Această revărsare de energii însă trebuià ordonată, ţinută în frîu şi valorizată cu un obiectiv politic bine determinat. Se cereà deci o operă de chibzuită cerebralitate, se cereà spiritul creator şi intuiţia de geniu care stăpîneşte vîltoarea tulbure, se cereà *omul excepţional.*

Rolul acesta l-a avut Andrei Şaguna, descendent al Pindului, trimis de soartă ca un ajutor venit de sus în tabăra Ardelenilor.

Tînărul vicar din preziua învălmăşelii generale s'a aşezat dela început în această largă perspectivă istorică, a ajuns repede un centru al mişcării şi mîna lui viguroasă a prins cu putere toate iţele. Inţelegînd din primele momente că milioanele de ţărani romîni din vremea lui sunt predestinaţi unei conduceri teocratice, el a făcut din cîrja vlădicească un sceptru de îndrumare politică. Deosebitele sale însuşiri il impuneau în fruntea trebilor. Minte de o comprehensiune cu totul particulară pentru toate situaţiile politice, om de tact şi fin diplomat, spirit cizelat de cultură şi perfect echilibrat, pregătit deopotrivă pentru speculaţiunile abstracte ca şi pentru acţiunile pozitive, urmaşul de scaun al blagocestivului Vasile Moga, aduceà cu sine şi un element psihologic nou, linia de avînt şi îndrăzneală, temperamentul de revoluţionar şi conspirator, o reminiscenţă atavică, cine ştie, din sufletul agitat al Macedoniei.

înzestrat cu o personalitate multiplă şi bogată, Şaguna a devenit astfel diriguitorul destinelor noastre politice în Ardeal. Dela memorabila Adunare de pe Cîmpul Libertăţii la Blaj, unde figura lui venerabilă asemănătoare imaginei lui Andrei Hoffer, eroul tirolez din pînzele celebre ale lui Defregger, domină miile de ţărani şi pînă în clipa din urmă a acestei frumoase bărbăţii, cel mai demn principe al bisericii noastre a fost pe planul întîi al tuturor acţiunilor constructive la noi. In acest cadru de ansamblu al sbuciumului unui popor trebuie apreciată munca lui Şaguna. Ardealul romînesc, chemat la o viaţă politică prin străduinţele arhipăstorului agreat la Curţile din Viena şi Petersburg, se înfăţişă ca un spaţiu întins şi gol, pe care totul trebuie clădit. Neobositul constructor a luat asupra sa covîrşitoarea sarcină de a creà instituţiile trebuincioase pe seama milioanelor care au tînjit în umbră, cheltuindu-şi puterile într'o continuă şi laborioasă trudă, făcînd «tuturor toate», după zisa scripturii.

Grija de căpetenie a clericului mîndru de tagma lui a fost ridicarea bisericii ortodoxe din prăbuşirea şi umilinţa ei şi reînvierea vechii mitropolii cutropite de vitregia vremilor. Cînd această ţintă extrem de dificilă a putut fi atinsă, înfrîngîndu-se prin influenţa şi stăruinţele lui conduita tradiţională a burgului vienez, noul mitropolit şi-a putut pune în lucrare ideile de organizator. In Constituţia ce a dat bisericii sale i se învederează întreg spiritul de prevedere politică unit cu cea mai subtilă înţelegere a problemelor morale. *Statutul organic* al lui Şaguna, opera lui personală, rămîne pentru toate vremile la noi o «magna charta» a organizării bisericeşti. Principiul naţional şi concepţia democratică sunt la baza magistralei alcătuiri care îmbină în cel mai fericit chip spiritul apostolic al preceptelor creştineşti cu exigenţele avansate ale vieţii moderne. Pusă la adăpost de amestecul inoportun al statului ostil sau prea laicizat, pe temeiul unei complete autonomii şi înfrăţită cu complexul trebuinţilor unui popor prin participarea preponderantă a mirenilor la toate organele ei de ad-

ministrație, guvernîndu-se prin votul obștesc și prin sistemul electiv, biserica orînduită de Șaguna a devenit cea mai puternică cetate de afirmare și apărare națională, lăsînd viitorului mai norocos indicațiile precise pentru organizarea integrală a bisericii noastre.

Prin activitatea lui pe tărîm bisericesc mitropolitul Andrei a depășit granițele eparhiei sale și a menținut contactul permanent cu romînismul de pretutindeni.

Dar alături de această prodigioasă frămîntare la adăpostul Crucii, sufletul lui înregistrà toate nevoile curente și din scaunul arhieresc pe care prestanța și prestigiul lui personal îl transformaseră într'un piedestal de mare senior, bătrînul cu chip de vultur coborà des, fie că îl chemà arena publică cotidiană, unde un sfert de veac a fost supremul paznic, fie că probleme culturale sau economice îl preocupau pentru întărirea neamului.

Cînd a fost în preajma apusului, deodată cu stingerea lui o furtună vrăjmașe își pregăteà deslănțuirea asupra ogoarelor unde s'a risipit sămînța lui Șaguna. Era de imperialism unguresc și-a scos la iveală atotputernicia, lăsînd să cadă pe bietul Ardeal, după o perioadă de destindere, urgia anilor răi din Biblie. Moșneagul dîrz a înțeles toată amărăciunea vremilor schimbate, și-a murmurat trist în barbă de patriarh: «*Flere possum, sed juvare non!*». Infrînt în cale, ca un stejar despicat de fulger la margine de drum, a privit împrejur să-și găsească un colț pentru repausul de veci. Și atunci, in acele clipe rezumative ale unei vieți, căutînd un simbol să-i întrupeze tot rostul pe lume, drumețul dela Pind care urcase toată scara mărirllor, el, prietenul arhiducilor dela Viena și oaspele splendorilor imperiale, și-a ales lăcaș de odihnă într'un sat de țărani la poală de codru verde, la Rășinari, în coasta graniței ce trebuià să cadă, într'o atmosferă rustică de romînism pur, în mijlocul crucilor de lemn ale acestor ciobani dela munte care semnificau mai limpede trăinicia rasei și pecetea de eternitate a năzuinților noastre.

Figura lui Şaguna s'a introdus în mod definitiv în conştiinţa populară şi cultul marelui Andrei instăpînit.în toate cătunele Ardealului îşi întinde reţeaua strălucitoare asupra întregului pămînt romînesc.

Astăzi, la jumătate de veac, cînd sufletul Romîniei întregite în frunte cu Regele ei se apleacă în faţa acestui mormînt plin de înţeles, umbra neuitatului părinte al neamului se desface deasupra capetelor noastre, trezind în inima tuturora un sentiment de binefăcătoare armonie, pentru a desprinde mai bine ritmul unei vieţi şi a ne pătrunde de poveţele ei.

Academia Romînă, prin rostul meu, turburat de duioase amintiri şi copleşit de măreţia clipei, îşi trimite prinosul de închinare.

Părintele Lucaci.

Profeţii visurilor împlinite, ocrotitorii idealurilor realizate generalii marilor izbînzi, de obicei pleacă discret din lume. Ei încarnează principiul luptei, prin ei cere cuvînt sbuciumul maselor anonime. Pînă în clipa biruinţii mulţimea e suspendată de privirea lor şi îi urmează cu instinctul sigur al supunerii salvatoare. Ei pronunţă cuvîntul de ordine, ei dau semnalul de atac. Sosit odată triumful însă, nervii se destind, disciplina morală se atenuiază, rîndurile se sparg, ierarhia valorilor suferă o eclipsă trecătoare, arena e năpădită de figuranţi şi banchetul biruitorilor răsună zgomotos şi profan. In acest val de beatitudine stearpă marele chinuit nu e la locul lui, el se dă binişor la o parte şi singurătatea creatoare îl învălue cu încetul. Pe la răspîntii se strigă încă lozincele lui, praznicul e în toi, dar comandantul e absent. Dacă moartea îl cercetează în asemenea momente, îl găseşte părăsit şi uitat, fiindcă el s'a topit în eternitate deodată cu izbînda, de aceea plecarea lui e discretă şi tristă ca un cîntec de departe într'un amurg de toamnă...

Aşa s'a dus din mijlocul nostru părintele...

Vasile Lucaci închide în sicriul lui protestarea istoriei Ardealului romînesc de o jumătate de veac. Sunt oameni predestinaţi să concentreze în sufletul lor aspiraţiile publice, oameni-drapel care se ivesc pe toate cîmpurile de luptă, adu-

cînd par'că de sus mistica flacără a credinței... Sunt Tyrteii Elladei, proorocii cum le zice vechiul Testament, eroii cum îi numeşte Carlyle. Ființa lor este un rezumativ al societății, o concretizare a epocii.

Vasile Lucaci a fost zidit din acest rar aluat. Frămîntarea politică a romînismului, încătuşat subt Habsburgi de prin anii optzeci ai veacului trecut şi pînă după unire, se confundă cu sbuciumul lui personal. In această vreme, oriunde a fost Ardealul luptător, ori unde s'au afirmat drepturile lui de existență, fie că s'au răscolit valurile sentimentului popular dincoace şi dincolo de Carpați, fie că s'au strigat adevărurile în fața duşmanului sau în obrazul umanității, ori unde a fost risipire de energie, ori unde a fost conspirație, ori unde a fost suferință pentru neam, pretutindeni înseamnă că aşa a voit să fie, aşa a hotărît să se întîmple acest popă din Şişeşti, mîndru ca un senator roman, frumos ca un cardinal de pe vremea Renaşterii italiene..

Vasile Lucaci ca structură sufletească şi moştenire intelectuală este continuatorul direct al treimii noastre din veacul al XVIII-lea, trimisă din Ardeal în ucenicie pe malurile Tibrului şi întoarsă acasă în suflet cu splendorile Romei. Ca şi Petru Maior, Micu-Klain şi Şincai, părinții redeşteptării noastre, tînărul vlăstar dela Baia-Mare, subt adăpostul aceloraşi ziduri dela *propaganda fide*, subt acelaş cer clasic al anticului Lațiu, şi-a împletit concep ia de viață subt impulsurile monumentalității romane reînviate de strălucirea Vaticanului. De aici de subt arcur le ce triumf de subt coloanele de granit ale Coloseului, de subt cupola dela Lateran, din simfonia de culori a Stanze or lui Pa fael, di i retorica amvonului dela San-Pietro şi din oată v ltoarea risorgimentului italian din care se resimțeau încă pronunciamentele epocii lui Mazzini şi gesturile largi ale lui Garibaldi, din lumea asta de spectri luminoşi şi suge tiuni mărețe s'a înfiripat catechismul fanatic al acestui preot care aveà ca supremă dogmă: *latinitatea*.

Acest crez i-a dat arsenalul de gîndire, scutul de apărare şi ţinta de luptă.

Temperament pasionat, plămădit din sănătatea robustă a ţăranilor noştri, optimist şi senin, păstrînd pînă la bătrîneţe subt sprincenele arcuite picăturile de lumină ale unui romantism tineresc, el preconiză acţiunea şi nu se puteà închide în contemplaţia unei chilii mănăstireşti. Revărsările lui de energie cutropitoare se cereau la largul, în faţa mulţimei cu mii de capete. Vasile Lucaci a dus deci pe tărîmul politicei militante patrimoniul simţirii dela Roma. Latinitatea şi-a găsit în el pe vijeliosul tribun, ideia naţională pe agitatorul implacabil. Ce spectacol de măreţie epică, svîrcolirea lui de patruzeci de ani pentru desrobirea unui colţ de omenire. A fost idolul adunărilor populare pe care le sguduià avîntul lui de retor, ca un torent de lavă aprinsă, a fost locatarul închisorilor din Vaţ şi Seghedin pe urma Memorandului dela Viena, a făcut să tresară cinismul Parlamentului unguresc, a stors rîuri de lacrimi la cetaţenii din Ploieşti acum un sfert de veac, s'a cheltuit, s'a risipit pe toate cărarile, neatingînd nici o deşertăciune haina lui simplă de popa dela ţară, negăsindu-şi altă răspla ă decît dragostea furtunoasă a mulţimii care l-a în ununat cu aureola legendei şi l-a trecut în cîntec ca pe eroii baladelor populare. Părintele Lucaci a crescut aşa pe fiecare zi, confundîndu-se în rostul lui cu o ţară robită. De pretutindeni, din mijl cul vîrtejului, de oriunde se iveà profilul lui de vultur, ochii cati e a i priveau departe spre columna lui Traian şi glasul l ıi plin de sonorităţi de clopot, pios ca o rugaciune sau t ınător ca o răsvrătire, rosteà crezul iluminat, pr'ns în curate i stîngace versuri romîneşti:

— «*Mama Roma cea bătrînă*
«*Mi-a us arma asta 'n mînă*»...

A sosit în sfîrşit ziua cînd marea dramă s'a apropiat de punctul culminant.

Visul milenar fulgerà în conştiinţa neamului nostru, conti-

mentul se încleştase în uriaşa lui încăierare, ca la judecata din urmă de pe pereţii Capelei Sixtine. Părintele Lucaci, în acele zile şi-a înţeles chemarea de profet, dîndu-şi seama că îndrumătorii unui neam în vremuri de grea cumpănă trebuie să treacă examenul moral... Şi-a părăsit deci casa dela Şişeşti, s'a scuturat de obezile tăcerii prudente şi luînd toiagul pribegiei în mînă, luptătorul Ardealului s'a ivit ca o furtună în capitala Romîniei, acolo de unde trebuià să lovească spada liberatoare. In această perioadă părintele Lucaci a îndeplinit cea mai înaltă misiune politică a vieţii sale, avînd rolul de factor determinant al ideii care trebuià să aprindă flacăra războiului de desrobire, dar salvînd în acelaş timp pe seama umanităţii şi demnitatea romînismului din Ardeal.

Din cele dintâi zile ale toamnei din 1914, neastîmpărul rodnic al acestui bătrîn s'a deslănţuit în fierbere fără răgaz. In fruntea *Ligii* dela Bucureşti, care devenise un minister al conştiinţei naţionale, întrunind toate căpeteniile ţării, alături de Nicolae Filipescu, în ale cărui cuvinte de granit se săpau adevărurile de rasă ale vechilor bojeri romîni, alături de Delavrancea, trubadurul inviforat al cînteculul nostru de biruinţă, alături de fermecătorul verb al lui Take Ionescu şi împletiturile de fulgere ale lui Nicolae Iorga, părintele Lucaci aducea prestigiul suferinţei şi invocările de prooroc din Biblie, acele vibraţii grave, metalice, care se prăvăleau în suflete ca o zuruitură de lanţuri. Această sbiciuire a sufletului romînesc dela un capăt al ţării la altul, necontenit vreme de doi ani de zile, acest curs pripit de pedagogie naţională, care a împlinit multe lacune de conştiinţă şi a resuscitat instincte adormite, ne-a dat războiul. Istoriograful de mîine va descifrà din vălmăşagul marilor frămîntări rolul mortului de astăzi.

Războiul însuş l-a aşezat pe tribunul de ieri într'o nouă postură de apărare, moşneagul a apucat drumul străinătăţii să strige Occidentului protestarea noastră. El a răscolit atenţia publică în America, a organizat legiuni de voluntari ro-

mîni pe frontul italian, a ținut conferințe în Elveția, a rostit discursuri, a răspîndit broșuri și a raliat pretutindeni lumea în jurul cauzei romînești. La Paris, cînd se țeseau firele congresului de pace, figura lui vioaie era revărsată de o lumină nouă. Latinitatea biruise și fruntea largă a acestui mag călător, mi-aduc aminte, pe urma unei cuvîntări a italianului Ferrero, primise par'că un joc de lumini necunoscute încă. Era în frenezia triumfului, sorbea nectar la simpozionul idealului împlinit și buzele i se strîngeau într'o linie dîrză de pretor greco-roman, smuls par'că dintr'un basso-relief din arcul de triumf al lui Titus-Vespasianus. O ceată de diplomați străini privea cu admirație făptura lui, care era cea mai perfectă legitimație a descendenței noastre, și cînd un american l-a întrebat dacă și Ardealul gîndește la fel cu noi, părintele Lucaci i-a răspuns cu o demnitate calmă: «Fiți liniștit, domnul meu, acolo unde sunt eu, acolo bate inima Ardealului».

Avea atît de multă dreptate.

După biruință întors acasă cu lacrimi în ochi, se uită împrejur în lumea nouă și în roiul cetelor recente de naționaliști neofiți, bătrînul schiță un zîmbet de indulgență. Vasile Lucaci nu avea nimic de cerut, îl răsplătise Dumnezeu în visul lui și-i era deajuns.

Concepția lui politică însă păstră aceeaș linie dreaptă, el, marele dărîmător de hotare, cerea topirea granițelor sufletești, dorea plivirea grabnică a buruienilor din trecut pentru deplina consolidare a acestei țări pe care inima lui largă se obișnuise de mult s'o iubească deopotrivă...

In plină acțiune l-a țintuit boala pe patul de suferințe. A fost o agonie lungă, o pulverizare lentă spre neant. Din toate părțile strigă chiotul energiilor desrobite de el, în vreme ce moartea lui se depănă discretă ca un psalm în surdină. Vasile Lucaci murea sărac într'un suburbiu din Satu-Mare și cînd l-am văzut astă vară într'o căsuță strîmtă — nu mai era decît craterul unui vulcan adormit, de subt pleoape abia mai mijeau ultimile licăriri de jăratic...

Astăzi cărbunele s'a stins, — ochii părintelui s'au închis pe veci.

Pleacă dintre noi cel din urmă romantic, reprezentantul perioadei eroice din politica Ardealului, lăsînd generaţiei de astăzi moştenire imaginea lui luminoasă, — darul cel mai trebuincios într'o vreme copleşită de o concepţie prea pozitivă.

Toate steagurile se apleacă în faţa acestui sicriu, asupra căruia partidul poporului, al cărui spirit îndrumător a fost, aruncă prin rostul meu un bulgăr de ţărînă.

Un gazetar de legea veche.

A fost o idee din cele mai fericite actul de pietate al ziarului *«Carpaţii»* dela Braşov, care deunăzi într'un număr festiv a comemorat ilustra figură a publicistului Aurel Mureşianu, la cincisprezece ani dela moartea lui.

Cu fostul director al *Gazetei Transilvaniei* de odinioară se evocă rostul gazetarului la noi, aşà cum a fost el în vremile eroice din trecut şi cum trebuie să fie astăzi în perioada constructivă a unui patrimoniu unit. Aurel Mureşianu, cu toată activitatea lui, reînvie aceste îndatoriri ale presei luptătoare pentru ideie, care erà supremul razim de existenţă în sbuciumul unui popor primejduit. Cei patruzeci de ani de muncă la gazeta din Braşov sunt un capitol strălucit, în care se afirmă gazetarul nostru de legea veche, aşà cum ne-am obişnuit să-l respectăm dealungul frămîntărilor de demult şi cum am dori să-l vedem astăzi în mijlocul atîtor epigoni cari au degradat o nobilă profesiune.

Viaţa lui Aurel Mureşianu se confundă în peripeţiile ei cu lupta naţională a romînismului vreme de o jumătate de veac. Răposatul patriarh al presei din Ardeal, ale cărui articole le citeam zilnic cu profundă veneraţie în tinereţea noastră, aveà însuşirile care îl predestinau rolului de îndrumător al opiniei publice la noi. Fiu al lui Iacob Mureşianu şi nepot al cîntăreţului care scuturà lanţurile iobăgiei, el erà smuls

din misterele acestui pamînt. Aveà în sînge instinctele noastre seculare și purta în suflet moștenirea din bătrîni. Coborîtorul popilor dela Rebrișoara se găseà într o perfectă înrudire organica cu mediul căruia se adresà, prin scrisul lui vorbeà poporul însuș într'un elan de caldă spontaneitate. Pe lîngă această garanție morală, publicistul, doctor la universitatea din Viena, aduceà gazetei din Brașov și o orientare intelectuala de ordin superior. Cu o astfel de armură, condeiul lui Aurel Mureșianu s'a apropiat de problemele curente ale vieții noastre. Decenii dearîndul s'a desfășurat truda lui, nu cu sila meseriei, ci cu avîntul unui apostolat. In bătăliile pe cari le dà, el apără neamul dintr'un sentiment familiar al apărarii proprii și planurile pe cari le urzeà erau o manifestare de energie colectivă, erau încordarea de voință a noastră a tuturora.

E prea firesc, ca astfel directorul de gazetă erà un fel de mentor al opiniei publice, un conducător al mulțimii, un înalt sfetnic de fiecare zi. Toate faptele politice care se săvîrșeau în vremea lui îi purtau pecetea individuală. Nu erà comentatorul care vine în urma, ci la cele mai multe ocazii autorul gîndului inițial. In acest chip, fie că la Viena fondà societatea «Romînia Jună», fie că scrià articole la revistele din străinătate sau contribuià acasa la întemeierea vechiului partid național, fie că făceà închisoare la Cluj sau compuneà memorandul» către imparat, Aurel Mureșianu erà în acțiunea permanentă a evoluției unui popor și din călimara lui se ridicà binecuvîntarea cotidiană, necesară și fructificatoare ca pîinea cea de toate zilele. După o viață de fecund neastîmpăr, în care s'au împletit toate lozincele mari ale epocii, moșneagul, făcînd un bilanț rezumativ al străduințelor sale, puteà scrie cu drept cuvînt la jubileul de șaptezeci de ani al *Gazetei Transilvaniei* în 1907: «*Stați neclintiți la postul la care v'a chemat soarta, nu așteptați dela nimeni nici mulțumire, nici recunoștință, ci în bine și'n rău, în pace și n razboiu, țineți sus și tare* steagul mîntuirii poporului vostru, *ca să-l*

vadă oştenii loviţi de arma inamicului şi să-l recunoască, ca să nu se risipească şi să nu piardă nădejdea în izbîndă».

Cînd a murit Aurel Mureşianu am înţeles cu toţii că s'a stins un focar de lumină şi de idealitate şi că amintirea lui în analele presei noastre va rămîne în continuu ca o justificare superioară a tagmei.

* * *

Iată un gazetar de legea veche!

Ca să vedeţi reversul medaliei şi să puteţi judecă în deplină obiectivitate pe prototipul de moda nouă, citiţi, vă rog, «presa independentă», pe care o scuipă în sute de mii de exemplare pe toată supı afaţa ţarii rotativele din strada Sărindar dela Bucureşti. Comparaţi scrisul lor cu un număr din *Gazeta* lui Mureşianu de pe vremuri. Pu eţi în cumpănă ce vreţi: intdligenţă, pregătire, talent, onestitate. Veţi vedeà de grabă că marfa uşoară care se fabrică cu trei decenii mai tîrziu, e lipsită de consi tenţă e contrafacere odioasă. Citind printre rînduri, veţi înţelege că în locul unei apropieri de sufletul nostru, tendinţele programatice sunt d structiunea şi descurajarea. Veţi căutà zadarnic în paginile bogate să se desprindă firul roşu al dragostei de ţa ă, ca-e ani nă sufletul mortului de subt Tîmpa. Ducînd mai d parte opera de analiză, veţi luà în cercetare mai amănunţ' a l'sta ace tor noui *directori* cari vor să lumineze mulţimea şi atunci o serie de întrebări vor dà năvală ca să lămurească situaţia. De unde vine, vă veţi zice, dinastia Honigmanilor Braunşte'nilor Nadlerilor, etc., ale cărei monitoare se strigă astăzi pe calea Victoriei?

Unde cade Rebrişoara lor?

Ce moşteniri atavice pun în circulaţie numiţii potentaţi ai tiparului, intruşi pe urmele lui Aurel Mureşianu, în ale cărui articole de ziar clocoteà patima bardului redeşteptării noastre? Sau urmînd indicaţiile celui care s'a dus, veţi intrebà: la ce Univ rsitate a învăţat Albert Hon'gmann, ce capital de-

inteligenţă pune el la bătaie şi care sunt strădaniile lui pentru binele Romîniei?

După toate aceste şi multe întrebări la fel, vă veţi dà seama de penibila dărăpănare în care se sbate presa la noi.

In afară de progresul tehnic, scăpătarea culturală şi mai ales morală e evidentă. Directorii ziarelor de care ne poticnim noi, nu numai că nu sunt expresia ţării, cum erau înaintaşii, ci sunt în afară de ţară, sunt spuma incertă a călătorilor internaţionali, risipiţi pe toată întinderea globului, fără credinţe şi fără rădăcini? Ce rost pot aveà în uriaşa încrucişare de energii a poporului nostru aceste fiinţe gelatinoase, care se îndoaie la toate vînturile, purtînd termometrul mulţumirii în stomac? Cine e nebunul care crede că le poate confià secrete de stat sau planuri de războiu astăzi cînd stăm pe un vulcan şi cînd în fiecare clipă putem aşteptà deslănţuirea unui cataclism? Citiţi listele nemţeşti de pe vremea neutralităţii, în care se găseşte categorisit fiecare cu suma lui, şi vă veţi dà seama atunci ce înseamnă o presă comercializată, fără inimă şi fără Dumnezeu.

* * *

Aceste sunt motivele pentru care noi predicăm aici cu vreme şi fără vreme întoarcerea la tradiţiile consacrate odinioară. Vrem, după pilda lui Gheorghe Bariţiu şi Aurel Mureşianu, să înstăpînim în coloanele gazetelor noastre *formula istorică* a gazetăriei romîneşti de baştină, a cărei pietate dorim s'o salvăm, oricîte chelălăeli sinistre şi oricîte injurii grosolane ar trezi această încercare.

La vreme de războiu, pentru soldaţii din tranşee, se ştie, păduchii sunt o groaznică nenorocire.

Să nu se mire nimenea, deci, dacă privind cu sfinţenie spre marii înaintaşi ai scrisului nostru, noi ne-am simţit datori să-i cerem opiniei publice o operă de deparazitare...

Badea Gheorghe.

În lumea noastră patriarhală de ieri, când Ardealul romînesc, ca o numeroasă familie oropsită, îşi trăià protestarea lui de fiecare zi, un suflu de austeritate biblică înviorà viaţa de aici. Cărturari şi ţărani, izolaţi de binefacerile statului, strînşi în orizonturi mici, dar povăţuiţi de instincte sigure şi adînci, ai noştri erau constituiţi într'o societate luptătoare retranşată după credinţele ei şi ferită de orice transacţii cu împrejurările.

Ca în catacombele primilor creştini, în Ardealul oprimat nu se urzeau planuri constructive, ci se păstrà cu sfinţenie pe seama viitorului mai norocos: *o ideie.*

Politica acelor zile resimţeà în mod fatal pecetea vremii.

Fără a puteà fi o acţiune, fiindcă se izbeà la tot pasul de oprelişti1e statului duşman, politica erà un apostolat. Sbuciumul tuturora se desfăşurà în cadrul valorilor morale, singura noastră tărie de popor sărac şi încătuşat în voinţa lui, creîndu-se astfel o atmosferă de viguroasă onestitate rustică în care un popor de ţărani îşi afirmà cu îndîrjire o religie naţională, distinctă şi conştientă. Nu erà o perioadă de puternice dărîmări sau clădiri, viaţa publică nu scoteà la suprafaţă diverse probleme, nu cereà avînturi îndrăzneţe de gîndire sau o specială iniţiativă, cereà ceva mai mult, o ab-

negaţie pîna la sacrificiu şi-un devotament fanatic care martirizează. Ca în epocile de tinereţe ale popoarelor, cînd dorul de libertate copleşeşte toate îndemnurile, Ardealul de subt regimul unguresc îşi încordà energiile pentru a face să svicnească în conştiinţa tuturora cu cît mai multă tărie suprema abstracţiune: *idealul naţional.*

In această fază cînd conservarea patrimoniului de rasa erà deci ţinta de căpetenie, fireşte, sufletul mulţimii se sbăteà însetat de evanghelişti chemaţi să-i modeleze simţirea cu pilda lor. Prin satele noastre, prin orăşelele de provincie trăiau aceşti depozitari ai dogmei, care acolo în umbră îmbărbătau masele şi propovăduiau speranţa în ziua de mîine. Pe la adunări de popor, in încăperile înguste ale şcolilor rurale, se risipeà o vastă operă de propagandă anonimă, se răscoleau revendicări politice, se înjghebau conferinţe culturale, se cîntau doine şi se spuneau versuri de Sion sau Alexandri, dar mai presus de toate se afişà o particulară mîndrie a diferenţierii de neam, sentimentul de o măreţie elementara în larga lui revărsare primitivă: «*Romîn sunt, romîn voiu fi*»... Fiecare din aceste manifestări de viaţă îşi aveà de obicei un patron al ei, fruntaşul consacrat, omul care încarnà crezul obştesc şi care printr'o linie dreaptă a unei vieţi îşi răscumpărase dreptul de îndrumător deodată cu toate persecuţiile regimului ostil.

Din această tagmă de evanghelişti ai neamului erà nestorul luptelor noastre de aici Gheorghe Pop de Băseşti, badea Gheorghe cum îi ziceam cu toţii de vreo tre'zeci de ani încoace. Marele gospodar din Sălaj erà patronul mişcării naţionale de pe toată întinderea Ardealului. De prin anii optzeci ai veacului şi pînă la desrobire numele seniorului darnic se întîlneşte pretutindeni unde subt opresiunea maghiară se strigă durerea noastră. Decenii dearîndul între Ion Raţiu şi Vasile Lucaci, se iveşte la adunările naţionale figura lui venerabilă venită să afirme cu o liniştită mîndrie simţimîntul tuturor. Viaţa lui a avut numai linii mari şi simple, o sănătate de suflet robustă năzuind spre o singură ţintă. Cine s'ar

apuca s o reconstruiască în lumina vremii lui, ar zugrăvi poate cea mai reprezentativă personalitate a fruntaşilor noştri politici şi-ar descifrà toate tainele rezistenţei romîneşti din era violenţelor maghiare.

Gheorghe Pop de Băseşti şi-a cheltuit optzeci de ani cît a trăit pentru toate variatele necesităţi naţionale cu care şi-a confundat existenţa. A fost dela început în colţul lui un punct fix al conştiinţei romîneşti, un paznic de graniţă la nord în vecinătatea Tisei. Din daniile lui palpità cultura noastră în acele părţi şi tresareà o îndârjită defensivă politică. Fruntaşul romîn desfăşurà o luptă programatică, înfăţişîndu-se la toate ocaziile ca un exponent al ideilor de desrobire. Zeci de ani pînă la adînci bătrîneţe a fost astfel deputat în Camera din Budapesta, iar pe vremea Memorandului şi-a avut partea lui de pedeapsă. După moartea preşedintelui Raţiu, opinia publică întreagă l-a desemnat de conducător al partidului naţional, ceeace însemnà pe atunci un şef al romînismului militant. Seninul patriarh Badea Gheorghe erà la locul de frunte în toate întrunirile noastre, cumpătat şi cuminte de cîteori trebuià să netezească asperităţile din familie, neînduplecat şi îndrăzneţ cînd veneà vorba de problemele apărării naţionale. Autoritatea lui erà necontestată, fiindcă o viaţă îndelungă acest om a dat numai şi n'a cerut nimănui nimic. Infăţişarea lui impunà sfatului nostru un aspect de demnitate şi curăţenie morală, împrumutînd frămîntărilor dimprejur o haină de vetustate severă, legîndu-ne de continuitatea aspiraţiilor din vechime şi dîndu-ne tuturora sensaţia binefăcătoare că lupta pe care o ducem e perfect legitimă şi credinţele noastre vin de demult, de foarte departe...

Războiul mondial l-a găsit pe luminosul moşneag în această atitudine de protestare. In sufletul lui, ca în al tuturor ardelenilor, s'au resuscitat dela început întrebări mari crize sguduitoare, pline de nădejdi. In acest sbucium moşneagul a stat drept, fără nici o concesie de circumstanţă în faţa duşmanului străbun, ochii lui cutremuraţi se îndreptau spre Bucureşti.

Bătrînul preşedinte al comitetului naţional şi-a dat totdeauna seama că salvarea nu poate veni decît de-acolo. De aceea în ziua mare dela Alba-Iulia, cînd catapeteazma monarhiei habsburgice trozneà şi angrenajul nemţesc erà în dislocare, cînd armata Romîniei liberatoare erà în marş, mîna lui s'a întins frăţeşte fără nici o socoteală spre desrobitorul care veneà. Pe deplin conştient că în acele clipe misiunea lui istorică de păstrător al ideii s'a îndeplinit şi că organismul pe care-l reprezentà va trebui să se schimbe în noua configuraţie de stat, Gheorghe Pop de Băseşti a crezut terminată opera partidului naţional şi-a rostit dictonul scripturii: «*Acum slobozeşte Doamne pe robul tau...*»

Moartea lui Badea Gheorghe ca şi viaţa lui şi-a avut un rost simbolic. El s'a stins subt şuierul gloanţelor ungureşti, în ceasul cînd armata noastră îşi începuse drumul cuceritor. O viaţă întreagă de suferinţi şi amărăciuni şi-a avut compensaţia ei în acele clipe, şeful desrobiţilor n'a închis ochii decît atunci cînd libertatea i-a fluturat pe dinainte zîmbetul fericitor...

Astăzi familia răposatului inaugurează monumentul funerar. E un prilej de sărbătoare a tuturora pioasa aducere aminte. In vălmăşagul grăbit al prezentului, cînd figuranţi de a doua mînă au umplut arena cu sgomotul lor, profilul preşedintelui de ieri primeşte un nou relief şi o înaltă semnificare.

E un capitol de istorie naţională în cripta dela Băseşti. Epigoni ai ţării mele, duceţi-vă la ea să învăţaţi dragoste de neam...

Minorităţi şi vecini

Problema maghiară.

Actualitatea pare a ridicà din nou la suprafaţă problema vecinilor noştri unguri şi ziarele dela Bucureşti cu spiritul lor fragmentar împins de-o goană pripită se opresc zilnic în timpul din urmă asupra unor aşa zise atacuri dela frontiera noastră.

Nu cunoaştem mai deaproape rostul acestor incidente care au putut fi supărătoare, dar care dela început ni s'au părut lipsite de grave consecinţe imediate. Interesante sunt însă şi rămîn pentru noi stările din Ungaria cu fatala lor repercusiune sufletească asupra compatrioţilor noştri maghiari din Ardeal spre care ne îndreptam privirile totdeauna cu o vie atenţiune.

* * *

Cine cunoaşte cît de cît împrejurările din statul vecin, îşi dă seama că dela încheierea păcii şi pînă astăzi Ungaria e printre puţinele ţari în care un permanent sbucium a păstrat o situaţie tulbure, menită să nască încă agitaţii continue şi neaşteptate surprize. Poporul maghiar din nenorocire se pretează la astfel de valuri nelărmuite. In afară de caracterul specific al vecinilor noştri, răpiţi pururea de vagi lozince şi

înclinări romantice, la Budapesta astăzi ca şi în trecut frînele conducerii sunt în mîna unei oligarhii grandilocvente şi certate cu realitatea, al cărei diletantism politic n'a rodit în cursul vremii decît prăvăliri şi crude decepţii. Graţie acestei îndrumări Ungaria nouă îşi menţine nota ei de provizorat voit pe toate terenurile vieţii de stat, făcînd să se resimtă un spirit de aventură la toate răspîntiile.

Dela plecarea noastră din Capitala de pe malul Dunării şi pînă astăzi frămîntarea nu mai conteneşte. Pe urma bolşevismului înfrînt de noi, magnaţii maghiari fără a învăţa nimic din logica evenimentelor au crezut că îşi pot relua firul unei domnii istorice. O reacţiune violentă cu complecta înlăturare a energiilor populare s'a instăpînit din nou la Budapesta. In loc să se conteze cu starea de fapt a lucrurilor, căutîndu-se formule de salvare pe seama unei ţări nenorocite, imaginaţia morbidă şi-a reluat jocurile ei. Tratatul de Trianon a rămas literă moartă, visurile imperialiste trăiesc încă, armata este crescută necontenit, relaţiile economice cu vecinii nu s'au normalizat şi finanţele sunt în pragul falimentului. Patru ani aproape au trecut, fără ca măcar această societate sguduită de viforul groaznic al continentului să se poată smulge din somnul letargic al atîtor ficţiuni de demult. Nici forma de stat nu s'a putut lămuri în acest timp, susţinîndu-se fără consultarea maselor o cochetărie frivolă a aristrocraţiei cu resturile Habsburgilor naufragiaţi. Regentul Horthy, fără rădăcini în sentimentul public, înconjurat de mercenarii lui, prelungeşte în palatul dela Gödöllö o aventură lipsită de autoritate. Totul fierbe inform şi haotic împrejurul lui. Adunarea naţională, înfăptuită cu dispreţul votului universal, e copleşită de inacţiune şi sterilitate. Pînă astăzi de pildă nu s'a ajuns la o lege pentru echilibrarea raporturilor de proprietate, făcînd să se diminueze enormele latifundii de pe pusta ungurească. Pe toate terenele aceeaş exagerare grotească. Ungaria e patria exagerărilor. După filosemitismul cras al celor cinzeci de ani din urmă, astăzi în Budapesta, lo-

cuită în majoritate de ovrei, bîntuie o salbatică xenofobie, strigîndu-se la toate colțurile împotriva acestor tovarăși de ieri. Tot astfel rancuna la adresa tuturor vecinilor e la ordinea zilei. Lărmuitori și intempestivi sunt nenumărații tigri de carnaval care se agită între Dunăre și Tisa. Ei sunt totdeauna gata să se bată pe trei fronturi, ei țin adunări la care se strigă și se plînge, se împart hărți ale Ungariei ciuntite, se spun povești fantastice despre crimele sîrbești, și despre spînzurătorile din Ardeal, se fac solemne jurăminte și se trimit pompoase telegrame lui Kemal pașa la Angora, sau lungi corespondențe la «Manchester Guardian».

Incontestabil această fermentație nu poate da nimănui impresia unei vieți de stat solide și garanția unei maturități politice. Cu acest temperament maladiv, în care dorul de aventură este sfătuitorul de căpetenie, sufletul din vecinii îmbibat de viziuni strălucitoare se lasă lesne atras spre orice prăpastie. Cu deosebire vremile de-acum cu perpetua lor balansare și incertitudine favorizează și mai mult aceste crize de iluzionism politic. Cele mai neînsemnate svîcniri postume ale conflagrației uriașe de ieri în țara lui Horthy provoacă perturbații sgomotoase aruncînd pe planul întîi din nou mirajul Ungariei lui Ștefan cel sfînt și o lungă serie de apetituri înfrînte...

In astfel de împrejurări Ungaria constituie o problemă de salubritate internațională, care interesează deoparte toate statele din Europa centrală și mai ales pe moștenitorii tîrzii ai unui patrimoniu național. Nu se va mirà nimeni deci, dacă o asemenea vecinătate trezește și la noi, ca și în țările mărginașe, o legitimă încordare și o pipăire periodică a sacului de cartușe, indiferent de atitudinea mai mult sau mai puțin vitejească a jandarmilor unguri dela frontieră.

O prevedere militară este poate unica rețetă care asigură liniștea tuturora...

* * *

Inafară însă de această lature externă, chestiunea este mult mai complexă la noi. Prezența în țară a unui însemnat număr de cetățeni de naționalitate maghiară dă o însemnătate deosebită acestor mişcări de peste graniță, care în mod firesc influențează mentalitatea celor de aici.

Maghiarimea din Ardeal stă încă subt sugestiunea Budapestei. Fără un talent mai accentuat de a se adaptà la împrejurări, compatrioții noştri dela unire încoace sunt într'o atitudine de izolare în fața configurației de stat schimbate. Starea lor sufletească este încă o paralizantă depresiune sentimentală, din care cîntecul trecutului stîrneşte elegii întîrziate la tot pasul. Acțiunile politice după o îndelungă pasivitate de caracter demonstrativ n'au luat încă o formă lamurită şi în orice caz nu s'a produs nici o apropiere de nici unul din curentele care stăpînesc la noi opinia publică. Nu vedem decît întîrziate încercări de apărare națională în schimb nici un semn că societatea ungurească din Ardeal ar dori să participe la rezolvirea problemelor noastre de stat. Protestarea şi criticismul sunt apanajul moral din care se întreține o speranță pentru ziua de unire.

Aceasta este realitatea pe care noi ne-am obişnuit s'o privim în față cu un simț mult mai pozitiv decît guvernanții de subt coroana Sfîntului Ştefan. Cetiți ziarele numeroase cari apar în limba maghiară pe teritoriul romînesc şi veți constatà adevărul spuselor noastre. Fenomene de împăciuire sufletească nu se înregistrează cituşi de puțin în aceste pagini cu care se inunda şi Ardealul şi streinătatea. Dimpotrivă, după prima perioada a stării de asediu, în care frica amuțise părerile, foarte multe ziare de ale lor au tendințe provocătoare în timpul din urmă şi notele acestor ciudate războiri de gazetă devin din ce în ce mai stridente.

Motivele acestei atmosfere de înstreinare crescîndă sunt a se căuta mai întîi în hipnoza permanentă a Budapestei şi apoi în credința că slabiciunile noastre pot îngădui acest lux al unei separațiuni evidente de aspirații între cetățenii aceleeaşi țări.

Sunt profund greşite aceste impulsuri care măresc zilnic distanţa ce ne desparte. Răceala şi neîncrederea societăţii conducătoare maghiare din Ardeal nu poate aveà alte consecinţe decît resuscitarea unui legitim egoism de rasă la noi. Această vîltoare nu ne va dà putinţa să realizăm o sumă de binefaceri pe seama unor oameni, care găsindu-şi rostul în cadrul ideii de stat romîn, au tot dreptul să ceară o ocrotire frăţească.

Se pretinde însă o coborîre pe pămînt, o împrietenire cu realitatea.

Iniţiativa unui spirit nou trebuie să se întrevadă în tabăra conducerii ungureşti din ţară, altfel, stăruind pe calea începută, riscă să primejduiască reale interese. Nu mai e nevoie s'o repetăm că o mînă onestă de prietenie noi nu vom refuzà niciodată, — dar nici nu vom admite ca toleranţa noastră civilizată să fie confundată cu neputinţa.

Aşteptăm cuvîntul sincer şi cavalereşte rostit, care va aveà şi răspunsul nostru limpede.

Aceste sunt părerile unui om care nu i-a minţit niciodată, nici cînd trăià subt stăpînirea lor, nici cînd s'a pornit războiul liberator, nici cînd a avut în mînă soarta lor fiind la cîrma ţării şi care îşi permite, urmînd o linie dreaptă, să le spună adevărul şi astăzi.

Concepții minoritare.

In coloanele acestei reviste, dorind a reoglindi curentele de gîndire din țară, s'a vorbit adese de minoritățile etnice și s'a examinat din cînd în cînd situația lor.

Principiul călăuzitor ne-a fost ideea că chestiunea trebuie privită în față cu o largă franchețâ de spirit și cu o reală bunăvoință. In deosebire, bunăoară, de concepția tradițională a Ungariei istorice, care negà dreptul de existență al naționalităților nemaghiare, deși elementul dominant erà inferior ca număr cetățenilor de alt neam, opinia publică aici privește cu seninătate la compatrioții de origine străină. Imprejurările noastre, firește, nu se pot comparà cu cele din Ungaria de ieri. Caracterul de stat național al Romîniei întregite e bine definit prin covîrșitoarea majoritate numerică a poporului baștinaș, astfel că arsenalul nostru politic nu are nevoie să recurgă la ficțiuni ca să se legitimeze un rol de preponderență, nici la lozince ipocrite ca să nu se afirme cu lealitate îndreptățirea unei vieți normale a minorităților dela noi. Dar în afară de această deosebire bine marcată, sentimentul nostru obștesc refuză exagerările și xenofobia n'a fost niciodată o coardă specială a psihologiei romînești.

Iată de ce, din primele zile ale cuceririi unui patrimoniu național, după o ură seculară, noi am venit în fața apăsăto-

rilor de ieri cu ramura de măslin. Retorsiunea ni s'a părut meschină moraliceşte, dar şi antipolitică în acelaş timp. Atitudinea de blîndeţe şi împăciuire, trebuie s'o mărturisim, porneà din dorinţa curată de a face să se înstăpînească cu o oră mai curînd liniştea binefăcătoare pe urma groaznicului războiu, dar şi din convingerea că Romînia în noua ei configuraţie de stat, prin orînduirea ei democratică trebuie pusă de acord cu cele mai avansate libertăţi cetăţeneşti.

Nici o constrîngere, nici un legămînt în afară de voinţa noastră, nu ne-a înrîurit. N'au fost nici clauza minorităţilor din tratatul de pace, nici mult trîmbiţatele puncte dela Alba-Iulia rezonul atitudinei noastre. Pentru tratat compatrioţii unguri pot vedeà la Budapesta cum rămîne literă moartă orice angajament dacă nu e sinceritate în dosul lui, iar cît priveşte marea adunare dela Alba-Iulia, noi n'am văzut în ea nici odată altceva decît manifestarea istorică a romînismului din Ardeal pentru unirea cu Regatul, altceva nimic. Am urmat deci linia noastră de conduită, dintr'o pură profesie de credinţă.

Mărturia acestor impulsuri generoase e în toate faptele ce am săvîrşit pe vremea cînd stînd la guvern păzeam destinele ţării şi cînd n'am manifestat nici o tendinţă de opresiune pe seama nimănui. Cu toate aceste spunînd adevărul limpede, trebuie să recunoaştem că în afară de vagi accente de simpatie personală, n'am recoltat un sentiment larg de apropiere în tabăra celor deslipiţi de vechea ordine de stat. Maghiarii ardeleni cu starea lor sufletească sunt o pildă vie pentru ilustrarea acestei realităţi. Clasa lor diriguitoare n'a voit sau n'a putut să înţeleagă nici lumea morală care ne îndrumă pe noi, nici părerile politice care ne călăuzeau. Trecînd zilele de înfricoşare ale războiului, intelectualii unguri de aici au afişat o pasivitate după care mocneà revolta, iar mai tîrziu în măsura în care s'au desmeticit din teroarea lor închipuită, în loc să pipăie noua situaţie ca să se adapteze la ea confundînd toleranţa cu slăbiciunea, par a mări

zi cu zi distanța între ei și țara care îi adăpostește. Nici un plan constructiv nu se întrevede din gesturile lor de protestare, care din ce în ce se înmulțesc. Ei păstrează rolul lor de maghiari în exil și în vreme ce dela Budapesta se întreține mirajul revansei, aici brațele se încrucișează și ochii privesc în extaz peste hotar.

Este, desigur, un aspect tragic în această espectativă desmințită la tot pasul de calculul realității. Conducătorii unor mase considerabile de oameni abdică dela preocupările vieții pozitive și hrănindu-se cu imagini din trecut își mențin în mod meșteșugit rostul lor de corp separat, desfăcut de orice contact cu valul de energii al împrejurărilor schimbate. Nimeni nu trage la îndoială că se pretează la pagini de amară poezie romantică această îndușmănire cu prezentul, tot atît de adevărat este însă că politicește marasmul ucide. Oricît de îndoliată inima unui popor, el trebuie să scoată la suprafață în zile de răstriște îndrumători care-l smulg din letargie și-i îndeplinesc necesitățile reale ale vieții.

* * *

Impins, deci, de aceste gînduri oneste, am făcut întrebare într'un număr trecut din *Țara Noastră*, opiniei publice unguresți din țară, cerîndu-i un răspuns limpede asupra doleanțelor concrete, care ar puteà fi soluționate spre binele tuturora. Eram dispus să cred că o chemare sinceră ar puteà aveà un răsunet și că pe urma unei desfășurări de plîngeri lumea politică romînească se va puteà găsi măcar în fața unor formule salvatoare, dacă nu a unui luminos program de reconciliere.

Așteptarea însă a dat greș. Apelul, e drept, a fost înregistrat de către presa maghiară de aici, nici autorul nu se poate plînge de lipsa de atențiune. In cea mai mare parte însă

organele concetăţenilor unguri n'au încrestat decît ca titlu de curiozitate rîndurile noastre, nefacînd decît comentarii fugare şi isprăvind în pripă cu mici reflecţii de ocazie. Nu ni s'a dat nici o codificare a trebuinţelor speciale, nici, mai ales, o concepţie pentru remedierea răului. S'ar păreà că însuşi contactul cu realitatea contează ca un mare păcat în această tabără de protestanţi pasivi. Formularea unui program ar însemnà o sfîşiere a valului de umbre fermecate, un strigăt inoportun în jalea unui cavou şi de aceea coborîrea din leagănul iluziilor nu e îngăduită...

E interesant subt acest raport articolul d-lui Paál Arpád, apărut în ziarul *Keleti Ujság*. Contribuţia eminentului publicist maghiar e un reflector care luminează psihologia conducătorilor unguri din ţară. D-sa, mişcîndu-se într'un cadru pur teoretic, după ce în mod gratuit ne acuză de sentimente războinice, pentru prevederile militare pe care spuneam că ni le impun fără să vrem provocările dela Budapesta, nu preconizează nici pretenţiile pozitive ale maghiarilor dela noi, nici soluţiile practice ale statului romîn pentru mulţumirea lor. O tristeţă de elegie şi o negura nelămurită învăluie coloanele scriitorului din Cluj. El vîntură primejdii închipuite, spunîndu-ne, că «nu poate fi vorba ca maghiarul să-şi uite şi să-şi părăsească viaţa lui de pînă acum, să se rupă de pe tulpina istoriei sale de dragul unui bun tratament în noul stat. Nu poate fi vorba ca să se vîndă, pentru ca pe preţul lui de vînzare să-şi tîrguească aici o viaţă nouă». Autorul este, evident, răpit de un val vijelios al metaforelor cînd respinge «*acest tîrg de sclavi*» pe care nu i-l propune nimeni... Ceeace este mai semnificativ însă e ideia că nu vede problema prin prisma raporturilor minorităţii etnice maghiare cu statul romîn, aşà cum ne preocupă pe noi, ci prin aceea a *integralităţii* maghiarismului, fără distincţie de garanţe politice. In acest sens d-sa se găseşte în căutarea unui nou viitor imprecis şi vaporos.

Toate aceste n'ar fi deosebit de interesante constatări, dacă nu ni s'ar dà şi un răspuns asupra ţelului la care tind ma-

ghiarii în cadrul actualei vieţi de stat. D-nul Paál nu se opreşte bucuros la această lature reală a problemei. După ce îşi arată nemulţumirea că oamenii noştri politici se apropie de chestiunea maghiară numai pentru a împăcă utilităţile zilnice ale statului, d-sa nu vede o radicală deslegare decît ntr'o *«orînduire organică»*. Publicistul ungur pretinde un *«nou organism de stat»* în care «nu ar fi vorba de acordarea unor privilegii, ci de recunoaşterea în cadrul structurii de stat că atît maghiarimea cît şi celelalte minorităţi etnice au adus în ţara nouă o specială existenţă naţională». Limbajul nebulos se întunecă tot mai mult cînd autorul continuă în chipul următor: «După ce această recunoaştere a eredităţii naţionale se va întîmplà, atunci e firesc că şi limba, starea culturală şi economică a naţiunii respective, precum şi îndrumarea împrejurărilor locale din vieaţa publică naţională, le va determinà dreptul autonom de liberă dispoziţie a acestor minorităţi».

Cum se vede d-nul Paál, care în treacăt fie zis a trăit în Ungaria lui Tisza fără să aibă o silabă de protestare în faţa ideii că opt milioane de maghiari afişau ficţiunea de *stat naţional unitar* la o populaţie de 20 de milioane, e de credinţă că poate fi justificat cînd la proporţia numerică a Romîniei actuale vine cu formula unui stat federativ. Reţeta e simplistă şi resursele de imaginaţie ale acestui colocviu de drept constituţional sunt destul de reduse. Utopia însă se lărgeşte şi brodînd pe fondul romantic, visătorul dela Cluj confundă statul romîn deadreptul cu republica lui Plato. Iată cum precizează d-sa postulatele ungureşti din Ardeal: *«Cîrmuirea autonomă sociala, economică şi politică pe seama fiecărui membru al vieţii noastre naţionale şi a fiecărui teritoriu etnic»*.

Cititorii nu ştiu dacă vor puteà descifrà realitatea din această sentinţă pe cît de hotărîtă pe atît de laconică, subsemnatul însă şi-a dat silinţa s'o desfacă din sferele abstracţiunii şi nereuşind, ar fi cu multă recunoştinţă dacă autorul s'ar arătà dispus să prezinte însuşi şi soluţiile practice ale acestei înalte trigonometrii politice...

In orice caz teoriile d-lui Paál, ca şi alte manifestaţii cerebrale ale spiritului unguresc de astăzi, nu pot aveà decît o valoare documentară pentru omul politic de aici. Concepţia salvatoare întîrzie încă. Sguduirea de pe urma marelui cataclism fiind prea violentă, revenirea la normalitate se va face treptat şi compatrioţii noştri sunt astăzi abia la începutul unui proces de elucidare a noţiunilor. Constatarea e destul de tristă, fiindcă ne aşterne în faţă un cîmp vast de rătăciri care trebuie spulberate, dar în acelaş timp ne cere *nouă* o cît mai reală cumpănire a valorilor.

Paralel cu aceste gesturi de nelămurire care caracterizează pe intelectualii unguri, saşii din Ardeal, urmînd temperamentul lor special şi călcînd pe urmele trecutului, s'au încadrat dela început în noua ordine de stat, trăgînd un maximum de foloase din chibzuita lor adaptare. Opinia noastră publică a primit cu mulţumire cuvîntul lor paşnic, pe urma căruia privilegiile seculare n'au suferit nici ştirbire, deşi pe alocurea s'au găsit în conflict de interese cu elementul romînesc oropsit atîta vreme.

S'ar păreà însă că în ultimul timp această atitudine de înţeleaptă prudenţă a poporului săsesc e pusă la încercare de diverse păşiri răzleţe care surprind prin sentimentele lor agresive la adresa ţării. Pe ici pe colo în organele săseşti scoate capul o rancună neobişnuită, un criticism înăcrit, dispus să-şi bată joc de lucruri pe care noi ne-am obişnuit să le respectăm. Adeseori ni s'au trimis coloane din aceste ziare care ne-au pus pe gînduri cu tonul lor intempestiv, făcîndu-ne să ne întrebăm din ce rezerve necunoscute de îndrăzneală se nasc asemenea purtări bătăioase.

In sfîrşit, acum, naţionalul ziar *Adevărul*, apărătorul cald

al intereselor romîneşti, publică un interview al d-lui Emil Neugeboren, în care într'un limbaj supărător ni se aruncă afirmaţiuni grele de care pînă astăzi ne-au cruţat amicii noştri saşi. Autorul acestor imprecaţiuni ne este pe deplin cunoscut şi ne miră, că după activitatea din trecut se mai simte ispitit să ridice cuvîntul. D-sa, exponentul consacrat al imperialismului germano-maghiar prăbuşit, colaborator al contelui Tisza la *Pester Lloyd* şi *Neue Freue Presse*, după-ce în cursul războiului a prăvălit cele mai ordinare injurii asupra Romîniei, cerînd nimicirea ei, nu este de sigur cel mai chemat să-şi reprezinte neamul, astăzi cînd toleranţa romînească s'ar puteà să aibă sfîrşit.

Fostul propagandist al schingiurii noastre de ieri crede că în noua Constituţie a Romîniei pe lîngă drepturile acordate in mod egal tuturor cetăţenilor poate cere şi stipulaţiuni speciale pe seama minorităţilor şi uitînd pe ce lume trăieşte d-sa lansează urmatoarea insinuare: «Dacă hotărîrile tratatului de pace nu vor fi trecute în noua Constituţie, noi am f" siliţi să apelăm la acest tratat internaţional *şi nu e vina noastră dacă ne uităm afară de graniţele ţării, căutînd ajutor*».

Nu vi se par foarte limpezi în incalificabila lor provocare gesturile acestui *duşman* al nostru, care după ce s'a strecurat neatins pe urma unor grosolane injurii la adresa ţării, astăzi ne ameninţă cu străinătatea? Fără cumpăt la vorbă, urmînd vechiul dicţionar de jigniri pe care fruntaşii saşi ca d. Rudolf Brandsch l-au detestat totdeauna, d-sa greşeşte foarte mult dacă nădăjduieşte, că blîndeţele regimului romînesc admit fără un răspuns drastic asemeni elucubraţiuni. Iată cum sfîrşeşte îndrăzneţul pion al monarhiei de ieri declaraţia sa: «Constituţia trebuie să fie alcătuită cît mai în grabă, pentru ca *nesiguranţa în care trăim aici în provinciile alipite, şi pe care o simţim mai ales noi minorităţile, să înceteze*»...

Domnul dela Braşov, cum vedeţi, are aierul că se găseşte pe *Ruhr-gebiet* şi vorbeşte de «*nesiguranţă*» atunci, cînd, pe conştiinţă cu osînda noastră la moarte, contemplă senin Biserica neagră şi invoacă Liga Naţiunilor....

Ar fi poate util să fie redusă la valoarea adevărată această postură de vitejie tocmai de către fruntaşii saşi de aici. Şi pînă atunci însă, noi o înregistrăm şi o păstrăm în amintire, trăgînd concluziile normale pe seama judecăţii noastre...

* * *

Cu o sinceră prietenie pentru toţi, noi ne păstrăm intact programul de a instăpîni largi libertăţi cetăţeneşti în ţară. Imprejurările însă ne conving tot mai mult că minorităţile etnice în covîrşitoarea lor majoritate sunt călăuzite de inerţie şi nu ne dau mînă de ajutor în această operă de frăţietate, care va trebui înfăptuită şi fără dînşii, tocmai spre binele lor...

Propaganda dela Budapesta.

Nu mi-a fost dat demult să trec printr'un şir de senzaţii antipatice, ca astăzi, cînd din bunăvoinţa unui prieten care vine din Ungaria mă găsesc în faţă cu un maldăr de cărţi şi gazete din capitala de pe malul Dunării...

Două ceasuri, cît am trecut cu ochii peste tiparele imunde, mi-au lăsat în suflet un sentiment de scîrbă amestecat cu milă, ceva din impresia penibilă pe care o resimţi de cîte ori îţi trece pe dinainte un aspect prea strident al degradării umane. In adevăr, activitatea de aşa zisă propagandă cu care elemente diriguitoare de ale vecinilor noştri cred că trebuie să întreţie focul sacru în tabăra lor, depăşesc orice limită a trivialităţii şi pe urma ei patrioţii dela Budapesta ni se prezintă într'o postură de ridicol care ucide...

Am răsfoit cu acest prilej cel puţin cincizeci de numere din gazetele cele mai citite ale Ungariei şi din lectura lor m'am edificat complect asupra spiritului public de peste Tisa. Suntem exact acolo cu mentalitatea curentă a vecinilor noştri, unde i-am lăsat la 1914, în ajunul războiului, cînd presa lor umflată şi bombastică îşi afişă pe toate coloanele stupida ei vitejie de cerneală. Drama continentului a trecut peste capetele acestor oameni cu tot cortegiul de groaznice nenorociri şi dînşii n'au învăţat nimic. Sguduirea înfricoşată de care i-a

împărtăşit istoria n'a putut scoate la iveală o conştiinţă schimbată, un îndemn serios de premenire. După războiul pierdut, după comunismul care i-a desonorat, după ocupaţia noastră şi puternica amputare de teritoriu, lumea s'ar fi aşteptat cu drept cuvînt la o tresărire vijelioasă în sufletul poporului pornit să-şi revizuiască valorile de gîndire. Revirimentul acesta însă nu s'a produs, nu-l vede nimeni. Din primele momente ale independenţii atît de scump plătite, s'au reluat iarăşi clişeele vechi de orientare pripită, s'au reîntronat idolii de ieri şi de pe marginea prăpastiei s'au repus în circulaţie lozincele care au dus Ungaria la pragul falimentului. Astăzi, săraci şi neputincioşi, în loc de a se găsì în căutarea unor remedii pentru salvarea ţării, incorigibilii retori dela Budapesta exercită aceeaş veche şi demodată gesticulare largă, ameninţînd pe toată lumea şi acoperindu-se de ridicol...

Citesc ziarele de dinaintea mea şi mă uimeşte inconştienţa cu care presa unei capitale crede că-şi face datoria în clipele tragice ce-au urzit destinul unui popor. Nu văd o pagină de cercetare, un articol cumpănit care să pipăe resursele de viaţă pentru ziua de mîine şi să introducă în conştiinţa publică fermentul unor binefăcătoare preocupări pozitive. In schimb o aşa zisă propagandă deşanţată la tot pasul pentru a menţine neadormită revolta în sufletul cetăţenilor şi a-i înfierbîntà împotriva tuturor vecinilor. Supremul capital moral al Ungariei actuale pare a fi, după concepţia îndrumătorilor de acum, o ură nepotolită susţinută cu toate meşteşugurile. De aceea zi cu zi hîrtia tipărită împrăştie săgeţi pe toate fronturile şi mascînd cu un val de sinamăgire mincinoasă cumplitele mizerii de acasă, urlă de durerile închipuite ale maghiarimei de peste frontieră. Nici odată n'am întîlnit o mai detestabilă formulă de interpretare a îndatoririlor patriotice ca această tentativă voită de iluzionism politic în perioada de cea mai grea încercare a vieţii unui neam. In mijlocul dărăpănării generale a statului, în loc de a înregistrà mizeriile sdrobitoare din faţă, ochii se îndreaptă dincolo de hotar şi plîng

lacrimi presbite, în vreme ce energiile dimprejur se pulverizează şi se secătuesc.

Propaganda presei ungureşti şi azi ca şi odinioară nu e decît o reţea zilnică de mirajuri şi făgăduinţi care răsună sgomotos ca într'un bazar oriental şi obosesc mintea cititorilor. Zilnic se dă o bătălie crîncenă în aceste pagini împotriva tuturor statelor limitrofe, se ticluesc orori şi revoluţii şi se pun în perspectivă cele mai grabnice reparaţii. Tonul e veşnic ridicat, superlativele îşi reped cascada lor, grandilocvenţa turanică îşi face de cap, simţul proporţiilor s'a pierdut demult şi o lăudăroşie frivolă strigă din toate colţurile. Iată de pildă ziarele de Paşti pe care le citesc acum cu bagajul lor de ură incendiară, asvîrlită la tipar cu prilejul sărbătorilor. Grămezile de vorbe pocnesc goale fără o picătură de bun simţ rătăcit din lumea realităţii. Ascultaţi la întîmplare cuvinte smulse din articolul prim al unei gazete guvernamentale, care ar fi să reprezinte în opinia publică orientările actualei stăpîniri: — «*Decît democraţia noi preţuim mai mult ultima raţiune a existenţei noastre naţionale:* **spada.** *Credem că Ungaria în aplausele de simpatie ale lumii civilizate se va reîntoarce pe teritoriile ei străbune, drumul spre ele, însă, nu-l va puteà deschide decît cu sabia*».

Iată cum se face propagandă de către presa din vecini într'o vreme cînd foştii noştri compatrioţi strînşi din toate părţile într'un inel de fier, subt autoritatea unui amiral instalat în palatul din Buda fac primele exerciţii de stat independent...

Propaganda însă nu se resumă numai în coloanele ziarelor, ea angajează un cadru mult mai larg. Nenumărate cărţi şi broşuri au umplut vitrinele librăriilor, puse toate în serviciul aceleeaş uri ireductibile. Operă de suprafaţă, săgeţi de carton, chiote fără adîncime şi fără sinceritate, sunt tot atîtea certificate de minori intelectuali pe care şi le liberează o societate căzută pe mîinile unei conduceri nepricepute. Nu cred să mai fie undeva o opinie publică care să suporte o

asemenea avalanşe de minciuni copilăreşti, o mai idioată pornografie politică ca cea tipărită astăzi la Budapesta.

Am înaintea mea între altele o carte voluminoasă, care în cîteva sute de pagini, format mare, subt titlul «*Bukaresti-sétâk*» («Plimbări Bucureştene»), relatează publicului maghiar impresii dela noi în legătură cu evenimentele politice din ultimii doi ani. Mincinos şi trivial, într'un spirit dureros de meschin, se înfăţişează oameni şi lucruri de aici zăpăcind biata lume ungurească şi aruncînd asupra ei un val de murdării neruşinate pe urma cărora desorientarea creşte lăsînd în urmă desiluzii şi o depresiune crescîndă. Străinul care ceteşte aceste exhibiţii monstruoase se întreabă cu drept cuvînt, oare pînă la ce grad de perversitate a neputinţii s'a coborît nivelul intelectual şi moral într'o ţară unde lumea suportă astfel de strîmbături caraghioase? Tradusă în limbi străine, cum aud că se plănueşte, o asemenea operă e cel mai potrivit termometru care legitimează deodată cu lipsa de maturitate a unui popor spargerea alcătuirii vechi unde se adăposteau orizonturile celei mai banale concepţii de vieaţă politică...

Hotărît lucru, pe noi nu ne aranjează această eclipsă cerebrală dela Budapesta. Nu că ar fi primejdioasă, fiindcă disproporţiile de forţă sunt astăzi, între cele două state, evidente, şi cumpăna inclină în favoarea noastră. Dar cîtă vreme se va menţine pe planul întîi această fantezie maladivă, şansele unei vecinătăţi normale între cele două popoare nu vor creşte şi consecinţele amare ale duşmăniei se vor resimţi de amîndouă părţile...

Urmărim de aici cu viu interes toate palpitările pustei ungureşti şi constatăm cu regret această învolburare fără repaus. De multe ori cei care cunoaştem caracterul poporului maghiar şi avem reale simpatii pentru el, rămînem descurajaţi pe urma manifestărilor de copilărie primitivă cu care ne surprind conducătorii dela Budapesta.

Cine ştie, poate e justificată teoria multora care spun că Ungaria e deplasată în frămîntarea actuală a Europei moderne,

fiindcă Austria a îndrumat de veacuri viaţa politică a vecinilor noştri rămaşi astfel într'o adolescenţă tardivă şi că astăzi, în lipsă de guvernantă, societatea diriguitoare de pe malul Dunării se dedă la fel de fel de ciudăţenii care stîrnesc sau zîmbete, sau compătimiri.

Patrioții dela Budapesta.

Vor fi abia cîteva săptămîni, de cînd cei mai de seamă fruntaşi ai culturii maghiare de pe teritoriul nostru, scriitori şi artişti, s'au întrunit la o impresionantă sărbătoare.

Intr'un sat din Sălaj, de lîngă Zalău, şi-a serbat nunta de aur bătrînul răzeş Ady, tatăl lui Andrei Ady, poetul îngropat la Budapesta în ajunul revoluţiei bolşevice. Acest eveniment familiar a răscolit din nou amintirea proaspătă a mortului, care cu personalitatea lui rămîne cea mai curată glorie contemporană a literelor ungureşti. Cîntăreţul sbuciumat, doborît la patruzeci de ani, cu versurile lui pline de foc, şi pasiune, cu strigătul profetic care ţîşneşte din strofele arhaice şi cu viaţa agitată în fiecare clipa de un ideal artistic, a revoluţionat înainte cu două decenii literatura vecinilor noştri. De atunci şi pînă astăzi cucerirea lui merge crescînd, dincolo de tiparele oficialităţii, furişindu-se în toate inimile. Poezia lui Ady s'a deslănţuit dela începuturile ei ca o furtună purificatoare în atmosfera literară îmbîcsită din capitala Ungariei. Deasupra retoricei tradiţionale a unui patriotism falş şi grandilocvent, care devenise apanajul curent al producţiei recente, şi deasupra literaturii de import a oaspeţilor ajunşi stăpîni acolo pe malul Dunării, s'a ridicat acest glas îndrăsneţ pornit din instinctele de rasă ale unui popor, şi susţinut de un formi-

dabil talent. Verbul tînărului scriitor din Sălaj eră nou prin forța lui tumultoasă, prin resonanța adincă in sufletul maghiarimei milenare, şi mai ales prin acea sinceritate sălbatică de proroc, cu care sbiciuià micile păcate şi micile orizonturi ale societății din vremea lui. Dela primul volum şi pînă la urmă, această poezie luptătoare a sunat ca o trimbiță de alarmă. Cîntărețul şi-a mers drumul ina'nte, cu toată impotrivirea atîtor cugete sterpe, şi cu toată maimuțăria epigonilor care s'au strins degrabă în jurul lui. A fost detestat pentru dragostea evangelica ce-i inspirau toți oropsiții pămîntului, a fost hulit pentru mîna frățească intinsă neamurilor apăsate din vechea Ungarie. Cu deosebire potentații de cerneală dela Budapesta, stăpînii cotidianelor care exploatau opinia publică raspîndind cultul minciunii, au urmărit cu mare îndîrjire scrisul neastîmpăratului iconoclast. Ady, cu temperamentul lui de sensitiv, a fost silit s'o ducă într'o continuă bătălie. Pagini numeroase din cărțile lui nu sunt decît o filipică înverşunată care smulge «buruienile ogorului unguresc». La lumina războiului pregătit de către adversarii lui, miopi sau interesați, au primit o tragică consfințire apostrofele vibrante ale lui Ady, şi astăzi pe ruinile unei țări prăbuşite se ridică cu avintul lor biblic profețiile sumbre ale poetului, scrise cu sînge. Inmormîntarea lui la Budapesta, în zilele cînd conglomeratul austro-maghiar troznea în toate in'cheieturile lui putrede, luă proporțiile unui simbol, apărind ca o pecetluire supremă a viziunii de artist. De atunci, recunoaşterea postumă devine tot mai accentuată, adevărurile apar mai luminoase prin prizma retrospecțiunii şi profilul întunecat al scritorului stăruie din ce în ce mai des, ca o mare mustrare, deasupra societății ungureşti.

Probabil din această stare de spirit s'a născut aici ideea comemorării de deunăzi a lui Ady, cu ocazia nunții de aur a părinților săi. Inițiatorii serbării au crezut că trebue să scoată în relief şi respectul literar al altora în fața unui creator dăruit lumii de Sălajul nostru. Cu astfel de sentimente onorabile mi s'a

cerut să fiu intre patronii acestui act de pietate, cunoscîndu-mi-se veneraţia ce am avut totdeauna pentru opera răposatului, precum şi prietenia personală ce-i păstram din vremuri de demult. Am primit această cinste, convins că este o elementară datorie să închinăm in numele civilizaţiei şi flamura noastră in pragul căsuţei dela ţară, de unde a pornit în lume autorul atîtor versuri sculpturale. Am crezut chiar, că un reprezentant din partea ministerului artelor ar trebui să exprime în mod oficial omagiile culturii romîneşti. Aveam impresia, că o atenţie delicată va atinge coardele simţitoare ale unor oameni înţelegători, care-şi dau seama că altarul strălucitor al poeziei poate să ne unească pe toţi. Spre mulţumirea mea, d. ministru Lapedatu, văzînd la fel lucrările, şi-a trimis delegatul său la mişcătoarea ceremonie din Zalău. Serbarea s'a desfăşurat cu deplină demnitate, scritorii unguri au cetit din operele lor, delegaţii mai multor societăţi culturale, unii chiar dela Budapesta, au venit să-şi spuie cuvîntul lor de recunoştinţă. A fost o atmosferă civilizată, îndrumată parcă de sufletul larg al vijeliosului poet, care din umanitarismul generos îşi făcuse o dogmă a vieţii lui sbuciumate. Toate autorităţile noastre locale au înlesnit serbarea, şi-au dat mînă de ajutor, atrăgîndu-şi cuvinte de laudă şi mulţumire din partea fratelui poetului, un înalt funcţionar ungur, venit anume din Dobriţin. In mijlocul veneraţiei tuturora a tresărit de bucurie moşneagul răzeş şi au curs lacrămi din ochii mamei induioşate. Toţi pelerinii au plecat pe la case'e lor, ducînd o senzaţie de onoare naţională şi de binefăcătoare pace cetăţenească.

Ziarele ungureşti din ţară s'au ocupat toate, două săptămîni, de acest praznic, făcînd comentare pe un ton senin şi ireproşabil.

Care e rezultatul din capitala Ungariei pe urma acestui act de reciproc respect intre supuşii aceleeaş ţări? Ce zice Budapesta de sărbătoarea din Sălaj, unde un mare poet ungur a fost glorificat pe pămînt romînesc cu participarea autorităţilor noastre? Ne-o spun gazetele lor de peste gra-

niţă, pe care ie-am cetit, cu articole lungi de hulă şi venin. Ca într'o oglindă strîmbă de bîlciu, pietatea noastră devine o odioasă caricatură subt condeiul acestor mînuitori de opinie publică. Suntem prezentaţi in postura ridicolă a unui şiretlic rural, care ne-a făcut să escamotăm gloria lui Ady şi s'o transformăm într'un instrument josnic pentru bucătăria noastră politică. Nu lipsesc, fireşte, nici injuriile de rigoare, de care subsemnatul se împărtăşeşte cu mare dărnicie. O singură notă justă n'am surprins în aceste vorbăreţe pagini de tipar. Nici umbra celui mai mare poet, cu toată aureola ei romantică şi cu ţărina proaspată din ţintirim, n'a fost în stare să limpezească pe o clipă măcar divagaţiile obişnuite, lăsînd să se întrevada omenescul din faptele noastre. Ce e mai ciudat, că după o serie intreaga de aspre rechizitorii în care se insultă ţara, calificîndu-se ca un gest balcanic cuviinţa care ne-a călauzit ascuţişul săgeţilor a început să se îndrepte asupra mortului însuşi, improvizîndu-se astfel un monument curios de patologie patriotică. Se răsfoiesc cărţile lui Ady, şi se smulg pagini răzleţe trunchiate de ocazie, se pune la contribuţie criticismul poetului şi inima lui de mimoza bolnavă în care a gîlgiit cel mai pur sînge turanic, o cântăresc scribii de redacţie, cotînd-o după bursa politică a zilei, cu însemnate scaderi. Cine credeţi că e în fruntea acestui cor de sicofanţi care vor sa salveze destinele Ungariei cu ditirambii lor? Sunt oare reprezentanţii ţăranilor unguri, a căror frămintare surda a izbucnit în strofele lui Ady, ori sunt măcar nobilii din curiile dărăpănate, printre cari s'a plimbat atît de des melancolia poetului? Nici unii nici alţii. In capul campaniei de denigrare sunt doi scriitori unguri de import, d-nii Rákosi Jenö şi Herzeg Ferenc, şvabi renegaţi, care deodată cu schimbarea numelui au ajuns să supraliciteze în patriotism pe toţi strănepoţii lui Arpad. Cunoaştem aşà de bine această clamoare ieftină, o ştim de pe vremea cînd ne strîngeau pe noi de gît vitejii salvatori ai patriei. Ei au luat în întreprindere cu toate hîrtiile în regulă

zeci de ani dearîndul opinia publică dela Budapesta, ei au popularizat legile de desnaţionalizare ale lui Apponyi şi utopiile lui Tisza, ei au cerut răstignirea Serbiei şi în călimara lor s'a clocit dezastrul. Ei sunt psihologia patrioţilor de contrabandă, intruşii, pentru care nota stridentă e programatică, fiindcă trebuie să înlocuiască manifestările organice ale rasei.

Din nenorocire, acest gen de patriotism industrializat e foarte frecvent la vecinii noştri. Il practică pe o scară întinsă mii de parveniţi, o întreagă societate parazitară, pripăşită pe spinarea unui popor ale cărui slăbiciuni le exploatează. Toţi par a se trage din cei şapte viziri, toţi au adoptat nume pompoase istorice de pe vremea lui Rakoczi, toţi nu pot dormì noaptea de coroana sfîntului Stefan. Ieri îi tulburam noi c'o muncă onestă de popor chinuit, azi îi agită spectrul lui Ady. Mîine are să-i neliniştească ideia păcii între vecinii cuminţiţi de primejdii comune. Ei vor strigà totdeauna, fiindcă delirul lor e perfect cerebral, fie patriotic sau umanitarist, diapazonul lor urcat e suprema justificare, e paşaportul cunoscut de aparenţă cetăţenească a tuturor nepoftiţilor.

La dreptul vorbind, pe noi nu ne ating, peste măsură, aceste clişee uzate. Dintr'un sentiment real de sinceră compătimire însă, ne întrebăm cîtă vreme va trece încă, pînă vom puteà înregistrà un val de sănătate în conştiinţa publică a unui popor hrănit neîncetat cu ficţiuni şi imagini colorate de proastă calitate ? Numai înlăturîndu-şi misiţii naţionali şi internaţionali, făcînd sforţarea să vorbească el singur fără advocaţi de împrumut, va puteà să-şi găsească locul în domeniul realităţii...

Peste strigătele patriotice de acest fel, şi peste sugestiunile acestei Budapeste, gîndul nostru va păstrà totdeauna un îndemn de cuviinţă şi o dorinţă constantă de echilibru normal.

Vecinii noştri sîrbi.

Legăturile de tradiţională prietenie între noi şi sîrbi, pecetluite de războiul comun şi reconsacrate de o proaspătă alianţă între cele două state, par a fi turburate tot mai des de note disonante apărute în presa dela Belgrad. După cîte vedem, o atmosfera destul de rece se răspîndeşte la adresa Romîniei în capitala sîrbă. In timpul din urmă cu deosebire, o oarecare continuitate diriguește aceste şarje, care au depăşit de mult mustrările binevoitoare, obişnuite între amici, şi au început să iă tonul înăcrit al unei adversităţi declarate. Deunăzi, cu prilejul executării recentei delimitări de frontieră între sîrbi şi noi, limbajul din vecini a împrumutat o violenţă caracteristică, care nu poate trece neînregistrată fără a jigni demnitatea noastră.

In termeni clari, deci, şi cuviincioşi, cum ne este firea, trebuie să lămurim lucrurile şi să precizăm situaţia.

Relaţiile dintre cele două popoare, dacă n'au evoluat în sensul înfrăţirii cimentate cu sînge pe cîmpul de luptă, vina nu e a noastră. Lăsînd la o parte prima ştirbire dela Paris de pe vremea congresului de pace, cînd diplomaţia sîrbă, uzînd de jocul prielnic al împrejurărilor, a obţinut cîştig de cauză în chestiunea îmbucătăţirii Banatului, care era integral asigurat pe seama noastră, printr'un tratat de alianţă cu pu-

terile beligerante, cercurile conducătoare din regatul Iugoslav de atunci şi pînă astăzi nu şi-au dat mare silinţă să perpetueze o apropiere sufletească. Realitatea de fiecare zi ne-a convins despre acest adevăr, asupra căruia opinia publică dela noi n'a exercitat nici o influenţă, dimpotrivă, toată desfăşurarea evenimentelor din ultimii cinci ani arată limpede năzuinţa permanentă de aici spre o mai strînsă colaborare între cele două ţări. Romînia, trunchiată în dreptul ei asupra Banatului, nu numai că a ratificat pacea, dar a înfăptuit în acest timp Mica Antantă şi a acordat o plenitudine de beneficii de diferit ordin minorităţii sîrbe rămase pe teritoriul nostru. Nici o echivalenţă de măsuri nu s'a remarcat la Belgrad pentru menajarea bunelor raporturi. Mai intîiu, plîngerile necontenite ale populaţiei romîneşti din Torontalul deslipit de noi confirmă această constatare. O pripită opera de desnaţionalizare s'a pornit în mijlocul acestor nenorociţi fraţi ai noştri, pentru car pînă astăzi am invocat zadarnic respectarea fiinţei lor naţionale pe baza unor dispoziţii de onestă reciprocitate. Nici măcar viaţa lor bisericească sau şcolară nu s'a putut normalizà pînă astăzi, deşi în repetate rînduri guvernele dela Bucureşti s'au oferit să discute problema, cerînd pe seama lor condiţii similare de desvoltare cu ale sîrbilor din Banat. Toate încercările însă s'au împotmolit faţă cu rezistenţa din vecini, ne mai vorbind de existenţa naţională a rominilor din valea Timocului sau din Macedonia sîrbă, a căror complectă anihilare pare a fi devenit o dogmă imutabilă în concepţia de stat a bunilor noştri amici.

In astfel de circumstanţe, fireşte, s'a diminuat şi rostul tovărăşiei noastre cu sîrbii in cadrul aşà zisei Mici-Antante, a cărei amploare nu puteà fi determinată decît de perfecta bună înţelegere între părţile contractante. La Belgrad s'au luat toate măsurile ca să se accentueze caracterul de provizorat al acestui legămînt. Opinia publică de acolo a fost exhortată cu vreme şi fără vreme de către fruntaşi politici, că în afară de obiectivul special împotriva Ungariei, nici o obli-

gațiune nu revine regatului Iugoslav pentru o cooperare cu România. Paralel cu aceste lămuriri s'au servit publicului vagi lozince de romantism panslav, foarte puțin chemate să menajeze susceptibilitatea noastră. S'a vorbit adesea de absoluta pasivitate a aliaților noștri în cazul unui conflict cu Rusia și în timpul mai nou această stare de spirit s'a precizat de aproape.

Cu ocazia discuțiilor pornite de actualul guvern cu reprezentanții sovietelor la Viena, o particulară nevroză s'a manifestat în presa dela Belgrad, care a ridicat treptat tonul pînă a ajuns să ne invectiveze țara. Iată în treacăt d. e. un fragment dintr'un articol publicat în ziarul oficios guvernamental *Politica*, plin de insulte la adresa noastră: «*După insuccesul tratativelor, Rusia pretinde acum nu numai Basarabia, ci și Bucovina. Rusia de azi nu este cea din trecut și dacă ea va luà Basarabia și Bucovina, d. Brătianu poate fi sigur că nici o țară aliată nu va sacrificà măcar un soldat spre a ajutà România* .

Orice minte limpede din ambele țări își poate dà seama ca pe această cale, dacă se merge înainte, apucăm pe povîrniș. Lumea dela noi după astfel de argumente își va rectificà grabnic părerile ce și-a formulat asupra raporturilor noastre viitoare și zi cu zi pe urma injuriilor crescînde ce ni se aruncă, ne vom pomenì cu o tensiune neplăcută din amîndouă părțile.

Iată de ce ni s'a părut potrivit să semnalăm de pe acum o stare de lucruri care poate fi oprită încă pentru a păstrà intactă moștenirea sufletească a marelui războiu în legătură cu vecinii noștri sîrbi. Delicateța reciprocă e cel mai nimerit mijloc prin care se asigură vechea cordialitate. Cît privește destinele de mîine ale statului romîn, ele se vor hotărî de cauze mai adînci, urmînd logica împrejurărilor momentului. Tocmai de aceea ni se pare o lipsă de abilitate desvelirea sinceră pe care ne-o repetă gazetele dela Belgrad, că nu putem contà pe nici un soldat sîrb în cazul unui atac rusesc la Nis-

tru. Acest exces de francheță este și neelegant și inutil. Neelegant fiindcă-l refuză o alianță care există încă, și inutil fiindcă noi nici o clipă nu ne-am îndoit asupra lui.

De ce s'ar întrerupe, deci, în mod intempestiv o prietenie căreia noi îi cerem așa de puține jertfe?

Pilda dela Belgrad.

Evenimentele politice recente din Iugoslavia sunt nu numai de-o însemnătate covîrşitoare pentru consolidarea interioară a regatului vecin, dar rămîn pline de învăţăminte şi de sugestiuni pe seama tuturor Statelor succesoare ale conglomeratului austro-ungar.

Bătrînul om politic d. Nicolae Pasici apare din nou ca salvatorul situaţiei şi ca spiritul cel mai înţelegător al trebuinţelor specifice din ţara lui. Acordul realizat deunăzi cu partidul croat nu e numai o acţiune de partid, ci şi un mijloc de a normaliză vieaţa destul de sbuciumată a slavilor dela Sud, primejduită în timpul din urmă prin tensiunea raporturilor sîrbo-croate.

Sunt cunoscute îndeajuns peripeţiile acestui antagonism, şi e util să ni le reamintim pentru indicaţiile ce putem trage din ele. Intre Belgrad şi Zagreb, se ştie, o palpitantă legătură sufletească n'a fost niciodată. Ideia slavă, care uneà cele două centre, erà prea abstractă ca să poată răscoli fibrele adînci ale celor două popoare deosebite unul de altul. Croaţii, prin istoria lor, prin structura socială, prin vieaţa religioasă şi prin legăturile de veacuri cu occidentul au fost în tot timpul mai mult ademeniţi de concepţia unei autonomii politice, decît de înglobarea pur şi simplu în regatul sîrb. De

aceea, din primele momente cînd prăvălirea austro-maghiară a făcut să triumfe principiul impulsurilor de rassă, tendințele de particularism croat au luat o formă concretă și au neliniștit cercurile politice dela Belgrad. O agitație vie s'a pornit, cu ținte imprecise, dar cu conștiința diferențiării sufletești categorice a celor două popoare. Ștefan Radici, cunoscutul leader croat, a aruncat lozinca regionalismului și a dus o luptă îndîrjită de protestare împotriva tuturor străduințelor de unificare cari veneau din capitala Karagheorghevicilor. Mulțimea dintre Sava și Drava s'a atașat cu o adevarată frenezie acestui curent, care a biruit pe toată linia. In mai multe rînduri alegerile parlamentare au consacrat credințele lui Radici prin sgomotoase unanimități. Șeful autonomiștilor croați a pribegit în străinătate, a inaugurat pasivitatea față de Scupcina sîrbească, și a împins dușmănia pînă la o ruptură de dinastie și pînă la o alianță cu Sovietele. Se păreà, acum cîteva luni, că însăși unitatea Statului vecin, răscumpărată cu atîtea jertfe, e în pericol, și că supremația politică a poporului sîrb va trebuì să se schimbe cu un trialism sîrbo-croato-sloven, care ar fi fost platforma unor frecări permanente între cele trei provincii. La Belgrad s a resimțit ecoul acestor tulburări, și s'au găsit bărbați politici de marcă care au aderat la ideea unei înțelegeri cu Radici, sacrificînd veleitățile de conducere dela Belgrad. In acest moment de grea cumpănă a intervenit m na tare a actualului președinte de Consiliu, șeful partidului radical, înarmat pe lîngă experiența unei vieți și cu acea îndrăzneală care l-a povățuit de atîtea ori la răspîntii hotărîtoare, și-a dat seama că a menajà și mai departe aceste tendințe centrifugale înseamnă a sdruncinà unitatea iugoslavă și a reduce la o stare de mozaic regatul închegat pe urma războiului. Pasici a fost intratabil, deci in această chestiune, nesocotind toate îndrumările din afară și orice impresionabilitate din jurul lui. După alegeri a trimis la închisoare pe agitatorul lui Zagreb, și făcînd apel la forța armată a dovedit

croaţilor că principiile unificării de stat e gata să le realizeze, dacă trebuie şi cu mîna pe sabie. Mulţi s'au îndoit de rezultatul acestei acţiuni îndrăzneţe, moşneagul conspirator însă cunoşteà perfect psihologia adversarilor. Cîteva luni de voinţă nestrămutată au fost deajuns şi partidul croat a pus la o parte protestarea iniţială. Parlamentarii s'au întors la Cameră, tratativele de împăciuire au început cu consimţămîntul celui închis, şi deunăzi s'a semnat acordul, înlăturîndu-se orice pretenţie de autonomie, recunoscîndu-se necesitatea firească a rezolvirii unor probleme de ordin local, rămînînd însă şi pe mai departe, cum erà normal, la Belgrad centrul de greutate al monarhiei vecine.

Pasici care a girat cu influenţa personalităţii sale rolul Sîrbiei în răsboi, devine astfel a doua oară autorul unităţii politice din ţara lui.

E incontestabil interesantă pentru noi această luptă. Nu fiindcă şi aci s'ar găsi aceleaşi criterii de deosebire între provinciile unite ca peste graniţă, ci fiindcă acest cîntec al regionalismului politic s'a cîntat şi în Ardeal şi în Basarabia de destui politiciani de duzină. Fără a fi de talia lui Radici, fără îndrăzneală şi fără pic de talent, ei au căutat totuşi să tulbure apa în cei din urmă şase ani. Răsunetul lor acasă a fost din ce în ce mai slab, dar ajutaţi de o presă care e colaboratoarea distrucţiunii la noi în ţară, au isbutit pe ici pe colo să mişte pe cei slabi şi pe cei nepricepuţi. Se păreà, nu demult, că avem aface cu impresii care vin direct dela Zagreb şi că Radici e pe cale să creeze şcoală în rîndurile celebrităţilor provinciale ale partidului naţional. Totdeauna am afirmat cu tărie caracterul inofensiv şi efemer al unor asemeni manifestaţii, cerînd deodată cu remedierea trebuinţelor regionale de ordin diferit, distrugerea regionalismului ca doctrină politică. Am preconizat de ani de zile o atitudine clară faţă de toţi agitatorii inoportuni, şi am spus, de multe ori, că orice ezitare sau slăbiciune a centrului nu poate decît să încurce lucrurile prelungind fără nici un rost svîrcolirile unor mici aventurieri.

Pilda dela Belgrad vine acum cu învăţăturile ei să ne întărească în convingerea ce-am avut totdeauna, că pentru a scăpă de multe complicaţii mărunte, o voinţă tare şi o mînă strînsă pumn, vor preţul veşnic mai mult decît un braţ care tremură, şi decît orice dulcegării sentimentale.

Apropierea minorității maghiare...

Pactul dela Ciucea...

Iată refrenul pe care-l strigă de cîteva săptămîni rotativele pentru care calomnia e singurul element de viață. După alegerea dela Reghin, unde legenda partidului național a dat faliment, și mai ales după ședințele recente dela Cameră care au desvelit în toată goliciunea lor cîteva reputații găunoase, se țin lanț insultele și insinuările. De atunci scribi de redacție, plătiți cu ruptul ca să țipe tare, se strîmbă de două ori pe zi scuturați de friguri patriotice. Indivizi gata să-și vîndă și măduva din oase, nu mai pot astăzi de naționalism. Honigmanul a devenit om de doctrină, blumenfeldul e intratabil în materie de principii, iar șnapanul romîn le ține isonul. Toți vor cu orice preț să știe: ce s'a întîmplat? Să li se spuie imediat negru pe alb: *ce-i cu pactul dela Ciucea?* Și fiindcă oameni în toată firea nu se opresc la această stupidă chelălăială, minciunile își stropesc pe coloane întregi mocirla lor. Patriotul Fagure știe cert că generalul Averescu s'a dat cu Habsburgii, subsemnatul s'a infeodat magnaților, și partidul poporului nu e decît o locotenență a lui Horthy...

Nici nu-mi trece prin minte să încerc măcar o potolire a acestei faune flămînde de scandal, care e menită să ne-asvîrle necontenit cu clăbuci de cerneală, știind bine că pentru mo-

ment o dispreţuim, iar pentru viitor se poate întîmplă să-i rupem gîtul. Se vor găsi însă, poate, suflete cinstite prinse de nedumerire pe urma tumultuoasei revărsări de scorninturi, şi-ar fi o greşală să nu le lămurim în cîteva cuvinte...

Partidul poporului, cum s'a mai spus în diferite rînduri şi cum s'a afirmat la Cameră de către generalul Averescu împreună cu subsemnatul, a încheiat un acord cu partidul maghiar din Ardeal. Ideia acestei înţelegeri e limpede. şi nu e nevoie de speciale justificări ca să fie admisă de toată lumea. Cea mai elementară judecată îşi dă seama, că minorităţile etnice din ţară nu se pot împrieteni mai uşor cu ideea noastră de stat, decît printr'o apropiere de reprezentanţii conştienţi ai politicei romîneşti. In măsura în care minorităţile sacrifică principiul izolării consolidarea statului cîştigă, şi ori-ce tendinţă centrifugală dispare. Pornind din această convingere simplă, noi nu ne-am ingrădit în faţa unei înţelegeri cu oricine. Din primele zile ale unirii înarmaţi cu experienţa trecutului, am văzut clar ce-avem de făcut. Am ştiut că suprema noastră dogmă care trebuie păzită cu sfinţenie e integritatea noului patrimoniu şi în schimbul recunoaşterii legale a acestui adevăr imutabil ne-am declarat gata să sprijinim atribuţiunile normale ale unei vieţi libere pe seama tuturor naţionalităţilor din cuprinsul ţării. Şi la guvern şi în opoziţie, partidul poporului a fost călăuzit de această dualitate în ideologia lui: deoparte strivirea elementelor primejdioase pentru siguranţa noastră de stat, de alta îmblînzirea raporturilor cu minorităţile care se adaptează împrejurărilor schimbate.

Potrivit acestui crez n'am fost refractari ideii de-a înlătura ori-ce fricţiune între noi şi elementul maghiar autohton din Ardeal, cu gîndul de a instăpîni în suflete o pace desăvîrşită atît de trebuincioasă pentru opera constructivă din ţara nouă. De-aceea, cînd conducătorii partidului maghiar ni s'au adresat, pipăindu-ne conştiinţa, ne-am crezut datori să frîngem rezonanţa tuturor adversităţilor istorice, şi întemeiaţi pe sincere sentimente umanitare, unite în mod logic cu rezoa-

nele vieţii noastre de stat, ne-am silit să căutăm platforma comună a unui acord. Baza unei asemenea apropieri nu puteà fi decît programul cunoscut al partidului din care făceam parte, la care se adăugau deziderațele fireşti ale minorității maghiare în temeiul legilor existente.

Realitatea privită în faţă erà cel mai bun sfetnic în această problemă care reclamă tact şi prudenţă ca toate începuturile. Nici o îndrumare recentă din politica noastră nu puteà fi invocată ca să ne înlesnească orientarea. Cunoscutul alineat din rezoluţia adunării dela Alba-Iulia în care se vorbeşte de drepturile tuturor popoarelor din ţară, şi care e plimbat pretutindeni de conducătorii partidului naţional, nu puteà fi recunoscut de noi nici ca un izvor de drept, nici ca o sugestiune măcar pentru rezolvirea problemei. Isvor de drept nu erà, fiindcă la Alba-Iulia, cum s'a mai arătat de-atîtea ori, poporul ardelean nu s'a manifestat decît pentru ideia unirii cu Regatul, rămînînd celelalte hotărîri ca o codificare de ocazie a mentalităţii unor politiciani de provincie; sugestiune pentru prezent nu puteà fi, pentrucă cele cîteva declaraţii de doctrină nebuloasă, pe lîngă că jicnesc principiile fundamentale ale unităţii de stat şi sunt detestate de opinia publică, din punctul de vedere practic sunt şi rămîn irealizabile. Partidul maghiar de altfel, puteà prea uşor să renunţe şi el la formula dela Alba-Iulia, fiindcă autorii ei, atunci cînd aveau posibilitatea să-i deà curs, au deslănţuit cele mai brutale lovituri asupra minorităţii ungureşti.

Pe baza legilor existente, deci dorind numai intrarea în legalitate de amîndouă părţile, avîndu-se în vedere doleanţele minimale de caracter cultural, bisericesc sau administrativ, s'a încheiat acordul. Cînd se va publicà la timpul său, se va vedeà normalitatea acestor dorinţi care pentru a fi executate nu cer nici o intervenţie a ordinei de drept actuale. Politiceşte, partidul maghiar care-şi alege reprezentanţii săi parlamentari în circumscripţiile fixate cu majoritate maghiară covîrşitoare, va formà o unitate parlamentară cu partidul poporului,

dela a cărui conducere va primi îndrumările politice, şi nu va întreprinde nici o acţiune politică în afară de cadrele programului acestuia.

Chestiunea cea mai importantă ce trebuie reţinută din acest act e apropierea minorităţii maghiare de cercurile politicei romîneşti. Pentru întîia oară fruntaşii naţionalităţii ungureşti din Ardeal ies din izolarea lor şi se alătură unui partid, care avîndu-şi rădăcinile pe întreagă suprafaţa ţării e simbolul palpabil al Romîniei întregite. Fireşte, binefaceri meritate vor răsplăti pe aceşti cetăţeni care-au tras concluzia logică a realităţii pentru politica lor. Dar cîştigul este reciproc. Ţara înregistrează şi ea un apreciabil beneficiu. Romînia, pe urma acestui acord, apare dintre toate statele naţionale întemeiate pe ruinele conglomeratului austro-ungar ca cel dintîi care pe cale paşnică, înlăturînd ori-ce sguduire, a canalizat problema minoritară, şi inaugurînd o pace internă a tăiat posibilitatea tuturor agitaţiilor subversive de peste hotare. Numai spiritele înguste sau interesate care nu văd sau nu pot vedeà dincolo de bariera propriului partid vor rămîneà nesimţitoare în faţa acestei inovaţii însemnate din viaţa noastră de stat.

Iată de ce, aşa zisul «pact dela Ciucea», de care se poticnesc cerberii inchiriaţi ai atîtor gazete fără nici un crez, şi-asupra căruia vom reveni în paginile revistei «*Ţara Noastră*», rămîne ca un titlu de mîndrie al oamenilor care l-au înfăptuit. Cît despre generalul Averescu, care primeşte senin săgeţile de carton ale adversarilor săi, el poate în adevăr să zîmbească liniştit, văzînd ciudata aglomerare de prostie şi ură cu care-l atacă neputincioşii. Făcînd o asemănare între trecut şi prezent, fostul preşedinte de Consiliu se poate întrebà cu drept cuvînt: dacă acum zece ani şi mai bine, în Ungaria de odinioară, contele Tisza cu străduinţele-i cunoscute ar fi reuşit să realizeze un acord cu romînii ardeleni de-atunci, cine-ar fi fost nebunul între unguri care l-ar fi ţinut de rău?...

Problema religioasă

In Vinerea Patimilor...

Vinerea Patimilor, pe înserate...

Din biserica satului, unde s'a săvîrşit slujba îngropării lui Isus, ţăranii ies pîlcuri, amestecaţi bărbaţi şi femei, păstrînd după vechiul obicei toată rînduiala ierarhică. Dinspre pădurea de fagi unde s'a prăvălit soarele, coboară umbre cernind culmile şi prin sita lor, răzleţ, licurici tremurători se ivesc împrejur. Sunt luminările care se aprind la morminte, cînd deodată ca un vaiet subteran începe pe la poalele crucilor recitativul monoton al bocetelor muiereşti. Bărbaţii tac duşi pe gînduri, cu buzele strînse, cu fruntea plecată, purtaţi par'că de valul tînguirii, copiii privesc speriaţi înlături, satul întreg s'a cufundat în convorbire cu morţii...

La răspîntia uliţei coborînd spre casă mă mai opresc odată în drum şi cum privesc înapoi ţintirimul îmi răsare în amurgul tîrziu semănat cu limbi de flăcări gălbui-albastre, cuprinzînd din toate părţile trupul bisericii într'o cunună de foc ca o aureolă...

Ajuns la casa mea din capul satului mă mai urmăresc încă de departe aduse pe vîntul moale de seară frînturi din colocviul cu cei de subt pămînt, în vreme ce m'aşez pe scaunul de pe prispă cu mintea răscolită de problemele vieţii dela ţară.

Gîndul îşi deapănă firul domol, îndrumat par'că de ritmul undulat al unui tropar bizantin în surdină...

— Da, biserica trăieşte încă în sufletul ţăranilor.

Aşà cum am pomenit-o de mult, casă bătrînă cu umerii gîrbovi, cu acoperişul de şindrilă pe care creşte muşchiul sau de ţiglă înegrită de ani, dărăpănată şi obosită, cu iconostasul primitiv, cu glasul dogit al cântăreţilor de strană şi cu căzăniile pilduitoare ale amvonului, ea adăposteşte totuşi o concepţie morală, un laboratoriu sufletesc în acţiune permanentă. Ţăranul, subt ocrotirea ei îl văd trăind o viaţă cu orientări sigure în domeniul binelui şi răului şi cu o tendinţă de abstracţiune care-i pune lumină în ochi şi cumpăt în judecată. Satul cu oamenii lui e cercetat de mister, altarul deschide aci un larg coridor spre infinit plin de întrebări dincolo de realitate, o lume agitată întreţesută cu simboluri şi colorată de imaginaţie. Ţăranii se sbat în imperiul acestei lumi, se opresc în drum, privesc spre cer şi spre pămînt şi sufletul lor e plin de resonanţă ca o fîntînă adîncă.

Iată-i acum în săptămîna mare, cum îi zic ei, taina răstignitului din Nazaret umbreşte toate feţele în satul meu din munţi. Un văl s'a lăsat, departe, de undeva de sus şi-a prins în foşnetul de primăvară tot ce mişcă împrejurul meu. E o încetineală în gesturi, o undă potolită în rostirea cuvîntului, un aier de tristeţă vagă şi nelămurită care stăruie deasupra acestor analfabeţi şi le împrumută o nobleţă particulară. Ei au fost la denii în fiecare seară, asupra lor s'au aşternut psalmii cu plîngerile patetice, sufletul lor a resimţit fiori pe urma ornamentaţiei grele de poezie orientală, parabolele din cele douăsprezece evanghelii i-au oprit în loc, chinurile lui Hristos le-au sbiciuit nervii şi le-au furişat accente din frigurile morţii. Ei sunt acum spectatori halucinaţi a unei drame, prinşi de surescitare în toate fibrele lor. Mîine după miezul nopţii, cu mic cu mare, vor înconjurà biserica de trei ori urmîndu-şi preotul, care în tăcerea lor mistică va bate în poartă repetînd dictonul scripturii: Deschideţi boieri, porţile, să intre împă-

ratul măririi... Iar după-ce imnul învierii va răsună din toate piepturile, ei se vor înşirui pe rînd în dreptul altarului, se vor cuminică cu pîine şi cu vin şi cu-o năvală de lumină bruscă pe toată faţa lor aspră, primeniţi şi transfiguraţi de o bucurie impersonală, se vor apropiă unul de altul, oamenii pămîntului :

— Hristos a'nviat!

— Adevărat c'a'nviat!

Noaptea s'a lăsat umedă asupra mea, pe creasta dealului s'a ivit luna poleind cu strălucirea ei brumată vîrfurile copacilor şi atingînd în drum cu un mănunchiu de raze turnul bisericii din deal...

Satul doarme şi împrejur respiră eternitatea...

* * *

Cum stau acuma la masa de scris înconjurat de cărţi, gazete, scrisori, retras ca după o baricadă între insigniile frămîntărilor mele cotidiane, mintea, fără să vreau, duce mai departe firul urzit în decorul misterios al nopţii de primăvară şi reintegrat în atribuţiunile aşa zisei civilizaţii mă pomenesc aruncîndu-mi întrebarea :

— Oare lumea noastră cea bună, ce gîndeşte acum în Vinerea Patimilor? Amintiri din alte părţi mă iau în stăpînirea lor. Pare-că văd cum m'a uimit odinioară într'un hotel din Cristiania, cînd pe masa de noapte am văzut o carte şi cînd am luat seama că eră biblia, care se găseà în toate odăile. Retrăiesc clipele ciudate dintr'un castel din Scoţia, unde amfitrionul meu îşi adună servitorii Sîmbătă seara ca să le cetească Noul-Testament, şi-mi aduc aminte, cum pe vremea congresului de pace mi se spuneà la Paris că generalul Foch în fiecare dimineaţă trece pe la biserică să se închine...

Reconstruiesc alvia profundă de viaţă religioasa pe care mi-a înfăţişat-o occidentul şi mă întreb din nou:

— Oare lumea noastră bună ce gîndeşte, — acum' în Vinerea Patimilor?

La dreptul vorbind cu cît repeţi mai des intrebarea asta cu atît mai penibil e răspunsul.

Clasa conducătoare la noi, burghezia de care ne impiedecăm zilnic pe la toate colţurile, oamenii care strigă în piaţă şi au luat în arîndă trebile publice, nu practică o credinţă religioasă. In sufletul lor tragedia din Iudea nu răscoleşte nici întrebări ca în lumea ţărănească, nici contemplaţii abstracte ca în societăţile constituite din apus. Preocupările moralei curente rămîn de obicei în făgaşul codului civil. Punte spre infinit, fereastră deschisă spre veşnicie nu prea este. Viaţa se rezumă la logica clipei, fără un sbucium creator care să puie probleme şi să se înfigă în conştiinţă. Astfel fiind lucrurile analistul se întreabă: dacă nu se cuminecă cu pîine şi cu vin, nu cumva se desprinde misterul vieţii şi al morţii pe seama acestor oameni dintr'un modern păgînism intelectual? Se cuminecă ei cu o operă de artă, cu un tablou, o poezie, ori cu indrăzneţe silogisme de atei? Nu, nimic din aceste exigenţe. Subt un orizont îngust, descurcînd trecătoare mizerii materiale, se scurg zilele una după alta într'un măciniş mohorit...

Am citit undeva odată un roman, în care un autor american, mi se pare, descrie în patru sute de pagini o singură zi din viaţa unui om, din zori şi pînă noaptea tîrziu, cu tot vîrtejul, toată vîltoarea de gînduri pe care le scoate la suprafaţă creerul in neodihna lui fecundă... Şi mă gîndesc ce certificat penibil de anemie cerebrală, ce absenţe şi ce goluri ar trebui să înregistrezi, cînd această operaţie ingrată ar trebui s'o faci exemplarului reprezentativ al societăţii noastre urmîndu-l în fiecare clipă din mica lui luptă de-o zi.. Fără să vreau aducerea aminte scormoneşte şi atîtea ilustre figuri

ale prezentului pe care analiza în capriciul ei ar vrea să le atragă într'o spovedanie plină de învăţăminte.

Le înlătur pe toate însă de astădată şi ca după o călătorie urîtă mă cufund cu amintirea în lumea senină a unui sat din Ardeal...

— Mîine sunt Paştile şi-mi trebuie doi ochi de ţăran ca să pot citi în ei farmecul Invierii...

---

toate fibrele simţirii. Dacă am stà să le punem în cumpănă nevoile materiale şi cele sufleteşti, n'am ezità să spunem că astăzi mai grele, mai tulburătoare, mai primejdioase dacă vreţi, sunt cele din urmă.

Fenomenul de altfel e explicabil. Poporul nostru a trăit veacuri de-arîndul în umbră. Izolat de curentele mari de gîndire universală a dus o viaţă patriarhală. Masele lui, fie că sufereau opresiunea de rasă a jugului străin, fie că tînjau subt ocrotirea unei concepţii de guvernămînt care nu erà expresiunea energiilor populare, nu participau la frămîntarea largă a omenirii civilizate. Eram în laboratorul muncei generale mai mult o sănătoasă forţă primitivă care primeà rar, 'ntîrziate şi diformate, preceptele de primenire ale evoluţiei universale.

A venit războiul mondial şi ne-a aşezat în mod brusc într'o nouă perspectivă de simţire. Poporul nostru a devenit dintr'o dată un punct de sprijin într'un mare angrenaj internaţional. Pentru întîia oară în istoria modernă noi am sfîşiat vălul de umbră care ne înconjurà şi-am păşit alături de naţiunile mari care duceau cu un pas mai departe destinele lumii. Această colaborare ne-a lărgit orizontul, ne-a dat impulsuri noui de conştiinţă, şi a aruncat în suflete sugestiuni necunoscute încă. Adăugaţi la toate aceste pedagogia tranşeelor, cutropirea duşmanului din faţă, uriaşa volbură rusească dela spate, epopeia biruinţei de mai târziu, lărgirea hotarelor, patrimoniul sufletesc specific al alipiţilor, contactul zilnic cu străinii... Tot atîtea zguduiri repezi şi neobişnuit de violente. Subt presiunea lor formidabilă psihologia societăţii noastre a primit un aspect nou, o fereastră par'că s'a deschis în sufletul romînesc după înoptări seculare, fereastră pe care a dat năvală un val tumultos de aier proaspăt, ascuţit şi iritant, i-aş zice *valul întrebărilor*...

Priviţi împrejur şi veţi vedeà că nu mai suntem cei de ieri. Cu deosebire nu, dincolo de spuma uşoară a oraşelor, în pătura milioanelor dela ţară. Un spirit de independenţă mişcă

rîndurile țărănești, o conștiință a propriei valori cu nelipsitele nuanțe de exagerare pe alocurea. Mulțimea rurală ni se arată ca după un botez nou de conștiință. Este o elasticitate neobișnuită în porniri, o strălucire mai vie în ochi, o undă de îndrăsneală și un criticism mai ales, care bate la toate porțile. Pretutindeni, pînă în cel mai depărtat cătun, s'a revărsat acest recent fluid nervos, au năvălit întrebările... Cine suntem? Cîți suntem? Ce ni se dă? Cine ne dă? Care-i dreptul nostru? Sunt nenumărate săgețile care-au spart marasmul secular și care se înfig acum în sufletul mulțimii în fiecare clipă. Ca într'un colț de occident sbuciumat, masele au fost smulse din pasivitatea lor tradițională, ele primesc diverse lozince pe care le elaborează, uneori cu o largă vîltoare de patimi. Consecințele evidente ale acestei transformări pripite de psihologie populară se înregistrează mai grabnic în domeniul politicei militante, și produc surprize. Ele nu se limitează aci, dimpotrivă bat mai adînc și pun în mișcare resorturi mult mai delicate ale mentalității țărănești. Intrebările au coborît pînă la credința religiosă a satelor noastre clătinînd supremul factor moral al mulțimei, cînd prin tenebroase porniri mistice, cînd prin tendințe de raționalism intempestiv. Firește, așa zisa clasă conducătoare din ultima jumătate de veac la noi, aproape complet lipsită de educație religioasă, suferă de oarecare daltonism în fața acestei probleme și nu are nici interesul, nici pregătirea pentru a puteà seziză marea schimbare care s'a produs. Realitatea este însă, că în jurul bisericuțelor noastre dela țară se dau asalturi puternice, pereții lor bătrîni par a slăbi, vechea ideologie creștinească e supusă unor revizuiri pripite. O extraordinară eflorescență a sectelor cu zeci și sute de mii de adepți s'a ivit în anii din urmă pe toată întinderea țării, grație acestui vifor moral, intensificat de slăbiciunea organismului bisericesc și aliment de tulburi agitații străine, greu de urmărit în originea lor Țara se găsește în ajunul unei grele *crize religioase*, oricît de anahronic s'ar păreà cuvîntul și în sufletul mulțimei noastre încolțesc impul-

Problema religioasă.

Oricine a urmărit cu oarecare atenţiune opera de guvernare şi legiuire la noi în anii din urmă, şi-a dat demult seama că Romînia de după războiu, cu stările ei interne, prezintă aspecte cu totul noui, care nu-şi pot găsì o asemănare cu împrejurările de ieri şi pe care omul de Stat trebuie să le privească în faţă înarmat fiind cu elemente de judecată determinate în mod direct de-o cumpănită analiză a prezentului...

Suntem ca după o mare sguduire vulcanică.

Războiul a lăsat în urmă pe întreg continentul grămezi de ruini materiale. Atelierul vast al omenirii a fost pustiit. Energiile de muncă s'au risipit, producţia s'a diminuat, valorile economice s'au deplasat, echilibrul păcii sociale s'a frînt. Jur-împrejur e o atmosferă de derută care în mod logic se repercutează şi pe solul nostru. Am fi însă prea pripiţi în constatările ce facem, dacă nu ne-am da seama că paralel cu această radicală transformare materială neamul nostru înfăţişează şi stări sufleteşti cu totul schimbate. După viforul care s'a deslănţuit, societatea romînească în toate straturile ei se găseşte într'o fierbere surdă necontenită, într'o stare de permanent vulcanism intelectual şi moral care-i angajează

suri cu care de obicei se anunţă perioadele de reformaţiune...

* * *

Pentru omul de stat, la noi, biserica nu e numai un factor determinant al disciplinei morale, supremul temei deci al ordinei cetăţeneşti, ci şi un hotăritor criteriu de naţionalitate. Fără a mai aminti rolul bisericii de-alungul veacurilor în principatele dunărene ca singurile manifestări de cultură romînească, e de ajuns să ne gîndim la biserica din Ardeal subt zidurile căreia s'a adăpostit în cursul vremei însăş existenţa noastră naţională.

Din nenorocire, spiritul de reformă al oamenilor politici din Vechiul Regat care au creat România modernă n'a avut un program limpede în chestiunea bisericească. Poate, educaţia lor îndrumată de Franţa veacului XIX, revoluţionară şi antitradiţionalistă, sau poate, paralizarea sufletească a clerului ortodox, împănat de străinism subt fanarioţi şi puţin susceptibil pentru mişcarea naţională, au eclipsat problema bisericească în judecata conducătorilor politici de atunci. După secularizarea averilor mînăstireşti, act justificat de ideia reintegrării naţionale şi de palpitantele nevoi economice ale populaţiei rurale, biserica deposedată a pierdut orice putinţă de a se reface prin sine însăşi, devenind o anexă a puterii de Stat, căreia a fost subordonată. Decenii de-arîndul, bătrîna instituţie, despoiată de strălucirea de-odinioară a tînjit subt noua ocrotire vitregă. S'au perindat la guvern partide după partide, fără ca in mod serios să se găsească vreun om de seamă care să se atingă de marile interese bisericeşti. Aşa zisul minister al cultelor erà un simplu ghişeu de contabilitate şi nimic mai mult. Politica totdeauna profan, de multeori trivial chiar, stăpînea cîrja arhierească. Clerul

superior pierduse semnificarea istorică, cel inferior se sbătea în sărăcie şi nepricepere, în vreme ce mînăstirile aŭ devenit lăcaşuri pentru infirmi şi adăposturi de intunerec. De sus pînă jos s'a înstăpînit ignoranţa brutală, biserica şi-a sacrificat cu totul caracterul spiritualist, amvonul a rămas inexistent, rostul cultural s'a anihilat, păstrîndu-se pe seama aşezămîntului orfan doar atribuţiile reprezentative, prescripţiile rituale.

In astfel de împrejurări, desigur, n'am putut aveà decît o perioadă de declin cu toate urmările ei. Cu deosebire învăţămîntul religios a fost neglijat în şcolile primare şi secundare din acest timp, lăsată fiind în părăsire şi chestiunea educaţiei clerului. In acest chip, Romînia modernă în măsură ce se desfăceà de subt oblăduirea patriarhală din trecut, luînd contact cu formele de viaţă occidentală, îşi diminuà interesul religios. Doar pe ici pe colo, vlăstari întărziaţi de-ai vechilor boieri în pragul morţii mai practicau o credinţă, în vreme ce proaspăta burghezie cu preocupările ei morale de suprafaţă a crescut într'o desăvîrşită izolare de orice doctrină religioasă, iar ţărănimea a bătut mai departe cărarea veacurilor, brodînd viziuni şi legende pe fondul unui minunat panteism popular... Nu este în orice caz o întîmplare numai că viaţa publică din acest timp prezintă dureroase oscilări sufleteşti şi că alvia conştiinţei obşteşti ne apare adese lipsită de profunziune...

Paralel cu stagnarea religioasă din Regat, Ardealul din acest timp trece printr'o epocă de regenerare bisericească. După un veac şi mai bine de cumplită părăginire în care a fost aruncată de politica Habsburgilor, biserica ortodoxă e chemată la viaţa de superioara înţelegere a mitropolitului Şaguna. Marele arhiereu şi om de Stat şi-a dat seama că întreg patrimoniul nostru naţional trebuie adăpostit aci în această cetăţuie. Folosindu-se deci de favoarea vremelnică a împrejurărilor, Şaguna a dat *Statutul organic*, constituţia bisericii din Ardeal, creînd pentru un popor rob politiceşte un

organism autonom, scos din sfera de influenţă a organelor de guvernare. Cadrul vieţii bisericeşti s'a lărgit astfel în mod voit, cuprinzînd pe lîngă întreagă aşezarea şcolară şi punctele de reazim ale întăririi noastre economice în Ardeal, trecîndu-se deci bisericii însăşi cheia rezistenţei de rasă. In aceste împrejurări speciale instituţia a primit o justificare particulară, şi viaţa publică a resimţit înrîurinţa ei.

Bucovina, subt dominaţiunea austriacă, favorabilă prestigiului clerical n'a stînjenit o reală întărire a bisericii ortodoxe, în vreme ce peste Prut, desfăcută de naţionalitate şi anticulturală, a păstrat totuşi o situaţie materială privilegiată.

Statul romîn, deci, intrînd în moştenirea drepturilor sale, întruneşte în sînul bisericii ortodoxe patru organizaţii deosebite, avînd fiecare un alt trecut, o altă semnificare socială, alt rost material şi în temeiul legilor de ieri un alt raport cu Constituţia ţării. Ce e mai firesc decît ca în opera dificilă şi îndelungată de nivelare şi unificare a aparatului de stat, pasul cel dintîiu să fie făcut pentru apropierea sufletelor?...

* * *

Partidul poporului, apreciind aceste probleme prin guvernul d-lui general Averescu, a creat ministerul special al cultelor, avînd în vedere unificarea bisericii ortodoxe, precum şi ramificarea tuturor relaţiilor de drept ale celorlalte confesiuni cu statul romîn.

In calitate de primul titular al departamentului Cultelor, după aranjarea situaţiei materiale a clerului tuturor confesiunilor, avînd ca bază o formulă unitară de retribuţiune şi după reintegrarea tuturor bisericilor în legalitate prin prestarea jurămîntului de credinţă de către arhiereii de rit străin, am purces dela început la înfăptuirea proiectului de lege pentru unificarea bisericii ortodoxe.

Mi-am dat seama că este necesară, cu o oră mai curînd, o

organizaţie bisericească unitară, rămînind apoi ca la timpul oportun principiile fundamentale să fie trecute în Constituţia ţării. Pentru a aveà înaintea mea o oglindă vie a tuturor necesităţilor din provinciile unite şi pentru a nu aduce nici o jignire într'o materie care impune tact şi discreţie omului politic, subt conducerea sfîntului Sinod, recunoscut în temeiul canoanelor ca suprem for al vieţii bisericeşti, am întrunit cu consultarea tuturor organelor în drept o adunare constituantă. Am elaborat astfel proiectul de lege, care a fost terminat şi adoptat în întregimea lui de sfîntul Sinod după o îndelungată şi migăloasă cercetare de un an şi jumătate.

Acest proiect, care are în vedere armonizarea tuturor intereselor bisericeşti, trebuià să fie o operă de chibzuit eclectism, unind din cele patru sisteme de orînduire eclesiastică elementele utile. Cu toate acestea, în concepţia fundamentală am adoptat statutul şagunian, ca cel mai potrivit pentru organizarea modernă a vieţii bisericeşti. Ideile călăuzitoare deci ale partidului nostru au fost şi rămîn: *autonomia bisericească rezervînd pe seama organelor de stat numai dreptul de suprem control; sinodalitatea prin reprezentanţi aleşi pe baza votului universal; introducerea elementului laic de două treimi în toate corporaţiile legislative şi administrative ale bisericii; alegerea arhiereilor de către adunările eparhiale sau congresul general bisericesc fără nici un amestec al organelor de Stat şi crearea unei case a bisericii sub ocrotirea Ministerului de Culte pentru unificarea şi administrarea averilor bisericeşti.*

In acest spirit, întemeind un organism unitar pentru trebuinţele sufleteşti ale neamului, înlăturînd cu desăvîrşire presiunea fluctuaţiunilor politice, aşezînd la temelie o concepţie democratică, sistemul electiv cu participarea maselor, şi în acelaş timp introducînd pe mireni la administraţia bisericească, o nouă pulsaţie de energie s'ar revărsà în toate închieturile unui aşezămînt milenar, actualizîndu-i preceptele veşnice, înfrăţindu-le cu realitatea şi avînd astfel chezăşia unui factor al consolidării noastre de Stat.

Partidul poporului menţine acest proiect de lege şi urmăreşte cu regret inacţiunea şi nepriceperea care s'au reinstăpînit la Ministerul de Culte, complet lipsit astăzi de o îndrumare programatică.

* * *

Paralel cu opera de unificare a bisericii ortodoxe, trebuiesc fixate şi raporturile de drept ale celorlalte culte, cu Statul.

Dintre toate aceste în primul rînd ne interesează biserica greco-catolică cu credincioşii ei romîni, care în afară de influenţele catolicismului internaţional, păstrînd tradiţiile celor două sute de ani prin care s'a ataşat la lupta de desrobire a neamului, trebuie să aibă putinţa unei desvoltări normale, avînd ea a conduce şi îndrumà destinele catolicismului integral în ţara noastra.

De asemenea biserica catolica, care prezintă implicit şi-o problemă de naţionalitate, cu foarte multe dispoziţii de a se refugià sub ocrotirea altarului, nu mai poate dăinuì în starea actuală de nelămurire şi incertitudine. Trebuie redus numărul eparhiilor rămase pe teritoriul nostru fără credincioşi, trebuie precizat rolul organelor de Stat la numirea ierarhilor şi la administrarea fondurilor şi averilor bisericeşti. Aceste şi alte probleme cari privesc normalizarea raporturilor de drept între Stat şi cele două confesiuni, — nu pot fi fixate decît printr'un concordat cu sfintul Scaun. Acest contract bilateral, care lămureşte deopotrivă drepturile bisericii şi prerogativele Statului, nu mai poate fi amînat fără a creià situaţiuni dificile astăzi, cînd un reprezentant diplomatic al Vaticanului se găseşte la Bucureşti, a cărui sferă de activitate e imprecisă în lipsa unor norme stabilite.

Partidul nostru, prin ministrul de Culte, a pregătit proiectul de concordat, a negociat cu Sfîntul Scaun, păzind întru toate

interesele noastre de Stat şi ferind de orice atingere interesele legitime ale bisericii ortodoxe. Cerem deci ca această operă sfîrşită de noi să fie învestită cu puterea legală.

De asemeni statutul special al fiecărei confesiuni care are la bază autonomia bisericească, — (reformaţii, protestanţii, unitarii, etc.) trebuie trecut prin Corpurile legiuitoare, pentru a luà cunoştinţă de el şi pentru a da un temei de legalitate definitivă organelor de guvernare.

* * *

Numai punînd astfel ordine în cele sufleteşti, dînd posibilitatea tuturor confesiunilor să colaboreze la canalizarea marilor sguduiri morale de astăzi sub o ocrotire tradiţională, reînviind strălucirea crucii, noi vom puteà stăvilì valul întrebărilor şi vom ferì societatea noastră de o penibilă destrămare..

Cu deosebire reîntărirea bisericii ortodoxe se confundă cu cele mai capitale probleme ale vieţii noastre de Stat, astăzi, cînd Rominia, după dislocarea imperiului rusesc, devenind cel mai puternic Stat ordodox, trebuie să aibă un rol de conducere şi protecţiune a ortodoxiei pînă în depărtatul orient, cu o puternică repercusiune a prestigiului nostru politic şi cu o lărgire simţitoare pentru raza de acţiune a culturii romîneşti.

In acest chip, politica ţării pusă de acord cu adevărurile eterne, izbuteşte a rezolvì în mod fericit o serie de necesităţi vremelnice, pregătind temeiuri solide pentru un echilibru permanent.

Răsvrătirea dela Cuibul cu barză.

I

Acum doi ani, cînd eram la Ministerul de Culte, mi-aduc aminte, în treacăt mi s'a atras atenţia asupra unui fenomen interesant ce se ivise la o biserică din Bucureşti, dintr'un cartier mai ferit. La biserica din mahalaua Cuibul cu barză, mi se spuneà că un preot cuvîntător adună lume multă care se agită pe probleme religioase şi-al cărei număr creşte necontenit. Noutatea mi se păreà neobişnuită în vîrtejul acestei capitale zgomotoase şi impresiile ei m'au pus pe gînduri.

Dumineca viitoare, fără nici un anunţ prealabil, nu ca ministru, ci ca simplu credincios, m'am dus la biserica aceasta cu nume pitoresc, unde intram întîia-oară. Spre marea mea surpriză, din primul moment, interiorul sfîntului locaş erà ticsit de oameni, un ciudat amestec din toate clasele. M'am strecurat cu greutate printre mulţime pînă la un colţ de strană din dreapta iconostasului, de unde desluşeam limpede pioasa adunare. Nimerisem la sfîrşit de leturghie şi din uşa altarului părintele citeà binecuvîntarea. Erà o figură cuvioasă de preot către patruzeci de ani, slab, înalt, cu barba neagră şi cu ochii strălucitori, rosteà slujba rar, apăsînd cuvintele şi interpretînd rostul lor într'un sens civilizat fără nici-o notă maşinală şi fără cunoscutele motive nazale ale tipicului oriental. O muţenie desăvîrşită stăruià împrejur şi la lumina luminărilor de

ceară prin fumul vineţiu al cădelniţei lămuream feţe în extazul credinţei. Căzusem într'un aspect de viaţă cu totul particulară şi plînă de înţeles. Nu ştiu să mai fi văzut undeva la Bucureşti, un domn cu blană, atît de robit de misticismul religios ca cetăţeanul din faţa mea, care aveà aierul unui înalt funcţionar, şi din bisericuţele dela ţară nu mai întîlnisem obraji îmbujoraţi de verbul dumnezeiesc ca la femeile dela trei paşi de mine. Isprăvind slujba, preotul şi-a început predica. Dacă ţin bine minte, porneà dela parabola evangheliei pe care-o cetise şi în cadrul ei desfăşurà principii de morală creştinească. Nu erà o cuvîntare de exeget mărunt, nici nu reeditá clişee uzate de doctrină teologică. Din preajma altarului vorbeà un orator îndrăzneţ, cu accente de eclesiast militant, cu fraza rotundă şi sonoră, răscolind în auditoriu întrebări şi pasiuni. Prins de magia cuvîntului, preotul tresăreà în toată fiinţa lui, crispîndu-şi fruntea palidă de ascet, faţa-i înviá ca îmbibată de-un fluid nervos şi în adîncul ochilor i se iviseră cele două picături de lumină stranie care-mi reaminteau pînzele lui Ribera. Mulţimea participà cu devotament la toate analizele lui, îi urmăreà ritmul logicei şi-i primeà argumentul cu o vie agitaţie, lăsînd să se întrevadă pe seama spectatorului critic o intimă înrudire de convingere şi-o necontestată elaborare spirituală. Cînd s'a încheiat sbuciumata retorică ce sbiciuise instinctele răului şi judecase cu asprime neajunsuri de-ale societăţii noastre, slujitorul Domnului s'a retras şi printre rîndurile poporului rămas în nemişcare un tînăr a început să împartă mici cărţulii în care se schiţà subiectul celor din urmă şase predici. Credincioşii le-au luat cu ei, s'au răzleţit domol, vorbindu-şi încet, şi din grămadă eu m'am desfăcut pe îndelete cu sensaţia că dincolo de sgura cotidiană mi-am revăzut o clipă sufletul, rănit de mustrări şi sfios la orice atingere ca o mimoză bolnavă...

De-atunci nu l-am mai zărit pe părintele Tudor, dar i-am păstrat aducerea aminte cu respect şi recunoştinţă.

Astăzi îmi apare într'o postură nouă, şi cazul sfinţiei sale

e discutat în presă. Gazetele spun de cucernicul preot că o specială evoluţie de gîndire l-ar fi făcut să se depărteze dela adevărurile dogmatice ale bisericii răsăritene, că prin cuvîntările mai recente şi cu deosebire prin unele neîngăduite schimbări rituale şi-ar fi depăşit atribuţiile consacrate de pravili şi canoane. Părintele Tudor se înfăţişază deci ca un răsvrătit împotriva orînduelii bisericeşti la noi, ca un reformator ieşit din îndatoririle tagmei. Consistorul a examinat deunăzi chestiunea şi se pare, că sfîntul Sinod va trebui să se pronunţe în curînd în cauză, cumpănind pretinsele ştirbiri de dogmă şi făcînd să triumfe în toată rigoarea ei bimilenară legiuirea canoanelor. La lumina acestei hotărîri vom puteà cercetà cu toţii un interesant caz de conştiinţă, peregrinarea unui suflet prin adîncimile doctrinei religioase. Procesul va fi instructiv, ori-care ar fi judecata lui, fiindcă ne va apropià de psihologia unei figuri distinse, cu preocupări morale care ne-atrag deopotrivă pe toţi.

Ceea-ce justifică însă de pe-acum şi cuvîntul nostru laic în această împrejurare, este că răzvrătirea părintelui Tudor nu se prezintă ca un simplu act individual, că se complică cu revolta în masă a enoriaşilor, care solidari cu păstorul lor sufletesc şi-au spus şi ei părerea. Mulţimea pe care-am văzut-o eu acum doi ani într'o Duminecă de iarnă, flagelată de înflăcăratul retor al amvonului, face astăzi zid în jurul lui, se identifică cu el şi îşi însuşeşte crezul pentru care e tras la răspundere de chiriarchi. E răsvrătire la Cuibul cu barză, credincioşii au refuzat pe un nou preot, uşile lăcaşului s'au închis şi se vorbeşte că in însufleţirea lor parochienii decişi să-l urmeze sunt gata să-i zidească o biserică nouă. O neobişnuită revoluţie sufletească se petrece aici subt ochii noştri, în mijlocul Bucureştilor, la ciţi-va paşi de calea Victoriei pe care se plimbă mai des păcatul decît virtutea şi pe care năvala tuturor veneticilor a anihilat ori-ce impuls de tradiţie romînească. Există, deci, în acest furnicar de patimi profane, dincolo de chiotul răguşit al afacerilor de tot felul,

o conştiinţă care palpită în sterele abstracţiunii, o flacără care se aprinde la picioarele lui Crist. Fenomenul e în adevăr plin de învăţăminte, şi-ar trebui să-l înregistreze toţi făuritorii de teorii pripite care au lansat legenda indiferentismului de credinţă al poporului nostru şi s'au putut amăgi cu banala părere că instinctele seculare pot fi strivite după formele goale ale unei aşa-zise culturi de import... Răsvrătirea dela Cuibul cu barză, manifestarea întârziată de protestare spirituală într'un mediu copleşit mai mult ca ori-care altul de necesităţi pozitive, probează în mod evident şi-un pronunţat fond de misticism şi-o netăgăduită înclinare religioasă la noi.

Intrebarea este însă, întrucît biserica noastră vie, cu organele ei, pune în valoare aceste laturi sufleteşti spre consolidarea morală a societăţii şi spre vremelnica întărire a orînduirii de stat?

In aceasta ordine de idei o serie întreagă de consideraţiuni se ridică la suprafaţă şi cer un răspuns. Toate se grupează împrejurul unui punct cardinal pe care ni-l impun enoriaşii răsvrătiţi ai părintelui Tudor: ce face astăzi biserica pentru îngrijirea sufletelor noastre? Circulă oare o energie în fibrele străvechiului aşezămînt, care să ne robească, dîndu-ne supremul razim în goana atîtor frămîntări disparate. Intemeiaţi pe acest semn de întrebare, privind în faţa noastră suntem gata să ne rostim cu cugetul onest şi să spunem dela început că toate constatările de pînă astăzi ne descurajază, fiindcă o inerţie paralizantă pare a stăpîni organismul bisericesc. In afară de îndatoririle reprezentative, în afară de oficialitate şi de partea pur rituală, veneratа instituţie tînjeşte. Fără patimă şi fără luptă pentru adevăr, o strălucire îmbătrînită se frînge cînd *«nu este duh în gura ei»*, cum spune Scriptura. Suntem lăsaţi în părăsire şi-un cler afon nu ne poate da decît o ţărănime superstiţioasă şi-o clasă conducătoare păgînă. In mijlocul părăginirii generale ne întrebăm: cine strigă aici la noi pentru învăţăturile lui Hristos? Ce propagă astăzi amvonul? Unde sunt teologii cu graiul inspirat ca să vestească lumii

noastre cuvîntul adevărului? Cunoaşte cineva pilde de devoţiune la adăpostul crucii, avem călugări iluminaţi, sau înalţi demnitari bisericeşti, a căror viaţă de cristal să lumineze ca o rază din cer în minţile noastre?

Iată întrebări elementare al căror şir e nesfîrşit de lung şi pe urma cărora îndoiala cu fiorii ei de ghiaţă se-apropie de noi ca să ne lase sceptici şi amărîţi.

Cazul părintelui Tudor are darul de-a şcormoni probleme şi de-a atrage luarea aminte asupra lor. Sfinţia sa rămine pe planul al doilea, fiindcă va fi judecat ca înduşmănit cu preceptele bisericii ortodoxe, fie că se va găsi o formulă de împăciuire. Dela Cuibul cu barză însă pleacă întrebările şi se furişază în conştiinţa publică în toate colţurile, cum s'au furişat şi la mine acum, cind în preajma Crăciunului reînviind vechi amintiri dela ţară şi recente descoperiri, cu sufletul biruit de tristeţă, mă gîndesc la Hristos şi la biserică...

Ce facem cu întrebările, prea sfinţilor archierei, ce facem cu ele?

Avem Patriarh.

In alcătuirile noastre de după războiu, toate aşezămintele ni se resimt de augumentarea proporţiilor şi în toate domeniile, paralel cu necesităţile mărite, se creiază organe corespunzătoare. Biserica nu s'a putut sustrage acestui proces de creştere grăbită, care e nota cea mai caracteristică a vieţii de stat actuale în ţările ce şi-au realizat de curînd unitatea naţională.

Am avut deci înfăptuirea Patriarhiei romîneşti, cea mai inaltă expresie a autocefaliei

O evoluţie de veacuri se desăvirşeşte prin acest act, venit ca un corolar al împlinirii hotarelor. Cu o strălucire vrednică de însemnătatea evenimentului s'a învestit, în persoana părintelui Miron Cristea, cel dintîiu Patriarh al Romîniei. Clerul şi poporul deopotrivă au înţeles semnificarea praznicului, plecîndu-se cu cuviinţă în faţa convoiului a cărui podoabă orientală reaminteà vremile de glorie ale bisericii bizantine. Din depărtări, din toate punctele de razim ale ortodoxiei istorice, s'au prezentat prelaţi cari şi-au adus inchinarea lor, transformînd sărbătoarea dela Bucureşti într'un prilej de manifestare ecumenică. Prin prezenţa lor aici, se învederà însăşi situaţia actuală a bisericii răsăritene. Deodată cu dispariţia Rusiei ca factor hotărîtor în lumea ortodoxă, Patriarhatul nostru s'a putut înfiinţà nu numai fără nici un impediment cano-

nic, care odinioară s'ar fi ridicat, ci şi cu concursul binevoitor al tuturor instituţiilor surori. Motivul acestei orientări noui este a se căutà de sigur în prestigiul proaspăt al vieţii noastre de stat, care în împrejurările de astăzi, după prăbuşirile din vecini, reprezintă cel mai de seamă refugiu pentru ortodoxie. Deaceea, Patriarhatul ce s'a înfiinţat ca o atribuţiune normală a rolului nostru de mare putere politică, implică oarecum pe viitor nu numai o reală independenţă bisericească, ci şi o atitudine de ocrotire protectoare pentru creştinismul înrudit cu noi...

In afară de chestiunea de prestigiu însă, din punctul de vedere al organizării administrative eclesiastice inferioare, cîrja de Patriarh este sceptrul de domnie într'o aşezare perfect orînduită. S'ar păreà, că după ce toate lucrările de unificare s'au terminat, după ce organismul integral a fost aşezat pe aceeaş solidă temelie, a venit şi acest suprem simbol ca o rezultantă a unei opere bine închegate. Din nenorocire aici lucrurile sunt altfel, şi noi nu avem nici un motiv să ne amăgim in faţa realităţii. Legăturile dintre Vechiul Regat şi provinciile alipite n'au progresat nici pe acest teren mai mult ca în alte ramuri. Dimpotrivă, s'ar puteà spune că pînă astăzi mai mult principiul izolării a călăuzit moştenirile regimurilor străine, şi că bisericeşte unificarea stagnează. Cu excepţia sfîntului Sinod, care întruneşte în sînul său, la rare ocazii, pe conducătorii diferitelor eparhii, nici o corporaţiune n'a fost pînă acum care să devie ecoul autorizat al vieţii religioase din ţară. Şapte ani s'au scurs, pînă ce în puterea unei legi cu dispoziţii de ordin general s'au săvîrşit abia acum alegerile pentru întîiul parlament bisericesc la noi. E foarte firesc, deci, că în astfel de circonstanţe s'a păstrat starea de mozaic cu vechile particularităţi locale, cu Constituţie deosebită şi cu metode practice divergente. Ar fi fost, poate, nemerit ca in linii mari să se satisfacă nevoile unităţii, să se netezească asperităţile, şi numai ca o încoronare să vie la urmă mitra Patriarhului, punctul arhimedic al unui perfect angrenaj.

Dacă s'a avansat acest acord final, a fost poate tocmai ca să se forţeze o evoluţie, şi toţi suntem în drept să aşteptăm cel puţin de-acum înainte o accelerare a lucrărilor.

Dar, cum spuneam în atîtea rînduri, pe lîngă îndeplinirea tuturor formelor, conţinutul este esenţa unei mişcări de credinţă. Astăzi biserica e atît de primejduită în existenţa ei, încît nu poate fi salvată numai prin străluciri de ordin ritual, oricît de monumentale. Trăim o perioadă de sguduiri morale in care tendinţele subversive şi-au făcut curs, şi o serie întreagă de formule inoportune, dă năvală din străini asupra legii strămoşeşti. Deoparte sugestiunile bolşevismului dărîmător, de alta misticismul activ al atîtor secte, se aruncă asupra sufletelor şi vor să le cucerească. Scepticismul clasei noastre conducătoare nu le poate stăvili şi Statul e dezarmat în faţa acestor imponderabile morale, cari nu se distrug nici cu baioneta, nici cu ordonanţe ministeriale... Trebuie să vie amvonul luptător, *eclesia militans*, care să limpezească atmosfera.

In credinţa că Patriarhia nu e decît un început de viaţă nouă, că subt ocrotirea ei sufletul dela ţară va puteà fi smuls din jocul capricios al panteismului popular şi societatea dela oraşe va puteà fi convertită la un real creştinism, mintea noastră, păstrînd pentru multă vreme aducerea aminte a acestui praznic sobornicesc, aşteaptă ca o binefacere, o viitoare mare biruinţă a crucii în sufletul mulţimii...

Ofensiva națională

Incoronarea la Alba-Iulia.

Privirile mari de ansamblu nu le poate dà decît perspectiva distanţei. In adevăr, orizontul larg care îţi îngădue să vezi departe nu se deschide decît la înălţime. Din balconul tău poţi vedeà curtea vecinului şi acareturile meschine ale acelui interior, de sus însă, din vîrful de munte, detaliile se topesc şi înaintea ochilor se desfăşură peisajul vast, in toată măreţia lui.

Ca şi in lumea materială, ascensiunile sunt indicate şi in domeniul abstracţiunilor, cînd vrei să îmbrăţişezi o rază întinsă de gîndire. Şi aici se cere sacrificiul detaliilor, atingerea unui punct de înălţime, ca de-acolo, de sus, problema să se desvelească minţii pornite spre cercetare.

Fireşte, pentru acest urcuş se cere o anume forţă pe care, de obicei, sufletele comune nu o au şi de aceea nu tutulor le e dat să pătrundă în regiunile senine ale idealului, cei mai mulţi rămîn jos prinşi în frămîntările brutale ale vieţii şi gîndul lor nu se ridică mai sus ca aburul dela bucătărie...

* * *

In fața încoronării dela Alba-Iulia, noi ne dăm silința să ne ridicăm cît mai sus, ca să putem vedeà cît mai departe.

Coroana regală a Romîniei întregite ne face în acest moment unic, să înlăturăm toate mizeriile clipei și planînd deasupra veacurilor să căutăm pentru sufletul nostru un acord cu eternitatea. In acest chip, credem, vom ferì de orice nota vulgară strălucitul eveniment și ungerea întîiului Rege al tutulor romînilor ni se va înfățișà în perspectiva ei istorică.

Îndeplinim deci operația de eliminare a detaliilor și rugam pe cetitori să ne urmeze. Să se smulgă cu toții, cum am facut și noi, din vîrtejul preocupărilor curente, să înlăture amărăciunile zilei, dela criza valutară pînă la peregrinajele miniștrilor liberali în Ardeal și dela înălțimea ideii de unitate națională, să judece destinele neamului romînesc.

Astfel, și numai astfel, sărbătoarea primește semnificarea ei adevărată. Cortegiul umbrelor cotidiane se retrage și în locul lui apare cortegiul trecutului nostru. Veac de veac, d'n negura începutului și pînă astăzi, uriașul caleidoscop prezinta aspecte varii din sbuciumul milenar. Fărămițați subt diverse constelații politice, neamul nostru se arată la atîtea și atîtea răspîntii ale vieții sale istorice. Este, în definitiv, o lungă poveste tristă, stropită cu mult sînge și cu multe lacrami. Se desfac nenumarate învățăminte din paginile acestei epopee, pe care cronica, în parte abia, le-a trecut posterității. Istoriografii și poeții se vor adăpà din nesecata fîntînă de plîngeri, descifrînd palpitările marelui suflet chinuit de vremuri. Un isbitor adevăr resumativ însa, se ridică îndărătnic de după apăsarea tutulor veacurilor și luminează însuși misterul de existență al acestui popor traco-romanic. Este neadormita, permanenta năzuință de a păstrà aici pe solul istoric un patrimoniu sufletesc distinct, o conștiință de unitate a unui organism național. Pentru cine privește dela cuvenita înălțime trecutul romînesc, cosntatarea sumară pe care o face, este tocmai instinctul todeauna treaz al înrudirii de sînge, ce-a depășit incontinuu granițele politice și a plămădit, la adăpos-

tul schimbarilor recente, unitatea noastra de Stat. Conștiința. aceasta a societății netulburate, indică lumii misiunea internationa ă a romînismului la porțile Orientului european și este în acelaș timp cea mai luminoasă consacrare pentru legitimitatea existenței noastre ca Stat național.

Acesta este procesul nostru cu care de două mii de ani ne-am înfățișat la toate instanțele, ca să fim respinşi neîncetat de soarta vitregă. Abià acum se înregistrează şi actul de dreptate istorică prin care crezul unui neam primeşte o unanima recunoaștere postumă, aducînd deodată cu triumful principiului de naționalitate în întreaga Europă centrală și unitatea noastră de Stat.

Privită deci în lumina unei perspective istorice, incoronarea dela Alba-Iulia însemnează pecetluirea în fața noastră şi a lumii, a acestui proces încheiat acum definitiv, cea mai solemnă clipă a istoriei noastre. Ea se îndeplineşte în locul unde înainte cu trei sute de ani visul a fulgerat în noapte, trezit de spaima unui romantic voevod, care ca atîția precursori avansați ai adevărurilor neconsumate încă, cu moarte silnică s'a prabușit in nemurire.

In adevăr ascensiunea pe culme e orbitoare de astă data. Un fior necunoscut ne străbate în toate fibrele.

Pulsul istoriei noastre ne svicneşte la tîmple cu o putere necunoscută. Din subconştientul de veacuri al unui popor apare seva lui de viață, într'o admirabilă plenitudine de sănătate robustă, iar jurîmprejur se iveşte hecatomba de jertfe cari au rascumpărat biruința, cohortă fară sfîrşit, dela arcaşii medievali şi pînă la soldații dela Mărăşeşti...

Spectacolul este prea lung, nervii se întind subt imensa apăsare, şi sufletul se pierde într'un elan de pietate mistică călătorind departe.....

Odată în viața unui neam veşnicia iți acordă paharul, te chiamă la un astfel de simposion moral...

* * *

Iată de ce mergem la Alba-Iulia, ca fiorul să-l putem resimţi de aproape, mai covîrşitor, mai spontan. Mulţimea a sesizat şi ea înţelesul praznicului, fiind călăuzită de instinctul sigur al masselor anonime. Că sunt şi potrivnici care rămîn la casa lor, poticniţi fiecare de altă buturugă a prezentului, lucrul e de sine înţeles, la o anumită înălţime firele slabe au ameţeli şi cad. Vom fi indulgenţi şi nu le vom cere opintiri peste puterile lor, nici măcar zîmbete de milă nu avem pentru nimeni azi, clipa ne împietreşte în atitudine de contemplaţie mută în faţa viziunii...

Nu mai suntem nici buni, nici răi, suntem spectatori umili la un sfârşit de dramă măreţ cum n'a mai fost şi cufundaţi în tăcere religioasă auzim cum in jurul nostru respiră eternitatea.

Mobilizare morală.

Vintul de anarhie de peste Nistru a început să bată din nou împrejurul nostru. In laboratorul dela Moscova, unde pe spinarea unui biet popor răbduriu se prepară metodic microbii destrucţiunii, pare a fi iarăş fierbere mare. Conducătorii sovietelor, după cinci ani de experimentare, introduc fermente noui în teoriile lor. Ideile comunismului, înfrînt pe toată linia, ca doctrină de Stat, trec printr'o radicală revizuire. Inţelegînd că agitaţia proletarilor uvrieri nu mai poate fi o platformă de răsturnare, oamenii lui Trotzky, trecînd peste concepţia lor tradiţională şi peste massele mujicului rus, pe care-l exploatează într'o izolare ermetică, se gîndesc să deslănţuie revoluţia lumii prin inflamarea păturii ţărăneşti din vecini.

Reţeta, după o migăloasă pregătire programatică, a intrat în domeniul practic. Emisarii tovarăşului Zinoviev-Apfelbaum s'au răsleţit pretutindeni în Europa centrală, şi opera lor se anunţă ca de obicei prin semănarea crimei. Cu deosebire statele din apropierea noastră resimt acţiunea de dărîmare. In Bulgaria agitaţia pare a fi în ajunul unei încăerări generale. In regatul Jugoslav mişcarea lui Radici s'a încadrat definitiv în îndrumările Moscovei. In Polonia şi Cehoslovacia puternicile partide comuniste şi-au accentuat rolul de luptă

în recentul congres din capitala Rusiei. Un plan de ansamblu care strînge toate firele într'o singură mînă, se întrevede la fiecare pas. Comunismul rus, înainte de a se prăvăli la el acasă, alearga la revoluţiile de peste graniţe ca la ultima barcă de salvare. Trotzky, gîndindu-se la plecare, vreà să trîntească uşa după el, ca să sguduie întreg continentul. De aceea reţeta a început să lucreze cu o febrilitate satanică. Pretutindeni propaganda se înteţeşte şi paralel cu distrugerea morală actele de teroare se înmulţesc. Suntem împrejmuiţi din toate părţile de un uragan surd, care poate sa fie înfrînat de bunul simţ al popoarelor vecine, dar poate sa şi isbucnească în măsura în care vieaţa de Stat nu s'a consolidat înca.

Romînia e o insula în mijlocul acestei volburi întunecate. Neamul nostru, care s'a regăsit pe sine însuşi într'o singură ţară dupa o mie de ani de apăsare străină, are instinctul alcătuitor de Stat şi rezistă destrămării printr'o limpede conştiinţă naţională. Prea au fost hranite de veacuri dogmele acestei religii, prea s'au înfipt adînc în structura de gîndire a rasei, ca urma lor să se şteargă la cea dintîiu atingere cu o maladie exotica. Noi trăim înca în prima perioada a unirii politice, ai cărei fiori ne stăpînesc toate fibrele. Dar mai e şi un obstacol sufletesc pe care psihologia poporului nostru îl ridică împotriva invaziei din vecini. E bunul simţ latin, tendinţa de sănătos raţionalism care e la baza mentalităţii noastre. E poate cea mai puternică pavăză prin carè am păstrat aici o diferenţiare etnică bine marcată, acest patrimoniu specific de simţire. Cu ajutorul lui ne-am încercuit în faţa încercărilor de desnaţionalizare, şi tot el ne apără astăzi de revarsarea valului asiatic. Şi acum opunem oricărei cotropiri, arsenalul consacrat al unei istorii milenare. Cea din urmă dovadă palpabilă a completei îngrădiri sufleteşti am dat-o în războiul recent, cînd armatele noastre cari luptau în tranşee amestecate cu trupele ruseşti, nu numai că au eliminat boala lor, dar au privit cu un examen critic nebunia mistică şi au stîrpit-o cu simţămîntul unei conştiente superiorităţi de rasa.

Lenin a avut prilejul să înţeleagă dela început, că pentru catehismul lui, Nistrul e un impenetrabil zid moral, şi de aceea în afară de banditismele de rigoare, bolşevicii n'au desfaşurat pe teritoriul nostru o acţiune de propagandă intensă ca în alte părţi. Anii au trecut într'o relativă linişte, şi, cu excepţia bombei lui Gold‸tein dela Senat, n'am înregistrat aici un special program de luptă. Cu vremea însă planul dela Moscova s'a amplificat şi a căutat să se adapteze împrejurărilor. După dezastrul militar din Polonia, politica de expansiune a lui Cicerin, pentru a aveà o chestiune deschisă pe frontul occidental al Rusiei, a ridicat problema Basarabiei, iar ca mijloc de agitaţie pentru Europa centrală a adoptat formula noua a mişcărilor ţărăneşti. Ne găsim deci în faţa unei faze evolutive a doctrinei moscovite, în care se ivesc acorduri proaspete şi care indică depe acum mijloace noui. Rezultatul se vede clar la ţările învecinate, dar se anunţă şi la noi. Teroarea, cunoscuta uvertură a tuturor dramelor bolşevice, a început cu atentatul dela pirotechnie şi cu ultimile tîlharii, pregătite într'o în ănţuire organică cu tot ce se petrece dincolo de frontiera noastră. Probabil există şi o preparaţie oculta care ne rezervă surprize. Suntem deci, după toate evidenţele, atraşi în reţeaua de acţiune a angrenajului comunist diriguit de sinedriul dela Moscova, şi pacea noastră interna de pînă acum e serios primejduită.

Romînia va trebui să apere lovitura cu conştiinţa liniştită, ca priveghind asupra ordinei de Stat păzeşte însăşi existenţa naţională. Va trebui, de sigur, o operă de guvern condusă cu energie şi înţelepciune, care să urmărească germenul destructiv, şi să-l strivească sub prescripţiile legalităţii. In ce fel se va îndeplini această îndatorire grea de către guvernul actual, nu vedem. Nu ştim peste tot daca va aveà deplina autoritate s'o facă Ştim însă. că mai mult decît orice măsură de guvernămînt, trage în cumpănă starea sufletească a societăţii, imponderabilul moral al autoapărării. In aceasta materie trebuie desfăşurătă cea mai con-

ştientă acţiune de prevedere. Dela început nu ne îndoim că poporul romînesc va primi cu vechea lui seninătate noul asalt. Demagogia şi-a trăit traiul la noi, milioanele de ţărani angajate la o muncă pozitivă pe glia lor, cu toate mizeriile ce îndură, refuză orice curent obscurantist şi păstrează buna orînduială a vieţii. Fenomene de înţelegere şi disciplină admirabilă ne-au arătat că satele sunt tot atîtea puncte de razim ale dragostei de ţară la noi, şi ale ordinei cetăţeneşti. Temelia organismului naţional e solidă şi ne fereşte de orice cutremur inoportun. Cu aceeaş sinceritate însă, trebuie să mărturisim că toate constatările ce facem zilnic asupra clasei conducătoare şi asupra burgheziei orăşeneşti, in mod global, sunt destul de îngrijitoare. Pe cît de normală e legătura sufletească a masselor, pe atît de fragilă încă ne apare contopirea stratului superior. Diversităţi de impulsuri culturale şi moşteniri dintr'o viaţă de Stat străină produc fricţiuni apreciabile şi procesul de închegare se face lent, întovărăşit de crize intermitente. Suntem încă în perioada de elaborare a unităţii, pe care cinci ani n'au fost în stare s'o desăvîrşească. Pe cît de refractare ne sunt deci satele la orice îndemn subversiv, pe cît de statornic fixată suprafaţa lor de simţire ca un lac întins în care bat aceleaşi unde, pe atît de tulbure şi haotică ni se pare uneori înfăţişarea pistriţă din vîrful piramidei, unde e un amestec ciudat de gînduri şi de glasuri.

Evident, că această apropiere şi echilibrare trebuie grăbită, dacă vrem să obţinem un chiag unitar în faţa celei mai diabolice şurubării de destrămare. Numai o pedagogie cetăţenească, în sensul strict al principiului naţional, e în stare să creeze aici o coliesiune pe care Statul poate clădi ca pe-o forţă de rezistenţă utilizabilă. Cum se face astăzi această educaţie, şi cine-o face? O face Statul prin organele lui copleşite de mizerii materiale, fără o linie de conduită precisă, fără program şi fără voinţă în executare? Priviţi la cei o jumătate de milion de străini imigraţi din toate părţile, ca o teribilă pecingine pe trupul nostru, elemente duşmane şi inadaptabile,

cari în rezervoriul nostru de energii sunt o poftă activă! Cine-i întreabă de rosturile lor, şi cine lămureşte dacă contribuie cu-o picătură măcar la străduinţele noastre? E marasm pe toată linia în California romînească, unde exploatatorul străin, prin bacşiş şi cointeresare, amuţeşte problemele de conştiinţă pînă sus în sferele inalte.

Ar rămîne o singură acţiune de lămurire şi de propagandă, care pretutindeni e mijlocul clasic al tuturor operelor de închegare socială: *presa*. Gazetăria noastră ar trebui să fie în plină renaştere, acum la începutul unei vieţi de stat schimbate, cînd o pulsaţie mai vie, ca de alte ori, mişcă toate păturile. In ea ar trebui să se concentreze tot planul nostru de apărare. Coloanele ei ar fi să reoglindească spiritul naţional şi să propage adevărurile rasei. Prin ea s'ar pară orice gest ostil în fiecare zi, răspîndind sănătate şi încredere în mulţime. Cine face însă această presă, şi cum o face? Am răspuns demult acestor două intrebări şi am pătimit destul pe urma lor. Astăzi însă, cînd preludiile Moscovei actualizează iarăş cu mai multă tărie chestiunea, cînd deodată cu bombele şi incendiile se scurge zilnic otrava prin canalul călimarelor străine, nu vi se pare că lucrul e mult mai serios şi consecinţele mult mai grave? Acum zece ani, pe urma neutralităţii Romîniei, v'aduceţi aminte ce galerie de gazete vîndute s'a improvizat la Bucureşti, şi ce avalanşe spurcată a rămas în urmă! Credeţi că la acest moment sentimentul moral e altul în faţa tentativelor bolşevice, credeţi că rubla de aur are mai puţină căutare decît mărcile lui Guenther, şi că o listă nouă de cumpăraţi are să fie mai mică decît cea de ieri? Eu nu mă leagăn în această iluzie deşartă, fiindcă dinastia Honigmanilor din presă e mai tare azi de cum eră în România mică, fiindcă redacţiile lor sunt mai populate şi rotativele lor mai unse ca odinioară. Şi mai este încă ceva, o nuanţă care nu-mi scapă, şi care schimbă situaţia în defavoarea noastră. Sunt de părerea că atunci eră mai puţină înrudire în ţintă, de cuget şi de nervi, între d. Blumenfeld şi d. Guenther, decît este astăzi

între Apfelbaumii dela Moscova și între Honigmanii depe calea Victoriei...

Iată de ce bolșevismul neexistent în psihologia masselor la noi are totuși aliați naturali în interpușii dintre noi și mulțime, în predicatorii dezagregării prin presă. Opera lor e cu deosebire pernicioasă azi, fie-ca e plătită fie-că se propagă prin instincte de rasă străine de-ale noastre și afiliate actualei conduceri moscovite printr'o firească înrudire de sînge. Astazi deci, cînd steagul roșu ni se agită la granițe, noi nu putem răspunde decît prin punerea în valoare a vechilor tradiții, printr'o coborîre în noi înșine, prin scutul secular al îngrădirii sufletești. Aceasta operație n'o poate face nici starea de asediu, nici comisarul de siguranța, o poate îndeplini numai societatea romînească, care trebuie să-și disciplineze rațiunea, urmînd un crez național, dacă vreà sa traiască.

Cu acest obiectiv al întăririi frontului sufletesc împotriva primejdiei din afară, suportînd cu zîmbete orice chelălăiala și lovind orice rătăcire, fiind în dreptul nostru de apărători ai țării pentru care ne-am sbuciumat atîta, facem apel la toți intelectualii romîni și propovăduim necesitatea mobilizării lor morale...

Primejdia străinilor.

Mai zilele trecute, cînd înregistrînd tulburarea studențească, mi-am permis să înfrunt mînia «presei independente» dela București și să văd în sbuciumata protestare unanimă a universitarilor o mișcare romînească cu fond onest și sănătos, am spus în treacăt că năvala impetuoasa a străinilor la noi legitimează îngrijorările pe care le manifestează sufletele tinere dintr'un instinct precis de conservare națională. Nu peste mult, întrebat fiind în această chestiune de către redactorul unui ziar unguresc din Cluj, mi-am repetat convingerea că puhoiul străin care dă asalt Romîniei din toate părțile trebuie stăvilit și că protestarea împotriva lui este datoria noastră a tuturora.

Aceste inocente declarații par a fi stîrnit oare-care nedumerire între cetitori, judecind după multele semne de atențiune ce mi se trimit pe urma lor. Ca și cînd aș fi săvîrșit un act de mare curaj, mă pomenesc cu cuvinte de laudă și de încurajare din atîtea părți. Lumea pare a se mirà că cineva care a avut o situație de răspundere în politica țării nu se înfășură în obișnuita prudenta tăcere atunci cînd vine vorba de-o chestiune care ar puteà atinge susceptibilitățile arendașilor de «opinie publică» din capitala țării.

Trebuie s'o spun, că nu merit cîtuși de puțin măgulitoarele

aprecieri de ocazie, fiindcă întrucît mă priveşte mi-am însuşit cam de multişor obiceiul de-a face politică cu uşile şi ferestrele deschise şi de-a rosti adevărul întreg...

De-aceea, ori-cît de mult m'aş «pune rău cu presa», supărînd cîteva redacţii dela Bucureşti care-şi vor vedeà vizaţi verii şi cumnaţii în aceste rînduri, trebuie să mă asociez din nou la toţi care strigă împotriva valului cutropitor de străini repeziţi asupra noastră. Şi în acest punct, ca şi în multe altele, exasperarea tineretului nostru e perfect legitimă. Ţára, în prima ei perioadă de consolidare, într'o vreme cînd alături de-o grea criză economică pe urma războiului, resimte şi agitaţia permanentă a unor fricţiuni pricinuite de opera de nivelare a provinciilor care s'au unit, suportă tot mai greu procesul permanent de penetraţie străină pe teritoriul ei. Dela începutul marelui războiu şi pînă astăzi Romînia actuală suferă consecinţele fatale ale acestui proces. O imigraţie continuă o ameninţă cu schimbarea radicală a raporturilor demografice de ieri de pe cuprinsul ei. Subt ochii noştri ne năpădeşte zi cu zi o populaţie nouă, pentru care ţara noastră nu e o patrie, ci un loc de popas şi-un prilej de exploatare. Mult mai rău decît muştele columbace care au invadat cîteva judeţe, ca să se prăpădească la sfîrşitul lunii Mai, sunt aceşti inoportuni oaspeţi cu sutele lor de mii.

Ar fi un mare serviciu pentru lămurirea tuturora, dacă s'ar publicà o statistică precisă a recensămîntului şi dacă s'ar trage comparaţia cu cifrele de-acum cinci şi zece ani. Atunci s'ar vedeà ce primejdios strat recent s'a suprapus cetăţenilor de baştină ai acestui pămînt. Basarabia şi Bucovina ar da poate procentul cel mai mare al intruşilor indezirabili care s'au strecurat şi se strecoară în masă peste Nistru, mărind confuzia de-acolo şi întreţinînd în mod meşteşugit o surdă agitaţie şi-o atmosferă de nesiguranţă. Oraşele din Vechiul Regat sufăr de-asemeni. La Bucureşti după războiu e un aspect nou de trecători care-ţi dau impresia unui centru cosmopolit.

Ardealul nu s'a putut sustrage nici el penibilului flagel. Cel

puţin două sute de mii de guri străine strigă zilnic aici. Se pot fixà uşor şi repede etapele acestei revărsări. Prima năvală a fost pe vremea ofensivelor ruseşti din Galiţia, cînd sub lovitura ciocanului lui Brusilov chinuita provincie ne-a scupiat din măruntaiele ei secreţiuni impure. Pînă pe la linia Mureşului prin oraşele dela nord şi prin satele noastre ne-am găsit în faţa unor călători care s'au ivit ori cu traista în băţ îndemnînd dela Sighet mai la vale, ceea ce poporul nostru chiamă «lavră jidovească», ori voiajori suspecţi în căutarea unor resurse de trai. A venit guvernarea lui Horthy cu pogromurile dela Budapesta, cînd pe linia Arad şi Oradea-Mare s'a deschis din nou drumul Canaanului. A fost a doua năvală De-atunci imigraţia continuă nepotolită, metodică, ca dirijată de-un bine chibzuit plan strategic.

Majoritatea absolută a acestor oameni-columbaci e evreiască.

Fireşte, ei venind aici nu se mulţumesc să fie spectatori cu braţele încrucişate. Purtaţi de instinctul lor cunoscut după afaceri şi-au pus în mişcare de grabă aparatul complicat. O mare parte au congestionat oraşele supraîncărcate ca populaţie. A început specula şi corupţia, ca o avalanşe, pretutindeni. A început o transformare pripită a relaţiilor de proprietate. Mi se spune că în oraşele dela nord ale Ardealului fiecare palmă de pămînt e cumpărată de-aceşti rătăcitori fii ai lui Israel, care peste noapte şi-au preschimbat prezenţa provizorie în cetăţenie romînească. La ţară s'au prelins de-asemeni, discret şi sigur, in toate colţurile. Ţăranii noştri sunt dezarmaţi în faţa lor şi şapte piei se trag zilnic de pe bietele sate copleşite de cîrciumi şi tot felul de întreprinderi care le secatuesc.

Aceasta este realitatea.

Dacă a schiţă un gest de apărare împotriva ei înseamnă a ne lipi pe frunte pecetea de «*antisemiţi*», nouă care în flacările marelui războiu ne-am topit ori-ce resentiment de rasă şi-am smuls prejudecăţile din mintea noastră ca pe nişte buruiene

netrebnice, atunci suportăm porecla. Suportăm şi oprob ul d-lui Honigman, care probabil se va grabi să ne denunţe Europei ca «huligani», să ne deie lecţii duioase de umanitarism şi să ne înveţe în numele lui Simeon Bărnuţiu catechismul dragostei de ţară. Toate bune. Un singur lucru nu mai suportăm: prelungirea acestor stări de incertitudine, cî d elemente primejdioase, antipatice insule plutitoare de pe valurile tulburi din Europa orientală, se aşează definitiv pe spinarea noastra.

Remediul împotriva răului nu poate fi decît o acţiune de guvern pentru constatarea apartenenţei fiecărui locuitor de aici şi o grabnica operă de purificare. Pînă nu se va începe o astfel de măsura să nu ne mirăm că nemulţumirile aici cresc şi că suflete curate tinereşti îşi strigă ponosul lor.

Intrucît ne priveşte, noi vom relua chestiunea şi-o vom analiza cu toată liniştea şi de-aici înainte, chiar şi cu riscul neplăcerilor sentimentale ale «presei independente , pentru care consideraţia noastră, precum se ştie, creşte în fiecare zi..

Fierbe în ţară...

Dacă ar fi sa-i credem pe cuvînt pe antreprenorii de opinie publică dela Bucureşti, situaţia ar fi în adevăr îngrijitoare şi ţara s'ar găsì la maiginea prăpastiei. Fantazia colorată a honigmanilor şi rosenthalilor, unită cu setea de scandal, cea mai remarcabilă însuşire profesionala din arsenalul lor, ticluesc zilnic poveşti de roman foileton de cea mai ordinara speţa.

Nu ştiu la ce se reduce adevărul în Vechiul Regat, pentru care se vor găsì destui mai bine informaţi decît subsemnatul să puie lucrurile la punct şı sa lămurească lumea cît de departe au ajuns *mişcările fascisto-antisemite*». Deocamdata aşteptam să treacă aceasta fază tulbure în care reporteri, cu educaţia făcuta la cinematograf, lansează comploturi, de generali, lovituri de Stat, organizaţii oculte şi mai ales porniri primejdioase pentru consîngenii patrioţi ai lui Goldstein de'a Jilava. Ar fi în adevar foarte ridicol să le cădem în cursă un moment măcar şi să ne permitem a vedeà situaţia prin prizma chioară a acestor vînzători de haine vechi rătăciţi în gazetăria romînească. Aşteptăm deci lămuririle oamenilor cum se cade şi vom vorbi atunci...

Sunt însă stările din Ardeal de subt ochii noştri cari în monitoarele amintiţilor negustori de cerneală apar falsificate şi diformate ca într'o idioată oglindă de bîlciu.

Asupra acestora aş dorì să mă rostesc cu dorinţa de-a înlăturà toate contrafacerile şi-a da putinţa conştiinţei obşteşti să vadă realitatea. Voi spune cuvinte sincere aici mîngîindumă cu amintirea că şi în vremuri mult mai grele ca cele de azi mi-am îngăduit luxul de-a vorbi limpede şi voi căutà să luminez cu un reflector crud în rostul lucrurilor, convins fiind că eufemismele fade constitue atitudinea cea mai puţin inteligentă.

Presa de bulevard din Bucureşti a alarmat publicul cu pretinsele orori ale aşa zisului fascism din Ardeal şi cu antisemitismul feroce de aici. Un singur număr din gazeta «Lupta», pornită în lume subt girul moral al d-lui Fagure şi fraţii săi de alt nume, pe trei coloane şi mai bine, cu slove cît pumnul şi cu-o specială arhitectură de subtitluri vorbeşte de *«fascismul militar din Cluj»*, de *«complotul dela Sighetul Marmaţiei»* în care se plănuià ca *«să le ia evreilor averile şi să le împartă celor care intră în rândurile fasciştilor»*, de *«pîrjolul care se va deslănţuì contra evreilor»* şi-o întreagă serie de monstruoase combinaţii pe cari numai timoarea isterică de «ghetto» le poate pune în circulaţie. Toate aceste prăpăstii se dau cu o perfidă aparenţă de verosimilitate, ca venind dela *«redacţia noastră din Cluj»* cu însemnări de fapte şi nume proprii în stil telegrafic pentru complecta zăpăcire a deaproapelui. La Sighet în Maramureş de pildă totul e cert şi precis, catastrofa bate la poartă: *«în tot Ardealul au produs senzaţie ştirile»*, pentrucă *«acolo se plănueşte un progrom pentru ziua de Iom Kipur»*. Fireşte, se dă şi numele teribilului urzitor, este un domn *Manolache*, fost *«diurnist la parchetul local»* înainte de-a deveni fioros şef de bandă, iar mina lui dreaptă e fascistul *Ferencz Joşka*, ambasadorul lui Horthy... Cum vedeţi, e o complicată garnitură de pericole cari ameninţă liniştea Statului. Nu e nici o mirare că mulţi cetitori se alarmează şi că intre alţii domnul Jean Th. Florescu, ministru de justiţie, fire impresionabilă de fost artist liric profund afectat de cele auzite, s'a crezut dator să grăbeasca la Cluj

unde, in fața magistraților și procurorilor, într'o dramatică cuvîntare, a salvat interesele patriei. In această surescitare crescîndă se comit uneori veritabile batjocuri ale justiției, stupidități patente, cum a fost deunăzi percheziția de noapte la domiciliul colaboratorului nostru Nemoianu, fost prefect de Caraș-Severin și un distins intelectual de care se vorbește în acest număr al revistei. Nevroza se propagă pe toată linia de către apașii din presă, și opinia publică e răscolită necontenit prin acest aport cotidian al minciunii.

Să vedem ce este în realitate și pe ce se brodează desgustătoarea chelălăială...

Fascism în Ardeal?

E o glumă de rău gust, o invenție de redacție, un spirit deplasat de creer obosit, fantoma care se lansează. Fascism întrupat din doctrina domnului Mussolini, cu ritualul dela Roma și cu cămășile negre de pe Via Appia? Fascism, cu binecuvîntări *adhoc* dela amiralul Horthy, cum pretind honigmanii în tulburatele lor înfrigurări de testamentul vechiu? Fascism, cu-o rețea de organizații gata să deă *«lovitură de Stat»* și să deslănțuie *«pîrjolul»?* Nu știm, n'am auzit, n'am văzut. Ni se par caraghioase toate cercetările de acest fel, ori cît de laborioase ar fi din partea faimoaselor noastre organe de siguranță delațiunile în materie. Simplul fapt că la fostul prefect de Caraș-Severin au tăbărît în puterea nopții să-i răscolească hîrtiile, ne-arată pe ce pantă lunecoasă a ridicolului au apucat bunii noștri guvernanți de astăzi...

Reacțiune puternică și agitată a *ideii naționale*, da, există și apare în proporții tot mai largi în toate colțurile Ardealului. Această mișcare o recunoaștem și-o propagăm și noi. După discordarea primei perioade de după războiu în care ne-a copleșit neputința și aventurierii și-au făcut loc cu coatele înainte, după năvala străinilor care-au acaparat resursele de viață și-au transformat țara într'un tîrg deșănțat unde totul se vinde, după înhămarea politicianilor noștri lacomi și inconștienți la interese care nu sunt ale noastre, organismul să-

nătos al sufletului romînesc de-aci reacţionează şi începe să-şi afirme trebuinţele lui. Din toate părţile se anunţă valul de primenire şi purificare, o dorinţă de mai bine vie şi cu accente de vijelie pe-alocurea. Ramurile intelectuale ale societăţii întreţin curentul: studenţii, profesorii, advocaţii, preoţimea, învăţătorii şi alte tagme. Da, trebue spus adevărul întreg, aici la noi fierbe în ţară, fierbe conştiinţa naţională redeşteptată, dînd la o parte reţetele uzate ale politicianismului trivial şi pretinzînd intronarea unei morale noui după experienţele triste de-o jumătate de deceniu. Că fierberea poate aveà puncte de înrudire cu recenta evoluţie sufletească a întregului continent şi că o surdă comunicare subterană aduce de departe acest fluid e probabil, fiindcă exemplele din vecini totdeauna şi-au găsit răsunetul şi-aici şi mai ales fiindcă aparatul de înregistrare al mulţimii în timpul din urmă a devenit mult mai simţitor. Se prea poate, ca şi din mişcarea particulară a Italiei de astăzi să se fi degajat o vagă repercursiune de suprafaţă. Sbuciumul din Ardeal însă e specific local, sunt ranele noastre care dor, ori-cît ar reclamà unii şi alţii pentru vindecarea lor o alifie de import. Dacă judecata pripită a spiritelor ieftine nu e dispusă să vadă în această alvie profundă de revendicări naţionale decît o maimuţareală de «fascism» care ambalează pe diurnistul Manolache dela Sighetul Marmaţiei şi pe alţi nenorociţi de teapa lui, sau dacă agitata elaborare de energie a neamului nostru de-aici poate trece în ochii unora ca o manevra subversivă a dictatorului dela Budapesta, cum au impertinenţa s'o califice gazetele străine din Capitală, lucrul e regretabil, esenţa lui însă rămîne neschimbată. Această stare de suflet se desfăşură cu multă amploare şi este o mare greşală din partea celor care răspund vremelnic de destinele ţării să creadă c'o pot strivì în procesele-verbale ale poliţiei sau ale judecătorilor de instrucţie. Nici un foc nu s'a stins încă cu pălăria şi tare mi e teamă că şicanele meschine pe care le întîlnim în locul unor transformări organice nu vor face decît să înteţească volbura începută. Acesta e

stadiul actual al frămîntării neorganizate încă, despre care se poate susţine fără a cădeà în profeţii, că e în creştere şi că fiind canalizată de elemente îndrăsneţe şi conştiente ar puteà deveni un factor util în viaţa de Stat a Romîniei.

Să trecem acum la «mişcarea antisemită» care întreţine în permanentă bîţîială călimarele *presei independente* din strada Sărindar...

La dreptul vorbind o *mişcare* antisemită, propriu zisă, nu există în Ardeal decît a studenţilor din Cluj, cari pe lîngă un obiectiv naţional bine determinat au fixat şi-o seamă de postulate vizînd supra-saturaţia evreească dela Universitate. In afară de această mişcare nimeni nu ştie aici ca societatea romînească să-şi fi înjghebat anumite organizaţii de apărare sau de agresiune împotriva evreilor. Toate născocirile de gazetă cari vor să acrediteze legende cu *«pîrjoluri»* şi *«progromuri»* sunt multiplicate sau de agenţi provocatori copţi pentru puşcărie, sau de cunoscuta hipersensibilitate nervoasă, care la fiii lui Israil prezintă acute fenomene cronice de imaginaţie colorată.

Ce există însă în societatea romînească faţă cu evreii din Ardeal? Să vorbim răspicat, fără falşurile şi subterfugiile negustorilor de marfa stricată, cu respectul de adevăr care e apanajul oamenilor civilizaţi. Poporul nostru de-aici, se ştie, nu e nici egoist, nici xenofob. O probează istoria lui. Din vechime trăieşte alături de alţii care l-au explorat pînă la sînge, fără ca el să fi schiţat gesturi de intoleranţă. Dovadă tot trecutul şi dovadă mai ales ultima revoluţie din Ardeal blîndă ca o zi de post şi plină de iertare pentru toată lumea ca o liturgie romînească. In mijlocul unei vîltori care însemnă începutul desrobirei după o cumplită tensiune de sute de ani, nici douăzeci de palme n'au rasunat aici, nici cinci indivizi n'au fost culcaţi la pămînt din cohorta ignobilă a lipitorilor de tot soiul ce-au supt vlaga unei naţii. N'a fost nimic decît praznic şi voie bună, o largă revărsare de bunătate populară pe cît de primitivă pe atît de admirabilă. Ardealul în loc să

pedepsească s'a rugat lui Dumnezeu, în loc să mături cu viforul lui sgura veacurilor a început să joace hora unirii. In această ţopăială îndelungă au fost primiţi toţi de-avalma, buni şi răi, curaţi şi necuraţi, de toate credinţele şi de toate neamurile. Erà o pornire unanimă de înfrăţire în care înşişi reprezentanţii dominaţiunii seculare au scăpat neatinşi, necum să-i fi trecut cuiva prin gînd să se lege de bietul Iţic din colţ, spectatorul vesel al acestui straşnic reviriment...

De-atunci, nici nu s'au împlinit încă cinci ani şi poporul nostru de-aici se înfăţişază cu-o psihologie schimbată. Seninătatea lui evanghelică s'a dus, impulsurile de fraternizare cu toată lumea i-au slăbit şi mîna generoasă întinsă străinului a început să i se strîngă pumn. Este incontestabil un aspect nou de stare sufletească. După mulţumirea de ieri un aier de amărăciune a început să învăluie masele şi-o înăcreală poartă pretutindeni germenul decepţiei. Un sentiment neplăcut de neîncredere a pornit să neliniştească pe oamenii noştri ca şi cînd în propria lor casă s'ar fi furişat un răufăcător meschin. In această particulară configuraţie morală, rezultanta zbuciumului interior al anilor din urmă, Ardealul integral resimte astăzi, trebuie s'o recunoaştem, dacă nu o mişcare cum se susţine, ci o evidentă *dispoziţie* antisemită.

De ce? Care sunt motivele acestei pripite îndrumări noui tot mai active şi tot mai generale?

Răspundem.

Nu mai ţin minte cine, un scriitor evreu, într'una din chinuitoarele porniri de flagelare şi autoanaliză frecvente rasei semite, a scris pagini foarte sugestive pentru a constatà şi-a deplorà caracterul antipolitic al semenilor săi. Am urmărit de-atunci această teză in diverse ipostaze istorice şi-am găsit în tot locul verificarea ei. Fără a atinge măcar cu acest prilej o specială demonstraţie, îndrăznesc să afirm că şi la noi a ieşit la iveală penibilul defect cerebral. Nu voiu vorbi aici nici măcar de atitudinea evreilor din Vechiul Regat, din timpul răsboiului şi dealunci pînă azi, ca să-mi pot restrînge con-

statările numai la Ardeal. Ei bine, această notă antipolitică a evreimii de aici, poartă vina principală şi iniţială a înăspririi de relaţiuni pe urma căreia societatea noastră şi-a înlăturat vechea bunăvoinţă.

Dar să luăm lucrurile pe rînd, cu măsura liniştei şi obiectivităţii. Din primele momente şi pînă cînd scriem aceste rînduri, evreimea din Ardeal cu toate beneficiile politice şi culturale de care a învrednicit-o congresul de pace,— această nouă revărsare a Nilului,— nu şi-a putut găsi locul în noua ordine de stat. Fără putinţă de mlădiere în materie politică, plină de exagerări şi de nevroză, indiscretă şi inadaptabilă, această populaţie în loc de a-şi căuta o formulă de apropiere, robită de speculaţiuni pur materiale, şi-a menţinut rostul de corp separat în cadrele statului romîn. Mai mult decît atît. Dintr'o ciudată înclinare spre paradox care a constituit totdeauna unul din stigmatele rasei, evreii moşteniţi de noi în Ardeal, într'o vreme cînd coreligionarii lor din capitala Ungariei erau aruncaţi în Dunăre de către detaşamentele lui Horthy, aici s'au menţinut în rolul lor de maghiarofili iremediabili. In toată viaţa lor publică din Ardeal ei au afişat un maghiarism particular, un fel de protestare lărmuitoare de fiecare clipă, o mîrîitură cinică şi enervantă, dovadă şcolile lor şi mai ales dovadă aproape toată presa zisă ungurească din Ardeal confecţionată după tipicul lor de scribi, tot atît de departe de neamul lui Arpad ca şi Ierihonul de Kecikement...

Pe această spărtură s'a furişat zilnic neîncrederea la noi, au intervenit însa în curînd rezoane pozitive mult mai palpabile.

Din primele zile ale războiului general, Ardealul a devenit un loc de scurgere pe seama evreimii dela nord. Sub presiunea ofensivelor ruseşti, valuri întregi apăreau aceşti oaspeţi nepoftiţi cu figura stranie, cu o căutătură neastîmpărată subt căciula de pisică sălbatică. Ei au năpădit sate şi oraşe pînă la linia Mureşului, producînd pretutindeni perturbaţii economice, lăsînd în urmă revoltă şi desgust. La această zestre

fatală s'a mai adăugat invazia pe urma persecuţiilor ungureşti, plus metodica imigrare în căutarea unui Canaan. Puneţi la olaltă aceste infiltraţii continue ale unor străini cu care n'avem absolut nimic de împărţit, cîntăriţi numărul îngrozitor al acestor intruşi pe care nici un tratat internaţional nu ne obligă să-i ţinem în spinare şi veţi vedeà că prezenţa lor schimbă radical raporturile demografice din acest colţ de pămînt. Este o tragedie a cifrelor implacabilă care ne pălmuieşte la tot pasul şi pe care intuiţia populară o simte.

Aceste cete de lăcuste însă nu sunt martori impasibili ai stărilor de-aici, nici măcar consumatorii liniştiţi ai grîului rominesc. Prezenţa lor e un flagel economic. Reacţiunea împotriva lor e cea mai legitimă tresărire de autoconservare. Să nu ni se vorbească de placide idei umanitare şi de teorii egalitariste garnisite cu flori retorice, aş vrea să văd un colţ din Englitera sau din Normandia cum ar suportà o asemenea penetraţie parazitară... Indivizii nou-veniţi s'au răzleţit cu o grabă febrilă în toate unghiurile ca o pecingine, aparatul lor, cumplit de afaceri s'a pornit în mijlocul unui popor patriarhal complect dezarmat. Rezultatul după cîţiva ani se vede: acapararea obsolută a comerţului şi industriei şi deposedarea metodică a stăpînilor de ieri. Oraşele din nordul Ardealului, cu populaţia supra încărcată de aceşti călători, au trecut în proprietatea lor. La aceste putem adăugà şi sinistra farsă cu mult pomenitele naţionalizări ale întreprinderilor de-aici, unde politicianii noştri cu inima în stomac s'au aciuit ca să-şi împrumute firma lor unor scopuri de exploatare străină în schimbul jetoanelor de prezenţă... Mînă în mînă cu această răsturnare a valorilor a mers şi merge corupţia cea mai înfricoşată. O administraţie incepătoare recrutată dintr'o societate contaminată de relele războiului a fost trecută prin toate ispitele stricăciunii. Un imens putregai s'a înfipt aici, un teribil cancer care va trebui ars din rădăcină. Hoţii şi contrabandiştii de toate speţele mişună pela colţuri de stradă şi răsuflarea lor otrăvită pe enorma distanţă dela căsuţa secre-

tarilor comunali pînă la cabinetele miniştrilor îşi adcue *«pîrjolul»* grozav în toate fibrele statului proaspăt...

Mai puneţi la aceste pricini înşirate în mod sumar presa dela Bucureşti, cumătra lor sufletească care-i ocroteşte şi-i strînge la sîn, iubindu-i peste capetele noastre. Cumpăniţi infusiunea zilnică ce ni se face de batjocură grosolană a tuturor altarelor noastre, îmbulzeala acestor neofiţi la toate ocaziile, amestecul lor inoportun in chestiunile intime ale Ardealului, intrigăria lor politică de proastă calitate, indelicateţa şi grandilocvenţa jignitoare...

Toate acestea au tras în cumpănă şi azi şi mîine. Instinctul mulţimii anonime fără nici o doctrină s'a ridicat împotriva lor. Dela un capăt al ţării la celălalt milioanele de oameni s'au exasperat şi aceşti bătuţi ai norocului, cu beatitudinea lor antipatică din vagonul restaurant ori din toate staţiunile balneare, au început să le cadă pe nervi. Astăzi au devenit o psihoză a masselor şi sunt pe cale să iă proporţiile unei grave probleme de guvernămînt. Opinia publică se înfierbîntă din ce în ce, cu deosebire de ideia că populaţia de baştină a ţării e orfană, fiindcă simte cu durere, că celebrii oameni politici din sînul ei şi-au pierdut glasul în registrele consiliilor de administraţie ale băncilor duşmane...

Iată realitatea mişcărilor «fascisto-antisemite» din Ardeal, spusă cu răceala obiectivă a unei expertize medicale.

Vor crede-o cei în drept şi vor trage concluzii din ea, venind cu măsurile pozitive ale unei guvernări de mînă tare, singura care poate remedià situaţia? Ii priveşte. Sau se vor mulţumì cu cuvîntări bine simţite şi cu percheziţii la domiciliu? Să vedem. In orice caz aici fierbe cazanul şi vîntul suflă din toate părţile...

Eu am spus adevărul neted fără înconjur şi fără reticenţe. Suport în linişte toate consecinţele şi nu mă mişcă de loc puhoiul de insulte, ce vor prăvăli asupra mea energumenii unei anumite prese din Capitală, căreia deocamdată nu-i trimit decît dispreţul meu.

Dacă după toate aceste se prezintă şi cazul unei percheziţii la domiciliu, o primesc şi pe asta, cu o singură condiţie: să se facă într'o zi de Duminică, cînd la circiumele din Ciucea biata ţărănime şi-ar puteà înfăţişà pitorescul ei tragic, stoarsă de alcoolul preschimbat în arginţi de pungi străine şi avare...

Ar aveà cel puţin un argument trecător, ca să înţeleagă de ce fierbe în ţară...

Orașele.

Intr'unul din articolele sale recente, d. N. Iorga, după o vizită la Cernăuți, subliniază caracterul străin al acestui oraș deslipit de orice tradiție romînească, și ràmas în toate rosturile lui neatins de influențele vizibile ale vieții noastre de stat.

D. Iorga are perfectă dreptate.

Capitala Bucovinei e încă în plenitudinea stigmatului austriac și ca suflet și ca înfățișare. Nimic din existența noastră nu iese la iveală între zidurile, care-ți reamintesc aspecte dela Lemberg sau Cracovia. Sufletește povestea e la fel. Lumea de acolo cade foarte departe de impulsurile pămîntului lui Ștefan-cel-Mare. Orașul Cernăuți nu e subt nici un raport o emanație organică a solului. Ființa lui reoglindește concepția stăpînirii austriace, care tindeà să-și creieze puncte de sprijin prin improvizarea unor centre străine în inima populației băștinașe. De aci înfiriparea pripită prin orice mijloace a unei capitale detașate de ansamblu, de aci meșteșugita încadrare cu infiltrații germano-semite imigrate. In acest chip, statul ostil își înfăptuià rețeaua lui de dominațiune și exploatare, nerezervînd pe seama mulțimii indigene decît rolul de hinterland contribuabil.

Chestiunea n'ar fi tocmai îngrijitoare dacă ar fi vorba nu-

mai de o situaţie locală, care ar trebuì remediată într'un colţ din ţara nouă. Din nenorocire însă, aprecierile d-lui Iorga, inspirate de Cernăuţi, se potrivesc aproape la toate oraşele mai de seamă de pe teritoriul provinciilor alipite. Pretutindeni geneza lor e identică. In luptă cu guvernarea duşmană, suprafaţa romînească a Ardealului, Bucovinei şi Basarabiei a fost semănată cu pete de străinism, adăposturi parazitare ale elementului dominant. Ele au fost şi-au rămas insule etnice distincte, care şi astazi prin toată structura lor reprezintă balastul trecutului. După naufragiul protectorilor de ieri, resonanţa de odinioară persistă încă. Dela Sighetul Marmaţiei sau Oradea-Mare şi pînă la Tighina sau Cetatea-Albă, patrimoniul de veacuri al neamului suportă aceste ecrescenţe anormale, care sunt într'o permanentă tensiune surdă cu marele tot. Ori unde vei pune urechea să desluşeşti credinţe şi aspiraţii, te vor isbì acorduri postume de demult, şi dacă vei vreà să respiri o atmosferă familiară va trebuì să treci dincolo de bariera lor, la cel dintâi sat care-ţi dă pecetea rasei. O statistică a demografiei oraşelor din provinciile unite, ne arată un tablou cu desăvîrşire întunecat. Adăugaţi la aceste constatări triste, tragedia tîrgurilor din Moldova, năpadite de evreimea sporită necontenit, şi veţi aveà adevărul in toată amploarea lui.

Realitatea, deci, care nu ne poate amăgi, e că trăim tot prin formula istorică consacrată: suntem un popor de săteni risipiţi pe întinderea acestui pămînt. Oraşele, redute necucerite încă, le stăpânesc alţii. Invăluirea lor îndelungată şi migăloasă e opera viitorului. Pentru moment noi ne plimbăm în ele ca oaspeţi numai, în cele mai multe cazuri indezirabili. Firmele instalate pe pereţi sunt adese o iluzie optică. Subt ocrotirea lor se fac afaceri şi se urzesc planuri, dincolo de raza intereselor noastre. Funcţionarii care ne reprezintă îţi dau de multe ori impresia unor exilaţi aruncaţi la discreţia valului străin. Acţiunea lor e paralizată de pasivitatea publicului, a cărui radiaţiune morală şi intelectuală urmăreşte obiec-

tive de peste granițe. Infuziunea de romînism se îndeplinește deocamdată fragmentar și fără un plan metodic. Energiile noastre dela țară, după desrobire, au început să se scurgă spre centre, dar canalizarea lor e lentă, fără deslănțuiri tumultoase. Comparată cu năvala străinilor de după războiu, așezați subt ochii noștri în toate părțile, ea pare a deveni tot mai neputincioasă. Slăbiciunea crește zilnic, alimentată de propaganda străină conștientă, și mai ales de influența disolvantă a presei subversive din București, care plimbă pretutindeni alături de discreditarea voită a ideii noastre de stat, o încurajare constantă pe seama oricărei tendințe ostile.

In astfel de condiții, e firesc ca orașele să ne apară tot în ipostazul lor tradițional, lăsînd populației rurale rostul de depozitar suprem al destinelor neamului. In mod global vorbind, deci, burghezia la noi, prin diferențiarea ei de suflet și de sînge, ià aspectul unei pături parazitare și nu îndeplinește o funcțiune specială pentru întărirea organismului național. Cu toate aceste, ideologia curentă și cu deosebire mentalitatea actualei guvernări, poartă semnul evident al intereselor clasei burgheze, legiuirea prin aproape toate ramificările ei clădește pe acest temei, lăsînd la o parte rosturile mulțimii dela sate. O grabă febrilă de aranjamente industriale și comerciale se distinge în preocupările oamenilor politici la cîrmă, în vreme ce producția noastră agricolă stagnează, lipsită de proteguire și slăbită de măsuri vitrege. Printr'un fatal proces de desrădăcinare sufletească, tot centrul de greutate al problemelor de stat s'a mutat la oraș, pierzînd din vedere că clădim pe un temei șubred, și că urmărind aceste ținte e un paradox, orice invocare a intereselor naționale.

Consecințele acestei izolări fatale, ni le-a dat trecutul pe toată linia, în cadrul îngust al Romîniei de ieri, care operă pe o suprafață etnică unitară, fără greutățile prezentului. Neglijarea satelor și preocupările pur burgheze au creat o situație de desechilibru interior care a culminat în atîtea clipe tragice

ale războiului nostru. A continuà însă acest sistem de guvernare, înseamnă astăzi a întări un rezervoriu de forțe străine, a înlăturà orice putință de asimilare din partea lor și-a deschide între sate și orașe o prăpastie de rasă.

Iată, de ce amărăciunea d-lui Iorga, legitimă pentru Cernăuți, trebuie transpusă pe o rază mai largă, făcînd din ea un prilej de revizuire programatică a unei concepții greșite și de orientare nouă în apărarea națională.

La o răspântie nouă....

Dacă aţi urmărit cu oarecare atenţiune opera metodică de destrămare a sufletelor, întreprinsă de presa «independentă» a honigmanilor dela Bucureşti, aţi văzut de sigur că printre multele insinuări zilnice cu care se zăpăceşte mulţimea, cea mai proaspătă este batjocorirea consecventă în diferite forme a unui aşà zis *fascism* romînesc.

De vre-o cîteva luni încoace şi cu deosebire dela biruinţa lui Mussolini în numele unei protestări naţionale, ca printr'o comună îndrumare programatică, cele mai multe redacţii din Capitală şi-au pus de gînd să ridiculizeze permanent doctrina actualului guvern italian. De pe malurile Tibrului au transplantat-o la Dîmboviţa şi spiritul ieftin al cetăţenilor neofiţi se împiedecă neîncetat de ea. S'au inventat fireşte în toate colţurile ţării: organizaţii fasciste, se vorbeşte necontenit de isprăvile lor, se lansează pretinsele barbarii ale cîte unui ofiţer inscris în primejdioasa tagmă, se pune la gazetă sperietura obişnuită a coreligionarilor dela Huşi, şi acum mai în urmă se publică cu mult haz caricatura generalului Moşoiu, care, chipurile, ar fi un fel de şef jovial al acestei ilariante mişcări....

Care poate fi oare motivul unei asemeni porniri ostile, scoase la iveală cu vreme şi fără vreme de către antrepre-

norii mobili ai publicisticei noastre? Intrebarea şi-o pun cu siguranţă cetitorii răutăcioaselor note cotidiane. Să existe oare în realitate o repercursiune a naţionalismului italian la noi, un început de fascism care se organizează şi ameninţă să ià în stăpînire maşina Statului? Să fie întemeiate svonurile că un pericol reacţionar pîndeşte din umbră, ale cărui tendinţe legitimează temerile serioase din partea luptătorilor noştri umanitarişti, într'o aşà de mare măsură încît înfiinţarea unei «*Ligi a drepturilor omului*» e un act de prevedere socială şi politică din cele mai indicate şi din cele mai oportune?

Răspunsul e un *nu* simplu şi categoric.

Ca de atîtea ori şi de altădată presa de bulevard minte cu neruşinare. Teoriile curentului actual de gîndire din Italia cu toată exteriorizarea lor sunt şi rămîn o expresie particulară a solului, o manifestare specială a mentalităţii şi a tradiţiilor locale. A încercà transpunerea lor bruscă în împrejurările dela noi înseamnă a-ţi închipui că la poalele Negoiului în Porumbacul de jos se pot improvizà pădurile de portocali dela Palermo. Nimeni nu crede în astfel de bazaconii. Prin urmare nimănui nu i-a trecut prin gînd să propage aici în mod serios fascismul lui Mussolini cu ritualul lui, începînd dela cămăşile negre şi pîna la disciplinatele legiuni care defilează cu zecile de mii pe via Appia...

Ei bine, atunci de ce rodomontadele celebrilor patroni Fagure şi Rosenthal, împotriva unor tulburări imaginare.

Răspunsul aci e mai dificil şi mai complicat; eu însă m'aş încumetà să-l schiţez în cîteva rînduri. Atitudinea numiţilor latifundiari ai scrisului romînesc e inspirată de precauţiunea care cade perfect în temperamentul lor. La dînşii printr'un proces îndelungat de impulsuri atavice s'a desvoltat şi ascuţit un aparat de sensibilitate nervoasă cu totul specială, un fel de seismograf foarte fin care le dă posibilitatea să înregistreze primejdiile viitoare înainte de deslănţuirea lor. In materie de frică amintiţii umanişti sunt cum se ştie, fiecare

la rîndul lui, barometre excelente şi ireproşabile. Ei deci nu fac altceva în toată sbîrnăiala lor actuală, cu care caută să discrediteze *fascismul* la noi, decît se sbat din răsputeri să comprcmită, înainte de a se întrupà, în mod evident o stare sufletească reală şi existentă în societatea noastră, un val care e pe drum şi azi-mîine va cere cuvînt, arătîndu-şi puterile lui. Cele două porodiţe de proroci strigă în toate părţile să facă rost de umbreală pentru ziua de mîine, cînd simt că se va strică vremea deabinelea...

Valul acesta este redeşteptarea *ideii naţionale* în rîndurile noastre

Romînia oricît de tardiv, ca de obicei, dar nu se poate sustrage sugestiunilor care au copleşit continentul în toate părţile şi-au început să agite aproape toate popoarele din vecinătatea noastră. După lîncezeala din prima perioadă de după războiu, cînd o discordare generală a nervilor creiase o atmosferă factice şi înlesneà propaganda atîtor lozince dizolvante, rînd pe rînd echilibrul sănătăţii a început să revie, morala tranşeelor s'a restabilit şi deodată cu ea obiectivul politic pentru care s'a dat lupta pretutindeni s'a pus din nou in picioare. Dînd la o parte şi pe vizionării intempestivi ai înfrăţirii universale şi pe precupeţii îndulcirilor cu tabăra inamică de ieri, principiul naţional în toată plenitudinea lui s'a înfipt iarăş în conştiinţa maselor. Renaşterea s'a săvîrşit grabnic şi-o mişcare vie s'a produs purtînd în tot locul pecetea particulară a revendicărilor lansate sub bătaia tunurilor. Ca de atîtea ori şi în acest nou curent de simţire, Franţa deschide drumul, urmată de comprehensiunea repede a poporulu italian îndrumat de-o personalitate excepţională şi secondată pe rînd de opinia publică din toate statele unde războiul a sbiciuit instinctele mulţimii. E o reînviere vijelioasă de energii care se revarsă din toate ungherele pe unde s'a plimbat moartea odinioară şi supravieţuitorii uriaşului cataclism cer cu hotărîre răscumpărarea cît mai largă a sacrificiului de ieri.

Calea pe care ne-am strecurat noi în epoca mai recentă se cunoaşte.

După împlinirea hotarelor, stropită cu mult sînge, a intervenit o oboseală de plumb care a luat în stăpînire psihologia celor mulţi. Moralul colectiv şi individual a slăbit şi un moment se păreà că nu mai este o ţintă care să planeze dinaintea noastră. In această depresiune tot felul de fenomene morbide s'au ridicat la suprafaţă. O indulgenţă vinovată in faţa păcatului a început să ridice capul şi un spirit meschin de aventură s'a aşternut peste societatea conducătoare. Mici negustori au umplut arena trivializînd viaţa publică cu sgomotul lor sterp. Politica şi negoţul au început să se confunde in vreme ce legendele se destrămau pe rînd şi diferite mărimi şi-au redus proporţiile la adevărata valoare. Această amorţeală cu slăbiciunile ei a fost utilizată, fireşte, de către duşmanii interesaţi şi grandoarea retorică a Romîniei Mari, s'a pomenit, nu peste mult, copleşită de o puternică reţea angajată la scopuri străine.

Reacţiunea a trebuit să vină şi la noi. Fie că s'a comunicat valul de peste hotare, fie că este un act de proprie desmeticeală, lumea a pornit să se smulgă din letargie. Mişcarea tinerilor universitari e cea mai eclatantă dovadă a situaţiei schimbate. Suntem în faţa unei redeşteptări naţionale, care nu e un apanaj al cercurilor studenţeşti numai şi ale cărei unde merg mult mai departe. O agitaţie se simte in cetele anonime, o susceptibilitate mai accentuată în interpretarea problemelor naţionale se anunţă pe ici pe colo, şi-un dor de ceva nou răscoleşte sufletele. Nu e, desigur, fascismul de care-şi bat joc apaşii de cerneală dela Bucureşti, nu se maimuţăreşte o teorie de import, e ceva mai mult, e un început de vulcanism la noi acasă, care făgăduieşte pulsaţii tot mai puternice. S'ar păreà că pentru prima oară dela războiu incoace orizontul se înseninează din nou şi suflul de idealism depe vremea Mărăşeştilor ne înviorează iarăşi. Ce va răsări din învălmăşeala surdă cu care pare a se vesti

furtuna, ce surprize şi ce schimbări ne mai aşteaptă? Se va găsi oare omul care să închege într'o forţă activă această stare sufletească, marele animator al milioanelor scuturate de toropeală? Va organizà el sănătoasa recrudescenţă de energie virilă şi pe ruinele formelor învechite va triumfà un gînd luminos şi îndrăsneţ, sau totul e numai focul de paie al unui popor începător la care senzaţiile se alternează repede fără consistenţă şi fără urmări? Sunt întrebări la care numai viitorul va puteà răspunde.

In orice caz, se întrevede la noi o răspîntie nouă, pe care detractorii fascismului o simt, dîndu-şi seama că baraca lor se va prăbuşi cea dintîi măturat de uragan.

Din fericire însă pornirile obşteşti nu pot fi stînjenite de tribulaţiile fiinţelor parasitare, ale căror gingii otrăvite în zile de deslănţuiri pătimaşe îşi morfolesc ura neputincioasă fără spor şi fără consecinţe.

Iată de ce, nesimţitor la toate sburlirile dimprejur, avînd amintirea vie a sforţărilor de ieri şi crezînd în puterea ed primenire a neamului, credinţa mea întrevede un apropiat sbucium purificator, tranşant şi nemilostiv, ca toate forţele creatoare.

Cum se insultă ţara.

Un ciudat obicei a prins, de o vreme încoace, la o seamă din oamenii dela noi. Stăpîniţi de nemulţumirile lor, care în cele mai multe cazuri sunt de ordin personal şi nu privesc niciodată decît mizeriile noastre de acasă, ei le proiectează dincolo de graniţă şi sunt gata să le etaleze cu mare lux de amănunte, de cîte ori un străin îşi întrerupe călătoria la Bucureşti pe douăzeci şi patru de ore.

Paraponisiţii, la astfel de ocazii, iau aiere de victime şi se prezintă în faţa străinului ca nişte Robinsoni căzuţi între sălbatici, care în calitatea lor de paratoneri ai civilizaţiei şi ai umanităţii sufăr de toate neajunsurile. Mici politiciani rubiconzi, care dincolo de vama Curtici n'ar însemnà nimic prin greutatea lor specifică, apar ca nişte mucenici ai drepturilor omului şi ai desrobirii universale. Gazetari rataţi, plini de pistrui şi de transacţii, predestinaţi prin bagajul lor intelectual să fie peste frontieră cei mai neglijabili anonimi, se ridică în asemenea momente şi fac pe censorii moravurilor din ţară. Şi unii şi alţii sunt moralişti intransigenţi, şi unii şi alţii nu mai pot de durerile neamului, şi, fireşte, ale omenirii în general. Fiecare înjură ţara, dînd asigurări că sunt gata să o ducă la mai bine, cînd forţele reacţionare se vor frînge şi binefacerile libertăţii se vor revărsà şi pe plaiurile noastre. Pînă

atunci, zic ei, suspinînd în paharul de şampanie, trebuie să blestemăm tot ce ne văd ochii împrejur şi să ne plîngem străinătăţii aleanul.

Cazul de acest gen al d-lui Guernut e recent şi în amintirea tuturor.

Venit în Capitală la invitaţia unei societăţi inexistente, secretarul *Ligii drepturilor omului* dela Paris s'a împărtăşit de o curioasă experienţă. Toţi cari l-au primit aici n'au făcut altceva decît să-şi batjocorească ţara în cuvîntul lor. Vă reamintiţi discursurile d-lor Mille, Dobrescu, Costaforu, cu care primeau pe oaspe la banchetul dela grădina *Suzana!* Ei vorbeau cu toţii de un pămînt nenorocit, plin de «lacrimi şi de sînge», pe care s'a întîmplat să descindă marele străin. Din tiradele iluştrilor reformatori, Romînia apărea ca un biet furnicar întunecat, mult mai trist decît patria lui Abd El Krim, bună oară condamnat unei anihilări lente şi sigure. Glasul lor desnădăjduit lăsà să se înţeleagă, că numai dinşii sunt torţe aprinse în această besnă stupidă, şi că un aju or cît mai grabnic se impune din luminatul occident, care să intervie pentru a salvà un petec de umanitate primejduită.

Această tînguire meschină şi desonorantă a devenit un clişeu de toate zilele în admirabila noastră presă, care cu drept cuvînt îşi zice independentă, fiindcă nu depinde cîtuşi de puţin de nici o coardă a sufletului romînesc. Eminenţii antreprenori dela gazetă abià aşteaptă prilejul ca să ne acopere de insulte. S'a dovedit din nou obiceiul consacrat, cînd cu excursiunea d-lui Guernut, şi s'a manifestat mai proaspăt deunăzi, cînd cu congresul internaţional de chimie ţinut la Bucureşti. In cele mai multe ziare savanţii, de astădată, au fost primiţi cu accente de jelanie pentru multele suferinţi care ne-au căzut pe cap...

Nu ştiu ce vor gîndi iluştri oaspeţi, de cîteori citesc aceste pagini stropite cu noroi. Dacă sunt oameni deştepţi, de sigur îşi dau seama că au în faţa lor sau fiinţe inferioare, sau indivizi interesaţi, cari fac cu ochiul dintr'un sentiment perfid

şi perfect explicabil. Dacă sunt mai puţin inteligenţi, atunci cred în baliverne şi întorşi la casa lor, multiplică şi ei injuriile.

Un lucru e cert: noi aici nu ne mai speriem de aceste reţete demodate. Tot şantajul care s'a făcut cu străinătatea nu mai impresionează. Oricum se insultă ţara, ea îşi merge înainte acelaş drum croit de o predestinaţie care e expresia frămîntărilor sale interioare. Dacă străinii sunt traşi pe sfoară şi cad în cursa acestor umanitarişti de profesie, cu atît mai rău pentru ei; întrucît ne priveşte, noi băştinaşii ne vedem de treabă, cu ochii aţintiţi mai mult spre durerile dinăuntru decît spre judecăţile din afară...

Odată şi odată tot se va face lumină, şi numai slujitorii oneşti o vor puteà aşteptà cu fruntea ridicată.

Procurorii umanităţii.

O sectă nouă care ne-a năpădit în timpul din urmă: procurorii umanităţii....

Dela războiu încoace a apărut aici pe orizont acest special prototip al occidentalului, care vine să controleze aşezarea noastră de Stat. Recrutat de obicei din ţările aliate, avînd în păşirea lui ceva din îndrăzneala legitimată prin intimitatea relaţiilor de ieri, noul oaspe descinde la Bucureşti cu prerogative necunoscute în Romînia de odinioară. El vine să se informeze, să ne facă întrebări, să fixeze răspunderi sau să împartă sfaturi. Eticheta sub care se prezintă diferă din caz în caz: sau invocă Liga Naţiunilor, sau Liga Drepturilor Omului, sau Asociaţia mondiala a adventiştilor dela Chicago In toate împrejurările eminentul ambasador are aierele unui sever judecător de instrucţie, care anchetează şi înseamnă in carnet, rămînînd ca verdictul să şi-l socotească la urmă, după ce va fi reintegrat la masa lui de scris. Totdeauna ilustrul voiajor ne vorbeşte în numele umanităţii şi al principiilor de dreptate imanentă. Câteodată îl interesează starea minorităţilor, alteori manifestă preferinţe pentru regimul cultelor sau pentru problema Basarabiei. E o întreagă falangă de asemeni cercetători gravi cari îşi trimit cartea de vizită miniştrilor în cei şapte ani din urmă. Oficialitatea noastră i-a

primit pe toţi cu acel exces de europeism, pe care politeţa orientală îl plasează în raporturile cu lumea civilizată. Au fost acoperiţi de onoruri, dela icre negre până la discursuri grandilocvente, s'au împărtăşit de toate bunătăţile. Rezultatul se ştie: după două luni dela plecarea din ţară, ne-am pomenit cu o conferinţă la Paris sau cu un raport într'o gazetă din New-York, în care oaspele ne ia foarte de sus şi dă soluţii sumare străinătăţii asupra chestiunilor de existenţă din România....

Cunoaştem deci tipul şi procedeele. Şi unul şi altul, spunînd adevărul, ne-au cam plictisit. La urma urmei, prietenie în dreapta, alianţă în stînga, toate bune, vechea noastră idolatrie pentru Apus rămîne neştirbită, dar acest sentiment de epitropie pulverizat în nenumăraţi controlori e cel puţin dezagreabil. Dincolo de toate clauzele tratatelor noastre internaţionale, e conştiinţa normală pe care-o avem că suntem stăpîni la noi acasă şi o elementară demnitate nu ne îngăduie să fim priviţi ca o ţară minoră, asupra căreia se pot repezì toţi diletanţii cu sugestiile lor improvizate. In definitiv pot să fie la mijloc intenţii bune, dar grămada de emisari care vine să ni le propage nu e maniera cea mai delicată de-a cere ascultare.

Acum de-o vreme încoace lucrurile s'au complicat şi mai mult.

Domnii cari ne cer ospitalitatea sunt pe faţă reprezentanţii unor idei ostile nouă. Ei nu mai vin în calitate de prieteni, ci de adversari ireductibili. Credinţele li se cunosc, şi din momentul în care coboară din Simplon pînă la urmă sunt accentuate la venirea lor în ţară. Ei apar ca emisarii unor curente destructive şi se grăbesc să le inteţească pe-un sol unde n'au avut încă un răsunet puternic. Iată cazul celor trei procurori comunişti, sosiţi pe rînd la Bucureşti din ordinul Moscovei: d. d. *Guernut, Torrés* şi *Barbusse*. Cîte şi trei au avut aceeaş conduită. Adepţi declaraţi ai lui Lenin, s'au crezut îndreptăţiţi să facă investigaţii aici. Atitudinea lor n'a fost a unor observatori obiectivi. Politeţa cu care au fost

primiţi au escamotat-o, ca să-şi permită agitaţii subversive şi să ia contact cu elemente îndrumate de aceeaş doctrină. Cei doi dintii, întorşi la Paris, s'au achitat de programul iniţial şi ne-au înjurat deabinelea. Al treilea s'a prezentat şi el la Chişinău cu o suită de bolşevici, să influenţeze judecata în procesul rebelilor dela Tatar-Bunar.

Rezultatul s'a văzut. Guvernul şi-a aplicat vechea reţetă moştenită: recepţie, bufet, discurs, etc. Opinia publică însă a reacţionat. Sensaţia de protestare a mulţimei s'a transformat în revoltă şi distinsul romancier, d. Henry Barbusse, a avut o muzică neplăcută în faţa hotelului «Athénée Palace».....

Ce e de zis aici?

Vorbe simple, vorbe pe cît de potolite pe atît de categorice. Ne-am săturat de aceşti advocaţi ai umanităţii. Pe cît de mult suntem dispuşi să examinăm în mod abstract toate formulele intelectuale pe care evoluţia omenirii le răscoleşte de pretutindeni, pe atît de intratabili suntem *intra muros*. Aici judecăm noi, hotărîm noi. Libertatea de acţiune ne-am răscumpărat-o, slavă Domnului, destul de scump. Nu vrem s'o părăsim nici un moment. Iată sentimentul obştesc de care trebuie să ţie seama oricine trece la vama Curtici. Cît despre voiajorii idealului moscovit, oricîte romane ar avea la activul lor, ei se isbesc aici de conştiinţa militantă a unui popor întreg. Ideia naţională e la noi supremul rezon al vieţii de Stat şi în acelaş timp digul de fier care opreşte barbaria asiatică în revărsarea ei. Suntem perfect legitimaţi cu rostul nostru şi orice altă interpretare ne e inoportună.

Cine vine să violenteze această stare sufletească, astăzi cînd încă miroase a mort, după opt sute de mii de cadavre răsleţite dealungul ţării, pentru triumful unei idei, ia atitudinea unui inconştient, rătăcit într'o casă mortuară cu pălăria pe cap şi cu ţigara în gură. Acest oaspe nepoftit, iertaţi-ne, d-le Barbusse, nu are nici pietatea pentru durerea altora, nici îndeajuns intuiţia interesului, cum s'ar zice de pielea proprie

Una din cele două lipsuri îl va pedepsi negreşit.....

Răspuns unor provocări.

Cetitorii gazetelor de bulevard din Bucureşti, răspîndite ca o pecingine pe toată suprafaţa ţării, au înregistrat, de sigur, ofensiva metodică deslănţuită asupra subsemnatului. Sunt luni de zile, de cînd mă găsesc în faţa acestui spectacol destul de obişnuit la noi, dar foarte instructiv în acelaş timp care nu poate scăpă analizei, fiindcă se ştie, toate descoperirile utile societăţii, trebuiesc încercate mai întîiu pe riscul propriu. Presa ce-şi zice independentă, mă face să resimt la tot pasul disgraţiile ei. Sgura cotidiană a calomniei pe care o varsă rotativele din strada Sărindar, m'a luat la ţintă cu o înverşunare necunoscută încă. Zi cu zi, pe multe game şi pe multe coloane, mă strigă corul honigmanilor, strident ca un bazar oriental şi cu acea sonoritate patetică păstrată ca o resonanţă tîrzie, probabil, dela trîmbiţele biblice de sub zidurile Ierihonului. Nenumaraţi apaşi de cerneală, care îşi fardează pistruile cu te miri ce pseudonim şterpelit din cronica lui Neculce, se împiedică cu vreme şi fără vreme de «fostul poet», dîndu-şi silinţa să-l treacă în conştiinţa deaproapelui ca pe cel mai mare rău-făcător al zilelor noastre...

La dreptul vorbind, acerba campanie de denigrare a existenţii mele, mă lasă absolut rece, ca ghiaţa şi nu mi se pare interesantă nici prin consecinţele ei asupra opiniei publice. Personal, slavă Domnului, n'am simţit încă nevoia nici a lau-

delor interesate, nici a tăcerii cumpărate, aşa că între mine şi d. Blumenberg dela gazetă, sunt cam tot aceleaşi raporturi cari există între steaua polară şi vânzătorul de haine vechi dela Podul-Iloaiei. Lumea dela noi deasemenea, rămîne tot mai indiferentă la sinistra chelălăială a scribilor închiriaţi, cari au uzat toate adjectivele şi-au ostracizat bunul simţ din gazetărie. Subt aceste raporturi, deci, lămuririle sunt inutile şi orice discuţie e de prisos.

ı ste însă un punct tenebros care merită să fie elucidat, fiindcă se degajază din el o specială mentalitate vrednică de limpezit în fata ţării. E acuzaţia de *antisem'tism* şi *huliganism* cu care sunt gratificat în lunile din urmă, de către îndrăzneţii întreprinzători ai tiparului. Acţiunea publicistică, desfăşurată la această revistă, e prezentată ca un monument al urii de rasă şi autorul ei ca un spirit îngust, refractar la ideile umanitare şi de progres. Cu-o ciudată nevroză învinuirea se trece din gură în gură, cunoscuta ipersensibilitate semită se agită ş din viziunea ei colorată se desfac fel de fel de prăpăstii.

Aşa fiind lucrurile, să examinăm realitatea şi să vorbim deschis. Operaţia e destul de uşoară şi adevărul se poate desprinde repede, fiindcă cetitorii *Ţării Noastre* au putinţa să controleze acest bilanţ rezumativ al unei activităţi publicistice de-aproape doi ani.

Care ne-a fost, deci, în acest timp dogma călăuzitoare, la adăpostul căreia s'au desfăşurat în mod programatic credinţele unui mănunchiu de intelectuali ? Caietele noastre săptămînale o certifică şi-o pun la îndemîna oricui. Dincolo de bariera unei politici de partid, dincolo de raza unor interese de clase sau de persoane, noi am afişat dela început problemele mari ale vieţii de Stat, grija permanentă de-a păstra neştirbit un patrimoniu răscumpărat cu sînge şi de-a închega într'o unitate indisolubilă o moştenire cercetată încă de manifestările postume ale stăpînirilor dărîmate şi-ale influenţelor culturale disparate. Unicul mijloc menit să asigure o isbîndă definitivă ne-a apărut din primele momente un *crez*

național bine fixat, ideia cohesiunii noastre de rasă, sentimentul precis al diferențierii etnice care introdus în toate conștiințele s'a afirmat pretutindeni ca cel mai puternic element alcătuitor de Stat. In această religie, de care se leagă însăși existența sau prăbușirea politică a rominismului în perioada actuală de acute sguduiri continentale, noi ne-am hotărît să creștem prozeliți fanatici. Am pornit, deci, pe-un drum cu țel precis și-am subordonat scopului final orice năzuință. Firește, am înlăturat obstacolele ce se iveau și-am fost necruțători cu orice tentință subversivă venită de ori-unde voită sau inconștientă. Criticismul nostru, blînd cîte odată, crud uneori, după cum cereà trebuința clipei, s'a ridicat categoric la toate ocaziile și în toate cîmpurile, fie că disecà neputințele politice ale d-lui Iuliu Maniu și pliveà reminiscențele Budapestei din retorica conducerii partidului național, fie că puneà la locul ei o pornire inoportună de bolșevism din Basarabia

In această operă de închegare morală și intelectuală a societății noastre primejduite, am constatat mai multe impedimente din partea unor fenomene îngrijitoare sau atitudini suspecte cu care elemente ale evreimei așezate la noi ne-au atras luarea aminte. In fața lor, ce erà mai natural, decît să ne spunem cuvîntul cu francheța de toate zilele? Erà această libertate de opinie un drept pe care ni-l acordasem dela început și pe care exercitîndu-l în contul d-lui Alexandru Vaida bunăoară, niciodată nu ne-a trecut prin minte să-l sacrificăm de dragul cetățeanului Ițic Goldenberg și-al cumetrilor dumisale..

Am vorbit, deci, răspicat și în aceste chestiuni de interes public, avînd cugetul onest și liber de orice reticență meschină. Cetitorii ne sunt cele mai bune mărturii, acum cînd le rezumăm aici și le categorisim după număr, dîndu-ne seama că acuzatorii noștri sunt perfect familiarizați cu cifrele.

Iată-le:

1. Am cerut o presă romînească, îndrumată în spirit național,

chemată să facă pedagogia maselor în epoca de adolescență fragilă a Romîniei unite. Am arătat că nu d. Honigmann și alt Blumenfeld oare-care, e chemat să diriguiască opinia publică la noi. Am dovedit că această sarcină revine acelor Romîni de baștină care sunt înzestrați cu echilibrul sufletesc și cu pregătirea intelectuală, garanții fără de care gazetele degenerează în întreprinderi de speculă lipsite de naționalitate și ideal.

2. Am demonstrat primejdia clișeelor internaționale furișate în artă și literatură prin intermediarea unor oaspeți grăbiți și-am preconizat cultul tradiției, ca un contrapunct necesar pe seama gîndirii unui popor, care vrea să-și puie în valoare frumosul său specific.

3. Am atras atenția asupra străinilor care ne-au năvălit țara în număr exorbitant, schimbînd raporturile noastre demografice, tulburînd viața economică și propagînd corupțiunea. Am cerut trecerea peste frontieră a evreilor care în sensul tratatului de pace nu sunt cetățeni.

4. Am desvelit farsa ridicolă a așa zisei naționalizări economice din Ardeal, prin care diverse întreprinderi financiare sau industriale, subt firmă schimbată, adăpostesc pe mai departe: interese străine și servesc scopuri ostile nouă.

5. Ne-am ridicat împotriva interpușilor bancari, oameni politici prizonieri ai finanței, care le stînjenește libertatea de acțiune în problemele de Stat.

6. Am apărat mișcarea națională a studențimei romîne dela Universitățile din țară și-am cerut o ocrotire corăspunzătoare pentru generația noastră intelectuală de mîine.

* * *

Aceste sunt chestiunile în care-am atins pînă astăzi rolul elementului evreiesc, combătînd exagerările frivole, cerînd în schimb lealitate, bun simț și moderațiune. Miile de oameni

care cetesc revista noastră, pot răsfoi colecţia şi pot confirmà adevărul. Antisemitismul ca doctrină, cu concepţia lui bine determinată, cu ideologia bine cunoscută, prin care se precizează raporturile politice, sociale şi economice ale evreilor în viaţa de Stat conform unor speciale indicaţiuni, atitudinea militantă creştină în opoziţie cu tendinţele de universală expansiune a judaismului, n'au văzut lumina nici măcar în două rînduri ale acestei publicaţii. Totul s'a restrîns aici, cel puţin pînă in momentele actuale, la apărarea ideii naţionale şi la înlăturarea obstacolelor principale care-i cădeau in cale.

Ei bine, care ne-a fost răsplata pe urma acestor apostrofe pe cit de legitime pe-atit de măsurate?

O seamă de reprezentanţi ai presei semite s'au insărcinat să-mi deà răspunsul, neputîndu-mi iertà crima de-a fi îndrăznit să cer un amvon, acolo unde ei au instalat o tarabă. Riposta acestor milionari unşi cu toate unsorile globului e caracteristică. Au ţinut ei de formă măcar să vie cu-o justificare de principiu, ca să-şi explice rostul ce le contestam in contactul cu opinia publică? Au păstrat tonul de cuviinţă al cetăţeanului neofit, au avut discreţie de musafiri, ori gesturi potolite de aventurieri supra-sătui? Au respectat barem distanţa care-i desparte de un scriitor al ţării, sau şi-au impus rezerva pe care trebuià să le-o inspire situaţia unui om cu oare-care rădăcini în trecutul politic al neamului? Cetiţi, vă rog, exhibiţiile lor, ca să vedeţi unde au ajuns! Oamenii aceştia într'un val de impertinenţă idioată, pierzînd cu totul simţul proporţiilor şi-al realităţii, uitînd şi cum îi chiamă şi pe ce lume trăiesc şi-au dat drumul şi-au introdus în ziaristică desagreabilul chiot behăitor de lavră jidovească. Cu-o sălbatică intoleranţă s'au ghemuit în vizuinele lor şi, ca un document teribil al intervertirii tuturor valorilor din biata noastră ţară, Albert Honigmann a ajuns să declare «*şarlatan*» pe subsemnatul. O solidaritate de sectă i-a adunat într'o singură tabără pe toţi industriaşii călimarei, ei ţipă, insultă, se strîmbă, calomniază şi tipăresc zilnic incomensurabile porcării. Apli-

cîndu-mi eticheta comodă de antisemit, ei se cred la largul lor şi ascunzîndu-şi negustoriile după paravanul lozincelor umanitariste, cu buzunarele pline, fac cu ochiul spre cele cinci continente, populărizînd la Kalkutta şi la Chicago persecuţiile evreilor din Ţara romînească.

Plătesc scump, o mărturisesc, îndrăzneala de a nu fi acceptat fără murmur succesiunea d-lor Fagure-Rosenblat la atribuţiile răposaţilor Eminescu şi C. A. Rosetti.

Această intoleranţă însă nu se mărgineşte numai la oficinele vizate. Ea pare a fi cucerit cercuri mai largi în evreime. Ecoul celor cîteva probleme atinse de *Ţara Noastră*, mi-a asigurat o atenţiune mult mai complexă. Iată d. e. o revistă *Hasmonaea*, care apare la Bucureşti în anul al *şaselea*, avînd casa ei proprie în strada Lipscani nr. 90 («Casa Hasmonaea-ei»), al cărei voluminos număr recent mi-l trimite-un cetitor, supraliciteaza pe *cincizeci şi şase* de pagini pe eminenţii stilişti dela *Lupta* şi *Adevărul*. In admirabila publicaţie periodică, la care scriu d-nii: *Taubman, Rotenberg, Reisen, Mendală Mochem Sfurim, Zitrom, Birnbaum, Mendel, Drimmer* etc.... cum se vede toţi literaţi romîni de pur sînge, pe-o vastă suprafaţă se dă lupta de emancipare a evreimii la noi. Coloanele bătăioase ale pomeniţilor domni lovesc în dreapta şi în stînga. Ele nu cruţă de pildă nici pe mitropolitul primat, pe care-l înfierează în articolul «*Antisemitism metropolitan*», subt cuvînt că într'o pastorală «*reeditează infama legendă a evreului cîrciumar*» şi-l acopere pe inaltul ierarh de binemeritatul lor «*desgust sufletesc*». Intrucît mă priveşte personal, inimoasa revistă literară îmi face portretul în termeni lapidari, din care reproduc următoarele: «*Ne repugnă să vorbim de acest* **compromis şi ignobil personajiu,** *dar vrem să notăm pentru ilustrarea mentalităţii dominante în secolul al XX, în ţara romînească, că acest* **nou maniac ivit pe firmamentul huliganismului romînesc** *se face forte să deslănţuie în scurt timp* .. **nouă urgie antisemită** *peste cuprinsul ţării. Am spus că este semnificativ, căci facem constatarea că mai*

este posibil astăzi, să se poată găsì într'o țară un om, care din **ura sa bestială** *să-şi facă un postament politic pe care să-şi aşeze* **concepţiile sale barbare»** *etc.*

Cetitorii pot judecà acum, după aceste probe, o mentalitate particulară, curioasă, care pare a se întinde în anumite colţuri ale populaţiei evreeşti din ţară. Recolta de injurii pe urma problemelor ridicate la *Ţara Noastră* e un preţios învăţămînt. Pe mine, fireşte, mă deranjază foarte puţin imundul jargon îmbălat de trivialităţi, nu e indiferentă însă starea sufletească în care se găsesc aceşti oameni, pe seama cărora cinci ani au fost deajuns, ca dela obedienţa genuflexiunilor de odinioară să treacă la cea mai sgomotoasă obrăznicie. E o evoluţie de-o remarcabilă viteză, din care se pot trage interesante concluzii. După-cum s'a văzut în atîtea rînduri, fericiţii călători cari au făcut popas la noi în ţară, se cred învestiţi cu-o particulară imunitate. E o psihologie ciudată, brodată pe-un fond de cinism profund antipatic. Neastîmpăraţii Ahasveri, a doua zi după-ce şi-au pus hîrtiile în regulă, se socot îndreptăţiţi să-şi plimbe privirea indiscretă în toate părţile. Ei strigă cînd noi stăm muţi, cufundaţi în pioasă tăcere, ei scriu cu scuipat unde noi scriem cu sînge, ei scot limba în faţa altarelor noastre. Ei batjocoresc pe Dumnezeu, ei rîd de aşezămintele străvechi ale autohtonilor, insultă pe Rege şi aruncă cu noroi în fruntaşii ţării. Cînd însă cineva îi ia, frumuşel de guler, ca să le potolească stupida clamoare de bîlciu, atunci vin cu «Liga drepturilor omului» şi se constituie în descendenţi direcţi ai enciclopediştilor francezi. Iar dacă întîmplarea vreà ca vre-un indigen plictisit să ridice glasul şi să comprime în două vorbe rostul parazitar al cutărui honigman, atunci indigenul o păţeşte ca subsemnatul; e declarat antisemit şi asvîrlit oprobiului universal ca un duşman al civilizaţiei.

E incontestabil o stare de suflet îngrijitoare acest sbucium pătimaş, care în această formă exagerată se iveşte pentru întîia-oară la noi. Să fie oare un reflex al unei generale re-

surecţiuni semite pe urma marelui războiu, pe care s'ar păreà că o anunţă diverşi observatori ai transformărilor post-belice? Să fie o consecinţă a acordării drepturilor politice de-aici, saltul pripit dela situaţia de eri, care-a dezechilibrat în mod trecător anumite firi predestinate disarmoniei? Să fie un fenomen de suprafaţă, sau un preludiu numai al unui rău organic care ne rezervă încă sbucniri vulcanice? In orice caz ne găsim în faţa unor manifestaţii morbide, menite să fie înlrînte şi sănătatea viguroasă a poporului nostru va găsi mijlocul, mai curînd sau mai tîrziu, să remedieze răul. Intrebarea este însă, dacă n'a sosit momentul, ca din sînul evreimei însăşi să se ridice mintea ponderată a acelora care de mai multe generaţii s'au adăpostit pe primitorul pămînt romînesc si să calmeze anumite porniri pernicioase, propovăduind cumpăt şi cuviinţă pentru pacificarea atmosferei şi normalizarea raporturilor de viaţă?

Nu mai încape îndoială că, în aceasta luptă de orînduire a vieţii de stat, noi vom uni străduinţele noastre şi pe mai departe cu toţi aceia cari vor propagà preceptele unui crez naţional şi vom merge înainte urmărind un program, pe deplin conştienţi că stăm pe-o bază morală solidă. Poate nici nu e nevoe să mai amintim pentru toţi cîţi ne cunosc, că după adversităţile aspre ce-am întîmpinat în cale o viaţă întreagă, nu suntem cîtuşi de puţin dispuşi să cedăm terenul unor mărunte apariţii gelatinoase, pe cari condeiul nostru le va reintegrà uşor în obscuritate.

Ideia consolidării de Stat va indrumà ca şi pînă acum exigenţele noastre.

Cît despre presa honigmanilor care spurcă conştiinţa publică şi otrăveşte lumea, noi ne însărcinăm s'o amuţim deabinele. Ne dăm perfect seama de revolta bunului simţ romînesc şi avem ac de cojocul ei, sau cum s'ar zice în limbajul de circonstanţă al zilelor noastre, căruia îi adăugăm şi nota profetică din Testamentul vechiu: — Adevăr, adevar zic vouă, vine untul de ricină!

Lecția lui Hindenburg.

In măcinișul cotidian al politicăriei mărunte, care preocupă de obiceiu spiritele la noi, nu e bine să pierdem din vedere cu desăvîrșire perspectivele largi, de unde trebuiesc judecate frămîntările hotărîtoare dimprejurul nostru.

Recenta alegere a lui Hindenburg în scaunul de președinte al statului german, e actul de cea mai covîrșitoare importanță politică din cîte s'au produs pe continent în perioada de după semnarea păcii. Europa de după războiu, sbuciumată de atîtea curente de idei, care erau zestrea fatală a tranșeelor, e sguduită în sfîrșit de reapariția pe teren a bătrînului mareșal prusac, ca de-o puternică manifestare vulcanică. O bruscă limpezire de atmosferă va trebui să intervie pe urma acestui eveniment. Sunt cunoscute fenomenele de psihologie postbelică, care s'au abătut cu oboseala lor în sufletul luptătorilor de ieri. Un val de morbideță unanimă s'a lăsat pe ruinele încăerării universale, plin de întrebări și plin de îndoială. In această stare de depresiune care păreà a luà în stăpînire deopotrivă și pe biruiți și pe biruitori, tendințe subversive au început să-și facă drum pretutindeni și să scoată capul în măsura în care societatea erà mai mult sau mai puțin bolnavă. Prăvălirea sinistră dela Moscova, cu toată pecetea ei apocaliptică, nu erà decît sbucnirea locală a unei

epidemii de caracter continental. In realitate boala erà generală, şi primejdiile ei le fixà numai gradul de rezistenţă al organismelor diverse.

In această volbură haotică, s'au eclipsat însăşi valorile iniţiale care au determinat imensul cataclism. Principiul naţional, cu toale consecinţele logice de care s'a inspirat ideologia modernă şi care a prezidat grozava vărsare de sînge, ieşeà umbrit din proaspăta configuraţie morală. Cu deosebire în ţările victorioase, care şi-au atins obiectivul unor speciale revendicări, disciplina gîndirii patriotice, în sensul concepţiei tradiţionale, a suferit grabnice rectificări. Spiritul public din Franţa, care a fost totdeauna cel mai sensibil receptacol al fluctuaţiunii de simţire, a făcut să se resimtă mai evident noua stare de lucruri. Dela războiu încoace, impulsurile umanitariste au revenit consecvent pe primul plan, reabilitînd vechi porniri generoase şi îndrumînd conştiinţa obştească iarăş dincolo de limitele egoismului naţional, consfinţit prin apropiatul botez de sînge. Cu o repeziciune pe care n'o justifică decît elasticitatea vînjoasă a acestui admirabil popor latin, s'au repus în circulaţie idei şi oameni care păreau a fi dispărut pe multă vreme. In această evoluţie pripită, nu numai că s'au ridicat la suprafaţă uneori elemente improvizate şi intempestive, dar, ce e mai grav, s'a atribuit şi statelor învinse din vecini, aceeaş resonanţă sufletească, şi s'au făurit în temeiul acestei presupuneri diferite formule de reconciliere pentru ziua de mîine.

Acum vine Germania să deà o formidabilă desminţire convingerilor greşite ce s'au urzit pe socoteala ei. Fostul imperiu se înfăţişază cu un particular ritm de simţire, diametral opus evoluţiei din Franţa. Oricît de crud lovit prin catastrofa militară, patrimoniul de ieri al împăratului exilat, agitat în primele momente de grele perturbaţii economice şi sociale, s'a desmeticit din toropeală şi în loc să-şi canalizeze energiile spre o alvie internaţională, cum se credeà de unii, şi-a reluat iarăşi firul unei continuităţi istorice. Germania s'a întors, sau

mai bine zis, n'a ieşit nici o clipă din ogaşa mentalităţii celor din urmă patru decenii. Infrîntă pe cîmpul de luptă, în loc să cadă pradă desagregării, spre care ar fi putut s'o împingă desnădejdea, ţara lui Wilhelm reapare tot în armura cea grea a viselor sale imperialiste, neştirbite de înfrîngere.

In această privinţă, alegerea mareşalului Hindenburg, e cea mai eclatantă dovadă. Spiritul german şi-a reconstruit arsenalul lui moral de dinaintea mobilizării fatale dela 1914. El reînvie cu toată strălucirea lui greoaie şi ameninţătoare. In silueta masivă a idolului dela Tannenberg s'a căutat incarnaţia cea mai reprezentativă, pentru a semnificà lumii revenirea la matcă. Suntem în plină renaştere germană, cu toate atribuţiile ei cunoscute, dela cutropitoarele imnuri ale muzicei wagneriene şi pînă la consacrata concepţie de expansiune colonială nemţească. Milioanele de voturi care au ieşit acum la urnă cu numele moşneagului încremenit în enormele şi antipaticele statui de lemn, sunt tot atîtea certificate ale acestui adevăr.

Hindenburg dă o lecţie Europei, brutală şi binefăcătoare. Vechiul catechism al principiului naţional ni-l reînvie cu toate rigorile lui, acest Wotan întunecat. Ca un puternic şi neaşteptat pumn în obraz, el redeşteaptă din adormire umanitatea, care în conştiinţa linişlei depline îşi îngăduise luxul unor exerciţii de laboratoriu. El inaugurează o perioadă nouă de trezire, în care atîţia apostoli inoportuni ai înfrăţirii universale vor reintrà iarăşi în obscuritate, pentru a face să se renască vechea tablă a valorilor. Din umbra mareşalului se înalţă spectrii ce dau năvală pretutindeni. Ei plimbă sugestiunile revanşei şi desgroapă sunetul de oţel al monarhiei suspendate: un *memento* că drama nu s'a sfîrşit, că un act nou e în elaborare, şi că în examenul ce va să vie se vor plăti scump slăbiciunile prezentului....

Vor învăţà toţi din lecţia lui Hindenburg, şi adversari şi prieteni. Cu remarcabila lui supleţă, Parisul va şti să reacţioneze la spovedania politică a poporului german. Cine va

trebui, însă, să priceapă în toate consecințele lui acest act și să se conformeze lui, suntem noi, țările a căror reintegrare recentă, s'a săvîrșit tocmai în puterea acestui principiu național, proiectat astăzi deasupra lumii cu atîta îndîrjire îngrijitoare.

Secretul nostru de existență e în acest crez, nu trebuie să-l uităm! Trăim sau cădem cu el, în măsura în care vom fi în stare să-l înstăpînim în conștiința țării.

Setea de autoritate.

Vorbeam deunăzi cu un prieten care se întorceà dintr'o călătorie la Chişinău, în Basarabia. Răscoleam împreună stările de peste Prut şi nu ştiu cum, mi se păreà că veştile pe care mi le aduceà el, veneau de undeva de foarte departe, şi îmi închipuiam, că acum două mii de ani, la Roma, cam la fel trebuie să fi fost convorbirile între cutare cetăţean localnic şi vre-un nepot de proconsul venit acasă din bogatele cîmpii ale Siriei. Amicul meu îmi relatà întîmplări ciudate, potrivite cu un colţ de colonie din miraculosul orient. Imi povesteà de bunătatea şi zăpăceala populaţiei indigene, de năvala aventurierilor ridicaţi pe spinarea ei, îmi arătà exemple de îmbogăţire fantastică din partea intruşilor, şi-mi semnalà paralel cu fierberea lăuntrică, primejdia permanentă care ne paşte la frontieră. Tabloul zugrăvit de dînsul erà în adevăr întunecat şi nu se deosibeà de clişeul uzat al tuturor exploatărilor coloniale de demult, decît prin amărăciunea pe care-o lăsà în urmă, fiind în joc nu o seminţie barbară, ci nişte bieţi oameni rupţi din sufletul nostru. Ascultîndu-l pînă la sfîrşit pe îndureratul observator i-am pus întrebarea, daca n'ar puteà comprimà în două cuvinte pricina răului, ca s'o înţelegem cu toţii şi să ne pătrundem de ea. Pricina e evidentă, — mi-a răspuns el imediat, — Basarabia n'are stăpîn.

Explicîndu-mi situaţia cu deamănuntul, prietenul meu mi-a arătat ce crede. După părerea lui, acest pămînt e orfan, lipsit de îndrumare şi ocrotire, pentru că nici o personalitate de seamă nu există la noi care să se devoteze destinelor celor trei milioane de oameni dintre Nistru şi Prut, şi care, într'un spirit de dreptate superioară şi de necontestată autoritate, să-i închege sufleteşte cu ţara mumă. Interlocutorul meu analist a mişcat sceptic din cap şi mi-a mai repetat la despărţire: Gîndeşte-te, nu facem nimic cu figuri de duzină! Moldovenii s'au săturat de zeii minori, Basarabia vreà un stăpîn.

Constatările călătorului dela Chişinău nu sunt din nenorocire numai o meteahnă locală. Invocarea lor mi-a lămurit răul de pretutindeni. Aici în Ardeal, lăsînd la o parte conştiinţa naţională mai avansată a mediului, împrejurările sunt cam la fel. Şi-aici îşi fac de cap zeii minori, şi-aici e o grozavă criză de personalităţi pe toată linia. Atît opera de guvernare actuală, cît şi critica ei sgomotoasă, e exercitată zilnic de către conducătorii de mîna a doua, a căror logică meschină triumfă la tot pasul. In afară de multele mizerii materiale care strîng lumea de gît, viaţa a ajuns grea de suportat pe urma deprecierii tuturor valorilor. Au căzut barierele ori-cărei ierarhii morale, binele şi răul şi-au îmbucat graniţele. Mediocritatea crasă se lăfăieşte pela răspîntii de uliţi, prezumţioasă şi antipatică. Vai, ce atmosferă banală şi obositoare răspîndeşte în jurul ei această societate de improvizaţi, care pînă alaltăieri se congestionau în faţa celui dintîi solgăbirău ungur, pentru-ca astăzi să-i vedem cu aiere de bărbaţi de stat şi cu îndrăsneli inoportune. Nu e nici o mirare, că o nemărginită silă a început să cuprindă sufletul mulţimei, şi că se resimte binişor în toate unghiurile o dorinţă de ceva nou, un impuls instinctiv, spre o lărgire de orizonturi...

Dar fenomenul nu s'a plasat numai în provinciile alipite, unde paragina de ieri explică pînă la un punct secătuirea actuală. In Vechiul Regat viaţa publică pătimeşte de acelaş marasm. O pîclă mohorîtă s'ar păreà că a stropit cu funingine

culmile de odinioară, şi că tot ce vedem astăzi împrejurul nostru e o penibilă coborîre de nivel. Trăim, adevărat, pe-o suprafaţă mai vastă, în materie de geografie naţională ne-am săltat formidabil, în schimb însă ce diminuţie de proporţii pe arena luptelor zilnice! Cum s'au înmulţit fiinţele fragmentare, cum s a îngroşat corul lor sălciu şi cum s'a introdus în sentimentul obştesc justificarea mediocrităţii ca o axiomă normală a vremii... In toate domeniile intelectuale, unde pînă mai ieri, alaltăieri, ştăpîneà ochiul ager al unui mare biruitor, au dat busna liliputanii. Ei fac şi dreg, harnici şi productivi, fără rezon şi fără consecinţă, îşi duc inainte tîrgul lor mititel gata totdeauna să-şi servească muşterii cu zîmbet leşinat şi cu promptitudine, ca în ori-ce prăvălie de lucruri ieftine. Vreţi literatură, critică, teatru, vreţi versuri dadaiste? Se găsesc de toate, fireşte nu ca pe vremurile de valută forte, nu cu consistenţa de-atunci, nici cu vechea onestitate de atelier, dar marfa e mult mai strigată şi etichetele mult mai colorate. Patrimoniul de căpetenie însă, în care sferturile de oameni sunt la ordinea zilei, e tot politica. Duceţi-vă în dealul Mitropoliei, unde tronează aleşii naţiunii. Ascultaţi-le cuvîntul, cîntăriţi-le preocupările şi sintaxa, sau, dacă nu vă indispune operaţia faceţi-le analiza individuală. Nu le mai cere nimeni, de sigur, nici redingotă, nici frază impecabilă ca acum zece ani, în zilele de apăsare ale regimului cenzitar. Dar, dacă s'a făcut un sacrificiu de inteligenţă şi o renunţare la eleganţă, am reuşit cel puţin să-i întrunim subt cupola parlamentară pe reprezentanţii reali ai maselor, pe retorii mulţimii, pe bolovanii grei ai pasiunilor populare? Nici un procent nu există din asemenea exemplare. S'a abătut ceva din umbra satelor măcar, o vagă adiere de bun simţ ţărănesc şi de cuviinţă rustică în ilustra adunare, ca o compensaţie după jertfirea oratorilor de mare calibru? Cetiţi la gazetă înjurăturile care se icnesc la Cameră şi înţelegeţi de grabă în ce lume trăim...

Vor fi multe decepţii în conştiinţa obştească la noi, pe urma transformărilor extraordinare de care ne-au împărtăşit sgu-

duirile războiului. Cea mai straşnică însă dintre toate, desiluzia cea mai crudă, de ale cărei descoperiri amare sufăr mai mult temperamentele de elita, e tocmai desamăgirea încercată cu rezultatele recente ale votului universal. Cîte profeţii luminoase şi cîte speranţe de reconfortare morala nu ne aşezaseră în perspectivă teoriile de valorizare politica a maselor! Se aştepta o strălucită resurecţiune naţională pe urma lor, se credeà în inaugurarea unei perioade de curăţenie şi de dreptate, în care buna mulţime se va lăsà hipnotizată de preceptele cinstei şi de cultul talentului. Cît de departe suntem de aceste himere, acum la şase ani după înstăpînirea noului regim, se vede în fiecare moment. Milioanele n'au apucat să realizeze nădejdile ce se legau de desrobirea lor. Foştii sclavi s'au dovedit în primii ani ai liberării, un piedestal bun sau pentru gloria demagogilor, sau pentru sugestiunile tiranilor. Va trece încă o bună bucată de timp, pînă ce libertatea acestui popor nou se va exercità in mod normal. Deocamdată, aproape tot ce iese din proaspăta noastră maşină electorală —unsă pe-alocurea, hodorogită în alte părţi—este de proastă calitate, dovadă pecetea intelectuală a Adunării, precum şi indeletnicirile extraparlamentare ale atitor traficanţi de paşapoarte.

In astfel de împrejurări nu e nici o mirare că opinia publică, obosită de orăcăitul celor mărunţi, începe sa schiţeze gesturi de protestare. Contrar impulsurilor de acum zece ani, de pildă, cînd un generos egalitarism îndrumà firile alese, astăzi e o sete de autoritate care cere cuvînt. Ca şi în Basarabia, ca şi în Ardeal, la Bucureşti şi pretutindeni, oroarea de banalitate ne exasperează pe toţi. O impresie neliniştitoare s'a furişat în mintea oamenilor cum se cade, ceva din senzaţia neplăcută că am ajuns cu carul ţării pe mîna proştilor. De-aci, un fel de nevroză care se propagă necontenit. Scîrbiţi de politicianismul tipicar, sătui de moţiuni şi de programe, nenumăraţi cetăţeni cu inima curată se prostern la altarul personalităţii şi pretind să fie stăpîniţi. Decît această turmă de mici des-

poţi interesaţi, işi zic ei, decît ritualul falş al aşazisei democraţii cu miros de bucătărie, mai bucuros ritmul larg pe care-l trezeşte în suflete cuvîntul de ordine al unui mare poruncitor. Nu ştiu, e un reflex de peste hotare, sau o specială trebuinţă a solului, dar această convingere apare tot mai accentuată, ori-cît ne-am supără noi apărătorii orînduielilor consacrate. Lumea vrea un stăpîn. Nu se gîndeşte cu preciziuni, nu fixează nici atribuţii, nici persoane. In orice caz, stăpîn, în mintea ei nu inseamnă nici pumn, nici barbă, nici dispreţ suveran pentru cei mulţi, ci o înălţime morală necontestată de nimeni, care să inspire linişte şi siguranţă.

Psihologia societăţii noastre aruncă astăzi la suprafaţă cu putere acest semn al vremilor, pe care cronicarul obiectiv trebuie să-l aştearnă pe hîrtie. Ce se va alege din el, se va vedeà. Făcînd însă acum la început de an un bilanţ rezumativ al sufletului romînesc, nevoia de autoritate apare ca elementul cel mai hotărîtor in credinţele mulţimii la noi.

Am intrat într'o zodie de mesianism, în care de obiçei preludează furtuna....

O fază nouă: ofensiva națională.

S'a împlinit al șaptelea an, de cînd țara în noua ei înfățișare s'a înscris pe harta continentului.

Romînia întregită începe să aibă un trecut, care legitimează și o privire retrospectivă și un tablou rezumativ. In acest răstimp viața a clocotit la noi intensă și plină de mișcare. In cei șapte ani s'a dărîmat și s'a clădit mult aici în frămîntarea atîtor energii descătușate. Pe toate terenele se pot înregistrà urmele mai mult sau mai puțin spornice ale alergărilor noastre. Obișnuitele bilanțuri de anul nou vor fixà desigur situația, prezentînd la cele două rubrici consacrate, la profit și pierderi, întreagă fluctuațiunea stării materiale din țară. Dincolo însă de examenul realităților palpabile, ușor de îngrădit în cifre, se ridică imponderabilele sufletești care-și cer lămurirea lor. In definitiv, povestea noastră recentă cu toate sguduirile ei formidabile e o problemă de ordin moral, dela a cărei desfășurare derivă tot jocul forțelor vizibile. A cercetà deci alvia sufletească a neamului, a te coborî în adîncimea ei și-a scoate de-acolo adevărul neted, e o datorie de atelier peste care cronicarul onest al vremii actuale nu va aveà niciodată putința să treacă.

Judecînd subt acest raport al consolidării imateriale, închegarea noului Stat, o întrebare capitală se pune, împrejurul

căreia se grupează toate celelalte constatări: ce progres anume a făcut dela unire încoace, prin ce evoluţie a trecut şi ce grad de desvoltare a atins în conştiinţa publică la noi *ideia naţională*, principiul fundamental prin care am cerut împlinirea hotarelor? Chestiunea este, in ce măsură a crescut şi s'a întărit chiagul coheziunii noastre interioare vreme de şapte ani, pîna la ce punct s'au nivelat asperităţile fatale ale trecutului, şi pină la ce inălţime ţişneşte astăzi sentimentul de încredere în sine, al unui popor care numai printr'o luptă conştientă îşi va puteà asigurà existenţa.

O recapitulare succintă e uşor de făcut, fiind lucrurile încă în amintirea recentă a tuturora.

* * *

Prima fază în care s'a găsit sufletul rominesc după încetarea vărsarii de sînge a fost, se ştie bucuria biruinţii Am trăit vreme de-un an după înfrîngerea nemţilor vibrînd cu toţii de emoţiile revederii. A venit marşul la Budapesta, s'a jucat hora unirii pe toată întinderea Ardealului, am redobîndit Bucovina şi Basarabia, întrecînd realitatea în măreţia ei ori-ce prevedere iniţială. Un suflu de epopeie adià peste creştetul mulţimii, deslegate pentru moment de preocupări pozitive: erà *perioada sentimentala*.

In acest timp dintre adunarea dela Alba-Iulia şi deschiderea primului parlament al Romîniei unite, în lunile de miere ale ţării refăcute, în manifestările sgomotoase pe care le trezeà un praznic necontenit, s'a pus la o parte toată concepţia de austeritate a războiului cu rigorile ei. Ideia naţională se transformase într'un panaş, pe care-l plimbam în toate colţurile, incetind, în mijlocul cutropitoarei volburi, de-a mai fi o forţă activă. In această stare de ipnoză, care ne angajase simţurile, n'am fost capabili, fireşte, să tragem toate conclu-

ziile normale ale biruinţii. Deoparte opera de reintegrare şi reparaţie naţională a fost stînjenită, de alta stagnă însăşi masina vieţii de stat. Contrar altor neamuri mai disciplinate în simţirea lor, care din prima zi a cîştigării războiului au început să-şi inventarieze binefacerile păcii, la noi izbîndirea visului paraliză parcă ori-ce acţiune. Nu e nici o mirare, că în astfel de imprejurări o morală elastică începuse a se sălăşlui în creerul atitor inşi desechilibraţi de tranşee, că un val de iertare vinovată a prins să acopere degrabă păcatele din trecut şi că străinii de tot felul, desmeticiţi din buimăceala în care-i băgase zîngănitul armelor noastre, au reuşit să-şi consolideze situaţia moştenită sau să devie profitorii fericiţi ai sărbătorilor pe care le detestau din toată inima lor.

Această primă fază nu e decît prologul vesel al *perioadei de moleşală* ce s'a inaugurat nu peste mult şi de-ale cărei consecinţe triste suferim şi azi. Intîiul parlament deschis la Bucureşti după unire, e cea mai caracteristică reoglindire a desorientării care pusese stăpînire pe noi. Cele cîteva luni cît a existat nu s'a transformat nici într'un instrument de legiuire, nici într'un sprijin de guvernare. In afară de sentimentul general al unităţii de Stat, care inspiră toate grupările, nu nu se găseau încă noţiuni precise menite să diriguească spiritele şi să creeze platforma unei închegări de forţe. Fie-că aveam a-face cu bolile de copilărie ale votului universal, care au asvîrlit la suprafaţă fructul necopt al demagogiei, fie-că stăruiau încă prea îndărătnic umbrele regimurilor sfărîmate, adevărul e că această primă adunare reprezentativă a integralităţii, purtă în mod evident pecetea unei învălmăşeli haotice. Corpurile legiuitoare nu erau de fapt decît cea mai sinceră expresie a spiritului p blic. In realitate tot poporul nostru intrase într'o penibilă toropeală. Explicaţii se găsesc destule pentru acest fenomen, cu deosebire astăzi cînd îl vedem dela oarecare distanţă. Cauza de căpetenie se poate căută în acel val al discordării post-belice care ca pretutindeni s'a revărsat şi aici, bolnăvind nervii şi slăbind vo-

inţa colectivă. Paralel cu această decompoziţie morală, a intervenit convoiul întunecat al mizeriilor materiale. Ţara întreagă apăreà ca o casă mare pe care-o călcase hoţii şi furase mobilele. Adăogaţi la aceste neajunsuri de ordin diferit şi greutăţile fatale ale mecanismului administrativ în toate domeniile, într'un stat care îngloba patru moşteniri disparate, îndrumate de patru civilizaţii fără puncte de înrudire. In afară de milioanele de ţărani care erau la bază, înfăţişînd pe lîngă o plămădire etnică uniformă şi o tonalitate de simţire unitară, clasa conducătoare aveà în fiecare provincie un aspect local cu note particulare distincte. A le strînge într'un mănunchiu, a nivelà şi a armonizà aceste energii, erà încă un program al viitorului. Pentru moment, din încrucişarea atîtor tendinţe contradictorii, într'o vreme cînd nu se putuse fixà cetăţeanul tip al Romîniei noi, nu s'a născut decît o apatie sufletească a marelui tot şi-o dureroasă lipsă de busolă în conştiinţa obştească. Această perioadă de moleşală a ţinut cîţiva ani, producînd cunoscutele slăbiciuni pe care le resimţim acum la tot pasul: pulverizarea vieţii politice în prea multe partide, compromiterea parlamentarismului, degenerarea presei, înmulţirea poftelor de acaparare, etc.

Intempestiva epocă de desagregare în cadrele statului proaspăt înfăptuit, a fost, pentru ideia naţională, un început de declin îngrijitor. Fără un catechism lămurit în materie de pedagogie cetăţenească, poporul ni s'a sbătut dibuind de pe-o zi pe alta. Nelămurirea noastră a dat prilej tuturor planurilor ostile să-şi puie în practică svîrcolirea subversivă. Calm şi metodic duşmanii ţării din afară şi dinăuntru, au început să lucreze. Nu intră în rolul acestor rînduri grăbite, să scoată la iveală cu deamănuntul toată reţeaua de curse ce ni-s'a întins în treacăt, însă trebuie arătate cîteva capitole principale. Primul este desigur cel mai important: *otrăvirea presei.* In tabăra adversă s'a înţeles că pentru a slăbi puterea de vitalitate a ţării, trebuie distrus din psihologia neamului mobilul suprem pentru care făcusem războiul şi fără de care nu se

poate închipui consolidarea păcii: principiul național. In starea de oboseală căzută peste noi, s'a început deci cu o grabă necunoscută, aproape pe neobservate, destrucțiunea. Zi cu zi s'a urmat înainte planul urzit în umbră. Peripețiile se cunosc, cerneala rotativelor din Capitală s'a așternut murdară peste toate splendorile credințelor noastre. Negustorii de opinie publică și-au făcut datoria. Ei au înăcrit sufletul, au încurajat greșelile, au scuzat crimele, retrăgîndu-se după paravanul mincinos al umanitarismului, pe care-l ridicau în fața proștilor ca să nu se vadă eticheta dela Moscova. Concomitent cu această tentativă cotidiană de sugrumare a ideii naționale, și la adăpostul ei, s'a desfășurat atacul material împotriva noastră: acapararea vieții economice din țară de către aventurieri sau străini și invazia elementelor de peste graniță în Canaanul romînesc. Amîndouă aceste nenorociri ne-au tăiat adînc în carne și au improvizat nenumărate fortărețe pe seama unor interese inavuabile în Rominia. Acapararea economică ne-a aruncat, în propria noastră casă, la discreția capitalului dușman exploatator. Multele naționalizări camuflate, mergînd mînă în mînă cu întărirea atîtor întreprinderi comerciale și industriale, din care fruntașii poporului dominant erau excluși cu desăvîrșire sau aveau rolul ridicol de simpli figuranți, toate au contribuit să deà un aspect straniu de neoiobăgie materială romînismului liberat politicește.

In asemenea condiții, ideia națională copleșită de somnolență, în rîndurile noastre a început să se redeștepte pe urma loviturilor primite din afară. Asaltul străinilor a trezit o reacțiune, și o perioadă nouă s'a deschis, a treia în evoluția noastră de simțire dela unire încoace: *perioada de reculegere națională.*

* * *

Vor fi avînd destule exagerări în conduita lor din anii din urmă cei douăzeci de mii de studenţi universitari, care s'au mobilizat pentru reînvierea unui crez romînesc. Adevărul este însă, că lăsînd la o parte nuanţele iperbolice şi privind *fondul* chestiunii, acest tineret cu neastîmpărul lui a fost seismograful care a inregistrat mai de grabă primejdia şi a tresărit în postură de apărare ca să salveze un patrimoniu de gîndire pe care pierzîndu-l ne prăbuşim în neant.

Studenţii prin impulsurile vîrstei şi prin preocupările lor intelectuale, reprezentînd cea mai delicată coardă a sensibilităţii unui popor, în lumea lor de idealitate pură, au reacţionat mai întîi. Pe ei nu-i anihilau nici greutăţile vieţii curente, nu-i neutralizau în atitudini preceptele de înţelepciune gravă a partidelor, nici nu-i scosese din luptă nervii uzaţi de tranşee. Ei erau copiii furtunii, prima generaţie venită pe lume ca să sconteze biruinţa. In avîntul pe care-l primise ca zestre din flacăra războiului desrobitor, ei au fost crud decepţionaţi cînd au luat contactul cu realitatea. Din primele momente au înţeles că ideia naţională, evanghelia lor păzită cu sfinţenie, începe a fi nesocotită şi trasă în noroi. Revolta le-a ascuţit instinctele şi-au sezizat cu intuiţia lor adevărurile organice ale existenţii noastre. Au cetit gazetele scrise de condeie închiriate şi-au lovit cu pumnul în obrazul prorocilor mincinoşi, au desluşit galeria sugace a străinilor oploşiţi pe spinarea noastră, dela cîrciumarul ovrei imigrat din Galiţia în Maramureş, pînă la fabricantul rubicond, naţionalizat, care cu trei consilii de administraţie acordate mandarinilor zilei îşi răscumpără şi milioanele şi impertinenţa. Au văzut în dreapta, au simţit în stînga cum se strînge lanţul împrejurul unui început de viaţă nouă şi răniţi în susceptibilitatea lor, băieţandrii au devenit, după obiceiul tuturor mişcărilor reformatoare, precursorii unei resurecţiuni la noi.

Protestarea însă împotriva moliciunii dinăuntru şi-a năvalei din afară n'a rămas izolată la băncile universitare, prilejuind astfel pretextul că e numai un foc de paie, aţîţat de

nematuritatea unei vîrste plăpînde. Nu! Rînd pe rînd, în măsura în care progresă acţiunea de învăluire duşmană, pătura noastră intelectuală, pe ici pe colo, a pornit să se mişte. Impetuozitatea şi neruşinarea cu care eram batjocoriţi la tot pasul ne-au sguduit din indiferenţă. Cu deosebire presa străină dela Bucureşti, cu Rosenthalii şi Honigmanii ei, a colaborat de răsputeri la această reacţiune. Aceşti indivizi ne-au tras din păr şi ne-au scuipat necontenit. Subt ocrotirea lor, diverşi agenţi ai Moscovei s'au pripăşit la noi. Ne-a insultat proza anarhică a inconştientului Panait Istrati, ne-au scuturat lecţiile insolente ale provocatorului Guernut... A venit în urmă incursiunea lui Barbusse patronată de aceleaşi fiinţe catilinare din gazetărie. Ei bine, protestarea a crescut ca o avalanşe, solidarizînd mulţimea conştientă a oamenilor cum se cade. S'a produs gestul d-lui Bacalbaşa schiţat de cea mai elementară demnitate de bun romîn, s'a ostracizat d. Costa-Foru din Sindicatul Presei, am avut banchetul la care generali în activitate şi-au spus cuvîntul lor...

Numai orbii nu văd că sent mentul naţional e în plină resuscitare, că sunt zadarnice barierele meşteşugite care vor să-l stînjenească. Ne-am trezit din letargie şi ideia galopează spre-o culme nouă. După cele pățite şi după perspectivele de complectă paralizare pe care ne-o pune în vedere viitorul pe urma inacţiunii mai departe, lumea s'a frecat la ochi şi incepe a vedeà limpede. Din toate unghiurile ţării şi din toate clasele sociale instinctul de conservare smuls din adormire se ridică febril şi se înşirue în linie de bătaie. Fără argumentaţii speciale şi fără chiţibuşerii de doctrină, dreaptă ca o poruncă de dincolo de moarte, şi fără apel ca o sentinţă de ultimă instanţă, prinde a se strigà din rărunchii masselor convingerea:

— *Vrem să stăpînim această ţară, să ne valorizăm drepturile asupra ei... ne-am săturat de escrescenţele parazitare care ne storc vlaga şi ne falşifică rostul... le vom răspunde de-aci înainte... ori se pleacă, ori pleacă...*

Iată frînturi din cîntecul care cucereşte azi sufletele! Cu du-

ioasă cucernicie îl primim, cei care l-am cîntat o viaţă întreagă. O viziune de strălucire largă desprindem din accentele lui răsunătoare ca un clinchet de oţele.

La început de anul nou, subt zodie nouă, porneşte la drum sufletul românesc: **e ofensiva naţională.**

Supremul razim: Armata.

Cuvintele rostite deunăzi de generalul Averescu la Craiova, pentru a sublinià importanța armatei în viața noastră de Stat, au stărnit o adevărată revoltă la cunoscuții arendași de opinie publică din București. Ca loviți de-o baghetă magică, honigmanii și blumenbergii s'au sburlit deabinele. S'ar păreà că spectrul Curților marțiale a fîlfăit o clipă deasupra atitor conștiinți vinovate preschimbînd temerile lor adormite de amnestie într'o sgomotoasă chelălăială. Toți s'au pomenit că-i doare la democrație pe urma acestor declarații, și, susceptibili cum au fost totdeauna in materie de constituționalism, iluștrii gînditori ai scrisului romînesc, s'au înfiorat, ca de obicei, de grozăviile «dictaturii militare».

Foarte bine! Ințelegem perfect tresărirea spontană, și nu ne miră cîtuși de puțin protestarea lor. In definitiv, între praful de pușcă și spiritul ofensiv al acestor reformatori, n'a fost nic odată vre-o cumetrie. Prea pronunțate impulsuri atavice i-au imunizat de asemeni slăbiciuni. Războiul recent le-a confirmat cu vîrf și îndesat aptitudinile, cum am zice absolut civile, pe toată întinderea globului. La noi în țară cu deosebire àu fost antimilitariști din principiu și au practicat pacifismul mulți dintre ei în tabăra nemțească. Dacă s'ar deschide catastifele dela marele stat-major. cifrele ar vorbì mult mai

răspicat decât timidele noastre constatari. In frenezia unirii s'au şters aceste amintiri, şi la dreptul vorbind, poate că e potrivit să nu mai răscolim capitolul sîngelui, fiindcă generozitatea şade bine biruitorului. De-atunci însă, depe vremea tranşeelor şi pînă astăzi, crizele lor umanitariste se ţin lanţ, şi de cîteori vine vorba de armată, amnestiaţi reintegrati în gazetărie, tratează cu o legitimă oroare subiectul.

Ne dăm seama, deci, de enervarea în chestiune, şi cum spuneam îi înţelegem pe toată linia. Cuviincioşi şi iertători cum suntem, nu ne-am îngăduit niciodată să le cerem ce nu ne puteà acordà psihologia lor complicată. Nu le-am pretins astfel să-şi puie rotativele în serviciul ideii de apărare naţională, care nu se închipuie astăzi fără o forţă militară bine orînduită. Le-am tolerat şi ironii şi batjocuri consecvente la adresa acestei instituţii, şi nu i-am poftit să înregistreze măcar numele grănicerilor noştri împuşcaţi la Nistru de către bolşevici, într'o vreme cînd Goldstein cu greva foamei ocupà coloane întregi la ziar şi rebelii dela Tatar-Bunar erau încununaţi cu o aureolă de simpatie. Nu le-am cerut nimic, fiindcă i-am priceput. Suntem astfel în drept, ca în temeiul unei normale reciprocităţi să ne aşteptăm la un dram de toleranţă atunci cînd se întîmplă ca la rare ocazii să se facă şi din partea conducătorilor noştri mărturisiri de credinţă.

Dela început ţinem să-i liniştim pe ipersensibilii democraţi: fără a se gîndi, în treacăt măcar, la o suprimare a libertăţii cetăţeneşti prin baionetă, generalul Averescu la Craiova cînd a înfăţişat armata ca un factor important al guvernării de astăzi, n'a facut decît să afirme în mod cinstit convingerile cetăţenilor de baştină cu mintea în bună rînduială. Pentru această lume din ţară, oricît s'ar trudi patrioţii neofiţi şi tovarăşii lor, armata inspiră cu totul alte simţăminte. Ea nu reprezintă numai suprema garanţie de păstrare a graniţelor faţă cu duşmanul din afară, ci depozitar al energiei naţionale, armata trebuie să fie şi supremul isvor de autoritate faţă cu mişcarile subversive dinăuntru. Pot să se supere cît vor amicii

d-lui Honigmann, noi, în zile tulburi ca cele de azi, nu putem vedeà în armată un corp de mercenari, ci un organism viu care strînge într'un mănunchiu sentimentul colectiv al ţării. Astfel fiind lucrurile, fără a căutà o clipă măcar s'o atragem în frămîntările politice, fără a încercà să înlocuim cu tunul sufragiul mulţimei, cum o face Trotzki la Moscova, noi trebuie să ne gîndim la ea ca la un razim serios pentru o viaţă de ordine şi normalitate.

Că demagogii nu iubesc cazarma, se ştie! Că la «Liga drepturilor omului» d. Costa-Foru nu ţine conferinţe în care să ceară sporirea armamentului nostru, e perfect adevărat. Aceasta nu va să zică însă, că spiritul public la noi nu-şi dă seama de realitate. Printr'o orientare aproape instinctivă, lumea hărţuită de lozince catilinare se gîndeşte la aparatul forţei noastre militare ca la o chezăşie a guvernării paşnice şi echilibrate. Mai mult! Se cercetează în mod firesc, cine dintre personalităţile de seamă trezeşte încredere în rîndurile armatei, pentru a vedeà cine poate asigurà cu mai mulţi sorţi de izbîndă funcţionarea netulburată a mecanismului nostru de Stat. Sunt doar atîtea exemple şi sugestiuni, nu tocmai depărtate în memoria tuturora, pentru a legitimà aceste preocupări. Fiţi pe pace, nu invocăm nici pe Musolini, nici pe Primo de Rivera ca să nu-i apuce frigurile pe democraţii presei din Capitala. Ne gîndim numai la perioada de agitaţie care se pornise aici depe urma răposatului guvern Vaida, cînd generalul Averescu prin popularitatea lui, dublată de prestigiul său în rîndurile armatei, a înlăturat steagul roşu depe calea Victoriei, a potolit grevele, a stîrpit germenii revoluţiei, şi-a pus ordine în ţară. Lumea se întreabă cu drept cuvînt: prin ce sguduiri am fi trecut dacă între capul guvernului de-atunci şi armată n'ar fi existat această admirabilă legătură organică, dacă aşa-zisa mînă de fier a domnului Argetoyanu s'ar fi bălăbănit în gol fără investitura învingătorului dela Mărăşti, sau dacă o soartă rea ar fi instalat în acele ore de primejdie barba d-lui Nicolae

Iorga sau jacheta d-lui Iuliu Maniu la prezidenţia Consiliului?

Dacă atunci a fost aşa, dacă înainte cu şase ani între armată şi guvern, împrejurările cereau o înrudire de suflet atît de apropiată, oamenii cu judecată se întreabă de ce astăzi n'ar fi la fel? Nu cumva curentele subversive au amuţit în acest răstimp, frontierele sunt sigure, expoziturile bolşevice au intrat în pămînt şi şleahta demagogilor nu mai este?

Să fim iertaţi, — şi dacă se poate să nu fim stropiţi cu prea multe bale de cerneală, — pentru sinceritatea noastră, dar avem impresia, că cu fiecare zi ce trece, în haosul inform care s'a abătut pe cîmpul politic relaţiunea logică dintre armată şi viitorul conducător al destinelor Statului revine pe primul plan la toţi bunii romîni, dornici să păstreze neştirbit patrimoniul actual.

De-aceea, mai domol cu vorbele mari aruncate la gazetă!

Generalul Averescu la Craiova n'a spus decît cuvinte blînde şi măsurate, s'ar puteà întîmplà într'o zi să spuie mai mult...

Tabla de materii

Tabla de materii.

Pagina

Pagina

IMPRIMERIA STATULUI — BUCUREȘTI.